

CIELESZKY PÉTER: A rendészet rendje I.

HAUTZINGER ZOLTÁN : Idegenrendészet a büntető igazságszolgáltatás szolgálatában

GYENEY LAURA: Uniós polgárok kiutasítása más EU-tagállamból az Európai Bíróság legújabb gyakorlatában II.

JUHÁSZ PÉTER GERGŐ – TAMPU STELIAN: Tiszta vizet Kelet-Afrika nyomornegyedeibe!
A Magyar Máltai Szeretetszolgálat afrikai missziója

BORSZÉKI JUDIT – SALLAI JÁNOS: Az angol és magyar rendészet és büntető igazságszolgáltatás történetének kezdetei

VARGA-KORITÁR ATTILA: Egyenlő teljesítményért egyenlő teljesítményjuttatás

BUDAVÁRI ÁRPÁD: Kevesebb borospince, több szakma. Rendőrségi Együttműködési Program Magyarország és Hollandia rendőrségei között 1993–1995

PÁNTYA PÉTER: A tűzoltósági, katasztrófavédelmi légzésvédelem története, jelene és jövőbeli lehetőségei

FINSZTER GÉZA – KORINEK LÁSZLÓ: Ajánlás a Nemzetközi Rendészeti Figyelő IX. száma elé

**NÉMETH ÁGOTA – SUSZTER TAMÁS – TAKÁCS GERGELY – HERMANN ZSOMBOR –
DRAGON SÁNDOR – ERDÉLYI ÁKOS – MÁGÓ BARBARA:** Nemzetközi Rendészeti Figyelő IX.

RECENZÍÓ: A bűnözői magatartás és az erőszak neurobiológiai szempontjai:
A homlokleány károsodása és az ingerületátvivő anyagok szerepe

KÖNYVISMERTETÉS: A gépjárművezetés pszichológiája (Dr. Graham Hole könyvének ismertetése)

INTERJÚ: „Tisztelet az elődöknek, nyitottság a jövőnek” Interjú Barabás Andrea Tünde professzor asszonnyal, az Országos Kriminológiai Intézet igazgatójával

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

71. ÉVFOLYAM

2023/3. SZÁM

BELÜGYI SZEMLE

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELNÖK
TITKÁR
TAGOK

Dr. Felkai László, közigazgatási államtitkár, Belügyminisztérium
Prof. dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
Prof. dr. Finszter Géza, a Magyar Tudományos Akadémia doktora
Prof. dr. Haller József, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Herke Csongor, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Kecskés László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Kerezsi Klára, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, egyetemi tanár
Prof. dr. Koltay András, a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság és a Médiatechnika elnöke, egyetemi tanár
Prof. dr. Korinek László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Maróth Miklós, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Mezey Barna, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Patyi András, a Kúria elnökhelyettese, egyetemi tanár
Prof. dr. Polt Péter, legfőbb ügyész, egyetemi tanár
Prof. dr. Sándor István, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Tóth Mihály, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Dr. Ludek Michalek, a Cseh Rendőrákadémia tagja, egyetemi tanár
Dr. habil. Philipp Fluri ügyvezető, Genfi Biztonságpolitikai Központ
Dr. h.c. Detlef Schröder, az Európai Unió Rendészeti Képzési Ügynökségének korábbi ügyvezető igazgatója
Dr. Ciprian Maftai, belügyi attasé, Románia Magyarországi Nagykövetsége

SZAKMAI TANÁCSADÓ TESTÜLET

Dr. Bakai Kristóf Péter PhD, püör. dandártábornok, Nemzeti Adó- és Vámhivatal Vámszakmai és Nemzetközi elnökhelyettese
Dr. Balogh János r. altábornagy, az Országos Rendőr-főkapitányság vezetője
Dr. Bolcsik Zoltán r. altábornagy, a Belügyminisztérium rendészeti államtitkára
Dr. Góra Zoltán t. altábornagy, az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság vezetője
Hajdu János r. altábornagy, a Terrorelhárítási Központ főigazgatója
Dr. Halmosi Zsolt r. altábornagy, az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság vezetője
Dr. Hatala József ny. r. altábornagy, a Nemzeti Bünmegelőzési Tanács elnöke
Prof. dr. Janza Frigyes ny. r. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár, a Belügyminisztérium oktatási főszemlézője

Prof. dr. Kovács Gábor r. vezérőrnagy, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar dékánja, tanszékvezető egyetemi tanár
Láng István, az Országos Vízügyi Főigazgatóság vezetője
Prof. dr. Sallai János r. ezredes, Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
tanszékvezető egyetemi tanár
Dr. Szabó Marcel alkotmánybíró, nemzetközi jogász
Dr. Tomin Szilvia r. vezérőrnagy, a Nemzeti Védelmi Szolgálat főigazgatója
Dr. Tóth Tamás bv. altábornagy, a Büntetés-végrehajtás Országos
Parancsnokság vezetője
Dr. Túrós András ny. r. altábornagy, az Országos Polgárőr Szövetség elnöke

SZERKESZTŐSÉG

FŐSZERKESZTŐ	Prof. dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES	Dr. Szabó Csaba PhD r. alezredes, egyetemi docens
FELELŐS SZERKESZTŐ	Dr. Németh Viktor PhD
OLVASÓSZERKESZTŐ	Végh Zsuzsanna
IDEGENNYELVI SZAKLEKTOR	Prof. dr. Boda József ny. nb. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár
FŐMUNKATÁRS	Csala Károly r. ezredes
MUNKATÁRS	Luda Henrietta
SZERKESZTŐSÉG	Fazekas-Pátyodi Szandra 2090 Remeteszőlős, Nagykovácsi út 3. Telefonszám: +36 (26) 795-900 / 24-600 szerkesztoseg@belugyiszemle.hu www.belugyiszemle.hu
ISSN	ISSN 2062-9494 (Nyomtatott) ISSN 2677-1632 (Online)
FELELŐS KIADÓ	LXXI. évfolyam Belügyminisztérium www.kormany.hu/hu/belugyminiszterium 1051 Budapest, József Attila utca 2-4.
NYOMDA	Duna-Mix Kft.
FELELŐS VEZETŐ	Borbély Levente, ügyvezető Megjelenik havonta

TARTALOM

	Előszó	357
	TANULMÁNYOK	
CIELESZKY PÉTER	A rendészet rendje I.	359
HAUTZINGER ZOLTÁN	Idegenrendészet a büntető igazságszolgáltatás szolgálatában	375
GYENEY LAURA	Unió polgárok kiutasítása más EU-tagállamból az Európai Bíróság legújabb gyakorlatában II.	395
JUHÁSZ PÉTER GERGŐ – TAMPU STELIAN	Tiszta vizet Kelet-Afrika nyomornegyedeibe! A Magyar Máltai Szeretetszolgálat afrikai missziója	407
BORSZÉKI JUDIT – SALLAI JÁNOS	Az angol és magyar rendészet és büntető igazságszolgáltatás történetének kezdetei	429
VARGA-KORITÁR ATTILA	Egyenlő teljesítményért egyenlő teljesítményjuttatás	461
BUDAVÁRI ÁRPÁD	Kevesebb borospince, több szakma. Rendőrségi Együttműködési Program Magyarország és Hollandia rendőrségei között 1993–1995	479
PÁNTYA PÉTER	A tűzoltósági, katasztrófavédelmi légzésvédelem története, jelene és jövőbeli lehetőségei	493
	NEMZETKÖZI RENDÉSZETI FIGYELŐ	
FINSZTER GÉZA – KORINEK LÁSZLÓ	Ajánlás a Nemzetközi Rendészeti Figyelő IX. száma elé	513
NÉMETH ÁGOTA – SUSZTER TAMÁS – TAKÁCS GERGELY – HERMANN ZSOMBOR – DRAGON SÁNDOR – ERDÉLYI ÁKOS – MÁGÓ BARBARA	Nemzetközi Rendészeti Figyelő IX.	517
	RECENZIO	
TORMA ALBERT	A bűnözői magatartás és az erőszak neurobiológiai szempontjai: A homloklebeny károsodása és az ingerületátvivő anyagok szerepe	539
	KÖNYVISMERTETÉS	
JUHÁSZ ANIKÓ	A gépjárművezetés pszichológiája (Dr. Graham Hole könyvének ismertetése)	545
	INTERJÚ	
SZABÓ CSABA – FAZEKAS-PÁTYODI SZANDRA	„Tisztelet az elődöknek, nyitottság a jövőnek” Interjú Barabás Andrea Tünde professzor asszonnyal, az Országos Kriminológiai Intézet igazgatójával	551

SZERKESZTŐSÉGI ELŐSZÓ

Kedves Olvasó!

*„Semmi se fontosabb a létehez, mint a sokszínűség.
Szükség van különböző fajokra, nyelvekre, gondolatokra, ha másért nem,
hát önmagáért, de ezáltal tudod te hova tenni magad.”*

Christine Leunens

Márciusi lapszámunk tudományos és szakmai írásait a nemzetközi együttműködések nyomán született cikkek köréből válogattuk. A cikkek az afrikai kontinensen munkálkodó magyaroktól, az angliai és a holland rendőrséggel való együttműködésen át, az uniós polgárok helyzetéig sokszínű képet nyújtanak a tudomány világából. Ennek a szakmai sokszínűségnek a szellemében ajánljuk márciusi cikkeinket kedves olvasóinknak.

Gyenyey Laura cikke a korábbi számunkban megjelent írása folytatása „*Unió polgárok kiutasítása más EU-tagállamból az Európai Bíróság legújabb gyakorlatában II.*” címmel. A tanulmány az Európai Bíróság legfrissebb esetjogán alapszik. Megkísérli azonosítani azokat a területeket, ahol a közeljövőben szükségessé válhat az Európai Bíróság jogfejlesztő tevékenysége az uniós jog hatékony érvényesülése érdekében.

Juhász Péter Gergő és Tampu Stelian „*Tiszta vizet Kelet-Afrika nyomornegyedeibe! A Magyar Máltai Szeretetszolgálat afrikai missziója*” című írása az afrikai kontinens nyomornegyedeinek kritikus állapotát mutatja be és elemzi, különös tekintettel az ivóvízhelyzetre.

„*Az angol és magyar rendészeti és büntető igazságszolgáltatás történetének kezdetei*” című cikket Sallai János és Borszéki Judit írta. A cikk az angol és a magyar rendfenntartás kialakulását és fejlődését hasonlítja össze a történelem évszázadain keresztül. A részletgazdag elemzés egyértelműen bizonyítja, hogy az évszázadok alatt a kultúrák sajátos történelmi fejlődése – hasonló kiindulóponttól is – más és más rendszerek kialakulását hozzák létre.

A „*Kevesebb borospince, több szakma. Rendőrségi Együttműködési Program Magyarország és Hollandia rendőrségei között 1993–1995*” című cikk Budavári Árpád tollából született. A rendszerváltozás idején megvalósuló program értékelő vizsgálati jelentéséből megtudhatjuk, hogy a holland rendőrök milyenek látták magyar kollégáikat.

Kilencedik alkalommal jelenik meg a *Nemzetközi Rendészeti Figyelő*. Ebben a válogatásban a rendőri veszélyvállalásról, a rasszizmusról, a terrorizmusról, valamint az erőszakos bűnözésről is olvashatunk.

Márciusi könyvismertetőinket Torma Albert és Juhász Anikó jegyzik. Torma Albert írásában a bűnözői magatartás és az erőszak neurobiológiai szempontjairól szóló angol nyelvű cikket dolgozza fel, míg Juhász Anikó Graham Hole könyvét ismerteti.

Márciusi interjúalanyunk professzor Barabás A. Tünde, az Országos Kriminológiai Intézet igazgatója. A beszélgetésből megtudhatjuk, hogy a tavaly augusztusban kinevezett vezető szerint hogyan segítik a kriminológiai kutatások a bűnüldöző szervek és az ügyészi szervezet munkáját.

Reméljük sikerült felkeltenünk olvasóink érdeklődését márciusi cikkeink iránt, melyekhez jó olvasást kívánunk!

Szerkesztőség

A rendészet rendje I.¹

The Order of Policing

Cieleszky Péter

főtanácsadó, doktorandusz, rendőr ezredes
Nemzeti Információs Központ,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Doktori Iskola
cieleszky.peter@uni-nke.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmányban rendhagyó megközelítéssel igyekszik a szerző a fiatal rendészettudomány elméleti megalapozásához hozzájárulni. Jelen tanulmány célja annak az előfeltevésnek a kibontása, miszerint a rendészet fogalmi meghatározásai és a rendészettudomány aktuális megközelítései háttérben a tudományterület művelőinek jól meghatározható, történelmi (tapasztalati) és evolúciós meghatározottságú rendképzetekre (rend-előképekre) épülő prekonceptiói állnak.

Módszertan: A tanulmányban a rendészettudomány egyes mértékadó fogalmi meghatározásain, e tudományági kutatás egyes aspektusai bemutatásán keresztül jut el a szerző az előfeltevés kibontásához, amelyhez a rendészettudomány normatív és kritikai megközelítése teremti meg az elméleti keretet.

Megállapítások: A rend-előképekre támaszkodó rendszerű gondolkodás meghatározottsága mögött egy történelmi korokon átívelő a priori szükségszerűség által inspirált evolúciós igény húzódik, amelyet a rend eszméjének nevezett el a szerző. Ennek egyre összetettebb társadalmi viszonyokon keresztül megnyilvánuló kifejeződései történelmi láncolatba fonódva jelennek meg, amelyek kutatása indokolt.

Érték: A jelölt vizsgálat a rendészettudományos kutatást és gondolkodást rendhagyó módon gazdagíthatja. Segít megérteni, hogy milyen prekonceptiókra támaszkodva alakulhat ki az intézményesített rendészet, és annak milyen fenntartható működésmódja válhat elfogadottá, legitimmé egy adott közösségben.

¹ A mű a TKP2020-NKA-09 számú projekt keretében, a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a Tématerületi Kiválósági Program 2020 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Kulcsszavak: rend, rendészet, rendészettudomány, evolúciós pszichológia

Abstract

Aim: In this study the author's aim is to contribute to the theoretical foundation of young law enforcement science with an unusual approach. The aim of this study is to develop that premise according to which the conceptual definitions of policing and the current approaches of law enforcement science are based on well-defined historical (experiential) and evolutionary preconceptions of the practitioners of the discipline.

Methodology: In the study, the author, through the presentation of some authoritative conceptual definitions of police science and some aspects of this discipline, arrives at the unfolding of the premise, for which the normative and critical approach of law enforcement science provides the theoretical framework.

Findings: Behind the determination of systematic thinking based on preconception lies an evolutionary demand inspired by a priori necessity spanning historical ages, which is named the Idea of order by the author. Its expressions, through increasingly complex social relations, are interwoven in a historical chain, which justifies further research.

Value: This examination study could enrich law enforcement research and thinking in an unconventional way. It helps to understand what preconceptions institutionalized policing can be based on, and what kind of sustainable mode of operation can become accepted and legitime in a certain community.

Keywords: order, policing, law enforcement science, evolutionary psychology

*„Nem teremthetünk meg [...] semmiféle megalapozott felosztást anélkül,
hogy egzsersmind ne teremtenénk meg a totalitást is,
ennek meg kell lennie az előtt, mielőtt a részeket meghatároznánk.”*
Immanuel Kant.

Tanulmányomban a fiatal rendészettudomány felhalmozott ismeretanyagából merítve kutatom a rendről alkotott képzetek eszmei gyökereit, illetve azok tartalmát. Persze nem a rendészettudománynak van egységes előképe a rendről, hanem azoknak a kutatóknak, akik a rendészettudományt valahogyan meghatározzák és elhelyezik a tudománytörténet mozdulatlanak aligha tekinthető tablóján. Egy olyan tablón, amelyen minden definíciós kísérlet egyfajta értelemadás, a valóság meghatározott nézőpontból történő szemlélése, modellezése és leírása – jelen esetben egy fiatal tudományterület érdeklődésének fókuszában.

Ebben az értelmezési keretben a megközelítések sokfélesége mögött a rend-előképek számos változata fedezhető fel – sokszor anélkül, hogy tartalma expressis verbis kifejeződne. Hiszen akár megelőzi a rend, illetve a társadalmi rend fogalmának definiálása a rendészet, rendészettudomány fogalmak meghatározását, akár nem, a kutatói gondolkodás, de általában a gondolkodás korhű lenyomatai árulkodóak, és felismerhető mintázatokot rejtenek. A rendészet társadalmi szerepvállalása kapcsán hasonló tapasztalatokról számolnak be kutatók. Az ezredforduló időszakára utalva jelzik ugyanis, hogy e fogalom bár ismeretes volt már ekkor, de érvényes meghatározásával a tudományos gondolkodás adós maradt, volt viszont „... látens, ki nem fejtett, végig nem gondolt formája” (Krémer, Molnár, Szakács & Valcsicsák, 2010).

Nem tudom az említett megközelítések mindegyikét vagy akár nagy részét bemutatni, egy ilyen terjedelmű tanulmány ennek lehetőségét eleve kizárja. Arra sem vállalkozom, hogy megítéljem e sokszínűség indokoltságát, esetleg kísérletet tegyek egy-egy értelmezés igazolására. Három dolgot azonban fontosnak tartok kiemelni, ami jelen kutatás kiindulópontjaként is tekinthető.

- 1) Az egyik az, hogy az alapvető fogalmak tisztázásának hiányában nehézkesnek látom egy gondolati felépítmény, modell működésének bemutatását. Ezért ebben a dolgozatban a rend fogalmának egyes megközelítéseit mutatom be, bevezetéseként annak a tanulmánynak, amely e témakört a teljesség igényével kívánja megragadni.
- 2) Másodsorban jelzem, hogy e diverzitás – a rendről alkotott elképzelések sokféleségének – következményeit is látni vélem például a rendvédelem kontra rendészet vita elhalkuló, de sok tekintetben a mai napig aktuális felvetéseiben, vagy éppen e tudományterület önállósodásának előzményeit, kialakulását és fejlődését több nézőpontból megközelítő álláspontokban. Hasonló érzésem van akkor is, amikor a magánbiztonság egyes kérdései kerülnek előtérbe, vagy a biztonság privatizációjaként vagy multilateralizálódásaként ismert jelenség értelmezésébe botlok stb. A napirenden levő tudományos megközelítések változatai és az e körben természetes viták tehát sok esetben éppen az eltérő előképekből is „levezethetők”, vagy arra mutatnak vissza. Egyszerűbben megfogalmazva: aki amint gondolkodik a rendről, úgy építi ki azt maga körül, olyan elvárásokat támaszt a saját valóságában.
- 3) Harmadrészt e fent nevezett rend-előképek egyrészt jellemzik a kort, amelyben megjelennek, másrészt ezzel összefonódva árulkodnak az emberről, aki meghatározott módon gondolkodik a rendről. A korszerű meghatározottságnak ugyanakkor két megközelítését emelem ki. Az egyik a történelmi környezet hatása, a másik pedig sokkal tágabb evolúciós meghatározottságot takar. Önmagában megér egy eszme-futtatást e

kettő viszonya, itt azonban csak ennek egy sajátosságára szeretnék utalni. Nem zárom ki, hogy az emberi gondolkodás végső soron fundamentális alapokra támaszkodik, és azok változatlan talapzatán áll. De lehetséges az is, hogy e képzetek is változnak a generációs tapasztalatok egymásra épülésével, amelynek háttérében számos okot sejthetünk. Ezek a dimenziók a tudományos érdeklődés széles horizontját nyitják meg, amelyek más tudományterületekbe érnek, és az én kompetenciáimat messze meghaladják. Ennek ellenére bizonyos aspektusairól – különösen, ami a humánantológia és az evolúciós pszichológia területét érinti – az elkövetkezőkben beszélnem kell.

Kiindulópontom tehát az, hogy a rendészettudományos vizsgálódások háttérben meghúzódó rend-előképek fogalmi csomópontokba rendezhető gondolati modelleken keresztül fejeződnek ki – amelyekre sokszor visszavezethetők a tudományterület napirenden levő problémái –, és e rend-előképeknek evolúciós meghatározottsága van. Máshol ezt úgy fogalmaztam meg, hogy a rend-szerű gondolkodás meghatározottsága mögött egy történelmi korokon átívelő a priori szükségyszerűség által inspirált evolúciós igény húzódik, amelyet a rend eszméjének neveztem. Ennek egyre összetettebb társadalmi viszonyokon keresztül megnyilvánuló kifejeződése pedig történelmi láncolatba fonódva jelennek meg.

Ebből adódóan – mivel a fiatal rendészettudomány tárgya a rendészet, a rendőrség és a rendőri tevékenység, valamint ezek szervezeti, funkcionális társadalmi, közösségi meghatározottságú beágyazódása – kétségkívül indokolt az a kérdésfelvetés, hogy milyen preconcepciókra támaszkodva alakul ki az intézményesített rendészet, annak milyen fenntartható működésmódja válhat elfogadottá egy adott közösségben, továbbá ezt az elfogadást milyen közösségi és intézményi szinten közvetített rend-előkép teheti legitimmé. Kutatásom ez utóbbi jellemzőre fókuszál, és e körben a kiindulópontként tekintett megállapítások közül különösen az elsőre és harmadikra támaszkodik.

A rendészettudomány meghatározása

Tanulmányomnak nem célja e fogalom meghatározás bővebb tárgyalása, ugyanakkor egyes mértékadó megközelítésekkel szeretném szemléltetni a bevezetésben is jelzett, sokszor implicit rend-előképek kifejeződésének nyomait. Tény, hogy ezek nem feltétlenül e definíciók szűkre szabott mondataiban érhetők tetten a legkönnyebben. Különösen beszédes viszont az, hogy mennyire jól elkülöníthetők azok a meghatározások, amelyek inkább rendkívül gyakorlatiasan állnak a kérdéshez,

ennél fogva alig engednek teret az ennek keretként szolgáló átfogóbb elméletnek. Bodonyi Ilona úgy fogalmazta meg ezt a distinkciót, hogy „*a rendőrtudomány egyfelől analitikus-empirikus jellegű, [...] másfelől normatív jellegű*” (Bodonyi, 2008).

Az előbbi megközelítésre példa Szabó András 2004-es meghatározása, amely szerint „*A rendőrtudományok függő viszonyban álló, praktikus, gyakorlati célzatú tudományok, amelyek a rendőri eljárást eredményessé és hatékonyá teszik*” (Szabó, 2003). Finszter Géza a *Rendészettudományi szaklexikon* vonatkozó szócikkében az állam- és jogtudományok azon ágazataként nevesíti a rendészettudományt, „*amelynek kutatási tárgya a rendészet szervezete, működése és a rendészeti jog*” (Boda, 2019). Katona Géza 2004-re datálható definíciójában kiemeli a rendészettudomány interdiszciplináris voltát, és tárgyaként a rendészetet jelöli meg, amely „*a szervezet, a személyi állomány és a rendészeti tevékenység módszerei harmonizálásában*” teljesedik ki (Katona, 2004).

Az előzőekhez képest Bodonyi Ilona definíciója árnyaltabb, és amikor a rendészettudomány normatív jellegére utal, akkor azt mondja, hogy „*annak el kell jutnia különböző etikai, jogi és más értéktartalmakon keresztül a jó rendőrség koncepciójáig és munkájának optimalizációjáig – hogy meg tudja fogalmazni, milyennek kell lennie a rendőrségnek, milyen lehet, és milyennek nem szabad lennie*” (Bodonyi, 2008).

Folytathatnám tovább e meghatározásokat Kerezsi Klára és Pap András László közös, társadalomtudományos megközelítésével (Kerezsi & Pap, 2015), vagy Korinek László besorolásával, amely a bűnügyi és közigazgatás-tudomány közé ékeli e tudományterületet azzal, hogy egyes területeinek tudományos kontrollja még várat magára.

Témám szempontjából Hautzinger Zoltán megközelítését és egyben e téma továbbgondolását felvető megközelítését követem, miszerint azon érdemes elgondolkodni a rendészettudomány kapcsán, hogy vajon tényleg az állam- és jogtudomány ágazatáról beszélünk, vagy egy olyan tudományról, amelyhez mint önálló diszciplinához más tudományok kutatási módszerei és eredményei társulnak (Hautzinger, 2020). Ez utóbbi megközelítés ugyanis a Bodonyi-féle és a Kerezsi–Pap szerzőpárosnál is megjelenő normatív jelleg kiemelésével tágabb horizontját nyitja meg a tudományos kutatás etikai és értékközpontú megközelítésének. A rend-előképek pedig sokkal inkább egy ilyen megközelítéssel válnak értelmezhetővé.

A rendészettudományi kutatások egyes aspektusairól

Mielőtt azonban a rend fogalmi kérdései, illetve annak történeti, evolúciós rétegei vizsgálatába kezdenék, induljunk ki abból, milyen módokon közelíti meg

kutatási tárgyát a rendészettudomány, amely a fentebb jelzett érzékenységgel viszonyul tárgyához. Vagyis saját kutatásom milyen, e fenti definíciókból kibomló, azoknál bővebb tartalmat közvetítő szellemi közegben helyezhető el. Ezzel egyúttal arra is szeretném ráirányítani a figyelmet, hogy függetlenül a kutatói érdeklődés „analitikus-empirikus” érdeklődésétől, egy kutatás megfelelő mélységében szükségszerűen eljut a normatív megközelítés értékproblémáihoz. Ezzel összefüggő gondolataimat három pontban összegeztem.

1) Szabó András akadémikus 2003. szeptember 17-én előterjesztést tett a Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztálya felé a rendészeti tudomány befogadása érdekében, „*Helyet kér a rendészettudomány*” címmel. Több meggyőző érve közül az egyik paradigmaváltást sejtetett. Megállapította, hogy a jogtudomány diszciplináris változásainak tudományterületi kezelése során az újabb jelenségek magyarázatára módszertani szempontból az interdiszciplináris megközelítés tűnt a legkézenfekvőbbnek.

Azonba paradox módon, miközben e megközelítés segítette az új jelenségek teljesebb megértését – példának okáért a biztonság új, átfogóbb értelmezését kínálva –, tulajdonképpen elfedte vagy kevésbé hangsúlyosan engedte kifejeződni azt, hogy a változások háttérben a valóság immár elhatárolható egységei, elkülönült minőségei fejlődtek ki önállóan vizsgálható entitásként. Ezek között az egyik új entitás a rendészet valósága volt, amelyet – Kerezi Klára és Pap András László rendészettudomány-megközelítése szerint megfelelően a tudományossággal szemben támasztott kritériumoknak – a rendészet fő funkcióin és a rendészeti tevékenységfajtákon keresztül célszerű kutatni (Kerezi & Pap, 2015).

Ehhez stabil háttérrel biztosított az, hogy a történeti szál kibontásával a rendészeti szakemberek nem maradtak adósak sem a tudományági elismerést megelőző, sem az azt követő időszakban. Az emberek alkotta közösségi szerveződések formavilágának változatossága és évezredek történelme gazdagon kutatott terület volt a rendészettudomány érdeklődési területétől látszólag távol eső tudományterületeken is. A kibontakozó diszciplína ugyanakkor a történelmi valóságselemek között egyre gyakrabban fedezte fel kutatási tárgyának előképeit, elég csak utalnom Sallai János megállapítására, miszerint a kutatók között alapvetően egyetértés van abban a kérdésben, hogy a rendészeti tevékenység különböző formái már az ókorban is tetten érhetők voltak (Sallai, 2015). Függetlenül az ezt vitató kritikától – miszerint ez a megközelítés pusztán arra a vélelemre támaszkodik, hogy a régiség legitimál, vagy pedig olcsó analogikus megközelítéssel operál (Krémer, 2019) –, kétségkívül helye van a rendészeti tevékenység akár ilyen buktatók veszélyét is hordozó történeti beazonosításának. Hiszen hogyan máshogy lehetne alaposabb vizsgálat hiányában megalapozottan állást foglalni abban a kérdésben, hogy amennyiben

az életviszonyok változása hasonló konstellációkat teremtett egy ilyen jellegű vagy típusú tevékenység kibontakozásához a múltban, abban milyen jelenség előképeit érhetjük tetten.

Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a rendészettudomány – érthető okokból – olyan valóságkelemek (entitások) megfigyelése és kutatása felé fordul elsődlegesen, amelyek létezése a modern államok kialakulásához kötött, problémái – példának okáért a Finszter Géza által említett igazságossági és hasznossági elv ellentmondása, amely a szabadság és biztonság ellentmondásának problémakörébe ágyazható – lényegében a modern államok kialakulásának értelmezési keretében léteznek. Azoktól elszakítva csak más összefüggésben és/vagy fogalmakkal magyarázhatók. Többek között ezért vált olyan fontossá a rendészettudomány számára fogalmi apparátusának részletes és pontos kidolgozása is, amelyre a harmadik pontban még visszatérek. Mindemellett kétségkívül az is tényszerű, hogy ezek a történeti előzmények közvetettek, és inkább a rendészettudományos gondolkodás eszmetörténeti beágyazásaként tekinthetők. Abban a kérdésben, hogy milyen közegben fogant e tudományterület valóságának kibontakozása, hajlamos vagyok ennek katalizátoraként a tengerentúli társadalmi változások hatásait tekinteni, amelyek áthallásokkal és sajátos útkereső értelmezéssel bontakoztak ki a kontinensen, és elsősorban jog- és közigazgatástudományi megközelítéssel operáltak.

Az első megállapításom tehát az, hogy egy kutatható valóság kibontakozása és az e felé forduló tudományos megismerés igénye a 20–21. század fordulóján életre hívta a rendészettudományt, amely kutatásához határozott tárgyat talált.

2) A kritikai megközelítésű rendészettudományi kutatások szervesen kapcsolódnak a rendészet társadalmi rendeltetésével, államszervezetben elfoglalt helyével, illetőleg a rendészeti hatalom természetével (Finszter, 2020) összefüggő kérdésekhez. Ebben az értelemben használhatnánk a reflektív jelzőt is, hiszen a kutatás tárgya itt maga a rendészet és annak működési közege. A tudományos érdeklődésnek azon a területén viszont, ahol a rendészet a tudományos eredmények felhasználójává válik, ott a rendészeti működés általános és átfogóbb kérdései háttérbe szorulnak. Hangsúlyosabbak a rendőri praxis mindennapi problémái, mint például a legjobb gyakorlatok és legcélravezetőbb módszerek feltárására irányuló kutatások. Finszter Géza úgy is megkülönbözteti e két vizsgálati aspektust, hogy az előbbinél megrendelőként valamely társadalmi szükségletet vagy kutatói elhatározást, míg az utóbbinál magát a rendőrséget nevez meg (Finszter, 2018). Ez egyúttal arra is rámutat, hogy míg az alkalmazott kutatások esetében azok elsődleges hasznélvezője a rendőrség, addig a kritikai megközelítés végső soron társadalmi szükségletet elégít ki, amely inkább a kutatói érdeklődésben manifesztálódik.

A rendészet társadalmi szerepének meghatározása kapcsán ugyanez a kettősség érhető tetten. A Krémer–Molnár–Szakács–Valcsicsák szerzői közösség ezt az attitűdöt a társadalmi problémák és a társadalmi rend felfogások egymásra hatásából eredezteti, mondván, hogy e szerepvállalás *„Magába foglalja a társadalmi és politikai elvárásokat, amelyek a civil világból és az intézményi hatalom világából érkeznek a rendészet felé, de magába foglalja a foglalkozási (szakmai) értékválasztásokból eredő elvárásokat is”* (Krémer et al., 2010).

Mindkét vizsgálati aspektusnak megvan a helye, szerepe, és megvannak a sajátosságai. A kritikai megközelítés azzal foglalkozik, ahogyan a rendészet illeszkedik a polgári demokratikus állami működésbe – ideértve intézményesülésének módjait, változatait. Az alkalmazott kutatás megközelítése viszont azt tekinti kiindulópontnak, ahogyan oda illesztett, és azokat a megoldásokat keresi, amelyekkel hatékonyabb és eredményesebb lehet. Így oldódik fel az a látszólagos ellentét, amelyben a két megközelítés opponálónak tűnhet. A különbség persze abban megvan, hogy míg ez előbbi kevésbé érzékeny az itt és most alkalmazandó gyakorlat kérdéseire, addig az utóbbi számára kifejezetten a praxis aktuális problémái vannak az érdeklődés fókuszában. Jürgen Stock gondolatai részben magyarázatot adnak e látszólagos ellentétre. *„... a politika számára nem elsősorban a belső biztonság megeremítése a fontos, hanem a társadalom nyilvános biztonságérzetére adott reakciók. Ennek oka nagyon egyszerű: a kockázati társadalomban az emberek szeretnék magukat biztonságban érezni. A politika számára ezért nagyon fontos, hogy a társadalom biztonságérzetében ne keletkezzen deficit a tudománynak a rendészeti munka területére történő behatolása által, mivel a polgároknak ezen a területen hatékony és gyors megoldásokra van igényük”* (Stock, 2000).

Más oldalról a különbséget az eredményesség/hatékonyság és a fenntarthatóság kifejezések használatával tudnám érzékeltetni. A rendészeti tevékenység ugyanis lehet rövid távon eredményes/hatékony – például, ha kimutathatóan mérséklődik a bűncselekmények száma adott intézkedések hatására –, de fenntarthatósága ettől még sok esetben megkérdőjelezhetővé válik. Például, ha az intézkedések aránytalan jogsérelemmel járnak, vagy csak a bűnözés áthelyeződését eredményezik stb., akkor hosszabb távon értelmetlenné teszik azok fenntartását.

Ha azonban a kutatás arra irányul, hogy fenntarthatóan hogyan lehetséges a bűncselekmények számát mérsékelni, akkor szóba sem jönnek olyan megoldások, amelyek aránytalan jogsérelmet eredményezhetnek vagy csak látszólagos eredményekkel kecsegtetnek. Ilyenkor a rendészet saját működési környezetét vizsgálja – jobb esetben a legtágabb spektrumon –, és előbb elválasztja a rövidtávú intézkedéseket – melyek a közbizalom helyreállítását eredményezik – azoktól a közép- és hosszútávú intézkedésektől, melyek már nem a káros jelentőséget, hanem annak okát igyekeznek megszüntetni. Például más alapokra helyezi

a rendészeti szerv és tevékenység, valamint a társadalom viszonyát, és új ösztönzőket keres, túllépve a legitim erőszak minden helyzetben történő alkalmazhatóságának vakhitén, vagy egyéb hamis vélelmein, lásd a titok vagy a hierarchia mítoszának finszteri értelmezését (Finszter, 2018), amelyekbe olykor beleszorul.

E differenciált problémakezelés hiánya sajnálatos történelmi tapasztalatokat eredményezett. Ilyen például az eredményességet és hatékonyságot magasztaló praxis gyakorlatának súlyos ára, de erre utal Finszter Géza is, amikor e két kutatási aspektus lehetőségeiről ír. „*A rendszerváltó országok számára [...] az is nagyon fontos felismerés, hogy míg az alkalmazott kutatások a tekintélyuralmi berendezkedésekben is magas színvonalon folytathatók [...] addig a társadalomkritikai mondanivaló kifejtésének szabadsága csak demokráciákban adott*” (Finszter, 2018).

Ha e problémát tágabb összefüggésbe helyezzük – túllépve a kelet-európai országok sajátos történelmi meghatározottságain – a társadalomkritikai mondanivaló jelent meg a hatvanas évek tengerentúli és nyugat-európai tudományos gondolkodásában is. Válaszul arra a megfigyelésre, hogy a rendőrség tehetetlenné vált a bűnözés gyors növekedésével szemben. Ahogy Krémer Ferenc is rámutat, megkérdőjeleződött az állam és polgárai közötti hagyományosan értelmezett viszony, a társadalmi problémák rendészeti jellegű kezelésének erői, eszközei és módszerei átgondolásra szorultak, evidenciái megkérdőjeleződtek (Krémer, 2019). A kutató egyébiránt éppen ezekhez a változásokhoz köti a rendészettudomány kibontakozásának lehetőségeit.

A rendészettudomány számára tehát a társadalmi szükségleteket előtérbe helyező kutatások folytatása nélkülözhetetlennek tűnik. Meggyőződésem, hogy ez teremtheti meg azt a szellemi közeget, amelyben a rendészettudomány valódi eredményei kibontakozhatnak, alkalmazott kutatásai pedig beágyazódhatnak. Így oldhatók fel azok az ellentmondások is, amelyekre Szikinger István hívja fel a figyelmet Skolnick kutatásaira támaszkodva (Szikinger, 1998). Eszerint a demokratikus társadalmak rendészetének az az alapproblémája, hogy a rend, az eredményesség és a rendőri kezdeményezőkézség, valamint a törvényesség követelményei között ellentmondások vannak (Skolnick, 1975).

Második megállapításom szerint tehát a fiatal rendészettudomány olyan kihívással küzd, amelynek megoldása tudományos minőségének garantálása miatt fontos. Ez pedig e tudományág elméleti megalapozásának folytatása, támaszkodva a kritikai megközelítés eredményeire is.

3) A rendészettudomány fogalmi alapú megközelítésének szükségességére Finszter professzor is felhívja a figyelmet, amikor egyik tanulmányának bevezetésében (Finszter et al., 2016) arra utal: nem lehetséges beszélni a rendészettudományról annak fogalmi meghatározása nélkül. Majd ennek kifejtése során jelzi,

hogyan a rendészettudomány „... a rendészetre vonatkozó [...] ismeretek rendszerezett összessége...”, és újabb definíciós problémát orvosolva jegyzi meg, hogy a rendészet alatt a közigazgatásnak azt a területét érti, amely a legitim fizikai erőszak-monopólium birtokában van, és a jogellenes emberi magatartásoktól óvja a közrendet és a közbiztonságot (Finszter et al., 2016). Folytathatná a szerző a sort a közigazgatás, a legitim fizikai erőszak-monopóliuma vagy a közrend, közbiztonság stb. fogalmak jelentéstartalmának kibontásával. Ha itt nem is, másutt megteszi. A fogalmi megközelítés megkerülhetetlen kiindulópontja a kutatásoknak, hiszen így válik szabatosan előadhatóvá a gondolat, így válik mások számára érthetővé a közlés, és így építhető fel a modell, amely lehetőség szerint a valós viszonyokat képezi le.

A fogalmi meghatározásokból tehát egy pseudo-világ bomlik ki, mélyebb, rétegzett jelentéstartalommal. A definíciószerű leírásokban ugyanis egy adott kor létviszonyainak lenyomatai (is) megőrződnek. Nemcsak azt tudhatjuk meg, hogy mire gondolt az, aki közölt, hanem azt is, hogy ez mit jelentett abban a korban, amikor e közlés vonatkozott. Ezért adekvát Hautzinger Zoltán történeti megközelítése, amikor megjegyzi, hogy a „rendészet definiálásával szemben a rendészettudomány meghatározását illetően kezdetben jóval kevesebb próbálkozással találkozunk” (Hautzinger, 2020) – annak ellenére, hogy magát a kifejezést a 19. századi gondolkodók már idejekorán használták. Ennek oka az volt a szerző szerint, hogy korábban a rendészet tudománya kizárólag a rendőrökre, a rendőrségre vonatkozott (Hautzinger, 2020), összességében tehát a rendőri feladatok értelmezési tartományához volt láncolva. Tehát mondhatjuk úgy, nem vált le, nem vált el a rendészet fogalmától. Később azonban e fogalom mélyebb, bővebb tartalommal telt meg, és számos, e tanulmányban is idézett gondolkodót késztetett újabb tartalmi rétegekkel kiegészített értelemadásra. E mögött a jelentéstartalom-változás mögött persze a valóság, az élet- és létviszonyok változása áll, amelyre a tudományos gondolkodás idővel reflektált is, rugalmasan töltve fel egyes fogalmak tartalmát. „... egy tudományos fogalom természetének és kifejlődésének a megértéséhez érdemes figyelembe venni az adott kor konkrét anyagi és szellemi környezetének sok tényezőjét, a mindennapi élet ismétlődő mechanizmusaitól kezdve, a társadalmi struktúrán és érdekviszonyokon keresztül, a korszak vallási és filozófiai nézeteiig terjedő széles spektrumban” (Ropolyi & Szegedi, 2000).

A fentiekből az is következik, hogy a fogalmak nem önmagukban, elszigetelten állnak. Az elmélet megalapozása – az értelemadás – fogalmi hálóval felépített modellben manifesztálódik. Az elmélet pedig a valóságot igyekszik leírni. Adott korban a fogalmak meghatározott jelentéssel bírnak, és meghatározott törvényszerűségek szerint fejezik ki azt a világot, amelynek leírására létrehozták

őket. Ez az értelemadás pedig többretegű jelentéshordozó közegen keresztül fejthető vissza. A szemantikai vizsgálat tehát történeti meghatározottságú, és ezzel a szinoptikus látásmóddal válhat teljessé.

A harmadik megállapításom szerint tehát a kutatást érdemes a fogalmak és az azokkal közvetített értékadás feltárásával kezdeni. Ehhez pedig – mint ahogy fentebb már utaltam is rá Sallai János megközelítése kapcsán – a történeti aspektus – adott esetben – szükségszerűen visszanyúlik a régmúlt időkig.

A rend-előképek kutatásának helye a rendészettudományban

Visszatérek tehát alapproblémámhoz, hiszen éppen a fogalmak szemantikai és történeti aspektusú vizsgálati megközelítése irányította rá a figyelmem arra a kérdésre, hogy vajon a rendészet és rendészettudomány – és számos e területen használt kifejezés, a rendvédelem, közbátorság, közbiztonság stb. – értelmezésének megannyi kísérlete mögött milyen tartalommal kibomló rend-előképek jelennek meg. Vagy másképpen fogalmazva: milyen rejtett vagy reflektált rend-képzetekre épülnek a rendészet fogalmi meghatározásai és a rendészettudomány aktuális megközelítései napjainkban, itt és most. Mivel ezek a megközelítések persze elsősorban a társadalommal összefüggésben bírnak relevanciával (nem az egyéb élő és különösen nem az élettelen természet tekintetében), ezért elsősorban a rend társadalmi aspektusainak árulkodó előképeit keresem, vagyis a társadalmi rendre utaló jellemzőkre fókuszálok. Mindemellett nehéz lenne említést sem tenni a rend itt közvetlenül nem vizsgált értelmezéseiről, ezért kisebb és csak jelzés értékű kitérőt ebben az irányban is tennem kell, ahogy arra már utaltam is a bevezetés harmadik pontjában. Még akkor is szükségesnek érzem ezt, ha ezzel azt a kockázatot is vállalnom kell, hogy egyesek számára mindez csak olcsó és nem megalapozott analogizáló kísérlet.

Mielőtt azonban ezekre rátérnék, két megjegyzést szeretnék tenni. Az egyik, hogy az egykor divatos etimologizáló hagyománynak is vannak csapdái, amelyekre fontos utalni. Talán a legfontosabb az a hiedelem, miszerint a szavak jelentését eredetük határozza meg (URL1). Nem kérdés persze, hogy a szavak eredetének kitüntetett jelentősége abban, hogy jelentéstartalmukat felfejtsük, de óvatosságra intő körülmény a fentebb már jelzett viszonyok változásának módosító/torzító hatása. Ezért a rend fogalmának napirendre tűzésével nem a szótövek azonosságán alapuló szembeötlő hasonlóság tényét kívántam kiemelni, hanem azokra a mögöttes képzetekre szeretnék ráismerni, amelyek életre hívják az emberi közösségek létezésének előfeltevésem szerinti egyik alapfeltételét, amelyet másutt a rend eszméjeként neveztem meg.

Második megjegyzésem tulajdonképpen újabb igazolási kísérlet, s arra a kérdésre adott válasz, miszerint milyen gyakorlati jelentősége lehet a rendészettudomány szempontjából annak a kutatásnak, amely a rendészeti tevékenység mögött meghúzódó, annak alapjául szolgáló rend-előképeket vizsgálja. Vajon miért kell tudnunk azt, hogy ki mit gondol a (társadalmi) rendről, miközben – érvelhetne bárki – a rendészeti tevékenység a jog uralmával szabályozott, világos és egyértelmű tevékenységforma, a rendészettudomány pedig számos meghatározásában inkább a rendészeti tevékenység gyakorlati oldalára fókuszál.

A rendészettudomány fent jelzett kritikai megközelítése is segítheti motiváció megértését. A kritikai elméletek ugyanis a társadalom és a társadalmi intézmények keletkezésének kutatásával próbálják megérteni azok aktuális működését, és ebből kiindulva tesznek kísérletet egy történelmileg megalapozott társadalomelmélet kidolgozására. Ennek végső célja pedig a társadalmak átalakulásának előmozdítása annak érdekében, hogy egy „*igaz, szabad és igazságos élet*” garantálható legyen (Kerezsi & Nagy, 2017). Ebben a működésben pedig a rendészetnek meghatározó szerepe van, hiszen a modern rendészet születése a modern államokhoz kötődik, és az ennek keretében formálódó életviszonyok változásához láncoltak mindennapjai immár több évszázad óta. Így, ha a rendészettudomány a rendészetre vonatkozó ismeretekre fókuszál, akkor napjainkban (is) megkerülhetetlenül kapcsolódik a változó életviszonyokhoz is, és azokhoz a garanciákhoz, amelyek egy élhető társadalom kialakítását és fenntartását biztosítják. És ehhez segítenek a rendészettudomány normatív megközelítései is, ahogy arra már korábban is utaltam.

És hogy mennyire fontos és gyakorlati kérdés ez, jól mutatja Concha közel egy évszázada kifejtett gondolata a rendészettel összefüggésben. Ennek lényege szerint a társadalom rendjének fenntartásában ugyan a rendészetnek komoly feladata van, mégsem forrása annak. Segíti, támogatja fenntartását, pozitív felteteleiről gondoskodik (Concha, 1935), és persze elhárítja érvényesülésének akadályait, ha kell, a legitim erőszak monopóliumának birtokában. Azonban „*vége ott az állami és társadalmi rendnek, ahol azt csak a rendőri működésben rejlő különleges erőkre építik*” (Korinek, 2015) – idézi Korinek László Conchát.

Szamel Lajos tankönyvi gondolataival még tovább megy a következtetésekben, amelyet ugyancsak Korinek László idéz tanulmányában, és amelyre Finszter professzor is utalt az alkalmazott kutatások érvényesülése kapcsán: „*A rendészet jellegének és az államigazgatási szervezetben elfoglalt helyének megítélését illetően [...] nincs jelentős eltérés a szocialista nézet és a polgári jogállamiság híveinek nézetei között. A szocialista és a polgári állam rendészete közötti lényeges különbség abban van, hogy milyen társadalmi rend védelmét látják el*” (Szamel, 1972), és hadd tegyem hozzá, abban is, hogy mindezt

hogyan teszi. Erre nagyon világosan rámutat a rendészeti foglalkozási kultúra átalakításának stratégiai koncepcióját tartalmazó tanulmány, amikor a hogyan kérdésében a rend-koncepciók közötti választás elsődlegességére hívja fel a figyelmet, hiszen „*A status quo, a szabályok, a domináns értékek és az együttműködés rendje nagyon különböző szakmai attitűdöket és magatartásokat igényelnek*” (Krémer et al., 2010). Hozzáteve, hogy e választás tétje nem kevesebb, mint hogy a társadalmi rend fenntartásának eszközeit a kooperatív vagy a konfrontatív értékeket hirdető rendészet választhassa meg.

A rend-képzetek kutatása tehát azért fontos és elsődleges feladat, mert abból a társadalmi rend minőségére vonatkozó következtetések vonhatók le. A rendről való gondolkodás – annak tartalma tudatosulásától függetlenül – pedig árulkodik arról, mit ért egy kormányzat rendészeti tevékenység alatt, és annak határait hol és hogyan jelöli ki. Ez akkor is így van, ha a gyakorlatban a legtöbbször nem azzal kezdődik a rendészeti tevékenység tervezése és szervezése, hogy a döntéshozók megvitatják azt, mit értenek társadalmi rend alatt. A másik oldalról pedig árulkodik az is, hogy az adott közösség hogyan gondolkodik a rendről. Hiszen e kettő találkozási pontjain válnak érzékelhetővé azok a működési zavarok, amelyek rendszerint az aktuális állapotok nem jó irányú változását eredményezhetik. És itt van kifejezett felelőssége a kutatóknak, akiknek az a feladatuk, hogy az ilyen kedvezőtlen tendenciákat felismerve támogassák a döntéshozókat a szükséges intézkedések meghozatalában. Példának okáért úgy, hogy rámutattak arra, miszerint a rendszerváltozást követő évtizedek rendészetében két rendkoncepció volt jelen, és alapvetően hiányzott az emberek és normák sokféleségének az együttműködés rendjében történő feloldását támogató gondolati attitűd (Krémer et al., 2010), e nélkül pedig aligha válhat legitimmé a jövő rendészete.

Ami pedig a személyes motivációt érinti, csatlakozom azokhoz a tudománytörténésekhez, akik szerint az ember és környezete nem érthető meg „*csupán az általunk praktikus-materialisztikusként jellemzett motiváció alapján [...], hanem figyelembe kell vennünk az ember antropológiailag adott kozmológiai irányultságát, mint idealisztikusnak nevezhető motivációt is*” (Ropolyi & Szegegyi, 2000). Ennek pedig szerves részét képezik azok a kutatások, amelyek példának okáért a rend-előképek feltárása útján segítik a tudományos ismeretrendszer egészének szintetizálását, különös tekintettel a fiatal rendészetudományra, amelynek elméleti megalapozásához ilyen módon hozzájárulni igyekszem.

Felhasznált irodalom

- Arisztotelész. (1984). *Politika*. Gondolat.
- Bereczkei T. (2002). Evolúciós pszichológia: új szemlélet a viselkedéstudományokban. *Magyar Tudomány*, 47(1), 8–20.
- Boda J. (Főszerk.) (2019). *Rendészettudományi Szaklexikon*. Dialóg Campus.
- Bodonyi I. (2008). *A rendészettudomány kutatás-módszertana*. MA Jegyzet. Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- Concha Gy. (1935). A rendőrség természete és állása szabad államban. In Pauer I. (Szerk.), *Hatvan év tudományos mozgalmai között. Concha Győző igazgató és tiszteleti tagnak összegyűjtött értekezései és bírálatai* (pp. 135–149). Magyar Tudományos Akadémia.
- Finszter G. (2020). A modern rendészet. A rendészettudomány hazai kísérletei. *Magyar Rendészet*, 20(3), 91–118. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.3.6>
- Finszter G. (2018). *Rendészettan*. Dialóg Campus Kiadó.
- Finszter G., Boda J., Kerezsi K., Kovács G., Sallai J. & Imre M. (2016). A rendészettudományi kutatások elméleti megalapozása és főbb irányai. *Államtudományi Műhelytanulmányok*, (17), 1–24.
- Hautzinger Z. (2020). A rendészettudomány határtudományai. *Magyar Rendészet*, 20(3), 137–146. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.3.8>
- Katona G. (2003). A rendészet fogalma és tagozódása. *Magyar Rendészet* 3(3), 11–19.
- Kerezsi K. & Nagy V. (2017). A rendészettudomány kritikai megközelítése. In Boda J., Felkai L. & Patyi A. (Szerk.), *Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére* (pp. 273–282). Dialóg Campus Kiadó.
- Kerezsi K. & Pap A. L. (2015). Rendészet, tudomány, doktori iskola. *Magyar Rendészet*, 15(4), 67–83.
- Korinek L. (2015). Rendszerváltozás a belügyben. *Belügyi Szemle*, 63(1), 5–33. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.1.1>
- Krémer F. (2019). *Létezik-e rendészettudomány? Egy kritikai tudomány lehetősége és lehetetlensége*. Academia Education. https://www.academia.edu/37593211/Letezik_e_rendeszettudomany
- Krémer F., Molnár K., Szakács G. & Valcsicsák I. (2010). A rendészeti foglalkozási kultúra átalakítása – stratégiai koncepció. *Belügyi Szemle*, 58(ksz), 269–299.
- Ropolyi L. & Szegedi P. (Szerk.) (2000). *A tudományos gondolkodás története*. Eötvös Kiadó.
- Sallai J. (2015). A magyar rendészettudomány etablációja. *Belügyi Szemle*, 63(6), 5–28. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.6.1>
- Skolnick J. H. (1975). *Justice Without Trial. Low Enforcement in Democratic Society*. Wiley and Sons.
- Stock J. (2000). *Zum Stand der Polizeiwissenschaft*. In *Polizeiliche Handlungslehre – Polizeiwissenschaft* (pp. 26–44). Sächsisches Dr.- und Verl.-Haus.

Szabó A. (2003). A rendészettudomány meghatározása és értelmezése. *Magyar Rendészet*, 3(4), 6–10.

Szamel L. (1972). *Magyar államigazgatási jog - Különös rész*. Tankönyvkiadó.

Szikinger I. (1998). *Rendőrség a demokratikus jogállamban*. Sík Kiadó.

A cikkben található online hivatkozás

URL1: *Mi az etimológia. Nyelvtudomány*. <https://magyar-irodalom.elte.hu/ezredveg/0708-9/0708-94.html>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Cielešky P. (2023). A rendészet rendje. *Belügyi Szemle*, 71(3), 359–373. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.3.1>

Idegenrendészet a büntető igazságszolgáltatás szolgálatában

Aliens policing in the service of criminal justice

Hautzinger Zoltán

Dr. habil. PhD, egyetemi docens, tanszékvezető, oktatási dékánhelyettes, rendőr ezredes
Nemzeti Közszerződési Egyetem,
Rendészettudományi Kar
hautzinger.zoltan@uni-nke.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány egy, a külföldiekre vonatkozó egyes büntetés-végrehajtást érintő rendelkezések eltérő alkalmazásáról a közelmúltban kiadott kormányrendelet apropóján vizsgálja meg azokat a lehetőségeket, amelyek meggátolhatják a külföldiekkel szemben lefolytatható büntetőeljárás mindazon esetekben, amikor a büntetés célja idegenrendészeti intézkedés alkalmazásával is biztosítható.

Módszertan: A tanulmány leírja és elemzi a külföldiekre vonatkozó egyes büntetés-végrehajtást érintő rendelkezések eltérő alkalmazásáról szóló kormányrendeletet, továbbá feltárja azokat a lehetőségeket, amelyek révén elérhető, hogy bizonyos esetekben a külföldiek által elkövetett bűncselekmények idegenrendészeti eljárásban is elbírálhatók legyenek.

Megállapítások: A legfőbb megállapítása, hogy idegenrendészeti eljárások révén jelentősen csökkenthetők a külföldiekkel szembeni büntetőeljárások. A tanulmány jogszabálmódosító javaslatokon keresztül konkrét javaslatokat tesz arra, hogy a külföldiekkel szembeni büntetőeljárások helyett hogyan lehet idegenrendészeti intézkedéseket alkalmazni.

Érték: A tanulmány értéke egy új jogintézményből, a külföldi elítéltek szabadságvesztésének félbeszakításából kiindulva, a külföldiekkel szembeni büntetőeljárás lefolytatásának alternatíváit lehetővé tevő jogszabálmódosításokra tett konkrét javaslatokban mutatható ki.

Kulcsszavak: külföldi terhelt, idegenrendészet, kiutasítás, beutazási és tartózkodási tilalom, büntetés-végrehajtás

Abstract

Aim: With reference to the recently issued government decree on the different application of certain provisions relating to the enforcement of penalties against foreigners, the study examines the possibilities that can prevent criminal proceedings against foreigners in all cases where the purpose of enforcement can be secured by the use of aliens' measures.

Methodology: The study describes and analyses the government decree on the different application of certain provisions on foreigners in the enforcement of penalties and explores the possibilities to achieve that in certain cases crimes committed by foreigners can be dealt with in aliens' proceedings.

Findings: The main finding is that alien prosecutions can significantly reduce the number of prosecutions of foreign nationals. The study makes concrete suggestions on how to replace criminal proceedings against foreign nationals with aliens policing measures through proposals for legislative changes.

Value: The value of the study can be demonstrated in the specific proposals made for legal amendments allowing alternatives to the conduct of criminal proceedings against foreigners, starting from a new legal institution, based on the suspension of the imprisonment of foreign convicts.

Keywords: foreign perpetrator, aliens policing, expulsion, entry and residence ban, law-enforcement

Bevezetés helyett egy kormányrendelet margójára

A külföldi elkövetők és elítéltek aránya a magyar büntető igazságszolgáltatásban

A külföldiek által elkövetett bűncselekmények összбүнözésen belüli aránya a 21. század első két évtizedében, ide értve az illegális migráció 2010-es – különösen 2014–2016 – években tapasztalt tömeges méretű megjelenéséig, volumenében alig változó számokban mutatkozott meg. Amíg 2003-ban az ismertté vált, illetve regisztrált külföldi bűnelkövetők száma 5301 fő volt, addig ez a szám Magyarország uniós csatlakozását követő évben (2005-ben) 7366 fő, míg a 2015-ös migrációs válság idején (2015–2016-ban) 5141 fő, illetve 6936 fő volt. 2003 és 2018 között ugyanakkor a külföldiek általi bűnelkövetők éves száma nem haladta meg a 4000–7000 közötti intervallumot. Ez megközelítőleg a magyarországi összбүнözés 4–7%-át jelentette a 2000-es évek első húsz

évében.¹ Ez a tendencia ugyanakkor erős növekedésnek indult a 21. század harmadik évtizedének elején, köszönhetően a Magyarország területét is érintő illegális migrációra települő, nemzetközi bűnhálózatok megjelenését generáló szervezett embercsempész tevékenységnek.

Maga az embercsempészes bűncselekménye, illetve azok elkövetési magatartásai és módszerei természetesen ezt megelőzően sem voltak ismeretlenek a magyar bűnözéstörténetben. Nem feledhető például annak ténye sem, hogy volt olyan időszak is, amikor e deliktum üldözése nemcsak az általános nyomozó hatóság (rendőrség) hatáskörébe tartozott, hanem a nyomozást a határőrség is lefolytathatta, ha e bűncselekmény elkövetését e szervezet észlelte vagy a feljelentést ennél a szervnél tették meg.²

Az embercsempészéssel összefüggésben regisztrált esetszámok, különösen a külföldiek általi bűnelkövetések mindazonáltal nem mutatkoztak olyan szignifikáns arányban az elmúlt évtizedekben, mint a 2020. esztendőől kezdődő időszakban. Ennek egyértelmű okaként a 2015-től tapasztalható tömeges méretű irreguláris bevándorlás következtében az ilyen migráció visszaszorítására bevezetett jogszabályi rendelkezések, különösen az érintett határszakaszokon felállított, az államhatár átlépését akadályozó fizikai létesítmények (határzár) miatt megnehezült illegális migráció segítésére települt bünszervezetek nagyszámú növekedése jelölhető meg. Amíg az embercsempészes volumene a külföldi elkövetők esetében a 2000-es évek első két évtizedében csak pár száz – sajátosan, 2015-ig növekvő, majd csökkenő számú – esetben volt mérhető (például 2011–2012-ben 125–156; 2013–2014-ben 242–364; 2015-ben 581, 2016-ban 321, 2017-ben pedig 169 fő külföldi bűnelkövető miatt indult büntetőeljárás), addig – különösen a 2021. év után – az embercsempészek, így az e bűncselekményt megvalósító külföldi elkövetők száma is megsokszorozódott. Az embercsempészes miatt elítéltek száma a 2021. január 1-jei 632 főről 2022 novemberére 2574 főre emelkedett. Beszédesebb adatként jelölhető meg, hogy az embercsempészek aránya 2023 elejére megközelítette az összes fogvatartotti létszám 15%-át.

Az embercsempészes büntetőjogi különös törvényi tényállásának bűnügyi statisztikákban is megnyilvánuló egyre eredményesebb felderítésének Janus arcú

1 A regisztrált külföldi bűnelkövetőkre vonatkozó, 2003–2018 közötti bűnügyi statisztikai adatok elemzését lásd bővebben (Hautzinger, 2016; 2018).

2 A határőrség 1997-től, a határőrizetről és a Határőrségről szóló 1997. évi XXXII. törvény 22. § (2) rendelkezése szerint egészen e szervezet 2007. december 31-i megszűntéig látott el nyomozó hatósági jogköröket az embercsempészes mellett olyan bűncselekmények miatt, mint személyi szabadság megsértése, emberkereskedelem, beutazási és tartózkodási tilalom megsértése, jogellenes tartózkodás elősegítése, határjelrongálás, visszaélés okirattal, fegyvercsempészet, úti okmány tekintetében megvalósuló közokirat-hamisítás, valamint e bűncselekmények bármelyikével kapcsolatos bünszervezetben részvétel esetén, ha a határőrség az egyes elkövetéseket a határrendszettel kapcsolatos tevékenysége során észlelte, vagy a feljelentést ilyen módon elkövetett bűncselekmények esetén a határőrségnél tették meg (Gaál & Hautzinger, 2007).

következménye, hogy az egyre növekvő büntető igazságszolgáltatás ellenére az illegális migráció, és ezzel az embercsempészség tevékenységét megrendelő igények – és ezáltal az ilyen elkövetések – mennyisége nem csökken. Az a látszat alakult ki, hogy a jogerős ítéletek nem váltják ki a kívánt generálprevenációs hatást, ezáltal okkal lehet számítani arra, hogy a külföldi gyanúsítottak és elítéltek száma továbbra is a nem kívánt mértékben emelkedik. Ez pedig negatívan hathat a büntető igazságszolgáltatás bekerülési költségére (úgynevezett perökonomiai szempontjaira) az anyanyelvhasználat elvéből eredően megkerülhetetlenül felmerülő tolmácsolási, fordítási és egyéb szakértői tevékenységek bekerülési költségei miatt. A külföldi fogvatartotti létszám szintén nehezítő körülmény lehet a büntetés-végrehajtáson belül az úgynevezett reintegrációs intézkedések hatékonyságára. A reintegrációs célok eléréséhez ugyanis – Ruzsonyi szerint – nélkülözhetetlen a fogvatartott önkéntes és tevékeny részvétele és a börtönélet valamennyi szegmensének célirányosan összehangolt munkája, valamint a „szabad társadalom” segítő közreműködése (Ruzsonyi, 2018). Ugyanakkor – ilyen kísérletek hiányában kevésbé igazolt – csak valószínűsíthető, hogy a reintegrációs feltételek a külföldiek, különösen a kiutasítottak intézetben belüli túltelítettsége miatt aligha teljesülhetnek, mivel jelentősen nehezíti, ha csak el nem lehetetleníti a személyes kontaktust, amely viszont szükségképpen eleme a reintegrációs tevékenységnek (Forgács & Pallo, 2015).

A külföldi elítéltek szabadságvesztése félbeszakításának rendkívüli lehetőségei

Nem az előbbieken megfogalmazott okokra, és vélhetően nem a minimális beavatkozás elvére³ hivatkozva, de mindenképpen a külföldi elítéltek büntetés-végrehajtásban jelenlévő számának csökkentésére született a 3/2023. (I. 12.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet ideje alatt egyes büntetés-végrehajtást érintő rendelkezések eltérő alkalmazásáról (továbbiakban: kormányrendelet), amely kizárólag veszélyhelyzet idejére rendelkezik egyes külföldiek jogállásáról szóló törvények, illetve a büntetés-végrehajtást érintő jogszabályi rendelkezések eltérő alkalmazásáról.⁴

3 A minimális beavatkozás követelménye szerint az elítéltet csak a büntetés céljának eléréséhez szükséges legkisebb korlátozásnak lehet alávetni (Pallo, 2019).

4 A kormányrendelet 1. § értelmében e jogszabályok

a) a nemzetközi büntügyi jogsegélyről szóló 1996. évi XXXVIII. törvény (Nbjt.),

b) a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi I. törvény (Szmtv.),

c) a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény (Harmtv.),

d) az Európai Unió tagállamaival folytatott büntügyi együttműködésről szóló 2012. évi CLXXX. törvény (EUtv.), valamint

e) a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (Bv.tv.)

rendelkezéseit a kormányrendeletben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

A kormányrendelet személyi hatálya azokra a nem magyar állampolgárságú elítéltekre (külföldi elítéltekre) terjed ki, akik szabadságvesztésüket büntetés-végrehajtási intézetben töltik. E külföldiek kérelmére a szabadságvesztés végrehajtását a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka a végrehajtás átadásáig félbeszakítja, ha

- az igazságügyért felelős miniszter nyilatkozik, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának átadása nem kizárt,
- az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság előzetes véleménye alapján a kiutasítás hatálya alatt álló külföldi esetében a kiutasítás, míg a kiutasítás hatálya alatt nem álló külföldi elítélttel szemben az idegenrendészeti kiutasítás elrendelhető, és annak végrehajtása nem kizárt,
- az előbbi rendelkezésbe nem tartozó külföldi elítéltnak a szabadságvesztés végrehajtásának átadásával érintett államba történő visszatérése biztosított,
- a külföldi elítélt vállalja, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakítását követően Magyarország területét elhagyja, ennek érdekében a hatóságokkal együttműködik, valamint aláveti magát a vele szemben indított idegenrendészeti eljárásnak, a szabadságvesztés végrehajtásának átadásával érintett államba visszatér, és Magyarország területére a szabadságvesztés végrehajtásának befejezése vagy végrehajthatósága megszűnése előtt, illetve a kiutasítás vagy a beutazási és tartózkodási tilalom tartama alatt nem tér vissza, nem utolsó sorban
- a külföldi elítélt hozzájárul ahhoz, hogy a szabadságvesztést más államba hajtsák végre.⁵

A fentiekben részletezett feltételek fennállása esetén sem szakítható félbe a szabadságvesztés végrehajtása, ha a külföldit más büncselkemények miatt is szabadságvesztésre ítélték vagy vele szemben Magyarország területén büntetőeljárás van folyamatban, illetve korábban már a szabadságvesztés végrehajtását felfüggesztették, de az elítélt felróható magatartására (például nem működik együtt az eljáró hatóságokkal, megszökik, a kiutasításnak vagy a beutazási és tartózkodási tilalomnak nem tesz eleget stb.) tekintettel a félbeszakítást megszüntették. Akkor sincs helye a büntetés-végrehajtás félbeszakításnak, ha nem biztosítható, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakítását olyan módon hajtsák végre, hogy a szabadságvesztés fennmaradó része az átadható szabadságvesztés büntetés legrövidebb tartamát elérje. Nincs helye félbeszakításnak abban az esetben sem, ha a szabadságvesztés tartamából öt év vagy annál hosszabb idő van hátra, avagy a külföldi elítélttel szemben életfogytig

5 Kormányrendelet 2. § (1) bekezdés.

tartó szabadságvesztést szabtak ki.⁶ A szabadságvesztés félbeszakításának további sajátos akadálya, ha a külföldi elítéltet az alábbi bűncselekmények miatt ítélték végrehajtandó szabadságvesztésre:

- emberiség elleni bűncselekmény vagy béke elleni bűncselekmény,
- háborús bűncselekmény,
- állam elleni bűncselekmény,
- terrorcselekmény,
- jármű hatalomba kerítése vagy légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedésre vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése,
- halált okozó bűncselekmény.⁷

A külföldi elítélt a kormányrendelet további rendelkezései szerint a büntetés-végrehajtási intézet tájékoztatásából ismerheti meg azt a jogát, hogy a szabadságvesztése végrehajtásának félbeszakítását a büntetés-végrehajtási intézetben kezdeményezheti. E kérelemben az elítéltnak nyilatkoznia kell arról, hogy mely vonatkozásában járul hozzá a szabadságvesztés végrehajtásának átadásához, valamint az általa megjelölt államhoz fűződő személyi körülményeiről, különös tekintettel arra, hogy ottani tartózkodási jogosultságát milyen jogcímmre alapítja, azt milyen okirattal igazolja, és a szabadságvesztés végrehajtásának átadásával érintett országhoz történő visszatérése miként biztosított.⁸

Maga a szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakításához vezető út kellőképpen komplex eljáráson keresztül vezet. Részt vesz benne a terhelt fogvatartása szerint illetékes büntetés-végrehajtási intézet vezetője, a – fentebb már említett – büntetés-végrehajtás országos parancsnoka, az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság illetékes vezetője, az igazságügyért felelős miniszter, valamint a büntetés-végrehajtási bíró. Figyelemmel arra, hogy e kézirat készítésekor még új jogintézményről beszélünk, ennek az írásnak nem lehet célja, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának külföldi elítélteket érintő félbeszakításának társadalomra gyakorolt hatását értékelje. Mindazonáltal látható, hogy egy olyan jogintézmény bevezetéséről beszélünk, amely szövegezését tekintve kapcsolódik egyfelől a szabadságvesztés félbeszakításának sajátos, elsősorban nem az elítélt személyében rejlő okból történő, de a büntetés-végrehajtás alkalmazásában egyébként már meglévő gyakorlatához és engedélyezési mechanizmusához, másfelől a büntetés-végrehajtás átengedésének mint nemzetközi jogsegélynek a teljesítéséhez. Mindezek mellett ugyanakkor egy sajátos „depónalizációs” helyzetről

6 Kormányrendelet 2. § (2) bekezdés a)–f) pontok.

7 Kormányrendelet 2. § ga)–gf) pontok.

8 Kormányrendelet 3. § (1)–(2) bekezdés.

beszélhetünk, amely – Nagy Anita szavaival élve – egy meghatározott magatartás miatt alkalmazott szankciók számának csökkentésére irányul (Nagy, 2015).

A külföldi elítélt szabadságvesztése végrehajtása más állam részére történő átadásának apokrif módja

A szabadságvesztés végrehajtása félbeszakításának a lehetősége Vóó szerint a büntetés-végrehajtás humanitásának egyfajta kifejezésre juttatása, mivel a félbeszakítás okai általában az egyén környezetében (az elítélt személyi vagy családi körülményeiben, egészségi állapotában) keresendők (Vóó, 2020). Emellett a félbeszakítás oka lehet méltányolható közérdek is, de ezeket a törvény⁹ nem részletezi, csak a lehetőségét adja meg.¹⁰ Tudományosan vizsgálandó a kérdés, hogy a külföldi elítélt szabadságvesztésének félbeszakítása esetében a valós személyes ok, avagy a – fentebb már említett – reintegrációs nehézségek kiküszöbölése lehet megalapozottabb, mindazonáltal magát a szabadságvesztés végrehajtásának a félbeszakítására vonatkozó kérelemben a külföldi elítéltnak nem kell személyes okot megjelölnie, hanem azt kell vállalnia a fentebb már említettek szerint, hogy Magyarország területét elhagyja, egyben visszatér a szabadságvesztés végrehajtásával érintett állam területére, és Magyarország területére a szabadságvesztés végrehajtásának befejezése vagy végrehajthatósága megszűnése előtt, illetve a kiutasítás vagy beutazási és tartózkodási tilalom tartama alatt nem tér vissza. A külföldi elítélt ezirányú vállalását látva különbség mutatkozik a szabadságvesztés végrehajtásának eredeti, Bv.tv.-ben rejlő feltételei, illetve a kormányrendelet adta szabályozás között, hogy amíg az eredeti szabályozás értelmében a szabadságvesztés félbeszakításának ideje a szabadságvesztés tartamába nem számít bele¹¹, így az elítélt csak átmeneti időre kerül ki a büntetés-végrehajtási intézetből, a kormányrendelet adta keretek között a külföldi elítélt – ha fenti vállalását nem szegi meg – végérvényesen mentesülhet a szabadságvesztés letöltésének kötelezettsége alól. Ennek ugyan ellentmond a kormányrendeltnek az a szabálya, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakítását követően az országos parancsnok hivatalból kezdeményezi a szabadságvesztés végrehajtásának átadását¹², illetve, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakítása megszűnik, ha a külföldi elítélt szabadságvesztésének végrehajtását más állam átvette¹³, figyelemmel

9 Bv.tv. 116. §.

10 A szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakítása általános esetben törtenhet hivatalból is, amelynek előkészítése a reintegrációs tiszt feladata lehet (Czenczer & Sztodola, 2019).

11 Bv.tv. 116. § (7) bekezdés.

12 Kormányrendelet 9. § (2) bekezdés.

13 Kormányrendelet 10. § (1) bekezdés.

azonban arra, hogy a külföldi elítélt esetében kötelező idegenrendészeti jogalkalmazás teljesítése (konkrétabban a kiutasítás foganatosítása) idővel előbb történik meg, mint a szabadságvesztés más állam általi átvétele, okkal feltételezhető, hogy a külföldi esetében előbbrevaló érdek, hogy Magyarországra ne térjen vissza a meghatározott ideig (szabadságvesztés, illetve a kiutasítás vagy beutazási és tartózkodási tilalom időtartama alatt), mint az, hogy a szabadságvesztés büntetését ténylegesen más államban le is töltsse. Ennélfogva a külföldi elítélt esetében alkalmazható büntetés-végrehajtási jogintézmény természete inkább hasonlít a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztéséhez, mint félbeszakításához.

A büntetés-végrehajtás átadása – mint nemzetközi bűnügyi jogsegély – eredeti, törvényi kritériuma, hogy annak csak abban az esetben van helye, ha a külföldi állam kötelezettséget vállal a büntetés még végre nem hajtott részének végrehajtására, és az elítélt a végrehajtás átengedéséhez hozzájárult, feltéve, hogy az átengedés az elítélt átadásával jár együtt.¹⁴ E törvényhely és a kormányrendelet fentebbi rendelkezései alapján is megerősítést nyer az a megállapítás, hogy a külföldi elítélt szabadságvesztése félbeszakítását illetően nem kötelező elem a büntetés-végrehajtás átadásában megállapodni és a külföldi elítéltet a másik állam illetékes hatósága részére átadni. Különbség mutatkozik abban is, hogy a nemzetközi bűnügyi jogsegély általános szabályai szerint a szabadságvesztés végrehajtásának átadása esetén az elítélt átadását a Nemzetközi Bűnügyi Együttműködési Központ (NEBEK) közreműködésével kell végezni (Blaskó & Budaházi, 2019), míg a kormányrendelet alkalmazása esetében nem a külföldi elítélt nemzetközi bűnügyi jogsegély szerinti átadására, hanem a külföldi elítélt egyoldalú kiutasítására, illetve annak végrehajthatóságára kerül a hangsúly. Másként fogalmazva, a külföldi elítélt szabadságvesztésének félbeszakításánál apokrif vagy irreleváns nemzetközi bűnügyi együttműködésről beszélhetünk, a jogintézmény valódi tartalma az idegenrendészeti kényszerintézkedésben keresendő, feltéve, ha annak lefolytatásának feltételei fennállnak, a külföldi elítélt kiutasítása az országból a gyakorlatban is végrehajtható.

Az idegenrendészet lehetséges szerepe a büntető igazságszolgáltatásban

A külföldi elítéltre kiszabott szabadságvesztés végrehajtásának sajátos szabályok szerinti félbeszakításánál jól látszik, hogyan kerülhet előtérbe az idegenrendészet még a büntetés-végrehajtás valódi céljaival is összehasonlítva. Okkal

14 Nbjt. 57. §.

merülhet fel azonban a kérdés, hogy a külföldi bűnelkövetők esetében minden büntetőügyben valódi állami szükség mutatkozik-e a jogerős bírósági ítélet meghozatalára, azaz a büntetőeljárás minden szakaszának lefolytatására. Indokolt-e a külföldi szabadságvesztésének más állam részére történő átadásán gondolkodni, ha lenne más lehetőség arra, hogy a feljelentés elutasításával vagy a nyomozás felfüggesztésével a büntetőeljárást idegenrendészeti eljárásra tereljék, ha a bűncselekmény tárgyi súlya, illetve a büntetőeljárásban kiszabható szankcióval elérhető joghátrány rendészeti úton kiszabható és a gyakorlatban is végrehajtható kiutasítással (kitoloncolással) is elérhető.¹⁵

E kérdések alábbi megválaszolása mellett ugyanakkor nem feledhető az sem, hogy a hatályos büntetőeljárás törvény egyébként is lehetőséget ad bizonyos feltételek mellett arra, hogy az életvitelszerűen külföldön élő terhelt egy bizonyos összeg letétbe helyezése mellett az eljárási cselekményektől az eljárás teljes folyamatában távol maradjon (Budaházi & Fantoly, 2019). E biztosíték letétbe helyezésével folyó eljárás ugyanakkor a büntetőeljárás lefolytatását nem akadályozza meg, csak azt, hogy a külföldi illetőségű terhelt mentesüljön az eljárási cselekmények adta kötelezettségek alól.

Idegenrendészeti intézkedés vagy eljárás az úti okmány tekintetében elkövetett közokirat-hamisítás esetén

Az idegenrendészeti eszközök és módszerek büntető igazságszolgáltatásba történő intenzívebb bevonásának a hatályos magyar büntető eljárásjogban eddig mindössze egy útja vált gyakorlattá: az úti okmány tekintetében, külföldi által, határátkelőhelyen Magyarország területére lépés érdekében elkövetett közokirat-hamisítás esetében. Ez – a még korábban hatályban volt magyar büntetőeljárás törvény által szabályozott módon – azt jelentette, hogy nem lehetett nyomozást elrendelni közokirat-hamisítás miatt, ha a hamis vagy hamisított, illetve más nevére szóló valódi úti okmányt a külföldi az ország területére történő beutazás érdekében használta fel, feltéve, hogy az elkövetővel szemben idegenrendészeti eljárásnak volt helye.¹⁶ Hasonló szabályozást ugyan hiába keresünk a hatályos büntetőeljárás törvényben¹⁷, de e hiástust pótolja a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvény rendelkezése, miszerint a visszairányítás és a kiutasítás végrehajtásának nem akadálya, hogy a harmadik országbeli állampolgár az ország területére történő

15 Ahogy a Bolla–Jáger szerzőpáros fogalmaz, a kevésbé súlyos megítélésű bűncselekmények esetében hagyni szükséges az idegenrendészeti hatóságot saját eljárása lefolytatására (Bolla & Jáger, 2020).

16 A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (1998-as Be.) 170. § (6) bekezdés.

17 A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.).

beutazás érdekében hamis, hamisított vagy más nevére szóló valódi közokiratot használt fel, egyben ilyen esetben a büntetőeljárás megindítását csak akkor kell kezdeményezni, ha a visszairányítást, illetve a kiutasítást nem rendelik el.¹⁸

A külföldiek egy jól meghatározott kategóriája, a harmadik országbeli állampolgárok által az úti okmány tekintetében elkövetett közokirat-hamisítás megítélése a büntető jogalkalmazás tekintetében azért sem lehet releváns, mert ilyen esetben az államhatár átlépésének, pontosabban fogalmazva, a beutazás feltételeinek kérdésében kell először is a határellenőrzést végző hatóságnak állást foglalnia. Minthogy a beutazás megtagadásával a külföldi továbbra sem tartozik a magyar büntetőjogi szabályok területi hatálya alá, az általuk, kizárólag a beutazás érdekében elkövetett közokirat-hamisítás miatti jogkövetkezmény sem mutathat túl a helyben (határátkelőhelyen) foganatosítható idegenrendészeti intézkedésen. Emiatt elfogadható – bár szokatlan –, hogy büntetőeljárás akadályt a jogalkotó nem a büntetőeljárás törvényben, hanem idegenrendészeti jogszabályban határoz meg.

Nem lehet eltekinteni azonban a hatályos büntetőeljárás szabályok módosításától abban az esetben, ha a fentiekhez hasonlóan az idegenrendészeti hatósági jogalkalmazást, kifejezetten célszerűségi (opportunitási) megfontolásból, az úti okmányt célzó közokirat-hamisítások mellett a büntetőeljárás helyettesítésére kívánjuk kijelölni. Ez konkrétan nemcsak az ország területére utazás (beutazás), hanem a magyar államhatár úgynevezett kilépő oldalon történő átlépése (kiutazás) esetén megvalósított közokirat-hamisításra (hamis, hamisított vagy más személy nevére kiállított valódi közokirat felhasználására) vonatkozna, feltéve, ha a bűncselekményt elkövető külföldi eredeti személyazonossága, állampolgársága egyébként megállapítható, és idegenrendészeti eljárás lefolytatásának nincs akadálya.

A beutazás, illetve a kiutazás érdekében elkövetett közokirat-hamisítás közötti releváns különbség, hogy előbbi esetében az érvényes úti okmány hiánya miatt eleve a beutazás feltételei sem teljesülnek, így a büntetőeljárás lefolytatása kézenfekvő akadályának lehet tekinteni azt a körülményt, hogy az egyébként tényállásszerű bűncselekményt elkövető személy e hiátus miatt nem vonható a magyar joghatóság területi hatálya alá, illetve, hogy a megvalósított közokirat-hamisítás sui generis idegenrendészeti tényállást idéz elő, amely miatt közvetlen és azonnali idegenrendészeti intézkedésként alkalmazandó a beutazás megtagadása és a visszairányítás. Ezzel szemben a kiutazás érdekében elkövetett közokirat-hamisítás esetében olyan egyszerű idegenrendészeti döntés, mint a visszairányítás ugyan nem alkalmazható, de az ügy idegenrendészeti

18 Harm.tv. 41. § (3) bekezdés.

elbírálása sem zárható ki, ha az elkövető eredeti személyazonossága és állampolgársága megállapítható (például az eredeti közokirat tartalmát azért hamisították meg, hogy ezzel leplezzék az országon belüli tartózkodási napok számának túllépését, vagy a hamis, hamisított vagy más nevére kiállított okmány felhasználása a kiutazás érdekében történt, de az elkövető rendelkezik a túllendési államba belépéshez szükséges eredeti okmánnyal, személyi igazolvánnyal stb.). S minthogy az úti okmány tekintetében elkövetett közokirat-hamisítással a külföldi egyúttal megvalósítja az országon belüli tartózkodás szabályait, ekkor is *sui generis* idegenrendészeti tényállás létesül, amellyel szemben helye van kiutasításnak, avagy – amennyiben a külföldi az ország területéről a határforgalomban kiléptethető – beutazási és tartózkodási tilalom elrendelésének.

A kiutazás érdekében, az úti okmányra elkövetett közokirat-hamisítás esetén fennálló idegenrendészeti jogalaphoz hasonló helyzet állhat elő abban az esetben, ha az inkriminált magatartást az ország területén tartózkodás jogszerűtlenségének leplezése érdekében valósítják meg. Ekkor ugyanis – minthogy a bűncselekmény felderítése nem határátkelőhelyen történik – a jogellenes állapot közvetlenül az idegenrendészeti intézkedés (mint a beutazás megtagadása és a visszairányítás) alkalmazásával nem előzhető meg vagy nem oldható fel. Különbösg mutatkozik azonban abban az értelemben, hogy az ország azonnali elhagyására még abban az esetben sem kerülhet sor, ha a személyazonosság megállapítására és más országba történő visszatérésre vagy továbbutazásra egyébként a feltételek fennállnak. Ennélfogva mind a kiutazási, mind a tartózkodási feltételek hamis igazolása céljából elkövetett közokirat-hamisítás esetén a *sui generis* idegenrendészeti normasértés miatti eljárás hatékonyan helyettesítheti a büntetőeljárást, ha annak során a büntetéssel elérni kívánt cél a külföldi elkövető kiutasításával egyébként is elérhető. Ha azonban az idegenrendészeti eljárás miatt kiszabható kiutasítás a külföldi státusa miatt nem végrehajtható, úgy ez az eljárás nem feltétlenül alkalmas a bűncselekmény speciális prevenció céljainak az eléréséhez.

A bűncselekmény idegenrendészeti eljárásban történő elbírálásának további lehetőségei

Az úti okmányra – a be- és kiutazás érdekében, valamint a jogszerűtlen országon belüli tartózkodás leplezése érdekében – elkövetett bűncselekmény büntető eljárásjogon kívüli megítélésének sajátos lehetősége adaptálható lehet olyan, kisebb súlyú bűncselekmények elbírálására is, amelyeket olyan külföldi követ el, akinek az esetében az idegenrendészeti eljárás keretében hozható kiutasító határozat vagy beutazási és tartózkodási tilalom végrehajtható.

Az idegenrendészeti eljárásban lefolytatható bűncselekmények körét tételen nehezebb meghatározni, így egy lehetséges szabályozás kialakítása terén célszerűbb egyfelől az egyes bűncselekményekre kiszabható szabadságvesztés mértékét maximalizálni, másfelől – a fentebb ismertetett kormányrendeletben olvashatókhoz hasonlóan – azokat a bűncselekményeket, bűncselekménytípusokat kijelölni, amelyek esetében kizárt az idegenrendészeti eljárásra terelés lehetősége. Ezzel a jogalkotási technikával az eljáró hatóságnak – ez esetben különösen az ügyésznek – széles körű mérlegelési jogköre nyílhat arra, hogy melyek azok a cselekmények, amelyek esetében a büntetőeljárás lefolytatása szükségtelen, különösen arra figyelemmel, hogy az idegenrendészeti hatósági döntéssel a külföldi elkövető magyarországi megbüntetése elkerülhetővé válik.

Az idegenrendészeti eljárás megengedhetősége kérdésében a nyomozó hatóság javaslatára az illetékes ügyésznek egy úgynevezett kombinált – a nyomozást vagy feljelentést elutasító, de a bűncselekmény elbírálását az idegenrendészeti hatóság elé utaló – határozatban kell állást foglalnia. E határozattal, sőt az idegenrendészeti hatóság ügydöntő határozatával szemben is a külföldi terheltnek önálló jogorvoslata kell legyen. Az idegenrendészeti eljárásra terelés megengedhetőségének eljárásjogi garanciáira azért van szükség, mert a bűncselekmény büntetőeljáráson kívüli elbírálása egyúttal azt is feltételezi, hogy a bűncselekmény miatti szankciót nem a büntető-igazságszolgáltatás hagyományos útján, hanem rendészeti hatóság által szabják ki. Amíg azonban a büntetőeljárás idegenrendészeti eljárásra terelésével szembeni jogorvoslat (panasz) a külföldi elítélt belegyezésének a megtagadását mutatja, az idegenrendészeti hatóság által hozott szankció elleni jogorvoslat (büntetőeljárás lefolytatása iránti kérelem) az ügyben hozott ügydöntő határozatban foglaltak megtámadását jelenti. Minthogy mindkét jogorvoslat egyenes következményeként a büntetőügy általános eljárásjogi szabályok szerinti lefolytatása, és a büntetés büntetőbíróság általi kiszabása feltételezhető, csak jogalkotói szándék kérdése, hogy az ügy idegenrendészeti eljárásra terelését is csak az idegenrendészeti hatóság döntésének kihirdetését követően, de a szankció végrehajtását megelőzően lehessen a terheltnek megtámadnia.

A bűnelkövetésre tekintettel hozott idegenrendészeti döntés büntetőjogi védelme

A fentiekben taglalt módon, külföldi bűnelkövetővel szemben idegenrendészeti eljárás keretében hozott döntés csak abban az esetben érheti el a társadalom védelme érdekében kifejtett hatást, ha annak megszegéséhez további szankció

párosul. Ez pedig lényegében csak egy korábban már a magyar büntetőjogi szabályok között létezett különös büntetőjogi törvényi tényállás, a beutazási és tartózkodási tilalom (korábbi nevén jogellenes belföldi tartózkodás) „rekriminalizációjával” valósulhat meg.

A jogellenes belföldi tartózkodás és a beutazási és tartózkodási tilalom megsértése törvényi tényállások története

Tekintsünk bárhogyan is a fenti bűncselekmény elnevezésének egyes változataira, a jogellenes belföldi tartózkodás első törvényi tényállásának megfogalmazása óta olyan deliktumként szerepelt a magyar büntető törvénykönyvben, amelynek célja a büntető- vagy idegenrendészeti eljárás útján elrendelt, a külföldi országon belüli tartózkodását vagy visszatérését tiltó határozathoz (kiutasításhoz, illetve beutazási és tartózkodási tilalomhoz) kapcsolódó, ország elhagyását negligáló magatartását, illetve engedély nélküli visszatérését büntetni rendelése volt. E törvényi tényállást az 1978-ban kihirdetett büntető törvénykönyvbe szövegezték be azzal az indokkal, hogy a hatósági (büntetőbírószáki vagy államigazgatási úton elrendelt) kiutasítással szembeni ellenszegülés büntetőjogi szankciója legyen („*az a kiutasított külföldi, aki engedély nélkül tartózkodik a Magyar Népköztársaság területén, vétséget követ el*”¹⁹).

E tényállás közel negyed évszázadon keresztül, 2002. április 1-jéig maradt alig változó tartalommal hatályban. Ekkor a jogalkotó egy törvénymódosítással²⁰ megváltoztatta a bűncselekmény elnevezését, továbbá kiterjesztette annak alkalmazását az idegenrendészeti hatóság által elrendelt beutazási és tartózkodási tilalom hatálya alatt álló külföldire, aki külön engedély nélkül tartózkodott a Magyar Köztársaság területén. Az új elnevezéssel, beutazási és tartózkodási tilalomként beiktatott tényállás új tartalmi elemmel gazdagodott, de funkcióját tekintve továbbra is azoknak a tiltó normáknak a büntetőjogi védelmét szolgáltatta, amelyek meghatározták egyes külföldiek esetében, hogy tartózkodásuk Magyarország területén nem kívánatos. E személyi körbe a 2000-es években már nemcsak azok a nem magyar állampolgárok tartoztak, akiket büntetőügyben utasítottak ki, hanem azok is, akikkel szemben szabálysértési hatóság alkalmazott kiutasítást intézkedésként vagy akikkel szemben az idegenrendészeti hatóság beutazási és tartózkodási tilalmat rendelt el. Ez utóbbi jogintézmény alapjait az egyes, külföldiek beutazásáról és belföldön tartózkodásáról szóló jogszabályok

19 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi törvény (1978. évi Btk.) 214. §.

20 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2001. évi CXXI. törvény 25. §.

szolgáltatták.²¹ Beutazási és tartózkodási tilalmat azzal a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személlyel szemben kell(ett) elrendelni,

- akinek a beutazására és tartózkodására vonatkozó tilalom érvényesítésére Magyarország nemzetközi jogi kötelezettséget vállalt, vagy
- akinek a beutazására és tartózkodására vonatkozó tilalom érvényesítéséről az Európai Unió Tanácsa döntött.²²
- harmadik országbeli állampolgárral szemben pedig az idegenrendészeti hatóság önálló beutazási és tartózkodási tilalmat rendelt el – a fenti két eset mellett – azzal az ismeretlen helyen vagy külföldön tartózkodó harmadik országbeli állampolgárral szemben,
- akinek a beutazása és a tartózkodása a nemzetbiztonságot, a közbiztonságot vagy a közrendet sérti vagy veszélyezteti,
- aki a magyar állam által számára megtérítési kötelezettséggel megelőlegezett költséget nem térítette vissza,
- aki a kiszabott helyszíni bírságot, szabálysértési bírságot az előírt határidőig nem fizette meg, illetve annak végrehajtására nincs lehetőség,
- aki az uniós vámjog végrehajtásáról szóló törvény szerinti, jogerősen kiszabott vámigazgatási bírságot nem fizette meg, illetve annak végrehajtására nincs lehetőség.²³

Az idegenrendészeti hatóság továbbá idegenrendészeti kiutasítást rendelt el azzal a harmadik országbeli állampolgárral szemben,

- aki jogellenesen lépte át Magyarország államhatárát, vagy azt megkísérelte,
- aki az e törvényben meghatározott tartózkodási feltételeket nem teljesíti,
- aki az előírt munkavállalási engedély vagy az e törvényben előírt engedély nélkül folytatott keresőtevékenységet,
- akinek a beutazása és tartózkodása a nemzetbiztonságot, a közbiztonságot vagy a közrendet sérti vagy veszélyezteti, vagy
- akinek a beutazása és tartózkodása a közegészséget sérti vagy veszélyezteti.²⁴

21 A beutazási és tartózkodási tilalom megsértése bűncselekmény hatályának idejében ilyen jogszabály volt a külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2001. évi XXXIX. törvény (ldtv.), később – Magyarország schengeni csatlakozását követően – az Szmvtv., illetve a Harmtv.

22 Szmvtv. 38. § (1) bekezdés.

23 Harmtv. 43. § (1) bekezdés.

24 Harmtv. 43. § (2) bekezdés.

A büntetőeljárás helyett idegenrendészeti eljárásban kiszabott kiutasítás vagy beutazási és tartózkodási tilalom megszegésének újabb büntetőjogi szankciójának lehetősége

Napjainkra a jogellenes belföldi tartózkodás mint idegenrendészeti tényállás büntetőjogi különös törvényi tényállássá emelése alapesetben, azaz pusztán a külföldiek engedély nélküli magyarországi tartózkodásának kriminalizálása többszörözötten is meghaladottá vált. Ugyanez állítható – még veszélyhelyzetben is – azokra a deliktumokra, amelyek az államhatár jogellenes átlépését (például határzár tiltott átlépése) rendelik büntetni. Mindkét elkövetési magatartás ugyanis olyan jogellenes állapotot hoz létre, amely esetében önálló idegenrendészeti intézkedéssel a jogellenes állapot megszüntethető. Mi a helyzet azonban abban az esetben, ha a külföldi a vele szemben hatályban lévő hatósági kiutasítás vagy beutazási és tartózkodási tilalom ellenére tartózkodik külön engedély nélkül az ország területén?

A fenti rövid jogtörténeti áttekintésben látható, hogy a beutazási és tartózkodási tilalom megsértése bűncselekménye több mint egy évtizede nem szerepel az aktuális magyar büntető törvénykönyvben. Ennek szűkszavú indoka – e bűncselekmény dekriminalizálásakor – az volt, hogy e cselekmény esetében többé már nem indokolt a büntetőjogi védelem, elegendő azt szabálysértésként szankcionálni. Abban az esetben, ha a külföldi kiutasítására vagy vele szemben a beutazási és tartózkodási tilalom kiszabására idegenrendészeti eszközként került sor, úgy a büntetőjogi védelem valóban indokolatlan lehet, hiszen ebben az esetben nem másról beszélünk, mint egy engedély nélküli belföldi tartózkodásról, amellyel szemben ismételt idegenrendészeti eljárással a jogszerű állapot helyreállítása megtörténhet. Természetesen megalapozott lehet a feltevés, hogy e bűncselekmény hiányában hogyan érvényesül a speciális prevenció az idegenrendészeti eljárás tárházában rendelkezésre álló jogkövetkezményeket negligáló külföldiek esetében (Bolla & Jáger, 2020), mindazonáltal a kérdés úgyszólván feltehető, hogy szükséges-e a büntető-igazságszolgáltatási gépezetet olyan büntetőeljárások lefolytatására forgácsolni, amelyek esetében a jogerős elítélt kihirdetését követően sem kerülhető el a kiutasítás alkalmazása?

Természeténél fogva más a helyzet, ha az idegenrendészeti intézkedés kiszabására – az e tanulmányban taglalt módon – büntetőeljárás lefolytatása helyett kerül sor. Ebben az esetben ugyanis a külföldivel szemben nem sui generis idegenrendészeti tényállás (engedély nélküli országon belüli tartózkodás), hanem az általa elkövetett tényállásszerű bűncselekmény helyett lefolytatott idegenrendészeti eljárás során hozott határozat megsértése miatt lenne indokolt büntető jogkövetkezményt alkalmazni. Fontos ugyanakkor, hogy ennek ténye,

a két helyzet közötti elhatárolás a büntetőjogi különös törvényi tényállásban egyértelműen megmutatkozzon.

Összefoglalás mellett néhány jogszabálmódosító javaslat

A külföldiekkel szembeni büntetőeljárás lefolytatásának lehetséges alternatívájaként idegenrendészeti eljárásnak csak akkor lehet értelme, ha azzal a büntetőeljárással egyébként kiváltható következmény megfelelő módon helyettesíthető. Ilyen intézményként kell megfontolni a külföldi által elkövetett bűncselekmény idegenrendészeti eljárásban történő elbírálásának törvény adta keretek közötti lehetőségét. Ennek jogszabályi feltételeinek a megteremtését elsősorban a büntetőeljárás jogszabályokban meg kell teremteni, de indokolt gondoskodni a büntetőeljárás során alkalmazott idegenrendészeti döntés büntetőjogi védelméről is.

Javaslat a büntetőeljárás szabályok módosítására

A hatályos büntetőeljárás törvényben a külföldi által elkövetett bűncselekmény idegenrendészeti eljárásra utalásával kapcsolatos jogi normák megalkotásának egyik lehetséges helye a büntetőeljárás alapjai és akadályai alcímhez²⁵ kapcsolódhatna. Fontos azonban megjegyezni, hogy egy ilyen törvényhely megalkotása egy bekezdésben nem lehetséges, ezért ehhez az alcímhez lényegében egy új kategória megalkotása lenne indokolt *Bűncselekmény elbírálása idegenrendészeti eljárásban* címmel. A kategórián belül a legfontosabb kérdéseket illetően arról fontos rendelkezni, hogy

- büntetőeljárás nem indítható, illetve a megindult büntetőeljárást meg kell szüntetni, ha a nem magyar állampolgár feljelentett vagy gyanúsított (továbbiakban külföldi) cselekménye idegenrendészeti eljárásban is elbírálható;
- ebben az esetben az ügyészség a feljelentést elutasítja vagy az eljárást megszünteti, és az ügyiratokat a kijelölt idegenrendészeti hatóság részére megküldi, ha a külföldi cselekménye miatt a büntetés idegenrendészeti eljárásban hozott intézkedéssel is elérhető.
- A nyomozást el kell rendelni, vagy az eljárást folytatni kell, ha a külföldi vagy a védője a feljelentést elutasító vagy az eljárást megszüntető határozat ellen panasszal élt, és a feljelentés elutasításának vagy az eljárás megszüntetésének nincs más törvényi oka. Erre a külföldit vagy távollétében a védőjét határozatban figyelmeztetni kell.

25 Be. 4. §.

- Ha az ügyészség a bűncselekmény elbírálását idegenrendészeti eljárásra utalta, a kijelölt idegenrendészeti hatóság a külföldi állampolgársága szerinti törvény rendelkezése szerinti eljárásban, az ott meghatározott intézkedést szabhatja ki. E szerint kell eljárni a külföldi személyi szabadságának korlátozása esetén is.
- Az idegenrendészeti intézkedést kiszabó határozatot az ügyészségnek is kézbesíteni kell.
- A külföldi vagy távollétében védője az idegenrendészeti eljárásra utalt bűncselekmény miatt kiszabott idegenrendészeti határozat bírósági felülvizsgálatát indítványozhatja. A bírósági felülvizsgálati indítvány a határozat közlésétől számított három napon belül terjeszthető elő. Az indítvány elbírálásának az idegenrendészeti hatóság határozatának végrehajtására nincs halasztó hatálya.
- Az indítványt az idegenrendészeti intézkedést kiszabó idegenrendészeti hatóság vezetőjénél kell előterjeszteni, aki azt az ügyiratokkal együtt egy napon belül megküldi a kijelölt idegenrendészeti hatóság szerint illetékes járásbírósnak elnöke részére.
- A bíróság az indítványt egyesbíróként eljárva, végzéssel bírálja el.

Figyelemmel arra, hogy a fenti javaslat mellett a külföldi terhelten összefüggésben a büntetőeljárás törvényben még számos rendelkezés (anyanyelvhasználat, kötelező védelem, személyi szabadság korlátozásának különös szabályai, konzuli kapcsolattartás stb.) található, megfontolásra érdemes, hogy a külföldiekkel összefüggő büntető eljárásjogi szabályok – a fiatalkorúakhoz és a katonákhoz hasonlóan – önálló fejezetben jelenjenek meg.²⁶

Emellett pedig – bár e tanulmányban nem esett szó róla – hatályon kívül helyezhető lenne a határozattal kapcsolatos bűncselekmény miatti eljárásra vonatkozó fejezet²⁷, mivel – egyetértve Bartkó Róbert nézeteivel – olyan büntetőeljárás szabályok fenntartása nem indokolt, amelyek a gyakorlatban statisztikailag nem is léteznek (Bartkó, 2019), hiszen a külföldi által elkövetett bűncselekmény idegenrendészeti elbírálása törvényi megengedése esetén határozattal összefüggő bűncselekmények még nagyobb valószínűséggel nem fogják büntetőjogi felelősségre vonás alapját jelenteni.

²⁶ Ilyen javaslatot e tanulmány szerzője már korábban is megfogalmazott (Hautzinger, 2019).

²⁷ Be. CVII. fejezet.

Javaslat a jogellenes belföldi tartózkodás különös törvényi tényállásának rekodifikálására

A bűncselekmény idegenrendészeti eljárásban történő elbírálása olyan igazgatási természetű döntést feltételez, amelynek megsértése a hatályos jogi környezetben legfeljebb újabb idegenrendészeti szankciót vonhat maga után. Ennek speciális prevenciósi funkciója, illetve visszatartó ereje viszont kétséges lehet különösen annak ismeretében, hogy az idegenrendészeti intézkedés kiszabására büntetőjogi szankció helyett kerül sor. Emiatt indokolt lehet, hogy a kizárólag bűncselekmény elkövetése miatt alkalmazott idegenrendészeti intézkedés külföldi általi megszegésének legyen büntetőjogi következménye a közigazgatás rendje elleni bűncselekmények fejezetében.²⁸

Jogellenes belföldi tartózkodás

Az a nem magyar állampolgár, aki az idegenrendészeti hatóság a büntetőeljárás törvény felhatalmazása alapján, bűncselekmény idegenrendészeti eljárásban elbírálása során vele szemben hozott kiutasítás vagy beutazási és tartózkodási tilalom ellenére Magyarország területét a megadott határidőn belül nem hagyja el, avagy oda külön engedély nélkül visszatér, büntettet követ el és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Fontos megjegyezni, hogy e különös törvényi tényállás nem alkalmazható, amikor a külföldivel szemben büntetőeljárás vagy idegenrendészeti eljárás keretében, de nem a bűncselekmény idegenrendészeti elbírálása keretében szabtak ki idegenrendészeti intézkedést. Ezekben az esetekben a kiutasított vagy a beutazási és tartózkodási tilalom hatálya alá tartozó külföldivel szemben továbbra sincs helye külön büntetőeljárás lefolytatásának, legfeljebb csak közigazgatási szankció, leginkább a kiutasítás hatósági kísérettel történő, végrehajtására (kitoloncolásra).

A bűncselekmény idegenrendészeti eljárásban elbírálására kijelölt hatóság kérdése

Amennyiben a jogalkotó döntése révén lehetőség nyílna a külföldi bűncselekményének idegenrendészeti elbírálására, gondoskodni kell az eljárásra jogosult idegenrendészeti hatóság kijelölésére is. Ez alapesetben lehet az általános idegenrendészeti hatóság (Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság), de célszerű megfogalmazni olyan helyzeteket is, különösen a határátkelőhelyen felderített

28 Btk. XXXIV. fejezet.

bűncselekményekre gondolva, amelyek elbírálására a rendőrség is jogosult lehet. A konkrét hatósági szerepek és feladatok meghatározása ugyanakkor e tanulmány kereteit meghaladják, illetve aktualitása akkor lesz releváns, ha a külföldiek által elkövetett bűncselekmények elbírálásának e tanulmányban foglalt elterelése jogalkotói támogatást kaphat.

Felhasznált irodalom

- Bartkó R. (2019). *Az irreguláris migráció elleni küzdelem eszközei a hazai büntetőjogban*. Gondolat.
- Blaskó B. & Budaházi Á. (2019). *A nemzetközi bűnügyi együttműködés joga*. Dialóg Campus Kiadó – Wolters Kluwer.
- Bolla V. & Jáger K. A. (2020). Az idegenrendészeti- és a büntetőeljárások kapcsolódási pontjai, gyakorlati nehézségei. *Belügyi Szemle*, 68(9), 11–34. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.9.1>
- Budaházi Á. & Fantoly Zs. (2019). *Büntető eljárásjogi ismeretek II. Dinamikus rész*. Dialóg Campus Kiadó.
- Czenczer O. & Sztodola T. (2019). *A büntetés-végrehajtási reintegrációs munka jogi és biztonsági vonatkozásai*. Dialóg Campus Kiadó.
- Forgács J. & Pallo J. (2015). Vonzások és választások. Aktuális kihívások és lehetséges válaszok a magyar börtönügyben. *Belügyi Szemle*, 63(11), 77–95. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.11.5>
- Gaál Gy. & Hautzinger Z. (2007). A határőr nyomozás évtizedes múltja és jövője. *Belügyi Szemle*, 55(5), 57–65.
- Hautzinger Z. (2016). *Idegen a büntetőjogban*. AndAnn.
- Hautzinger Z. (2018). *A migráció és a külföldiek büntetőjogi megjelenése*. AndAnn.
- Hautzinger Z. (2019). Külföldiekkel szembeni büntetőeljárás? *Miskolci Jogi Szemle*, 14(2), 349–358.
- Nagy A. (2015). *Szabadulás a büntetés-végrehajtási intézetből*. Bíbor Kiadó.
- Pallo J. (2019). *A magyar börtönügy kodifikációs csomópontjai*. Dialóg Campus Kiadó.
- Ruzsonyi P. (2018). *A caritástól a fogvatartotti reintegrációig. A javítás eszméjének evolúciója*. Dialóg Campus Kiadó.
- Vóko Gy. (2020). *Büntetés-végrehajtási jog és szabálysértési tételek*. Dialóg Campus Kiadó.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Hautzinger Z. (2023). Idegenrendészet a büntető igazságszolgáltatás szolgálatában. *Belügyi Szemle*, 71(3), 375–393. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.3.2>

Uniós polgárok kiutasítása más EU-tagállamból az Európai Bíróság legújabb gyakorlatában II.¹

Expulsion of EU citizens from another Member State in the recent jurisprudence of the European Court of Justice II.

Gyenyey Laura

Dr. PhD, egyetemi docens
Pázmány Péter Katolikus Egyetem,
Európai jogi Tanszék
gyenyey.laura@jak.ppke.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány célja annak vizsgálata, hogy az európai integráció előtt álló új kihívásokra (ideértve mindenekelőtt a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térsége kiteljesedéséből fakadó gyakorlati nehézségeket és az Európai Bíróság széttartó esetjogát) milyen irányba fejlesztheti tovább az Európai Bíróság a tagállami hatóságok azon döntéseivel kapcsolatos esetjogát, melyben a tagállamok egy másik tagállambeli uniós polgár kiutasításáról határoznak.

Módszertan: A tanulmány alapvetően az Európai Bíróság legújabb ítélkezési gyakorlatából kiindulva vizsgálja azokat a területeket, amelyeken a jövőben szükségesnek látszik, hogy az Európai Bíróság újabb előzetes döntéshozatali eljárások keretében adjon választ a felmerülő vitás kérdésekre. A tanulmány elsősorban a tényleges (tagállami) joggyakorlatból és annak nehézségeiből indul ki.

Megállapítások: A területileg egységesülő Európa koncepciójának szükségképpen velejárója a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülése térsége kiteljesedésének. Amíg az Európai Bíróság uniós polgársággal kapcsolatos esetjoga számos vonatkozásban az uniós polgári jogállás erősítését (és ezzel párhuzamosan a tagállamok szabályozási lehetőségeinek gyengítését) célozza, addig a tagállamok kiutasítási politikáinak uniós jogi megítélése esetében legalább részben ellentétes tendencia figyelhető meg. A tanulmány azt vizsgálja, hogy az Európai Bíróság hogyan egyeztetheti össze az uniós polgárság föderalizáló koncepcióját a tagállamok szuverenista alapokon álló kiutasítási politikáival,

¹ A tanulmány első része a Belügyi Szemle 2023. évi februári számában jelent meg.

és mindennek milyen hatása lehet az uniós polgárság fokozatosan egységesülő és bővülő koncepciójára.

Érték: A tanulmány által vizsgált témakört a hazai szakirodalom korábban még nem vizsgálta, a tanulmány az Európai Bíróság legfrissebb esetjogán alapszik. A tanulmány értéke, hogy megkísérli azonosítani azokat a területeket, ahol a közeljövőben szükségessé válhat az Európai Bíróság jogfejlesztő tevékenysége az uniós jog hatékony érvényesülése érdekében. A tanulmány e körben a hazai jogalkotó és jogalkalmazó szervek számára is iránymutatásul szolgálhat.

Kulcsszavak: uniós polgár, szabadság biztonság és jogi érvényesülésének térsége, kiutasítási határozat, Zambrano doktrína

Abstract

Aim: The aim of this study is to examine the direction in which the European Court of Justice can further develop its case law on expulsion decisions by Member State authorities in response to the new challenges facing European integration (including, in particular the practical difficulties arising from the completion of the Area of Freedom, Security and Justice and the divergent case law of the European Court of Justice).

Methodology: Based on the most recent case law of the European Court of Justice, the study examines the areas in which it seems necessary for the Court to give interpretative decisions in the context of a preliminary ruling procedure. The study is primarily based on actual (Member State) case law and its difficulties.

Findings: The concept of a territorially united Europe is a necessary corollary to the completion of the Area of Freedom, Security and Justice. While the case law of the European Court of Justice on EU citizenship aims in many respects to strengthen this status (and, at the same time, to weaken Member States' regulatory power) there is at least a partly opposite trend in the assessment of Member States' expulsion policy under EU law. The study examines how the European Court of Justice can reconcile the federalising concept of EU citizenship with an expulsion policy based on sovereignty and the impact of all this on the unifying and expanding concept of EU citizenship.

Value: The topic examined in the study has not been examined in the Hungarian literature before, the study is based on the latest case law of the European Court of Justice. The value of the study is that it attempts to identify the areas where the European Court of Justice may need to develop its case law in the near future to ensure the effective enforcement of EU law. The study can also provide guidance to domestic legislators and law enforcement agencies in this field.

Keywords: EU citizen, Area of Freedom Security and Justice, expulsion decision, Zambrano doctrine

Bevezetés

Az Európai Unió Bíróságának (továbbiakban: Bíróság) az uniós polgárok más tagállamból való kiutasításával kapcsolatos újabb esetjoga középpontjában a társadalmi integráció és a jó piaci polgár eszméje áll (Gyenyey, 2022). Ez messze nem jelenti ugyanakkor, hogy ítélezési gyakorlatában a Bíróság ne számolna az uniós polgárság és a szabad mozgás intézményének hosszú távú föderalizáló hatásával. A luxemburgi esetjogban a közös európai értékek megjelenése², avagy a fogvatartott személy társadalmi reintegrációjának mint közös európai érdeknek a hangsúlyozása³ idővel akár a kiutasítási politika területén is elvezethet majd a szuverén állami főhatalom jelentőségének elhalványulásához.

A tanulmány a jelenlegi esetjog alapulvételével arra a kérdésre kíván választ adni, hogy vajon hosszú távon milyen kihívások formálják majd a Bíróság tagállami kiutasító intézkedésekkel kapcsolatos gyakorlatát. Ennek körében mindenekelőtt annak vizsgálatára kerül sor, hogy milyen elméleti kérdéseket és gyakorlati nehézségeket vet fel a szabadság, biztonság és jog érvényesülése térségének fokozatos kiépülése. Amennyiben ugyanis az Európai Unióra (továbbiakban: Unió) mint a szabadság, biztonság és jog érvényesülésének egyetemes térségére tekintünk, a büntetendő magatartást tanúsító polgárok kiutasítása nem több mint a jogsértő uniós polgárok „áthelyezése” e határok nélküli térség egyik szegletéből annak másik szegletébe (Meduna, 2017; Guild, Peers & Tomkin, 2019). Ha elfogadjuk, hogy az Unió egy határok nélküli térség, annak nyitott természetéből szükségképpen fakad a kiutasítás jogintézményének értelmetlensége is. A schengeni térségben a kiutasítási határozatok vagy épp a beutazási tilalmak gyakorlati érvényesíthetősége valójában ugyanis nehezen ellenőrizhető és számonkérhető. Ha egy tagállami polgárt ki is utasítanak valamely fogadó tagállam területéről, nincs garancia arra, hogy később ne

2 A Bíróság újabb gyakorlatában nagyon is számol az uniós polgárság és a szabad mozgás intézményének hosszú távú föderalizáló hatásával: így például a K. és H. F. ügyben a tagállami értékeken túl a közös uniós értékekre is utalt a háborús bűnök elkövetése kapcsán. C-331/16 és C-366/16 sz. egyesített ügyek, K. és H. F., ECLI:EU:C:2018:296.

3 Ugyanakkor nemcsak a közös értékek, hanem a szabadságvesztés-büntetését töltő személy társadalmi reintegrációjának mint közös európai érdeknek a Bíróság általi hangsúlyozása is a föderalizáció irányába mutat. A Bíróság már a Tsakouridis döntésében hangsúlyozta, hogy az elkövető társadalmi visszailleszkedése nemcsak az adott tagállam, hanem általában az Európai Unió érdeke is. C-145/09 sz. ügy, Tsakouridis, ECLI:EU:C:2010:708, 50. pont.

bukkanjon fel ugyanabban a tagállamban. Jól példázza ezt a Bíróság 2021-es F. S. ügyben⁴ hozott döntése, amelyben a Bíróság épp azt a kérdést vizsgálta, hogy mikor is tekinthető végrehajtottnak egy tagállami kiutasítási határozat, illetve milyen körülmények alapján igazolható a kérdéses tagállam területéről való tényleges eltávozás.

Hasonló kihívást jelenthet a jövőben az uniós polgárok kiutasításával kapcsolatos ítélkezési gyakorlat koherenciájának biztosítása. Amíg ugyanis a Bíróság a szabadon mozgó polgárok Unión belüli kiutasítása vonatkozásában egy jellemzően megszorító (restriktív) megközelítést alkalmaz, addig a statikus polgárok Unió területéről való kiutasítása esetére – a jogállás alapvető jellegére hivatkozással – már egy igen magas fokú védelmet garantál (a Zambrano doktrínából következően⁵). Noha nyilvánvaló a különbség az egyik tagállamból a másik tagállamba kiutasító, illetve az Unió területe egészének elhagyására kényszerítő hatósági döntések között, mégis látnunk kell, hogy az esetjog e ponton jelenleg széttartó, melyet önmagában a kétféle kiutasítás földrajzi különbsége megítélésem szerint nem indokol. A tanulmány a következőkben e kérdéseket kívánja részletesen áttekinteni.

A szabadság, biztonság és jog érvényesülése térségének kiépülésével kapcsolatos kihívások – az F. S. ügy

Amint az a jelen tanulmány bevezetőjében már említésre került, a szabadság, biztonság és jog érvényesülése térségének kiépülése idővel nemcsak elméleti dilemmákat, hanem komoly gyakorlati nehézségeket is felvet majd. E körbe tartozik az a kérdés is, hogy érdemes-e kiutasítani azokat a polgárokat, akik a nyitott határok Európájában különösebb nehézségek nélkül visszatérhetnek a fogadó országba.

Mindezt jól érzékelteti a 2021-es F. S. ügy⁶, amely középpontjában egy Hollandia területéről kiutasított, majd oda egy hónapon belül visszatérő lengyel állampolgár áll.⁷ Az ügy kapcsán azt a kérdést kellett a nemzeti bíróságnak (és

4 C-719/19 sz. ügy, F.S., ECLI:EU:C:2021:506.

5 Az EUMSZ. 20. cikke által megalapozott uniós polgári státusszal kapcsolatban a Bíróság a Zambrano ügyben kimondta, hogy az uniós joggal „ellentétesek azok a nemzeti intézkedések, amelyek azzal a hatással járnak, hogy megfosztják az uniós polgárokat az uniós polgárként meglévő jogállás révén biztosított jogok lényegének tényleges élvezetétől”. C-34/09 sz. ügy, Zambrano, ECLI:EU:C:2011:124.

6 C-719/19 sz. ügy, F. S., ECLI:EU:C:2021:506.

7 A Bíróság újabb esetjogában megállapította, hogy az uniós polgárok a kiutasítási eljárás időtartama tekintetében nincsenek összehasonlítható helyzetben a harmadik országbeli állampolgárokkal, különösen, ami az együttműködési rendszerek hiányát és a gyakorlati nehézségeket illeti az utóbbiak vonatkozásában. C-718/19 sz. ügy, Ordre des barreaux francophones és germanophone és társai, ECLI:EU:C:2021:505.

végső soron a Bíróságnak) vizsgálnia, hogy hogyan értékelendő az a helyzet, amikor egy, a megfelelő források hiánya miatt kiutasított személy ugyan formálisan elhagyja az ország területét, de oda rövid időn belül vissza is tér.⁸ Rantos főtanácsnok indítványában úgy fogalmazott, hogy az ügy némileg szokatlan ténybeli háttéren alapul.⁹ Valójában azonban egyre gyakrabban merül fel, hogy a megfelelő anyagi források hiánya miatt valamely tagállam, jelen esetben Hollandia területéről kiutasítják a külföldieket, különösen, ha valamiféle „kellemetlenségi tényezőt” is jelentenek (Kramer, 2017). A tisztánlátáshoz hozzátartozik, hogy a kiutasító határozat F. S-sel szemben ugyan nem közrendi alapon, hanem a három hónapon túli tartózkodás feltételeinek nem teljesítése miatt került elfogadásra, azonban az ügy kapcsán később felmerültek bizonyos közrendi megfontolások is. Az eset épp azt a kérdést állítja fókuszba, hogy hogyan is kezeljük a föderalizált szabad mozgási rendszer belső ellentmondásait, amely értelmében az uniós polgárok számára széles körben biztosított szabad mozgási jogok, illetve a nyitott határok koncepciója a tagállamok azon előjogával párosul, hogy azok kiutasíthatják területükről a „nem kívánatos külföldi személyeket” (Kramer, 2021).

Az F. S. ügyben az előzetes döntéshozatali kérelmet előterjesztő nemzeti fórum lényegében arra várt választ a Bíróságtól, hogy ha egy uniós polgárral szemben kiutasító határozatot fogadnak el, amiért az illető nem teljesíti a tartózkodás szabad mozgás irányelv 7. cikkében foglalt feltételeit, akkor a kiutasított személy fogadó tagállamból való bizonyítható (fizikai) távozásával a kiutasítási határozat vajon végrehajtottnak tekinthető-e. Amennyiben a válasz igenlő, akkor a visszatérő uniós polgár az irányelv 6. cikke szerinti három hónapos tartózkodási joggal rendelkezik-e, meggátolva ezzel a fogadó államot, hogy az újra kiutasítsa őt. Amennyiben pedig a válasz nemleges, a kiutasított uniós polgárnak egy bizonyos ideig a fogadó tagállam területén kívül kell-e tartózkodnia a visszatérését megelőzően, és ha igen, milyen időtartamról van szó.

8 A kérdéses ügyben a holland hatóságok azt állapították meg, hogy F. S. lengyel állampolgár jogellenesen tartózkodik Hollandia területén, mivel már nem teljesíti a három hónapon túli tartózkodás feltételeit, azaz gazdaságilag inaktív és nem rendelkezik a megélhetéséhez szükséges forrásokkal sem. Mi több, rendszeresen a rendőri szervek látóterébe került, így számos esetben letartóztatták bolti lopás és zsebtolvajlás gyanúja miatt. Az F. S. által benyújtott panasz kivizsgálását követően az államtitkár négyhetes határidőt állapított meg F. S. önkéntes távozására, amely 2018. október 23-án járt le. Miután F. S. a szabott határidőn belül elhagyta Hollandia területét, egy határ menti német településen a barátainál tartózkodott, ahol 2018. október 23-án feltételezett bolti lopás miatt a német rendőrség letartóztatta. Egy hónappal később azonban F. S. visszatért Hollandiába, ugyanis bírósági idézést kapott. A bírósági tárgyalást megelőző napon ismét letartóztatták egy hollandiai bolti lopás miatt. Az államtitkár elrendelte F. S. idegenrendészeti őriztetét azzal a céllal, hogy kitoloncolják Lengyelországba. F. S. panaszt nyújtott be ez ellen, amely végül a Holland Államtanács elé került.

9 Athanasios Rantos főtanácsnok F. S. ügyben hozott indítványa, ECLI:EU:C:2021:104, 34. pont.

A Bíróság az első kérdés megválaszolása során arra a következtetésre jutott, hogy amennyiben az uniós polgárnak csupán a fogadó tagállam határát kellene átlépnie ahhoz, hogy azonnal visszatérhessen e tagállam területére, és az irányelv 6. cikke alapján új tartózkodási jogra hivatkozhat, akkor lényegében megkerülhetné a 7. cikkben támasztott feltételeket, aláírva ezzel az ideiglenes és a huzamos tartózkodás közti különbségtételt.¹⁰ A Bíróság szerint egy ezzel ellentétes értelmezés veszélyeztetné az irányelv kettős célrendszerét: egyfelől a szabad mozgás és tartózkodás jogának megvalósulását, másfelől pedig a tagállami szociális ellátórendszerek védelmét.

Következésképp a fogadó tagállam területéről való fizikai távozás önmagában nem elegendő a szabad mozgás irányelv 15. cikke alapján hozott kiutasítási határozat teljes mértékben történő végrehajtásához. Ahhoz, hogy a kiutasított uniós polgár a 6. cikk szerinti új tartózkodási jogra hivatkozhat, korábbi tartózkodásának ténylegesen véget kell vetnie, még hozzá oly módon, hogy a visszatérése ne legyen a korábbi tartózkodása folytatásának tekinthető.¹¹ Noha a Bíróság a tagállami fórumra hagyta ezen szempontok egyedi ügyben történő vizsgálatát, igyekezett szempontokat adni a tagállami bíróság számára az értékeléshez. A Bíróság mindenekelőtt rögzítette, hogy az időtartam, amelyet a kiutasított polgár a fogadó tagállam területén kívül tölt, önmagában nem meghatározó, de fontos eleme lehet az átfogó értékelésnek, amely alapján meghatározható, hogy az érintett ténylegesen véget vetett-e az e területen való tartózkodásának. Továbbá figyelembe kell venni a kérdéses uniós polgár és a fogadó tagállam közötti kapcsolatok megszakadását igazoló körülményeket.¹² E tényezők értékelésénél különös figyelmet kell fordítani az uniós polgár fogadó tagállamba való beilleszkedésének mértékére, a fogadó tagállam területéről való kiutasítását megelőző tartózkodás időtartamára, valamint családi és gazdasági helyzetére.¹³ Amennyiben az uniós polgár nem vetett véget ténylegesen a fogadó országban való tartózkodásának, a kiutasítási határozat nem tekinthető végrehajtottnak, így az uniós polgár tartózkodása továbbra is jogellenesnek minősül, és a fogadó tagállam nem köteles vele szemben új kiutasító határozatot hozni, hanem a korábbi határozatot (ismételten) végrehajthatja.

Mint a fentiekből láthatjuk, a társadalmi beilleszkedés kérdése ebben az esetben is fontos szerepet játszik, csak a korábbi esetekhez képest ellenkező

10 Ennek elfogadása ugyanis lehetővé tenné az ilyen uniós polgár számára, hogy több, egymást követő ideiglenes tartózkodásra hivatkozzon e tagállamban a folyamatos ott tartózkodás céljával, miközben nem felel meg a huzamos tartózkodáshoz való jog ezen irányelvben előírt feltételeinek. F. S. ügy, 77. pont.

11 §1. pont.

12 Így például a népesség-nyilvántartásból való törlés iránti kérelemből, a bérleti szerződések, közüzemi szerződések felmondásából lehet következtetni erre.

13 F. S. ügy, 91–93. pontok.

előjellel. Lényegében tehát a szabad mozgás irányelv 28. cikk (1) bekezdése szerinti – a közrendi, közbiztonsági alapú kiutasítási döntés során mérlelendő – integrációs kritériumok „másik oldaláról” van szó. Az F. S. ügyben az elsődleges kérdés az, mi igazolhatja a fogadó tagállamba való beilleszkedést jelző kapcsolatok, tényezők tényleges megszüntetését. Ezek az újonnan kidolgozott kritériumok nem a beilleszkedést, hanem épp annak bizonyítását szolgálják, hogy az érintett minden szükséges lépést megtett a fogadó állambeli kapcsolatainak felszámolására. Annak igazolása, hogy az uniós polgár érintett tagállamban való tartózkodása megszűnt, persze nem könnyű feladat, különösen egy rövid idejű tartózkodás esetén, ahol még nem mélyültek el annak fogadó állammal való kapcsolatai. Neier szerint éppen ezért a kérdés kapcsán különösen fontos lehet a más tagállamban való tartózkodás időtartamának a vizsgálata (Neier, 2021). Ezzel el is jutottunk a klasszikus kérdésig, amit már Sharpston főtanácsnok is felvetett az elhíresült Zambrano ügyben hozott indítványában: nevezetesen, hogy mit is jelent a tényleges, határon átívelő jellegű mozgás, milyen mértékű mozgásra van szükség ahhoz, hogy átlépve a másik tagállami határt az uniós polgári tartózkodási jogokra lehessen hivatkozni.¹⁴ Még ha a jogi helyzet a két ügyben eltérő is, a kérdés lényegében ugyanaz: milyen körülmények alapján tekinthetünk egy másik tagállam területén való tartózkodást tényleges tartózkodásnak (Neier, 2021)? A Zambrano ügy pedig egyben át is vezet egy újabb, a bírósági gyakorlat kapcsán felmerülő problémakörre, nevezetesen az uniós jog koherenciájának biztosítására az uniós polgárok tartózkodási joga vonatkozásában.

Az uniós jog koherenciájának biztosítása a tartózkodási jog vonatkozásában

A Bíróság jogértelmező munkája során különös súlyt fektet az irányelv koherenciájának biztosítására (Gyenyey, 2022). A jogbiztonságot persze nem csupán magának az irányelvnek a koherens értelmezése szolgálja, hanem az uniós polgárok különböző jogcímeiken, így az Európai Unió működéséről szóló szerződés (továbbiakban: EUMSZ) 20., illetve 21. cikke alapján élvezett tartózkodási jogainak Bíróság általi egységes értelmezése is.

¹⁴ A belga polgárok párizsi Astérix Parkba vagy a bretagne-i tengerpartra történő látogatása vajon elégségesnek bizonyulna-e a szabad mozgási jogok felhívásához? Elegendő lenne ehhez egyetlen látogatás? Vagy kettő? Esetleg jó néhány? Elegendő lenne-e egy egynapos utazás, vagy egy-két éjszakát is el kellett volna tölteniük Franciaországban? Eleanor Sharpston főtanácsnok indítványa a Zambrano ügyben, ECLI:EU:C:2010:560, 86. pont.

Jelen állás szerint azonban egyre nagyobb repedéseket fedezhetünk fel a Bíróság uniós polgári intézmény tartózkodási jogokra gyakorolt hatását értelmező ítélkezési gyakorlatából kiinduló úton (Kochenov & Pirker, 2013). Miközben a Bíróság nem mutatkozik különösebben elszántnak, hogy a szabadon mozgó uniós polgárokat védőszárnyai alá vegye azok Unión belüli kiutasítása esetén, addig a Zambrano ügyet követő esetjogában – immár egy föderális Uniót vizsgálva – egyre erősebb védelmet kíván nyújtani a statikus polgárok Unió területéről való kitoloncolásával szemben. Noha nyilvánvalóan nem lehet egy lappon említeni a kiutasító határozatok uniós polgárok sorsára gyakorolt hatását,¹⁵ mégis kérdéses, hogyan hozható létre egy koherens rendszer az uniós polgárok számára akkor, amikor a bírósági gyakorlat e területen nem kis mértékben széttart (Meduna, 2017). E kérdés egyre nagyobb súllyal vetődik fel a Bíróság statikus polgárokra vonatkozó újabb joggyakorlata fényében, amelyben a Bíróság a korábbiaknál jóval nagyobb hangsúlyt fektet az alapjogi szempontok érvényesülésére.

A Zambrano doktrínával kapcsolatos korai gyakorlatában a Bíróság még úgy találta, hogy a családi egység Unió területén való fenntartásának kívánalma nem elegendő az EUMSZ 20. cikke szerinti származékos tartózkodás elnyeréséhez¹⁶, azonban utóbb, a Chavez Vilchez ítéletében¹⁷ már kifejezetten összekapcsolta az EUMSZ 20. cikkét a családi élettel. A Bíróság utóbbi döntésében hangsúlyozta: az a szempont, hogy az érintett uniós polgár valóban elhagyni kényszerül-e a tagállam területét, megfosztva őt az EUMSZ 20. cikke szerint jogok lényegének élvezetétől, minden esetben a családi élethez való jog, így az Alapjogi Charta 7. cikke és 24. cikke fényében értékelendő. Előbbi rendelkezés a családi élet tiszteletben tartásához való jogot, utóbbi a gyermek mindenekfelett álló érdekét biztosítja. Van Eijken mindebből arra következtet, hogy az EUMSZ 20. cikke már magában foglalja a családi élethez és a gyermek mindegyikfelett álló érdekéhez való jogot, de legalábbis, hogy az EUMSZ 20. cikke

15 Más a helyzet a jogsértő uniós polgár egy másik tagállamba való kiutasítása esetén, és megint más, ha az uniós polgárt az Unió területének elhagyására kényszerítik.

16 Meg is válaszolta ezzel a kérdést, hogy a családi élethez való jog az uniós polgársághoz tartozó jogok lényegéhez tartozik-e. Ettől függetlenül azonban a Bíróság mégis szükségesnek ítélte, hogy az előterjesztő bíróság a tényállást a családi élethez való jog tükrében vizsgálja meg. E vizsgálat során az érintett bíróságnak azonban szigorúan szét kell választania az uniós jog hatálya alá tartozó helyzeteket (amelyek a Charta 7. cikke fényében értékelendők) azoktól, amelyek az uniós jog hatályán kívül esnek, és ekként kizárólag az Emberi Jogok Európai Egyezménye magán- és családi élethez való jogot kimondó 8. cikke alapján vizsgálандók.

17 Az előzetes döntéshozatali kérelem olyan harmadik országbeli állampolgárságú anyákra vonatkozott, akiknek holland apáktól, holland állampolgárságú gyermekei születtek. E gyermekeket apjuk ugyan elismerte, de főként édesanyjukkal éltek Hollandia területén. Az édesanyák szociális segély és családi támogatás iránti kérelmet nyújtottak be a holland hatóságokhoz, amelyet azonban a hatóságok azért utasítottak el, mert a kérelmezők nem rendelkeztek tartózkodási joggal Hollandiában.

szerinti tartózkodási jogok tagállami értékelése során igenis figyelemmel kell lenni az alapvető jogokra (van Eijken, 2021).

Az uniós polgári intézménnyel kapcsolatos tartózkodási jogok tartalmának széttartó jellegén némiképp enyhített a Bíróság Rendon Marin¹⁸, illetve CS.¹⁹ ügyben hozott értelmező döntése, amelyben arra a következtetésre jutott, hogy az EUMSZ 20. cikke szerinti tartózkodási jogok nem abszolút jogok, azok – az EUMSZ 21. cikke és az irányelv által biztosított jogokhoz hasonlóan – közrendi, közbiztonsági alapon²⁰ korlátozhatók.²¹ A Bíróság a fenti analóg értelmezést ezzel szemben már kifejezetten kizárta a megfelelő anyagi források megkövetelhetősége tekintetében, amikor is az RH ügyben kimondta²², hogy az elégséges anyagi források megkövetelése nem lehet feltétele az EUMSZ 20. cikke alkalmazásának. Ebben a döntésében a Bíróság az uniós polgárság hatékonyságára és az arányosság elvének érvényesülésére hivatkozott, amikor is megállapította, hogy a pusztán tagállami költségvetési megfontolásokon alapuló elutasító döntés (így a szükséges források hiányára hivatkozás) – annak aránytalan jellege miatt – nem igazolhatja az uniós polgársághoz kapcsolódó jogok lényegének súlyos sérelmét.

A Bíróság az EUMSZ 20. cikkével kapcsolatos esetjogában tehát lazít a belső piaci követelményeken azzal, hogy mind a tagállamköziség követelményét, mind pedig a gazdasági szempontokat kiiktatja az uniós polgári jogok érvényesülésének akadályai közül. Mi több, kapcsolódó gyakorlatában a Bíróság az alapvető jogok érvényesülését is megerősíti, különösen, ami a családi élethez való jogot és a gyermekjogokat illeti. Mindez hosszú távon komoly koherenciazavarokat okozhat a Bíróság uniós polgársággal kapcsolatos gyakorlatában.

Záró gondolatok

Az elmúlt évtizedben számos kritika érte a Bíróság kiutasítással kapcsolatos gyakorlatát, elsősorban azért, mert a korábbi védelmi rendszert fokozatosan felszámolva

18 C-165/14 sz. ügy, Rendon Marin, ECLI:EU:C:2016:675.

19 C-304/14 sz. ügy, CS, ECLI:EU:C:2016:674, 36. pont.

20 Amennyiben a harmadik országbeli polgár tényleges és valós veszélyt jelent a társadalom valamely alapvető érdekére.

21 A Rendon Marin ítéletében a Bíróság tehát az EUMSZ 20. cikkét az EUMSZ 21. cikkével és a szabad mozgás irányelv 27. cikkével analóg módon értelmezte.

22 A kérdéses ügyben egy marokkói polgár feleségül vett egy spanyol állampolgárságú hölgyet, és mint uniós polgár családtagja, ideiglenes tartózkodási kártya kiadásáért folyamodott, amelyet a spanyol hatóság a források hiányára hivatkozással elutasított. Az uniós polgár korábban soha nem gyakorolta a szabad mozgás jogát, azaz nem hagyta el Spanyolország területét. Az ügy lényegi kérdése az volt, hogy a spanyol hatóság gyakorlata, amely a szükséges források hiányára hivatkozva automatikusan elutasítja a harmadik országbeli családtag tartózkodási jogát anélkül, hogy ténylegesen vizsgálná a házastársak közötti eltartotti viszonyt, összhangban áll-e az uniós joggal. C-836/18 sz. ügy, RH, ECLI:EU:C:2020:119.

a tagállami érdekeket helyezte előtérbe az egyének jogainak védelmével szemben. Ekképp az uniós polgárok úgy érezhetik, bármilyen hosszú ideje is élnek a fogadó államban, a hatóságok szemében örökre külföldiek maradnak. Ez a trend lényegében illeszkedik a Bíróság uniós polgársággal kapcsolatos általános gyakorlatába, amelyben a határon átnyúló elem helyébe egyre inkább a társadalmi integráció többletkövetelménye lép.²³ Amíg azonban e követelmény a tartózkodási jogok, illetve az ahhoz kapcsolódó szociális ellátások terén élvezett egyenlő bánásmód tekintetében még csupán implicit módon jelenik meg (Dano ügy²⁴), addig a kiutasítás területén már sokkal nyilvánvalóbb módon jut kifejezésre.

Gyakran elhangzik az a megközelítés, hogy a szabad mozgásnak ára van, így annak alapvető érdekével szemben mérlegelni kell az uniós jog egy másik fontos célját, mégpedig a fogadó állam polgárainak a biztonságát. Az, hogy a mérlegelésnek miért kell a nemzeti hovatartozás szempontján alapulnia minden más összetartozási szempontot megelőzően, persze kissé „reakcionista” tűnhet az integrációs célok és az uniós polgári státusz eszményképének fényében. Ugyanakkor látnunk kell, hogy a kiutasítási politika vélhetően még sokáig a nemzeti szuverenitás egyik utolsó védőbástyája marad. Az uniós polgárok túlnyomó többsége elsősorban egy nemzet polgárának érzi magát²⁵, és olybá tűnik, hogy az uniós polgárság társadalmi beágyazottsága még nem elég erős ahhoz, hogy ezen az érzékeny területen komoly föderalizációs potenciállal bírjon. A Bíróság a kiutasítással kapcsolatos esetjogában – egy eset kivételével²⁶ – épp ezért nem is hivatkozik az uniós polgárságra mint alapvető jogállásra. Jól példázza ezt a Bíróság legújabb, *Ordre des barreaux francophones et germanophone* ügyben hozott határozata²⁷, amelyben végső soron az arányossági teszt elvégzésének szánt döntő szerepet annak meghatározásában, hogy a belga törvény által az uniós polgárokra előírt, maximálisan nyolc hónapig terjedő idegenrendészeti őrizet²⁸, amely megegyezik a harmadik országbeliekkel szemben alkalmazott időtartammal, vajon összhangban áll-e az uniós joggal. A Bíróság döntésének indokolásában ugyan különbséget tett az uniós polgárok és a harmadik országbeli polgárok kategóriája között, de erre nem előbbieket kiemelt státusza és az ebből fakadó jogok gyakorlása vezette a luxemburgi fórumot, hanem sokkal inkább pragmatikus megfontolások. A Bíróság úgy találta, hogy mivel az uniós

23 Editorial Comments: EU Law as a Way of Life, *Common Market Law Review*. Vol. 54, Issue 2, 2017, 360.

24 C-333/13 sz. ügy, Dano, ECLI:EU:C:2014:2358.

25 Dano ügy, 358.

26 C-482/01 sz. ügy, Orfanopoulos, ECLI:EU:C:2004:262.

27 C-718/19 sz. ügy, *Ordre des barreaux francophones et germanophone* és társai, ECLI:EU:C:2021:505.

28 Amely arra az esetre alkalmazandó, ha a kiutasított polgár nem hagyja el az előírt határidőn belül a tagállam területét.

polgárokat jóval könnyebb kiutasítani, mint a harmadik országbeli polgárokat, ezért nem írhatók elő velük szemben ugyanazok a fogvatartási feltételek. Ugyanakkor épp ezek a gyakorlati megfontolások vezethetnek el a jövőben az államhatárok jelentőségének elhalványulásához a szabadság, biztonság és jog érvényesülésének térségében. Hiszen nem pusztán az uniós polgárok fogadó tagállam területéről való kiutasítása, de azok adott tagállamba való későbbi visszatérése is könnyebb lehet, amint azt az F. S. ügy is jól példázza.

A területileg egységes Európa koncepciója már magában az uniós polgársággal kapcsolatos esetjogban is megjelent, legalábbis ami a statikus polgárok Unió területéről való kiutasítását illeti. A Bíróság a Zambrano doktrínát ugyan csak kivételes körülmények esetén alkalmazza, ugyanakkor azonban azt is látnunk kell, hogy ezen esetek sorában egyre fontosabb szerephez jutnak az alapvető jogi szempontok, mindenekelőtt a családi élet tiszteletben tartásának követelménye és a gyermek mindenekfelett álló érdekének védelme. A kérdés csupán az, hogyan biztosítható (sőt, biztosítható-e egyáltalán) a jövőben e két, uniós polgárságra vonatkozó szabályanyag koherenciája, attól függően, hogy a kérdéses polgár él-e vagy sem a szabad mozgás jogával.

Felhasznált irodalom

- Eijken, H. (2021). Connecting the Dots Backwards, What did Ruiz Zambrano Mean for EU Citizenship and Fundamental Rights in EU Law? *European Journal of Migration and Law*, 23(1), 48–67. <https://doi.org/10.1163/15718166-12340094>
- Guild, E., Peers, S. & Tomkin, J. (2019). *The EU Citizenship Directive: A Commentary*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198849384.001.0001>
- Gyenyey L. (2022). Uniós polgárok kiutasítása más EU-tagállamból az Európai Bíróság legújabb gyakorlatában I. A Bíróság megszorító megközelítésének főbb elemei. *Belügyi Szemle*, 71(2), 201–220.
- Kochenov, D. & Pirker, B. (2013). Deporting the Citizens within the European Union: A Counter-Intuitive Trend in Case C-348/09, P.I. v. Overbürgemeisterin der Stadt Remscheid, *Columbia Journal of European Law*, 47(19), 369–390.
- Kramer, D. (2017). In Search of the Law: Governing Homeless EU Citizens in a State of Legal Ambiguity, *Access Europe Research Paper*, 17(4), 1–24. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3091539>
- Kramer, D. (2021). On the Futility of Expelling Poor Union Citizens in an Open Border Europe, *European Papers*, 6(1), 155–165.
- Meduna, M. (2017). Sceletus Europeus Sum: What Protection against Expulsion Does EU Citizenship Offer to European Offenders? In Kochenov, D. (Ed.), *EU Citizenship and Federalism*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781139680714.017>

Neier, C. (2021). New Clarifications on Ending the Union Citizen’s Right of Residence: The Grand Chamber Decisions of the European Court of Justice of 22 June 2021 in C-718/19 and C-719/19, *European Papers*, (6), 941–954.

Hivatkozott jogesetek

C-331/16 és C-366/16 sz. egyesített ügyek, *K. és H.F.*, ECLI:EU:C:2018:296.

C-145/09 sz. ügy, *Tsakouridis*, ECLI:EU:C:2010:708.

C-719/19 sz. ügy, *F.S.*, ECLI:EU:C:2021:506.

C-34/09 sz. ügy, *Zambrano*, ECLI:EU:C:2011:124.

C-718/19 sz. ügy, *Ordre des barreaux francophones és germanophone és társai*, ECLI:EU:C:2021:505.

C-165/14 sz. ügy, *Rendon Marin*, ECLI:EU:C:2016:675.

C-304/14 sz. ügy, *CS*, ECLI:EU:C:2016:674.

C-333/13 sz. ügy, *Dano*, ECLI:EU:C:2014:2358.

C-482/01 sz. ügy, *Orfanopoulos*, ECLI:EU:C:2004:262.

C-836/18 sz. ügy, *Subdelegación del Gobierno en Ciudad Real kontra RH* ECLI:EU:C:2020:119.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Gyenyey L. (2023). Uniós polgárok kiutasítása más EU-tagállamból az Európai Bíróság legújabb gyakorlatában II. *Belügyi Szemle*, 71(3), 395–406. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.3.3>

Tiszta vízet Kelet-Afrika nyomornegyedeibe! A Magyar Máltai Szeretetszolgálat afrikai missziója

Clean water in the slums of East Africa!

The mission of the Hungarian Charity Service of the Order of Malta

Juhász Péter Gergő

Dr. PhD, kutató
Óbudai Egyetem,
Biztonságtudományi Doktori Iskola

Tampu Stelian

elnöki referens, ügyvezető, doktorandusz
Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület,
Óbudai Egyetem,
Biztonságtudományi Doktori Iskola
sztelian@gmail.com

Absztrakt

Cél: Az emberek biztonságával foglalkozó kutatók ma már tudják, hogy valamennyi tudományágnak foglalkoznia kell bolygónk vízkérdéseivel, amely nagyban meghatározza az emberi élet biztonságérzetét, mert ahol nincs víz, ott nincs élet, így a biztonság is megszűnik. Ahol azonban van, de nem megfelelő minőségben, azaz nem biztonságos a biológiai szervezetnek, ugyanúgy veszélyt jelent. A víz hiányának vagy annak szennyezett voltának léte humanitárius krízist, katasztrófát, valamint természeti katasztrófát alakíthat ki. Mindezen nem kívánt állapotok megelőzésének, elhárításának és helyreállításának folyamatát figyelik meg a szerzők Közép-Kelet-Afrika három államának nyomornegyedeiben: Kenyában, Ugandában és Tanzániában.

Módszertan: A szerzők megvizsgálták az afrikai kontinens történelmi és természeti adottságait, a kérdéskörből fakadóan a probléma kialakulásának előzményeit, lehetőségeit és körülményeit. Felkutatták az e témával foglalkozó nemzetközi szakirodalom egy kis részét, értelmezték a tudományos szakanyagok megállapításait, értékeléseit, valamint a kialakult problémára adott megoldási javaslatokat. Górcső alá vették az egyik magyar civil szervezet e területen kifejlesztett tevékenységét és módszereit.

Megállapítások: A tanulmány szerzői arra a következtetésre jutottak, hogy az afrikai kontinens nagyon sok problémával küzd, az ott kialakult nyomornegyedek humanitárius és természeti katasztrófa szélére sodródtak, és ezen államok politikai rendszerei nem tudnak vagy nem akarnak foglalkozni a kialakult

problémával, ezért szükség van a belső vagy a külső (nemzetközi) civil szervezetek beavatkozására, hogy minél kevesebb emberi áldozatot követeljen a kialakult humanitárius krízis.

Érték: A tanulmányból világosan kiderül, hogy egy magyarországi civil szervezet – az általa kivitelezett műszaki beavatkozása révén – több tízezer gyermek, nő és idős ember életét mentette meg a vizsgált Afrikai nyomornegyedekben. Ha az állami szervek nem képesek, akkor a civil szervek képesek a humanitárius katasztrófák megelőzésére, elhárítására és helyreállítására.

Kulcsszavak: Afrika, nyomornegyed, humanitárius misszió, tiszta víz

Abstract

Aim: Researchers working on human security now know that all disciplines need to address the water issues of our planet, which is a major determinant of the sense of security of human life, because where there is no water, there is no life, and so there is no security. However, where there is water, but it is not of the right quality, i.e. it is not safe for biological organisms, it is still a threat. The absence of water, or its contamination can create a humanitarian crisis, a disaster or a natural disaster. The process of preventing, averting and remediating all these undesirable conditions is observed by the authors in the slums of three states in Central and Eastern Africa: Kenya, Uganda and Tanzania.

Methodology: The authors have examined the historical and natural conditions of the African continent, the antecedents, possibilities and circumstances of the problem. They have explored a small body of international literature on the subject, interpreted the findings and assessments of academic literature and proposed solutions to the problem. The activities and methods of a Hungarian NGO in this field were examined.

Findings: The authors of the study conclude that the African continent is facing many problems, that the slums are on the verge of a humanitarian and natural disaster, that the political systems of these states are unable or unwilling to deal with the problem, and that it is therefore necessary to call for the intervention of internal or external (international) NGOs to minimise the human cost of the humanitarian crisis.

Value: It is made clear in the study that a Hungarian NGO has saved the lives of tens of thousands of children, women and elderly people in the African slums under study through its technical intervention. If public bodies cannot do it, NGOs can prevent, respond to and recover from humanitarian disasters.

Keywords: Africa, slum, humanitarian mission, clear water

Bevezetés

Az ember és a Föld elválaszthatatlanok egymástól, a Föld és a víz is elválaszthatatlanok egymástól, de az ember egyik nélkül sem tudna élni. Mindkét elemnek szüksége van egymásra, de az elemeknek az emberre is szüksége van, akár azért, hogy megőrizze, akár azért, hogy elpusztítsa azt, azonban az élet nem tudja nélkülözni egyiket sem. Ma már tudjuk, bolygónk úgy keletkezett, hogy minden lehetőség meglegyen arra vonatkozóan, hogy az életet kiszolgálja, az egysejtű élőlénytől a legbonyolultabb szervezetig. Tudjuk, hogy a földünkön minden adott ahhoz, hogy az élet élni tudjon, de azt is tudjuk, hogy az élethez szükséges lételelemek, mint amilyen a víz, nem mindenhol egyformán található meg. Van, ahol sok víz van, van, ahol kevés, de van, ahol annak ellenére, hogy van víz, nem megfelelő összetételben vagy nem megfelelő tisztaságú, hogy az az ember összetettebb szervezetének is jó legyen. Az emberi társadalmaknak sokáig fel sem tűnt a víz kérdésének problémája. Nyilvánvaló, hogy egyre többen lakjuk be a Földet, egyre többen kell osztoznunk erőforrásain, egyre több élelemre, vízre és energiára van szükség (Glied, 2009).

A humanitárius probléma megfogalmazása

Kék bolygónkat javarészt víz borítja, de a fogyasztásra alkalmas édesvíz mégis kevés. Néhány évtizeddel ezelőtt arra eszmélt rá az emberiség, hogy Földünk édesvíz-készlete nem végtelen (Treszkai, 2021). Addig azt hittük, hogy vízhiánnyal csak a Föld elsivatagosodott területein találkozhatunk, de még ott is lehet víz korlátozott formában. Most már tudjuk, hogy bolygónk vízkészletei végesek, nem mindenhol van megfelelő mennyiségben és megfelelő minőségben, s ha netán volna is elegendő készlet, azt mi emberek tevékenységünk során beszennyezzük, használhatatlanná tesszük, megmérgezzük, hogy ne legyen alkalmas emberi és állati fogyasztásra. Meg kell értenünk: az élet nem tud létezni víz nélkül, legyen az a Föld bármely szegletében. A vízre szüksége van az élet legapróbb elemének is, s az sem mindegy, hogy milyen minőségben. A vízhez való jog minden élőlényt megillet csakúgy, mint az élethez való jog. Úgy kell vigyáznunk vízkészleteinkre, mint az életre, mert élet víz nélkül nem lehetséges. Ma egyre több tudós, kutató és gondolkodó teszi fel az alábbi kérdéseket: Mennyi édesvizet rejt a Földünk? Meddig lesz elég? Hol, milyen arányban található az édesvíz-készletek? Hol fogyhat el a leghamarabb? Mennyi embert, állatot és növényt képes ellátni a jelenlegi vízkészlet? Mi a teendő, ha elfogy? Vagy egyáltalán elfogy-e? Nem lehetséges az, hogy valójában a víz nem is fogy el, csak

egyre több ember él a Földön, egyre többen felelőtlen fogyasztást és szennyezést hajtanak végre? Nem lehet az, hogy nem vigyázunk a tiszta vizeinkre? Természetesen nagyon sok kérdést fogalmazhatnánk meg, de nem ez a lényeg, hanem az, hogy meg kell vizsgálnunk, miért jutott el a bolygónk abba az állapotba, amikor kétségbeesetten kezdünk azon gondolkodni, hogy miért nincs elég víz, vagy ha van, az miért nem megfelelő minőségben? Miért nem tiszta? (Glied, 2009).

E probléma mentén kontinensek, földrészek és országok állnak egymással szemben. Vannak kontinensek, ahol alapvetően ezek a kérdések még nem fogalmazódnak meg nagy súllyal, nem képeznek kardinális kérdést a mindennapokban, hiszen ott még elegendő mennyiségben és elegendő minőségben van édesvíz. Azonban vannak kontinensek, ahol ez alapkérdés, létkérdés, az életben maradás legfőbb kérdése, s nemcsak azért, mert nincs víz, hanem mert az nem alkalmas emberi fogyasztásra, de még az állatvilág számára sem, sőt az adott terület vegetációját sem tudja kielégíteni. Ilyen kontinens például Afrika. A kontinenseken belül is megoszlanak a problémák, mert egyes országok nem küzdenek még víz problémákkal, de ugyanazon kontinensen más országok a katasztrófa szélén táncolnak (Ramin, 2009). Ma már látjuk, hogy az Ausztrál kontinensen is komoly gondokat okoz a vízhiány, de már az Észak-Amerikai földrészen is jelentkeznek a vízhiány tünetei, azonban, ha őszinték akarunk lenni, akkor be kell vallanunk, hogy Európa sem mentes a vízproblémáktól, déli féltekéjén kiszáradt folyók, tavak, vízerek és patakok még a kontinens belsőbb területein is előfordulnak (Glied, 2009). Mi okozza ezt? A kutatók keresik a választ, de nem egyszerű megérteni, hiszen a fizika törvényéből tudjuk, semmi sem vész el, csak átalakul (Glied, 2019).

Természetesen fel kell tennünk a kérdést, hogy mely területek a legérintettebbek? Mi okozza a vízhiányt vagy annak romlását? Milyen folyamatokat indít el a vízhiány vagy a nem megfelelő minőségű víz? Az eddig megfogalmazott kérdéseim megoldatlanságának egyenes következménye a humanitárius katasztrófa kialakulása, így az életben maradás ellehetetlenítése alakul ki. Ha nincs víz vagy nem megfelelő a minősége, akkor a szomszéd halás veszélye, a fertőzések kialakulása mind-mind humanitárius krízisek és katasztrófák kialakulását idézik elő (Treszkai, 2021).

Humanitárius katasztrófák elhárításával és helyreállításával kapcsolatban az állami szervek az e célból alakult, nem kormányzati szervek szervezeteivel közösen veszik fel a harcot. Az ENSZ és annak akkreditált alegységei, a demokratikus államok civil szervezetei, humanitárius feladatokat felvállaló egyesületek, karitatív és vallási szerveződések összességé tud kellő válaszokat adni a kialakult és kialakuló humanitárius krízisekre, katasztrófákra. Ma világunk minden szegletében dolgoznak ilyen szervezetek, megküzdve éhínségekkel,

vízhiánnyal, természeti és humanitárius katasztrófákkal, valamint az ezekből fakadó népvándorlásokkal (Solymári, 2020; Solymári & Janet, 2020; URL1). Ilyen terület Kelet-Közép Afrika, vagy ahogy másképp ismerjük, Afrika szubszaharai térsége, annak is keleti része, Afrika talán legszegényebb régiója, Uganda, Kenya és Tanzánia. Ezen államok városai hatalmas nyomornegyedeket hoztak létre, ahol az emberi élet a katasztrófa szélét súrolja, ahol a mindennapokban az életben maradás legnagyobb harca zajlik ma (Czirják, 2018; Solymári, 2012).

Afrika tegnap és ma (Afrika rövid történeti áttekintése)

Az afrikai kontinens nagy területtel rendelkezik, közepes népességgel és nagyon szerény gazdasággal, hiszen területe a földbolygó 1/3-át teszi ki, lakossága ma 1,2 milliárd környékén mozog, de gazdasági részesedése a globális gazdaságból csak 3,5%, ami nagyon kevés ahhoz képest, hogy mekkora szárazföldterülettel rendelkezik, valamint mekkora ásványianyag-készlet áll rendelkezésre a földrészen (Búr, 2005; Gyuris & Szabó, 2020). Földterülete egészen változatos, hiszen vannak hatalmas sivatagok, szavannák, őserdők és az éghajlata is sokféle. Tudjuk, hogy van két évszakos eső öv, egy évszakos eső öv, de rendelkezik zonális sivatagokkal is. Jelenleg az ENSZ 54 államot ismer el a kontinensen az 56-ból, hiszen ebből két állam vitatott státuszú (Nyugat-Sahara, Szamáli-föld). A kontinens viszonylag kevés szigettel rendelkezik és tengerpartja is eléggé egysíkú. Államaira a legnagyobb problémát talán a határviták jelentik, hiszen a jelenlegi határok a kolonizációs korszak határai, a dekolonizációs korszak lezártakor nem változtatták meg, hagyatékként megörökölték a jelenlegi határokat, mely határok nem követték és nem követik az etnikai, törzsi határokat, sőt olyan is akadt, amikor vonalzóval húzták meg azokat az éppen akkori nagyhatalmak (Búr, 2005). Ezért a kontinens tele van etnikai okokból eredő határvitákkal, társadalmi konfliktusokkal, hiszen etnikai sokszínűsége, vallási viszonyai, nyelvi és kulturális pluralizmusa nehéz helyzetbe hozza, és részben ennek köszönhető, hogy az afrikai kontinensen állandósultak a fegyveres konfliktusok, amelyeket a különböző békeműveletek csak ideig-óráig képesek kezelni (Besenyő, 2019). Tudomásunk szerint a földrészen 1500–3000 közé tehető a beszélt nyelvek száma, ezek fölé emelkedett még a gyarmatosítók által bevezetett angol, német, francia, spanyol, portugál, olasz. Ősi törzsi vallásai mellett Afrika sem maradhatott ki a világvallások befolyása alól, mert Észak-Afrika az araboknak köszönhetően többnyire az iszlám vallást követi, míg a déli része a gyarmatosítóknak és a misszionáriusoknak köszönhetően többnyire a keresztény vallást (Búr, 2006).

Történelmi tanulmányainkból úgy tudjuk, hogy Afrika az emberiség bölcsője, s éghajlatának, természeti kincseinek köszönhetően ezt el is hihetjük. Östörténeti részleteket mellőzve nem tehetem meg, hogy ókortörténetünk egyik legkorábbi és legnagyobb birodalmát, amely itt alakult ki, nem említsem meg. Az ókori Egyiptom, amely pontosan a Nílus mentén jött létre, ókortörténetünk legszebb és legértékesebb birodalma. Ez a birodalom az afrikai kontinens észak-keleti részén alakult ki, ahol a kontinens legnagyobb és leghosszabb édesvízű folyója található, mert élet és civilizáció víz nélkül nem lehetséges. Története, ismereteink szerint, visszanyúlik a Krisztus előtti negyedik évezredbe, ahol még csak kisebb közösségek önálló léte határozta meg a térséget, de csodálatos látni, hogy már ezek a laza kis közösségek a csatornaépítés tudományát űzték, sokszor közös együttműködésben is. A birodalom archaikus korszakát és annak civilizációját is a víz határozta meg Krisztus előtt 4000 évvel. Gazdaságát, civilizációját és vallását édesvízű folyója határozta meg, és a laza, egymás mellett élő közösségekből már a negyedik évezred végén kinövi magát a királyság intézménye, egy olyan intézmény, amely képes hatalmas birodalmak rendszereit mozgatni, irányítani. Nagyjából Krisztus előtt 3000 környékén kezdi meg uralkodását az Archaikus kor I–II. dinasztiája, melynek ideje alatt Afrika észak-keleti részén elindul egy több évezredes uralkodási folyamat, ahol az ókortörténetünk legszebb és leggazdagabb civilizációja bontakozik ki. Ezt a gazdag és értékekkel tele korszakot történelmi forrásaink végig tudják követni egészen időszámításunk kezdetéig, mely idő alatt több mint húsz dinasztiát és annak uralkodóit tudjuk feltérképezni pontosan meghatározott történeti jelentőségük mentén (Polányi, 1973).

A Római Birodalom felemelkedése és annak kiterjedése nem tünteti el Afrika jelentőségét, sőt, bár hatalmi tényezőként nem tarthatjuk számon, gazdasági jelentősége hatalmas. Gondoljunk csak arra, hogy a Római Birodalom nagyon fontos gabonaszállítója Egyiptom volt, s e nélkül a gabona nélkül a rómaiak éheztek volna (Ferenczy & Maróti, 1998; Normann, 2002).

A hosszú középkor ideje alatt nem rendelkezünk kiterjedt történelmi forrással egész Afrika térségére nézve, de a felfedezések első korszakáig, az arab világ közvetítésével, nagyon szépen ki tudjuk domborítani a kontinens jelentőségét. Gondoljunk csak a Mali Birodalomra, melyet már nem a kontinens északi részén találunk, hanem a Szaharától délre, a Niger folyó felső részén. Ez a birodalom már a 14. század elején virágkorát élte és hatalmas aranykészleteiről lett híres. Ez a hatalmas csillogó aranykészlet felkelti az európai mediterrán térség érdeklődését és irigységét (Fernandez-Armesto, 2001a). Ez az állam ismereteink szerint a 17. század elejéig létezett, fénykorának tisztelői között a portugál udvart is megtaláljuk, azokét a portugálokét, akik a 15. század végén

és a 16. század elején körbehajózták a kontinenst, hogy az Oszmán Birodalmat megkerülve eljussanak Indiába, a hön áhított fűszerek földjére. Mali mellett megemlíthetjük Etiópiát is, melynek története szintén visszanyúlik a középkor elejére, s mely idő alatt gyorsan és ellenállhatatlanul emelkedik fel, hogy majd a kereszténység befogadása mellett a kor kiemelkedő arany, elefántcsont és rabszolga kereskedelmének fontos szereplője legyen. Ugyancsak fontos szerepe lehetett a 12. század és a 16. század között Zimbabwe térségének, mert portugál források beszámolóí szerint a Zimbabwék (politikai és adminisztrációs feladatokat ellátó épületek Zambizétól délre) hatalmas civilizációról árulkodnak (Fernandez-Armesto, 2001b).

A középkorból az újkorba való átmenet nem a legcsodálatosabb történeti korszak Afrika számára. A felfedezések története tulajdonképpen megpecsételte a kontinens sorsát, mivel a kontinensen ekkor nem találkozunk komoly, politikai értelemben vett erős államalakulatokkal, hiszen a földrész tele van apró népcsoportokkal, amely népcsoportok sajátos kulturális és civilizációs utat jártak be, egy olyan utat, amely semmiben sem hasonlít az európai fejlődésre, a nyugati civilizáció semmilyen szervére. A középkor végén gazdasági okok miatt Európának ki kellett törnie az akkori keretei közül, hogy újra feltölthesse éléskamráit, mert kifogyni látszott úgy nemes kincsekből, mint élelmiszerből (Normann, 2002). Afrikát sem kímélte gazdasági éhsége, s bár a földrész gazdag ásványi anyagait még ekkor nem kezdik el kiaknázni, ezt majd csak a kolonizációs korszakban, de a rabszolga-kereskedelem hatalmas méreteket öltött. Ebben komoly cinkosok voltak a helyi vezető rétegek kiemelkedő kis urai, akik gyakorlatilag lebonyolították a rabszolgák összeszedését, befogását, majd azok eladását a nyugati partokon kikötött hajók vezetőinek, akik egyenesen az új világba szállították az értékes munkaerőt. Sajnos a rabszolga-kereskedelem sok áldozattal járt Afrika számára, mert akadt olyan eset is, amikor egy-egy térség majdnem teljes férfi lakosságát eladtak rabszolgának, így komoly veszélynek téve ki a törzs életben maradását, esetleg annak regenerálódását. Az Afrikából Amerikába szállított rabszolgák egy része meg sem érkezett a célhelyre, mert nagyon sokan közülük még a kikötés előtt életüket veszítették a tengeren. Becslések szerint majdnem 1,6 millió fekete rabszolgát indítottak útnak, de ebből körülbelül 400 ezer meg sem érkezett (Fernandez-Armesto, 2001c).

Afrika az új világ rabszolga-kereskedelmének legfontosabb forrása volt egészen a 19. század közepéig, amikor már a rabszolgatartás Észak-Amerika területén is nemkívánatos jelenséggé nőtte ki magát. Az ipari forradalom, a nyugati civilizáció fejlődése, a világgazdaság átrendeződése, az új nyersanyagok utáni vágy mind-mind hatalmas ösztönzői voltak Afrika gyors megszállásának, s bár az akkori embernek még sok rejtélyt magában foglaló földrészként

jellemezhető Afrika, mégis azt láthattuk, hogy szinte ellenállás nélkül szállták meg az európai hatalmak (Normann, 2002). Ez mind annak volt köszönhető, hogy hatalmas ipari és technikai fölényrel érkezett meg az európai ember Afrika területére. A 19. század utolsó negyede és a 20. század első negyede rövid időnek tűnik, mégis elég volt arra, hogy Nagy-Britannia, Franciaország, Németország, Spanyolország, Olaszország, Belgium és Portugália felosszák maguk között Afrika területét, és egészen a II. világháború utáni évtizedekig uralják, kizsákmányolják és részben átalakítsák. A megszállt államok határait újrarajzolták, sokszor egy vonalzót alkalmazva, a törzsi-nemzetiségi, kulturális különbségeket figyelmen kívül hagyva, amelyek később is hatalmas feszültségek forrásai maradtak. Tehát a „Scramble for Africa”, vagy ahogyan mások mondták a „Race for Africa” fontos időszaka az emberiség történetének, mert ha Afrika megszállása nem következett volna be, akkor egy teljesen más Afrikával állnánk ma szemben (Normann, 2002).

A két világháború véres harcai jóformán elkerülték az afrikai földrészt, nem mondhatjuk, hogy itt dőlték volna el a döntő ütközetek vagy csaták a küzdő ellenfelek között. Az I. világháborút követően sok európai gyarmattartó úgy tekintett gyarmataira, mint az újjáépítésének fő forrására, mert az onnan kinyerhető nyersanyagokat igyekeztek minél hatékonyabban felhasználni, értékesíteni, és ezáltal enyhíteni veszteségeiket. A helyi lakosságot nem találták alkalmasnak az állami hivatalok betöltésére, ezért a gyarmattartó államból szállították a szakértői személyzetet, akik nem ismerték az ott élő emberek szükségleteit (Búr, 2006). A leigázott állam így kívülről érkezett szakértői apparátust kapott, amely igyekezett az addig megszokott európai életmódját élni, de ez teljesen idegen volt a bennszülöttek számára.

Afrika dekolonizációját, amely a 20. század közepén kezdődött el, nem kereshetjük csak Afrika belső területén. Nehéz pontosan meghatározni, hogy végül is az ENSZ megalakulása vagy a II. világháború vége, esetleg az ENSZ Atlanti Chartája indította-e el először India függetlenségét, melynek egyenes következménye volt az afrikai gyarmatállamok megszabadulása a szuperhatalmaktól. Természetesen szerepe lehetett a 18. század óta létező pánafrikanizmus eszményének is, mely végül is egészen a 20. század végéig igyekezett kifejteni törekvéseit, de a kontinensen létező 54 államot sohasem sikerült maradéktalanul egy szövetségbe tömöríteni. Ennek egyik jól meghatározható jelensége az afrikánizáció. Pontosán tudjuk, hogy még 1960-ban majdnem hatmillió európai tartózkodott a kontinensen, akik a műszaki emberek, az orvosok, az államigazgatásban dolgozók zömét adták, s amint a gyarmattartó kivonult az országból, azonnal elkezdődik a hatalom átvétele, amit nigerizációnak hívunk, hiszen az üresen maradt tisztségeket helyi emberekkel akarták betölteni, sőt erőltették

is ezt a folyamatot. A határokat újrarajzolják, a helynevek, földrajzi elnevezések visszakapták eredeti afrikai elnevezésüket. A hatalom megszerzése sem ment zökkenőmentesen. 1963-ban létrejött az Etiópiai Afrikai Egységszervezet (AESZ), amely nem föderációt akart, hanem az afrikai szuverén államok szervezetét akarta menedzselni. Az Afrikai Egységszervezet végül is a 2002-ben létrehozott Afrikai Unióban érte be, amelynek jelenleg 53 tagállama van (Búr, 2006; Normann, 2002).

Afrika dekolonizációja az 1970-es években hatalmas remények közepette azt a látszatot érzékeltette, hogy fejlődésének elmaradottsága nem afrikai sajátosság, hanem a megszállók következménye, amely megszállók gátolták a felemelkedésében. Ennek ellenére az etnikai konfliktusok nemhogy csökkentek volna, hanem erősödtek. Elég, ha csak a tribalizmusra, regionalizmusra vagy a partikularizmusra gondolunk, de ide említhetjük az apartheid rendszerét Dél-Afrikában. Mindezen konfliktusokat tetőzték még a vallási problémák is, hiszen az arabizációval együtt az iszlám vallás is megvetette a lábát a kontinensen, ugyanúgy, mint a misszionáriusok és a gyarmatosítók is vitték keresztény hitüket Afrikába. A kontinens így majdnem kettészakad a két vallás égíse alatt s még nem is említettük a helyi törzsi népvallásokat, helyi szokásokat (Búr, 2006).

A gyarmatosítók megjelenésével az urbanizációs folyamatok is elindulnak, s miután elhagyták a kontinenst az európaiak, a városok növekedése nem lassult, sőt még felgyorsulni látszik. De Afrika gazdasági válsággal küzdött akkor is, mint ahogyan ma is (Búr, 2005). A lakosságnövekedés is hatalmas problémát jelent, mert a gazdasági fejlődés nem tud lépést tartani a demográfiai robbanással, a vidéki lakosság – a jobb élet reményében – igyekszik a legközelebbi nagyvárosba költözni (URL4; URL5). A népességnövekedés a szegénység generálója is, így a szegénység állandósulása pedig az egészségtelen életkörülmények kialakítója (Alaazi & Aganah, 2019). Nem kevésbé fontos megemlíteni, hogy az afrikai államok önállóvá válása nem váltotta be a hozzá fűzött gazdasági reményeket, mert az államok vezetői nem demokratikus úton veszik át hatalmukat, vagy ha igen, akkor kormányzásuk folyamatában változik meg magatartásuk (Búr, 2006). Az anyagi erőforrásokat nem a saját népük, országuk javára fordítják, hanem különböző külföldi bankrendszerek valamelyikében kötnek ki, soha nem követhető módon. Afrika vezetői a világ legkorruptabb vezetői, s ebben a globalizáció sem segíti, hanem inkább nagyobb teret nyit a helyi vezetőknek, hogy saját népeiket kizsákmányolják (Klopp & Paller, 2019). Bár elmondhatjuk, hogy Afrika lakossága a világon a legszegényebb, mégis a földrész természeti kincsei hatalmasak. Azonban megállapíthatjuk, és ezt a nemzetközi szervezetek is osztják, hogy a kontinens szegénységének legnagyobb okait a helyi korrupcióban, a rendszeres és megoldhatatlan politikai válságokban, a helyi

törzsi összetűzésekben, a folyamatos vallási konfliktusokban kell keresnünk, mert mindezek egy megkövesedett és állandósult polgárháborús állapotot idéztek elő (Búr, 2005) ([URL8](#)).

A nyomornegyedek

A nyomornegyed fogalmával az emberiség csak a modern korszakában találkozott. A legjobb tudásunk szerint a nyomornegyedek kialakulása az ipari forradalom fejlődésének első szakaszában már észlelhető (Czirják, 2015). A városok növekedése annak is köszönhető volt, hogy nagyszámú, vidéken élő tömegeket fosztottak meg a fölművelésből való megélhetésüktől, a földreformok, a parasztság felszabadítása, a gépek megjelenése, az ipar kialakulása mind-mind mozgatórugói lettek a nagy tömegek városokba való beköltözésének. Mivel a föld már nem biztosított megfelelő megélhetést a falvakban élőknek, a gyárak kialakulása, növekedése csábító hatással volt ezen emberekre, akik a jobb megélhetés reményében költöztek a városokba, hogy majd gyári munkát vállaljanak. Ezek a folyamatok már a 19. században megindultak, de a 20. században teljesedtek ki. A nyomornegyed (szlöm) az angol slum szóból vált világszerte népszerűvé, nem véletlenül, hiszen az első világméretű nagy és jelentős ilyen nyomornegyed történetesen Londonban alakul ki (Czirják, 2018). A lényege, hogy a nyomornegyedben valóban a nyomor volt uralkodó, hiszen ezekre az volt a jellemző, hogy nagyon zsúfoltak, azaz kis területen, nagyon nagy létszámban éltek az emberek, nagyon rossz minőségű lakásokban, ha lehet egyáltalán lakásoknak nevezni az ott felépült, összetákolt építményeket. A London perifériáján kialakult nyomornegyed sokban eltér a majd később világszerte kialakuló hatalmas nyomornegyedektől, hiszen itt elvileg kőből, téglából épült, ám de gyenge minőségű, kicsi lakások épületek összezsúfolva (Czirják, 2018). Ezek a negyedek nagyon szűk utcákkal rendelkeztek, nem voltak meg a megfelelő higiéniai lehetőségek sem, nem voltak mellékhelyiségek, nem épültek ki a csatornák, így a szennyvízelvezetés sem volt megoldott. Gyakran az ide beköltözők abban a reményben vállalták a nyomornegyedben való lakhatást, hogy majd innen továbblépnek, amint anyagilag lehetőségük adódik, de ez sajnos nagyon ritkán fordult elő. A londoni nyomornegyedek – a jó gazdasági potenciál és szociális háló kialakulásának köszönhetően – a 20. századra eltűntek, felszámolták azokat, és ma már csak rossz emlékként vagy jó példaként veszik elő a kutatók (Berger, 2006).

De lássuk a világ többi részét! A dicsőséges 20. század sajnos sok mindent az emberiségre zúdított. Természetesen tudjuk, hogy a 20. század technikai

fejlődésének nemcsak előnyei, hanem hátrányai is voltak, vannak. Az ipar világméretű fejlődése magával hozott egy csomó humanitárius problémát, háborút, természeti katasztrófát. A 20. század elejére Európában és a fejlettebb világrészekben kezdett visszaszorulni a nyomornegyedek száma és azoknak aránya, de a fejlődő világrészekben ez nem így volt. A legveszélyeztetettebb földrész a Földön a „Fekete Afrika”, ahol az ENSZ szerint a 21. század elején a nyomornegyedekben lakók 56% afrikai, Dél-Ázsiában kb. 30%, Óceániában 24%, és a többi Ázsiai részen is hasonló arányokkal találkozhatunk, azonban Latin-Amerika is sajnos érintett a mintegy 20%-os arányával. Jelenlegi becslések szerint a Föld népességének egymilliárd lakója nyomornegyedekben él, s az előrejelzések szerint a 21. század közepére ez elérheti a kétmilliárdot (URL6). Nem vitatható az a nem mellékes tény sem, hogy a mai magyarországi roma szegregátumok is ide sorolhatók, hiszen mintegy 300 településen találkozunk ezen jelenséggel, amelyet a Magyar Máltai Szeretetszolgálat vállalt fel, hogy ezeken változást érjen el a Felzárkózó települések program keretein belül (Romhányi, Solymári & Tihanyi, 2021).

A nyomornegyedek lakói nagy veszélyek közepette élik mindennapjaikat, a szegénység, a munkalehetőség hiánya, a hiányos infrastruktúra, a betegségek és járványok terjedése, a bűnözés jelenléte a nyomornegyedekben mind-mind rányomja bélyegét az ott élők mindennapjaira (Kofi, 2021; Günter & Harttgen, 2012). A mai afrikai nyomornegyedek leggyakoribb fertőző betegségei között ott találjuk a tífuszt, a kolerát, a tuberkulózist és az AIDS minden változatát, és ebben a legveszélyeztetettebbek az ott született gyermekek, akinek mintegy 40%-a még ötéves kora előtt meghal, nem éri meg az ifjú gyermekkort (URL1). A legfontosabb kiemelni, hogy ezekben a nyomornegyedekben hatalmas vízhiány van, súlyos a higiéniai ellátás hiánya, az alultápláltság és a nagyon szennyezett környezet, ha lehet egyáltalán környezetről beszélni (URL2; Tibajiuka, 2007). A világ minden nyomornegyedében majdnem ugyanazokkal a problémákkal küzdenek, legyen az Mexikóban (Mexikóváros), Brazíliában (Sao Paulo), Indonéziában (Jakarta), Kínában (Sanhaj), Indiában (Mumbai), a Fülöp-Szigeteken (Manila) vagy Afrikában (Kairó, Casablanca, Lagos, Johannesburg, Nairobi, Kampala, Mombasa, Dar es-Salaam) stb. (Albuquerque & Guedes, 2021). Mindezek ellenére azt kell látnunk, hogy talán a legsúlyosabb körülmények mégis csak az afrikai nyomornegyedekben vannak (Madden, 2020), azonban még Afrikán belül is hatalmas különbségek észlelhetők (URL7). Jelen tanulmányunkban A szubszaharai Afrika államainak legsúlyosabb nyomornegyedeit vesszük górcső alá, pontosabban Uganda, Kenya és Tanzánia négy olyan városát, ahol a Magyar Máltai Szeretetszolgálat nemzetközi misz-sziójának keretein belül hatalmas értékű és méretű beavatkozást hajtott végre

négy jelentős település nyomornegyedeiben. Ezeknek a nyomornegyedeknek legjellegzetesebb problémái a gyors demográfiai növekedés, a munkalehetőség hiánya, a tiszta ivóvíz nélkülözése, a fertőzött környezet, és mindezek mellett a bűnözés magas szinten való megléte, a fertőzések terjedése és az alultápláltság, valamint a kiskorúak szexuális kizsákmányolása (Wado & Bangha, 2020). Az afrikai nyomornegyedek kialakulásának történetéhez hozzátartozik, hogy a kolonizációs és majd a dekolonizációs folyamatok hozzájárultak a gyorsan növekedő lakosság városokba való bevándorlásához, de az afrikai államok nagyvárosai nem voltak arra felkészülve, hogy a hatalmas vidéki tömegeknek lakhatási körülményeket teremtsenek. A városokba érkezett tömegek ott telepedtek le, ahol éppen lehetőségük volt, építeni abból építettek, amit éppen találtak, így sem a tulajdonjogi szempontok nem érvényesültek, de a város építésügyi szabályzata sem érvényesült, ha létezett ilyen egyáltalán (Klopp & Paller, 2019; Collord, Godfellow & Asanta, 2021). A hirtelen összetákolt viskók, a kis területen nagy számban letelepülő lakosság igyekezett zárt közösségeket létrehozni, amelynek szintén megvoltak a humanitárius racionalitásai, hiszen ahol kis területen többen összezsúfolva lakónegyedet hoznak létre, ott azok az emberek igyekeztek segíteni egymásnak, megvédeni egymást és ez így van mind a mai napig (Nagy-György, 2019). Az államok nemtörődömsége, urbanizációs politika koncepciójának hiánya, a korrupció és a gazdasági problémák, amelyeket globális összefüggésben is megvizsgálhatnánk, folyamatosan generálja a nyomornegyedek problémáit (Collord, Godfellow & Asanta, 2021). A volt gyarmattartó államok újragondolt Afrika-politikájuk középpontjába kerülhet a kontinens gazdag nyersanyag meglétének újraértékelése, az ott meglevő munkaerő kiaknázásának lehetősége nem kapitalista szemléletű mentén, hanem humanitárius eszmerendszereket kidolgozva, a helyben élő emberek jólétét is előtérbe helyezve. Nagyon fontos volna az ilyen irányba való elmozdulás, együttműködve a helyi államvezetőkkel és civil szervezetekkel. Civil szervezetek alatt nem feltétlenül helyben létrehozott szervezetekre gondolok, hanem az ENSZ különböző alszervezeteire vagy a világ minden tájáról itt segíteni akaró karitatív és közhasznú szervezetekre, NGO-kra. Ilyen jellegű szervezetek tömegével jelennek meg ezeken a településeken, lassan évtizedek óta, de a gyenge államakat megléte miatt a korrump helyi politikai rendszerek ellenállása nagyon megnehezíti és átláthatatlanná teszi a körülményeket (URL6; URL9). Az Európai Unió kialakított már egy Afrika jelenlét koncepciót, melyet tagállamain keresztül igyekeznek megvalósítani, azoknak gazdasági kompetenciái mértékéig (Besenyő, 2020). Az USA is kezdi felfedezni, hogy Afrika-politikájuk újrafelépítésének hiánya nagy versenyhátrányt jelent majd a globális térben, ezért anyagi hozzájárulása is növekedési pályára lépett, mindazok fényében, hogy

látja, Kína sem akar kimaradni a modern afrikai kontinens „újrakolonizációjából” (Kis, 2017; URL3; Shittu, Onuegbu, Aynmoro & Fayehun, 2020).

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat megjelenik Afrikában – Kik ők?

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat megalakulásának története a keletközép-európai rendszerváltozás pillanataiban kezdődik. Egy olyan évben alakul meg, amikor a leginkább szükség volt rá. A Szuverén Jeruzsálemi, Rodoszi és Máltai Szent János katonai és ispotályos rend nem egy mai eszme. Magyarországon több rövidített megnevezése forog a köznyelvben: Máltaiak, Johanniták, Jánoslovagok. A rend keletkezését nem tudták a kutatók sem pontosan leszögezni, de az alapok minden bizonnyal már talán az első keresztes hadjárat megindulása előtt lerakódni látszanak. Az 1070-es évek, de talán majd később 1113 vagy az 1120-as évek bírnak döntő bizonyossággal, hogy Jeruzsálemben megalakult egy testvériség, amely a kezdetekben csak ápolt és gondozott, nem katonai rend volt. Majd csak később, talán a Templomos Lovagrend mintájára ölti magára a katonai szerepet (Török & Legeza, 2009; Hunyadi, 2019; Romhányi, Solymári & Tihanyi, 2021). A rend már majdnem a kezdeti időszakában megjelenik hazánkban is, akárcsak egész Európában. Nagy szolgálatot tesznek az akkori Szentföldért küzdő keresztény hadaknak úgy a szegények, mint a betegek gondozásában, de a katonai szerepük is hatalmas volt ebben a korszakban. A Szentföld elvesztésével a rend nem szűnt meg, a 13. század végéig kitarított Ciprus szigetén, s miután a Templomos Lovagrend megszűnt, a rendbe olvadt templomosok vagyona és sok templomos tag is, egyre erősebbé tette. Ciprus után Rodosz szigetét szerezték meg, majd onnan a Máltai sziget lett a hazájuk majdnem a 18. század végéig. Málta szigetének elvesztése után végleg Róma lett a központjuk (Hunyadi, 2019). Ennek a rendnek szellemisége és tagjai hozzájárultak létrehozni a Magyar Máltai Szeretetszolgálatot 1989-ben, amely pontosan február 10-én kerül bejegyzésre. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy addig nem volt előzménye és egyszer csak megjelent a semmiből, hiszen – amint említettem – Magyarországon már a 12. század közepétől léteznek (Romhányi, Solymári & Tihanyi, 2021), csak a történelem során nem mindig túrték meg a jelenlétüket (Török & Legeza, 2009; Hunyadi, 2019; Romhányi, Solymári & Tihanyi, 2021).

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat tehát a Szuverén Máltai Lovagrend és ezen belül a Magyar Máltai Lovagok Szövetségének segélyszervezete, amely a közép-európai rendszerváltozások következtében, 1989-es megalakulásával a térség és egyben Magyarország egyik legnagyobb karitatív civil szervezete.

Nagyságát megkérdőjelezhetetlenül tükrözi országos kiterjedése, követve az ország közigazgatási racionalizációját, amely szerint rendelkezik egy országos központtal és hét régióval. Tevékenysége nemcsak az ország határain belülre korlátozódik, hanem mint a Máltai Lovagok Szövetségének szervezete, szinte az egész világon részt vesz és kifejti az alapító okiratában lefektetett karitatív, humanitárius és biztonsági feladatait, így tagja és aktív résztvevője a nemzetközi máltai szervezetnek. Tevékenysége lefedi az egész Kárpát-medencét, de részt vesz mindenhol a világban, ahol humanitárius és természeti katasztrófák keletkeznek, valamint az emberek életének biztonságát szolgáló minden szegmensében jelen van. Jelenléte a világ szinte minden kontinensét érinti ezáltal Észak-Amerikában, az ott élő magyarokkal együttműködve hatalmas értékű egészségügyi eszközök beszerzését menedzseli, rendszerezi és juttatja el a világ azon részeire, ahol erre nagyon nagy szükség van. Dél-Amerika területén Venezuelában van a legnagyobb jelenlét, valamint az együttműködés a helyi szervezetekkel, főleg amióta a politikai helyzet jelentősen megromlott, és ezáltal a gazdaság működése is visszaesést generált, így az ott élő emberek létkérdése is komoly aggályok elé nézett. Európa számos országát kiemelhetném, de talán a legfontosabbak közé tartozik Ukrajna, Románia, Szerbia. Ezekben az országokban a szervezet tevékenysége már a megalakulása óta folyamatos, hiszen az ott jelentkezett humanitárius problémák azóta sem rendeződtek, sőt újabb és újabbak kerültek felszínre. A Közel-Keleten kiemelhető Libanon, Jordánia és Palesztina. Ezeknek az országoknak az utóbbi években súlyos menekültügyi, egészségügyi problémákkal kell szembenézniük, ezért a Magyar Máltai Szeretetszolgálat itt a lehető legnagyobb egészségügyi tevékenységét fejti ki. Ázsiába pedig Pakisztán és Thaiföld van a szervezet fókuszában, amely országokban a természeti katasztrófák által sújtott embertömegek megsegítését célozza meg, valamint a helyi migráció nehézségeiben való részvétele a legjelentősebb (URL10).

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat afrikai tevékenysége Kenyában, Ugandában és Tanzániában

A szervezet három országban kifejtett tevékenysége, humanitárius és műszaki feladatai, amelyek az ott élő nyomorgyeget lakóinak biztonságát hívatott helyreállítani és biztosítani, egyedülálló a 21. századi magyarság történetében. Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz megteremtette a lehetőségét annak, hogy a magyarországi civil szervezetek is magas szakmai pályázatokon indulhassanak el, hogy a partneri kapcsolatok nemzetközi egységeivel

egyre szélesebb együttműködést valósítsanak meg. Ez azzal az előnnyel is járt, hogy lényegében a Kárpát-medencében ismert és tevékenykedő civil szervezet nemzetközileg és szakmailag elismert szakterületre evezhetett, így került a fókuszába a 2010 utáni években a szubszaharai Afrika államainak három olyan tagállama, amelyek döntő jelentőségű terepet biztosítottak és biztosítanak mind a mai napig, hogy az alapító okiratában megfogalmazott céljait és küldetését teljesíteni tudja. A nemzetközi szervezetek szerint jelenleg majdnem egymilliárd afrikai ember él nyomornegyedekben vagy nagyon elszegényedett városrészekben, s ha ez így folytatódik, akkor 2050-re ez akár meg is kétszereződhet. Ebben a térségben az emberiség minden problémájával találkozunk, mint a malária, tífusz, vérhas és kolera, de ezek mellett már a modern betegségek is felütöttek a fejüket, mint az AIDS, asztma ([URL9](#)).

Kenya

Az ország államformáját tekintve köztársaság, 1963-ban vívta ki függetlenségét az Egyesült Királyságtól. Az Indiai-óceán partján fekvő államként fontos gazdasági tényezője a térségnek. Fővárosa Nairobi, amelyben megtalálható a régió egyik legnagyobb nyomornegyede, Kibera. Az ország tagja az ENSZ-nek, az Afrikai Uniónak és a Nemzetközi Valutaalpnak, fizetőeszköze a kenyai shilling és az elmúlt időszakban talán a térség legdinamikusabban fejlődő országa. Jelenleg mintegy 54 millióan lakják a többségében keresztény vallású országot, hivatalosan beszélt nyelvek pedig a szuahéli és az angol. A szegénység nagyon kiterjedt formában van jelen hatalmas társadalmi egyenlőtlenségekkel együtt, amelyet fokoz a folyamatos globális klímaváltozás nem várt hatása. A városokba beköltözött vidéki lakosság nagy része nyomornegyedekben lakik, ahol semmilyen feltétele nincs meg az egészséges és az emberi méltóságnak megfelelő életmódnak. A legalapvetőbb hiányosságok a következők: nincs tiszta ivóvíz biztosító vízvezető rendszer, nincs a szennyvizet elvezető csatornarendszer, de nincsen elektromos áram és nincs közegészségügyi intézményhálózat sem. Ennek következtében a legalapvetőbb emberi szükséglet, mint a tiszta ivóvíz, hiányzik. A Magyar Máltai Szeretetszolgálat ma már legalább négy programot indított el Kenyában, melyekből kettőt már lezártnak tekint, kettő pedig mind a mai napig zajlik. Ezek sorrendben a következők:

- 1) Szanitációs Központ létesítése Kibera Nyomortelepen – Nairobi.
- 2) Szanitációs Központ létesítése Bangladesh nyomortelepen – Mombasa.
- 3) Hatásvizsgálat vízügyi és higiénés projekthez Afrikában.
- 4) Kenya reprezentációs program Kibera nyomortelepekről.

A Nairobi Kiberai nyomornegyed Kambi Muru negyedében lezajló program 2011 és 2012 között zajlott, amelynek legnagyobb pénzügyi támogatója a magyar Fővárosi Vízművek, partner szervezetei pedig Maji Na Ufanisi (Water and Development) Kenya nem kormányzati szervezete, valamint a városi tanács szervezete. A program kivitelezési költsége elérte a tízmillió forintot. A kivitelezésnek alapos indoka volt: a közel egymillió lakost számláló nyomornegyedben nincs tisztálkodási lehetőség, nincsenek mellékhelyiségek, nincs csatorna, amely a biológiai hulladékot elvezetné, az emberek földbe ástott gödröket használnak erre a célra, amelyeket néhány pala vesz csak körül, s amikor egy nagyobb esőzés érkezik, kimossa a gödrökből az ürüléket és széthordja a területen, ezzel magas fertőzési veszélyt okozva. De itt honosodott meg a repülő vécé fogalma is (flying toilet), ami azt jelenti, hogy a megtelt zacskót szétdobálják. A szűk utcákban ugyan láthatók vezetékek, amelyek lopott vizet szállítanak tovább a városi vízrendszerből, de ezek lyukas, széttöredezett vezetékek, amelyekben a víz már fertőzötten jut célba, s amely magas áron vásárolható meg. Mindezeknek köszönhetően az itt megszületett gyermekek 40%-a még ötéves kora előtt meghal. Ezért kellett létrehozni egy olyan szanitációs központot, amely segítségével a legveszélyeztetettebbeket – a gyermekeket, a nőket és az időseket – tudjuk megvédeni a fertőzésektől. Ez a szanitációs központ tiszta ivóvizet szolgáltat úgy, hogy hivatalosan rácsatlakozik a város vízrendszerére, onnan feltöltik a több ezer literes tartályokat, majd azt jelképes összegért megvásárolhatják a nyomortelepen lakók. A bevételt pedig arra használják, hogy a kialakított létesítményt fenntartsák, az ott dolgozókat pedig foglalkoztatás formájában fizetik. A létesítmény nemcsak tiszta ivóvizet szolgáltat, hanem esővízgyűjtő tartályokat is létesítettek, mely vizet felhasználhatják a szintén itt kialakított WC-rendszerekben. De ugyancsak kialakításra kerültek zuhanyzók is, melyek szintén nagy szolgálatot tesznek az itt dolgozóknak, hiszen tisztán, ápoltan könnyebb munkát találniuk. Megemlíthető még, hogy mindezen fejlesztések mellett az elvezető csatornarendszer is kialakításra került ([URL10](#)).

A szeretetszolgálat következő hasonló beruházása úgyszintén Kenya egyik városában valósulhatott meg Mombasaban, a Bangladesh nevű nyomornegyedben. Ez a projekt 2012 és 2013 között valósulhatott meg Magyarország Külügyminisztériuma és magán adományozók támogatásával, melynek összege mintegy 15 millió forint volt. Ennek a projektnek a partnerszervezetei Maji Na Ufanisi (Water and Development) helyi civil szervezet és a városi tanács vízügyi szervezete. Ez esetben is egy komplex higiénés központot létesített a szeretetszolgálat, melynek ugyanolyan megoldási követelménye volt, mint Kibera esetében, hiszen a probléma hasonló itt is: ugyanúgy hiányzik a hivatalos vízvezeték-rendszer, hiányzik a csatornarendszer és nem megoldott a biológiai hulladék

elszállítása a területről, mely súlyos fertőzési gócpontok kialakulásáért felelős. A víztisztító rendszerek így a telepen élő több ezer embernek jelent megoldást, víz és higiénia nélkül a kisgyermek, a nők és az idősebb emberek vannak a legnagyobb veszélyben. A szeretetszolgálat beszámolója szerint tehát ebben a nyomornegyedben is létrehoztak egy legális tisztavíz-rendszert, toalettet, zuhanyzót, esővízgyűjtő tartályt építettek ki a modern technológia felhasználásával. A központ működtetésével itt is a WASH lett megbízva, a bevételét pedig az itt dolgozók bérére, valamint a higiénés központ fenntartására, karbantartására használják fel (Romhányi, Solymári & Tihanyi, 2021; [URL10](#); [URL11](#)).

A *Hatásvizsgálat vízügyi és higiénés projekt Afrikában* című program csak 2020-ban indult el, a tervek szerint 2021-ben zárult volna, de a pandémia sajnos ezt is lassította, akadályozta. A projektet a szeretetszolgálat saját forrásból finanszírozza és mintegy hárommillió forintra tervezték. Partnereik ez esetben a Natural Capital Trust és a Nairobi egyetem. A program célja a már kialakított központok hatása a nyomornegyedben élők életére, valamint a tapasztalatok összegyűjtése újabb hasonló szanitációs központok alapjainak lerakására. A program szándéka, hogy a helyi szakemberek és kutatók munkáját segítse, hogy a tudás birtokában lehetőleg már a helyi civilek is helyzetbe hozzák saját forrásait, a külső források igénybevételével.

A *Kenyai reprezentációs program Kibera nyomornegyedéről* nevű projekt 2021-ben indult el és a tervek szerint 2023-ig tartana, természetesen, ha a világjárvány ezt nem akadályozza. Ennek a programnak a megvalósítását már a Hungary Helps ügynöksége finanszírozza és mintegy 30 milliót szánnak rá. Partnerkapcsolata természetesen itt is a Natural Capital Trust, hiszen ezekben csak úgy lehet bármilyen programot is lebonyolítani, ha helyi szervezetet is bevonnak. Ez a program nagyban eltér az előzőktől, hiszen itt már egy nagyon sajátos jelenség kutatását, segítségét tűzte ki célul a szeretetszolgálat. Tudni kell ugyanis, hogy a nyomornegyedek utánpótlását az országok vidéki lakossága adja, akik megélhetési gondokkal küzdenek, ezért vándorolnak be a nagyobb városok azon részeibe, amelyekben a legszegényebb rétegek élnek, mert ők is nagyon szegények, nem tudnának máshol bérelni vagy venni maguknak elfogadható ingatlant. A nyomornegyedet ugródeszkának szánják, abban reménykedve, hogy majd, ha lesz pénzük, akkor tovább állnak, de ez sajnos nagyon keveseknek sikerül. Tehát ez a program a rurális közegből az urbánus közegbe költözők életét vizsgálja és követi. A program szándéka szerint kiválasztottak 50 olyan családot, aki vidékről költöztek be a városba, és az a céljuk, hogy visszaköltözzenek vidéki lakhelyükre. Tehát végig kísérik az 50 családot, hogy a visszaköltözés pillanatában már felkészülten érkezzenek vissza vidéki lakhelyükre, hogy biztosítani tudják megélhetésüket. Így egy olyan tudás birtokában érkezzenek meg, hogy

ne csak a maguk családja számára, de a közösségüknek is megtartó és hasznos tagja legyen. Ezáltal talán elérhetővé válik az, hogy a rurális-urbánus migráció csökkenjen, ha lehet megálljon, sőt, és ez már egy nagyon távoli álom, de megforduljon a tendencia, azaz a városi nyomornegyed lakói lehetőséget lássanak újra a vidéki életben, akár a hagyományaikat is megtartva ([URL10](#); [URL11](#)).

Uganda

Nagyon érdekesen alakult az ország története. Mindenekelőtt fontos megjegyezni, hogy Afrikán belül nagyon előnyös helyzete van, hiszen rengeteg patak és folyó ékesíti területét, de bővelkedik tavakban és szavannák sokaságával is találkozhatunk. Ebben az országban egy évszázadokig tartó királyság volt, melyet a 19. század végén az angol gyarmatosítók szüntettek meg, létrehozva az Ugandai Protektorátust Kampala központtal, mely 1962-ig állt fenn. Dekolonizációs korszaka utáni időszaka sem alakult szerencsésen, mert a véres diktátorok egymást váltották, de nem maradtak ki a katonai puccsok sem, valamint a polgárháborúk sem kerülték el területét. Nagyban rányomták az országra bélyegüket a szomszédos országok konfliktusai is, mert ennek következtében milliós számban érkeztek ide menekültek, ezzel magas munkanélküliséget generálva. Gazdasága ma már kezd lábadozni, lassan sikerül mérsékelni a szegénységet, de még nagyon hosszú út áll az ország előtt. A Kampala Kironde Zóne nyomornegyede közel sem akkora, mint a Nairobi Kibera, de ennek nagysága sem elhanyagolható, hiszen becslések szerint itt is több százezer lakó lehet, aki hasonló viskókban, egyszobás, hulladékokból gyorsan összetákolt barakkokban éli életét, sok esetben akár tíztagú családok is. Itt sincsenek kiépítve a legális vízvezetékek, nincs csatorna, és ami még fontosabb, itt sincs közegészségügyi rendszer, a városban pedig csak nagyon drágán juthatnak egészségügyi ellátáshoz, és ezt a nyomornegyed lakói nem tudják megfizetni.

A szeretetszolgálat programja itt 2013-ban indult el és 2014-ben be is fejeződött, a program támogatója a Magyar Külügyminisztérium volt, és mintegy 15 millió forintba került a kivitelezés. Helyi partnereik itt a SSWARS (Sustainable Sanitation and Water Renewal System) és az UWASNET (Uganda water and Sanitation NGO Network) helyi civil szervezetek. Mivel a probléma azonos a kenyai nyomornegyedek problémájával, a szeretetszolgálat itt is majdnem ugyanazt a komplex higiénés fejlesztést tűzte ki céljául, mint Kiberában. Ennek is az volt a célja, hogy lehetőleg több ezer embernek megoldja a tiszta ivóvíz ellátását, vízöblítéses vécék kialakítását, szennyvízelvezető csatornát építsen ki, a biológiai hulladék elvezetésével a fertőzések csökkenése jöhessen létre, az esővízgyűjtő tartályok kialakításával pedig növeljék a rendszer hatékonyságát.

Itt még létrehoztak egy anaerob lebontású, biogáz nyerő egységet, így a kémiai folyamat következtében keletkezett gázt a lakók világításra és fűtésre használhatják fel. Ezzel az ökológiai lépéssel a környezetszennyezés egy nagyon fontos mozzanata szűnt meg, így nemcsak a lakók közegészségügyi állapota javult, hanem a környezeti terheltség is csökkent ([URL10](#); [URL12](#)).

Tanzánia

Ez az ország már eltér az előző két országtól. Bár kolonizációs története hasonló, hiszen itt is az angolok voltak a gyarmatosítók, a különbség inkább abban van, hogy itt nem találkozunk olyan nyomornegyedekkel, mint az előző két ország nagyvárosaiban. Itt is van szegénység, de itt inkább szegény utcák, kis részek észlelhetők, az infrastruktúra hiányos, nem megfelelő a közintézményekben. Lakosságát tekintve ez a legnagyobb, de területe is sokkal nagyobb, s 58 milliós lakosságából mintegy 13 millióan élnek itt is mélyszegénységben, ami nem számít kevésnek vagy elhanyagolhatónak. A szeretetszolgálat itt egyik part menti nagyvárosában, Dar-es Salaam egyik iskolájában indította el programját 2014-ben, melyet itt is a Magyar Külügyminisztérium támogatott 15 millió forinttal, partnerei ebben az esetben a SAWA, Tawasa.net és a városi tanács. A program egy 1200 gyermek által látogatott általános iskolában zajlott, ahol felújították az iskola teljes vízvezetékét, új vécéket hoztak létre, külön a fiúk és külön a lányok részére. Esővízgyűjtő rendszer kialakítása is segíti az intézmény hatékonyabb működését ([URL12](#); [URL13](#)).

Afrika kilátásai – van remény? Következtetések

Afrika fiatal népességének jövőképe és a múlt gondjainak leküzdése nemcsak Afrika feladata (Fodor, 2008). Tulajdonképpen földünk azon részéről van szó, amely az emberiség bölcsője, a kultúrák ezrei sorakoznak előttünk, a nyelvek százait rejti és nem beszélve azon kincsekről, amelyek földrajzi adottságai miatt egyediek, egyedülállóak, sehol a földkerekségen nincs hasonló. A kontinensnek a 19. századig volt egy sajátos fejlődése, melyet a modern iparosodás kikerült, mely nem vált volna hátrányára, hanem inkább előnyére, de az imperialista nyugati világ mohó magatartása nagyon rossz irányba térítette el a földrészt. Ennek tudatában, azon világrészeknek, amelyek gyakorlatilag teljesen kizsákmányolták e népcsoportokat, felelősséget kellene érezniük e földrésztért, nem elfeledni, magukra hagyni vagy még inkább kihasználni ezeket az országokat, hanem programokkal, koncepciózusan segíteni a fejlődés útján, úgy, hogy a legmagasabb

környezetvédelmi szempontok is érvényesülhessenek. Napjainkban az egész világ, az USA, Kína, India, de nagyon sok európai állam is újragondolja Afrika-politikáját, de nem teljesen önzetlenül, az ott élők szempontjait szem előtt tartva, hanem pragmatikus szemlélet mentén kívánják kialakítani programjait. Afrika gazdag ásványi kincsekben, több állama tagja az OPEC-nek, sorra alakulnak környezettudatos ipari létesítmények, nagyon sok magas színvonalú kutatóközpont alakul számos afrikai megapoliszban, de a fejlett világnak tudomásul kell vennie, itt már nem csak az ő érdekei érvényesülhetnek.

Felhasznált irodalom

- Alaazi, D. A. & Aganah, G. A. M. (2019). Understanding the slum-health conundrum in Sub-Saharan Africa: a proposal for rights-based approach to health promotion in slums. *PubMed*, 27(3), 65–72. <https://doi.org/10.1177/1757975919856273>
- Albuquerque, N. & Guedes, M. C. (2021). Cities without slums and the right to the city: slums in Sub-Saharan Africa. *Renewable Energy and Environmental Sustainability*, 6(4), 1–14. <https://doi.org/10.1051/rees/2021022>
- Besenyő J. (2019). *Magyar katonai és rendőri műveletek az afrikai kontinensen 1989-2019*. Óbudai Egyetem.
- Berger, T. (2006). *Slum Areas and Insecure Tenure*. In *Urban Sub-Saharan Africa – A Conceptual Review of African Best Practices*. Institute of Housing and Urban Research.
- Besenyő J. (2020). Participation of V4 countries in African peacekeeping missions. *Security and Defence Quarterly*, 29(2), 7–19. <https://doi.org/10.35467/sdq/120053>
- Búr G. (2005). Miért szegény Afrika? *A hét*, 3(35), 1–9.
- Búr G. (2006). Afrika a 20. század II. felében. In Németh I. (Szerk.), *20. századi Egyetemes Történet* (pp. 176–190). Osiris kiadó.
- Búr G. (2005). A 21. század Afrika évszázada? *Külügyi Szemle*, 4(1-2), 3–11.
- Collord, M., Goodfellow, T., Asante, L. A. (2021). *Uneven development, politics and governance in urban Africa: An analytical Literature review*. Wp. (2). <https://doi.org/10.2139/ssrn.3959727>
- Czirják R. (2015). Urbanizációs válság? Nyomornegyed probléma London és Nairobi példáján. *Afrikai Tanulmányok folyóirat*, 9(3-4), 11–38.
- Czirják R. (2018). A nyomornegyedekben rejlő lehetőségek. *Parola*, 27(3), 8–11.
- Ferenczy E. & Maróti E. (1998). *Az ókori Roma története*. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Fernandez-Armesto F. (2001a). *Az Afrika története. Fekete birodalmak*. Atheneum 200 Kft.
- Fernandez-Armesto F. (2001b). *Az újkor története*. Atheneum 2000-Pannonica.
- Fernandez-Armesto F. (2001c). *A jelenkor története*. Atheneum 2000- Pannonica.
- Fodor E. (2008). Az európai-afrikai fejlesztési együttműködés helye a kibontakozó globális partnerségben. *Külügyi Szemle*, 7(4), 42–56.

- Glied V. (2009). Globális vízproblémák. *Pubikon*, 14(1), 7–18.
- Glied V. (2019). Vízproblémák a 21. században. *Ellensúly*, 1, 85–97.
- Günter, I. & Harttgen, K. (2012). Deadly Cities? Spatial Inequalities in Mortality in Sub-Saharan Africa. *Population and Development Review*, 38(3), 469–486. <https://www.jstor.org/stable/41857401>
- Gyuris F. & Szabó P. (2020). *Afrika: Fiatal népesség, régi problémák*. <http://www.geopolitika.hu/hu/hatter/afrika/>
- Hunyadi Zs. (2019). Szent János Ispótyalos testvérei. A johanniták Magyarországon a 12. század közepétől a konstanzi zsinatig. *Máltai Tanulmányok*, 1(1-4), 11–124.
- Kis K. (2017). Integrációs tendenciák az Afrikai kontinensen az Egyesült Államokkal folytatott kereskedelem tükrében. *Nemzet és Biztonság*, 10(5), 111–133.
- Klopp, J. M. & Paller, J. W. (2019). *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.985>
- Kofi, A. A. (2021). Slum decay in Sub-Saharan Africa. *Environmental Epidemiology*, 5(3), e158. <https://doi.org/10.1097/EE9.0000000000000158>
- Madden, P. (2020). *Figures of the week: Service delivery in African's urban areas*. Africa in Focus.
- Nagy-György B. (2019). *Afrika legnagyobb nyomornegyedében jártunk, Kibera 1*. Glamour.
- Normann D. (2002). *Európa Története*. Osiris Kiadó.
- Polányi P. (1973). *Az ókori világ története*. Tankönyvkiadó.
- Romhányi T., Solymári D. & Tihanyi G. (2021). *Szolgáló Szeretet. A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Története*. Magyar Máltai Szeretetszolgálat.
- Shittu, L. I., Onuegbu, C. M., Ayinmoru, A. D. & Fayehun, O. A. (2020). *Social Exclusion and Survival Strategies among Slum Dwellers in Ibadan*. Nigeri.
- Solymári D. (2012). A nyomor ezer arca: Elfeledett milliók Kelet–Afrikában. *Új Ember*, 69(15), 8–18.
- Solymári D. (2020). *A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Humanitárius és Fejlesztő munkája a menekülteket kibocsátó Afrika és Közel-Keleti országokban (Áttekintő bemutatás)*. Máltai Tanulmányok.
- Solymári D. & Janet M. (2020). Nem kormányzati szervek Kenyában: Civil Mozgalmak áttekintése 1991-től napjainkig. *Afrikai Tanulmányok Folyóirat*, 14(1-2), 69–83. <https://doi.org/10.15170/AT.2020.14.1-2.4>
- Treszkai Á. (2021). *Az afrikai vízkonfliktusok biztonsági hatásai Európára és Magyarországra*. NKEHDI.
- Tibaijuka, A. K. (2007). *Afrika on the Move, an urban crisis in the making. A submission to the comission for Africa*. Twenty First Session of the Governing Council. Nairobi.
- Török J. & Legeza L. (2009). *Máltaiak (Szerzetesrendek a Kárpát- Medencében)*. Mikes Kiadó.
- Wado, Y. D. & Bangha, M. (2020). Nature of, and responses to key sexual and reproductive health challenges for adolescents in urban slums in Sub-Saharan Africa:a scoping review. *Re-productice Health*, 17(1), 149. <https://doi.org/10.1186/s12978-020-00998-5>

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *A magyar Máltai Szeretetszolgálat kezdeményezései a fejlődő világban a Fenntartható Fejlesztési Célokkal összhangban.* http://ffcelok.hu/wp-content/uploads/2018/05/M%C3%A1ltai_Szeretetszolg%C3%A1lat_kezdem%C3%A9nyez%C3%A9sei_a_fejld%C5%91d%C5%91vil%C3%A1gban.pdf

URL2: *Slums, climate change and human health in Sub-Saharan Africa.*

<https://www.scielosp.org/article/bwho/2009.v87n12/886-886A/en/>

URL3: *Slums as expressions of social exclusion: Explaining the prevalence of slums in Africa countries.*

<https://knowledge.uclga.org/Slums-as-Expressions-of-Social-Exclusion-Explaining-the-Prevalence-of-Slums-in.html?lang=fr>

URL4: *Malteser International Annual Report.* https://www.malteser-international.org/fileadmin/dam/oeffentlich/malteser-international.de/Publikationen/Jahresbericht/001_Annual_Report_09_en.pdf

URL5: *Malteser International Annual Report.* https://orderofmaltarelief.org/wp-content/uploads/2020/03/0637_0045_AnnualReport_2018_USA_300dpi.pdf

URL6: *Strategy for Water, Sanitation and Hygiene.* <https://www.unicef.org/media/91266/file/UNICEF-Strategy-for-WASH-2016-2030.pdf>

URL7: *Global Annual Results Report 2020: Every child lives in a safe and clean environment.* <https://www.unicef.org/reports/global-annual-results-2020>

URL8: *UN-HABITAT's Global Reports on Human Settlements.* <https://mirror.unhabitat.org/categories.asp?catid=555>

URL9: *UN-HABITAT.* <https://unhabitat.org/annual-report-2019>

URL10: *Hol Dolgozunk.* <https://nemzetkozi.maltai.hu/>

URL11: *Hol Dolgozunk Afrika/ Kenya, Uganda, Tanzánia.* <https://nemzetkozi.maltai.hu/hol-dolgozunk/afrika/kenya/>

URL12: *Hol Dolgozunk Afrika/ Kenya, Uganda, Tanzánia.* <https://nemzetkozi.maltai.hu/hol-dolgozunk/afrika/tanzania/>

URL13: *Hol Dolgozunk Afrika/ Kenya, Uganda, Tanzánia.* <https://nemzetkozi.maltai.hu/hol-dolgozunk/afrika/uganda/>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Juhász P. G. & Tampu S. (2023). Tiszta vizet Kelet-Afrika nyomornegyedeibe! A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Afrikai missziója. *Belügyi Szemle*, 71(3), 407–428. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.3.4>

Az angol és magyar rendészet és büntető igazságszolgáltatás történetének kezdetei

The beginnings of the history of English and Hungarian policing and criminal justice

Borszéki Judit

Dr. PhD, adjunktus
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
borszeki.judit@uni-nke.hu

Sallai János

Prof. Dr. egyetemi tanár, tanszékvezető, rendőr ezredes
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
sallai.janos@uni-nke.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány célja az angol és magyar rendfenntartás kezdeteinek és az azt magában foglaló közigazgatás rendszerének, a büntető igazságszolgáltatás jellemzőinek feltárása, elemzése, összevetése a középkortól a hivatásos rendőri szervezetek megalakulásáig.

Módszertan: A publikáció a vonatkozó angol és magyar nyelvű szakirodalomra, széles körű forrásanyagra támaszkodik. Egyebek között egy Liverpool melletti kisváros rendőrségének történetét feldolgozó, eredeti forrásokra támaszkodó helytörténeti munka adatait is felhasználja.

Megállapítások: A történelmi sajátosságok meghatározók egy ország rendészeti intézményeinek fejlődése szempontjából. Ez a fő magyarázata annak, hogy a rendészet középkori történetének vizsgálata során számos hasonlóságot találunk az angol és a magyar szerveződések és intézmények között. Az ipari és polgári fejlődés eltérő üteme, a feudális viszonyok magyarországi konzerválódása miatt azonban az angol és magyar hivatásos rendőri szervezetek létrejöttét illetően jelentős különbségek láthatóak. Az Egyesült Királyságban a polgárok részéről felmerült igény alapján, alulról jövő kezdeményezésként alakultak ki a különféle, decentralizált rendőri erők, míg Magyarországon a centrális állami rendőrség felülről vezérelve (egyébként a londoni modellt is felhasználva) jött létre. Ez mindenképpen szerepet játszott (játszik) a két országban a rendőrség eltérő megítélésében is.

Érték: Bár a nyugat-európai államok rendőrségeinek előtörténetével viszonylag sok tanulmány foglalkozik, és egy ideje ez a magyar rendészet történetére is igaz,

viszonylag kevés a történeti-összehasonlító kutatás. Az itt tárgyalt konkrét témát ilyen részletesen pedig a szerzők tudomása szerint még senki nem vizsgálta.

Kulcsszavak: rendészet, közigazgatás, igazságszolgáltatás, bíróságok

Abstract

Aim: The aim of the study is to explore, analyse and compare the beginnings of English and Hungarian policing, the system of public administration that comprised it, and the characteristics of criminal justice from the Middle Ages to the establishment of professional police organisations.

Methodology: The publication relies on the relevant literature in English and Hungarian and on a wide range of sources. Among other things, it uses data from a work on the history of the police in a small town near Liverpool, based on original sources.

Findings: Historical specificities determine the development of a country's law enforcement institutions. This is the main explanation for the many similarities between English and Hungarian organisations and institutions in pursuance of examining the medieval history of law enforcement. However, due to the different pace of industrial and civil development, and the preservation of feudal relations in Hungary, there are significant differences in the formation of English and Hungarian professional police organisations. In the United Kingdom, the various decentralised police forces were created as a grassroots initiative based on the demand of the citizens, while in Hungary the centralised state police was created from above (otherwise using the London model). This certainly played (plays) a role in the different perception of the police in the two countries, too.

Value: Although there are relatively many studies on the prehistory of Western European countries' police forces, and for some time this has also been true for the history of Hungarian policing, there is relatively scarce comparative historical research. And the specific topic under discussion here has, to the authors' knowledge, never been examined in such detail.

Keywords: law enforcement, public administration, jurisdiction, courts

Bevezetés

A rendészet tudományként való elismerésének négy ismert tartóoszlopa (Sallai, 2019) közül az egyik magában foglalja a tudományterülethez kapcsolódó történeti összehasonlító kutatásokat is. A magyar rendészet, rendőrség történetével

foglalkozó művek gyakran utalnak az európai rendőrség előtörténetében fontos szerepet játszó, a francia és német fejlődési szakaszt is megelőző angolszász korszakra (Christián, 2010; Ernyes, 2020). Az angol és magyar rendészet kezdeteinek összevetése, a hasonlóságok és különbségek elemzése azonban tudomásunk szerint nem történt még meg.

A középkori Anglia közigazgatásának és igazságszolgáltatásának megismeréséhez fontos adalékokkal szolgál Szántó Richárd PhD-disszertációja (2001), amely rendkívül alapos és rendszerezett ismertetést ad ezek intézményrendszeréről. Szántó egyebek között felhívja a figyelmet az angol középkor történelmének néhány fontos, a téma szempontjából releváns sajátosságára. Angliában a 13. század végére, a 14. század elejére a hűbéri rendszer megváltozott. Az „elkorsosult” feudalizmusnak nevezett rendszer lényege, hogy a király és a főurak (lordok) szolgálatában már nem a szorosabb értelemben vett hűbérek álltak. A csatlósok szolgálataikért már nem földbirtokot kaptak, hanem ellátást, járadékot, fizetést, juttatásokat. A köteleket írott szerződésben vagy szóbeli megállapodásban rögzítették, meghatározott időre is szólhatott és felbontható volt. A hűbériségnél rugalmasabb társadalmi-politikai rendszer a helyi nagybirtokosok egy-egy grófságban kialakított befolyási övezetein, ezek intézményein alapult. A megfelelő szabályozáson vagy ennek hiányán múlt az uralkodó és a földbirtokosok hatalomgyakorlásának sikere (Szántó, 2001).

Az angol történelem e korszakának másik fontos vonása, hogy az úri birtok, az uradalom (manor) területileg sokszor nem esett egybe a községekkel (vill, township). A királyi adminisztráció, adószedés és igazságszolgáltatás nem az uradalmakat, hanem a községeket tekintette közigazgatási egységnek. A földbirtokosok uradalmi bíróságai azonban az uradalmi területi beosztás alapján működtek (Szántó, 2001; Jewell 1972).

Szántó tanulmányában (Szántó, 2002) rámutat arra a másik fontos tényre, hogy a magyar berendezkedéssel ellentétben (a nemesség minden tagját, vagyoni helyzetétől függetlenül ugyanazon szabadságjogok illették meg, míg a „nem nemesek” nem rendelkeztek ezekkel a jogokkal) Angliában a társadalmi választóvonal a szabad birtokkal rendelkező és nem rendelkező személyek (jobbágyok) között húzódott. A földbirtokosságot jelölő általános fogalom azonban nem alakult ki, az egyes földbirtokosi csoportok eltérő jogokkal rendelkeztek és eltérő elnevezést is kaptak. A 15. század első felére kialakult nemesség fogalom (nobility) csak a parlament felsőházában személyes meghívás alapján megjelenő bárókra, az ország legjelentősebb birtokosaira vonatkozott (Szántó, 2002).

Az angol rendészet történetének tanulmányozásához érdekes adalékkal szolgálhat az Egyesült Királyságban is igen népszerű – sokszor hivatásos történészi háttérrel nem rendelkező – helytörténeti tevékenység. Ilyen Noel E. Smith-nek

a wallasey-i rendőrség történetét feldolgozó munkája, melynek eredeti forrásokra támaszkodó adatait szintén felhasználtuk jelen tanulmányban.

Terjedelmi korlátok miatt az angol rendészet történetét csak a London Metropolitan Police Department 1829-es létrehozásáig követjük nyomon.

A közigazgatás és annak intézményrendszere Angliában a 16. századig

Először a közigazgatás (a mai értelemben vett rendészetet is magába foglaló) rendszerét vázoljuk, majd részletesebben ismertetjük az egyes hivatalokat és intézményeket, illetve ezek fejlődését. Az ehhez használt angol történeti fogalmaknak a legtöbb esetben nincs pontos magyar fordításuk, ezért (a fogalom rövid magyarázata mellett) az eredeti kifejezéseket használjuk.

A fentiek alapján tehát külön kell említenünk a királyi hatalom érvényesítésének eszközeit és a helyi igazgatás rendszereit. Az uralkodó a grófságokban a hatalmát olyan közvetlen eszközökkel érvényesíthette, mint a királyi kézben lévő várak (sok esetben a grófság központi településének a vára). Az uralkodó a saját költségén tartotta fenn ezek helyőrségét, amelynek élén királyi tisztviselő, a constabularius (később constable) állt. Általában a grófság központi várában működött a hivatali személyzettel rendelkező grófsági bíróság (county court), valamint a királyi börtön. A királyi hatalom érvényesítésének közvetett eszközei politikai jellegűek voltak, úgymint a nemesek (noblemen), a királyhű lordok kötelékrendszere és a helyi királpárti polgárok befolyása, amelyen keresztül például hatni lehetett a bíróságok munkájára is. A királpárti helyi birtokosok, a királyi udvarban szolgáló lovagok, gentlemanek is a király érdekeit képviselték a saját grófságukban.

A helyi igazgatás alapja eredetileg a tithing rendszer és az úgynevezett frankpledge volt (Szántó, 2001; [URL1](#)).

A tithing rendszer és a frankpledge

A helyi közigazgatás, bűnüldözés és bűnmegelőzés az angolszász szokásokban gyökerezett. Ezek közül 1066 után sokat megtartottak a normann uralkodók is, akiknek a nagyrészt angolszász lakosság ellenőrzéséhez szükségük volt egy jól működő rendszerre.

Eszerint minden 12 évesnél idősebb férfinak egy tíz férfiból álló csoporthoz, az úgynevezett tithinghoz (tized) kellett csatlakoznia, akik felelősséggel tartoztak egymás viselkedéséért. Ha valamelyikük megszegte a törvényt, a többieknek

bíróság elé kellett állítaniuk az illetőt. Amennyiben ezt nem tették, mindannyiukat felelősségre vonták a bűncselekményért. Ez általában abban nyilvánult meg, hogy közösen kellett megfizetniük a sértettnek okozott kárt (URL10).

Míg ez a szabály Dél- és Délnyugat-Angliában volt elterjedt, a (dán) vikingek által a 9. század közepén elfoglalt központi és északi területeken (Danelaw) az a rendszer érvényesült, amely a későbbi, normann frankpledge alapját is adta. II. Nagy Canute dán és angol király törvényeinek értelmében minden embernek, legyen az jobbágy vagy szabad, egy helyi közigazgatási egységhez, úgynevezett hundredhez (járás, szó szerint „század”) kellett tartoznia, amely pénzbeli kezességet vállalt a jó magaviseletéért (Hudson, 2014). A 13. századra azonban már csak nem szabad és földdel nem rendelkező embereket vontak be a szolgálatba, mivel a földbirtokosok rendelkeztek olyan javakkal, amelyeket vétség elkövetése esetén le lehetett foglalni. A tithingok és a hundredek is egy-egy vezető, a tithingman és a hundredman (kb. tizedes, százados) alatt tevékenykedtek, akik felelősek voltak körzetükben a rendfenntartás, az őrség megszervezéséért. Általában tíz hundred alkotott egy grófságot (shire). A tithingman szerepét sok faluban vagy uradalomban a shire-reeve (sheriff) vállalta. Amikor a két funkció nem esett egybe, a tithingman a sheriff alárendeltjeként tevékenykedett. A 14. századig a sheriff kötelessége volt gondoskodni arról, hogy minden embert beosszanak egy tithingba (Hudson, 2014; URL2).

A rendszer ellenőrzését és a lakosok tithingba való beosztását biztosította a rendszeresen megtartott view of frankpledge (frankpledge szemle), amelyen az utazó bírák (itinerant justices) ellenőrizték a csapatok megszervezését, illetve ennek hiánya esetén pénzbírságot szabtak ki. A király fennhatósága alá nem tartozó járásokban ezeket a gyűléseket sheriff's tournnak nevezték, valamint az uradalmi területeken a lord stewardjának vezetésével tartott, később részletezendő court leet változata létezett (Szántó, 2001).

Az előbbiekből is kitűnik, hogy a közösség (falu) is köteles volt mindent megtenni a bűnözők kézre kerítése érdekében. Egy bűncselekmény sértettje vagy szemtanúja köteles volt riasztani a falu lakóit (raise hue and cry), s mindenkinek csatlakoznia kellett az üldözéshez és elfogni az elkövetőt. Ha az illető nyilvánvalóan bűnös volt vagy szembeszegült az őt elfogókkal, helyben kivégezhették. Amennyiben nem állt ellen, szabályos eljárásnak vetették alá. Mint korábban említettük, abban az esetben, ha a falubeliek nem tettek meg mindent a tettes elfogásáért, az egész közösséget felelősségre vonták a bűncselekményért. Ezt a kollektív büntetés, illetve felelősség kezdeti formájának is tekinthetjük (URL3; URL10). Ha a bűnöző elmenekült, a sheriff mindenkit felszólított, hogy csatlakozzon az üldözéséhez, egyes vidékeken a római prokonzulok zsoldos kíséretére visszautaló elnevezésű posse comitatusnak nevezett civil erőhöz (Szikinger, 2012).

A rendszer nyilvánvalóan megfelelt egy olyan korban, amikor kevés volt a kormányt képviselő (helyi) tisztviselő, és a kis, biztonságos helyi falvakban mindenki ismert mindenkit. A középkor későbbi szakaszában a városok növekedése hozott némi változást, de még ekkor is elvárták, hogy a város minden egyes „kerülete”, körzete (ward) ugyanúgy reagáljon a segítségkérésre, mint egy falusi közösség. A kinevezett tisztviselők a városi önkormányzatnak voltak felelősek, és gyakran részmunkaidőben dolgoztak ([URL3](#)).

A normann hódítók vezették be a már említett constable tisztségét, amely I. Henrik uralkodása alatt (1100–1135) már bizonyosan létezett. Egyes források szerint a constable eredetileg istállómeister volt (Ernyes, 2020). Más vélemény szerint a constable és a marshall fő feladata eredetileg a hadsereg irányítása volt. Mint említettük, a fontos katonai parancsnokságokkal rendelkező helyőrségeket és várakat irányító tiszteket szintén constable-nek nevezték, az 1215-ös Magna Charta-ban is. (Nem csak a constable elnevezés eredetét illetően nincs egységes vélemény. A fogalom jelentése, illetve a tisztséggel járó kötelezettségek a különböző földrajzi területeken, valamint különböző történelmi korokban eltérők voltak, lásd [URL9](#); [URL10](#).) A constable-i hivatal megjelenésének ellenére a bűncselekmények kivizsgálása és üldözése továbbra is egyéni kötelesség maradt, amelyet a sértetteknek kellett megszervezniük a helyi közösségek segítségével ([URL10](#)).

I. Edward 1285-ös winchesteri törvénye kodifikálta a közösségi kötelezettségek rendszerét. Ez – egyébek között – a következőkről rendelkezett:

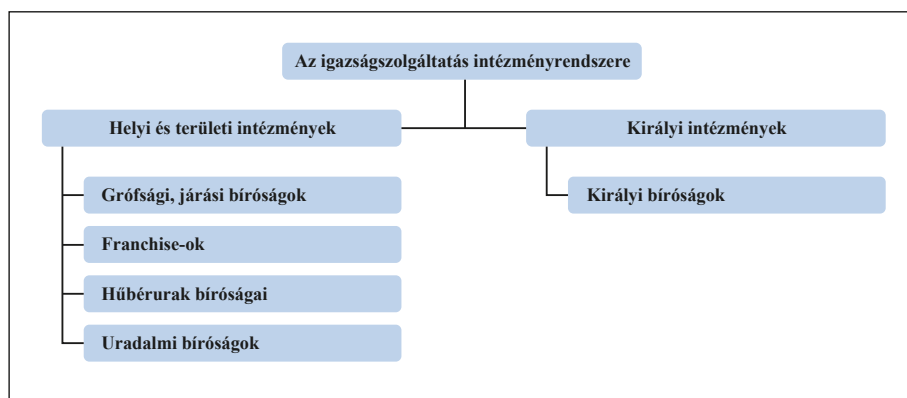
- (1) Mindenkinek kötelessége volt a király békéjének (King’s peace) fenntartása, és bármely polgár letartóztathatta a bűnözőket.
- (2) A kormányzás különböző szintjein működő, nem fizetett, részmunkaidőben dolgozó constable-eknek – az utazó bírák biztonságának garantálása mellett – ez kiemelt kötelességük volt, a kisvárosokban pedig beosztottjaik, az őrség segítették őket. Az őrség (watch-and-ward) eredeti feladata a városkapuk éjszakai védelme volt. Ez később kibővült az utcai lámpák meggyújtásával, az idő kiáltásával, a tűz figyelésével és egyéb körülményekről való jelentéssel ([Smith, 2001](#)).
- (3) Ha a bűnözőt nem sikerült tetten érni, akkor riasztani kellett a helyi közösséget (hue and cry).
- (4) Mindenki köteles volt fegyvert tartani, és riasztás esetén csatlakozni az elkövető üldözéséhez.
- (5) A constable-ek különböző kötelezettségei között szerepelt a bűnöző elővezetése a bírósági tárgyalásra ([Sallai, 2019](#); [URL4](#)).

A mai értelemben vett közrendészeti teendőket (utcarendészet, erkölcsrendészet, vásárrendészet) tehát a közösségből kikerült (jár)őrök végezték (Takáts, 1947).

Az igazságszolgáltatás intézményrendszere

Ebben az időszakban már különbséget tettek a különböző bűncselekmények között. Nagyobb törvénysértésnek (felony, treason) számítottak a súlyosabb bűncselekmények, úgymint a gyilkosság, gyújtogatás, nemi erőszak, rablás, egy shilling vagy annál nagyobb értékű javak eltulajdonítása, bűnözők rejtgetése. Ezekben az ügyekben (pleas of the crown) csak a korona (a király) bírái ítéelkezhettek, az elkövető ítélete lehetett halál vagy vagyonvesztés, birtokai a királyra szálltak. Kisebb törvénysértés (transgressio, trespass, misdemeanour) volt az egy shilling alatti értékű javak eltulajdonítása, testi sértés, vagyonban okozott kár, a kenyér és a sör rögzített árának megsértése, a rágalmazás (Szántó, 2001; Brown, 1989).

1. számú ábra: Az igazságszolgáltatás középkori intézményrendszere Angliában

Forrás: Szántó (2001) alapján a szerzők saját szerkesztése.

A helyi és területi igazságszolgáltatás

A középkori Angliában a rend fenntartását is magába foglaló közigazgatás és az igazságszolgáltatás nem különült el, a tisztségviselők gyakran mindkét feladatkörrel, illetve jogkörrel rendelkeztek. Egy másik sajátosság, hogy a helyi igazságszolgáltatást a helyi szokások és jogértelmezések határozták meg. A községek (vill, township) a területi közigazgatás legkisebb egységei, rendszerint földesurak birtokai, uradalmak részei voltak, de bírósággal nem rendelkeztek. A constable helyi ügyeket ellenőrzött, a reeve néhány falubelivel, tithingman-nél különböző bíróságokon, például a sheriff's tournon képviselte a községet.

Az angolszász rendszeren alapuló helyi bíróságokat a király eladományozhatta nagybirtokosoknak, illetve bizonyos településeknek mentességet adhatott

a területi közigazgatás jogköre alól. Így a 14. század elejére a bíróságok négyféle típusa alakult ki (1. számú ábra).

A grófsági és járási bíróságok (county court, hundred court)

Ezek a helyi kormányzat részei voltak, az utóbbiak kisebb jelentőséggel bírtak. A járásbíróságokon az ítélezésben részt vettek a suitorok (szabad földbirtokosok, akiket erre köteleztek), a községek elöljárói, a constable-ek és a grófság sheriffje által alkalmazott, szintén királyi hivatalnokként számontartott bailiff (törvényszolga). 1181 után minden szabad ember köteles volt fegyvert tartani, és az 1285-ös winchesteri törvény értelmében a constable-nek erről évente kétszer szemlén kellett meggyőződnie. Ő irányította körzete fegyveres csapatát, és felelt azért, hogy a járáson belül, az utak mentén ne lapulhassanak meg rablók, bűnözők. [A járási és községi constable-ek igazságszolgáltatási ügyekben a 14. században már a békebírák (justice of the peace) alárendeltségében működtek, de mint helyi rendfenntartók a sheriff ellenőrzése alatt álltak.]

A járásbíróság (hundred court) a kisebb bűnügyekkel foglalkozott, úgymint garázdaság, birtokháborítás, kisebb adósságok ügyei, szerződésszegés, rágalmazás, becsületsértés, mértékek csalárd használata stb. 1268-ig a járásbíróság döntéseit a grófsági bíróság felülvizsgálhatta, és a járási suitorokat felelősségre lehetett vonni a királyi utazó bírák körútján (general eyre), ha hatáskörüket átlépve cselekedtek. [Az utazó bírák minden évben előre meghatározott útvonalakon, úgynevezett körökön (circuit) járták a vidéket, hogy meghallgassák az ügyeket, ezért ezt az intézményt circuit courtnak, körbíróságnak/körzeti bíróságnak is nevezték.] A sheriff's tourn, amelynek értelmében a sheriff egy évben kétszer körbejárta a grófságát, és elnökölte a járásbíróságok üléseit, a 13. századtól elkülönült a járásbíróságoktól. Itt már feltétel volt a 12 szabad (1285-től jogban jártas) emberből álló jury (a mai nyelvhasználatban ez az esküdtszék neve) megalakulása. A sheriff's tourn hatáskörébe olyan kisebb ügyek tartoztak, mint a frankpledge rendszer működésének felügyelete, utak elzárása, vízfolyások elterelése, tettelegesség, kenyér és sör szabott árának be nem tartása, csalás a mértékekkel, útonállás, hamisítás, betörés, kincstalálás, lopás stb. A büntetés lehetett bírság, pellengér vagy kaloda. Komolyabb ügyek esetén, úgymint a hűbéreskü megszegése, felségárulás, hazaárulás, felségsértés a tithingnek kellett jelentenie a jury számára a törvényszegéseket. Az ítéletestület által elfogadott jelentést továbbították a sherifffnek, aki letartóztatta és fogva tartotta a vádolt személyt, majd a jelentést elküldte az ilyen ügyekben illetékes királyi utazó bíráknak (Szántó 2001; Jewell, 1972; Brown, 1989).

A grófsági bíróság (county court) nem csak bíróságként, hanem társadalmi és politikai szerepkört ellátó gyűlésként is működött. A shire kifejezést a grófságra

és bíróságára is használták. A sheriff vezette bíróságnak a kormányzati feladatokon túl fenn kellett tartania a jogrendet és a békét, végre kellett hajtania a katonai rendelkezéseket, de a grófság választott lovagjai (steward, bailiff) részt vettek az adóbecslés és adószedés munkájában is. A grófsági igazgatás fontos eleme volt a sheriff felügyelete alatt, a grófság központjában működő grófsági börtön. Elvileg mindegyik királyi börtön volt, de az uralkodó átengedte a grófságnak a kezelési jogot, illetve a sheriffnek utalt pénzből fedezte a fenntartás költségét. Érdekesség, hogy a börtön ekkor nem a büntetés letöltése, hanem az elfogott, bírósági tárgyalását váró bűnelkövető fogva tartása helyeként funkcionált. A vagyonosabb rabokat bizonyos óvadék ellenében már akkor is szabadon engedtek, akik így szabadlábban védekezhettek (Szántó, 2001).

A kisebb ülésen a sheriff elnökölt, a bíróság tagjai – kötelező jelleggel – a grófság suitorai voltak, illetve a gyakorlatban a bíróságon a pereskedő személyek mellett a sheriff, a coroner (a sheriffet ellenőrző királyi hivatalnok), a bailiffek, a lordok stewardjai, valamint a sheriff hivatalnokai jelentek meg. Suitor lehetett bármilyen rangú egyházi személy vagy szabad ember. A grófsági bíróság eredetileg nem volt köteles döntéseit írásban rögzíteni (Jewell, 1972), mivel főleg a 40 shillingnyi érték alatti ügyek esetében volt joga ítélni, és ezek nem minősültek jelentősnek. A bíróság bűnügyi munkája nem volt számottevő, mivel a bűncselekményeket a sheriff's tournon, a coroner előtt tárgyalták, vagy az utazó bírák előtt (Brown, 1989). A kisebb bűnesetek: tolvajlás, kevésbé súlyos erőszakos cselekmények stb. a grófsági bíróság elé kerülhettek, ha a felperes oda vitte az ügyet.

A 12. században kezdődött meg a grófsági bírósági intézményrendszer hanyatlása és a királyi bíróságok térnyerése. Ebben fontos lépés volt II. Henrik (1154–1189) rendelete, amely az utóbbiak hatáskörébe utalta a szabad földbirtokokra vonatkozó pereket. A sheriff joga volt a vádlottakat letartóztatni, ezt 1333-ban megerősítették, 1340-ben a sheriffek börtönökért való felelősségéről is rendelkezés készült (Jewell, 1972). Emellett a sheriff helyi zavargások idején kihirdethette a békét, és rendeleteket, törvényeket, királyi utasításokat tett közzé. Mint korábban említettük, ő szervezte meg és vezette a menekülő vagy szökésben levő bűnözők üldözését (hue and cry). A 14. század elejétől békefenntartóként szolgálhatott királyi bizottságokat, és a kormányzat közvetlenül is utasíthatta a sheriffet vizsgálatok elvégzésére, az eredmény jelentésére. Esetenként meghatározott időre szóló rendkívüli jogköröket kaphatott, ilyenkor feladatai elvégzésére rendkívüli királyi pénzzuttatásokat kapott (Jewell, 1972; Szántó, 2001).

A 12. század végén jelent meg a sheriff mellett működő, már említett coroner, akinek feladata a korona érdekeltségeinek védelme, a sheriff ellenőrzése volt. A coroner nem részesült díjazásban, így feladatát csak elegendő vagyon

birtokában tudta ellátni. A grófság szabad birtokkal rendelkező lakói választották, királyi bírák előtt vagy a grófsági gyűlés alkalmával. A legtöbb borough-ban (város) is választással töltötték be ezt a hivatalt, de ott is királyi alkalmazásban állt. Büntető ügyek esetén a tárgyalás előtt megkapta a vádakat, az eljárásokban a koronatanú vallomását, nyilvántartotta a törvényen kívül helyezettek listáját. Közreműködött a körözött személyek elfogásában, letartóztathatta őket, tanúkat kötelezhetett a peren való megjelenésre. Legfontosabb kötelezettsége az volt, hogy vizsgálatot indítson olyan ügyekben, amelyekben a korona jogai védelemre szorultak. (Például hajótörés, a királyi halászati jogok sérelme, kincslet, megmagyarázatlan halálesetek – ezek alkalmával ugyanis a korona bevételhez juthatott.) Ilyenkor össze kellett állítania a jury jegyzékét, és gondoskodnia kellett a tárgyalás megtartásáról (Szántó, 2001).

A király jogainak érvényesítését biztosította az escheator, aki a közvetlen királyi hűbéresek halála esetén gondozásba vehette az elhunyt földjeit, vizsgálatot indíthatott az elhunyt földjeinek kiterjedését, az örökös nevét, nemét és korát, az öröklést illetően, és az eredményt jelentette a kancelláriának. 1232-ig a sheriff végezte ezeket a feladatokat, ekkor az escheator vette át őket (Szántó, 2001).

Franchise, liberty

A franchise vagy liberty ebben az időben azt a kiváltságot jelentette, hogy bizonyos földbirtokosok vagy városok immunitást, mentességet élveztek a fennálló igazságszolgáltatási feltételek alól. Ez biztosította a birtokosnak az igazságszolgáltatáshoz szükséges királyi jogokat és az igazságszolgáltatás jövedelmét. Ide tartozott a frankpledge szemle (view of frankpledge), a sheriff's tourn jogkörével egyező magán tourn és járásbírótság (hundred court) tartásának joga. Különböző fejedelemségeken kívül ilyen kiváltságot élvezett például a walesi hercegség, amely I. Edvárd (1272–1307) óta a király legidősebb fiának apanázsaként szolgált, az egyház (igazságszolgáltatása a pápától függött), a hadsereg (a constable és a marshall bírósága alá tartozott), a flotta (a court of Admiralty alá tartozott), valamint Oxford és Cambridge egyetemei (saját bíróságuk volt). A céheket (guilde, craft) érintették a kereskedelmi, bányászati és iparüzési jogok (Szántó, 2001). Egyes városok is különféle kiváltságokkal rendelkeztek. A középkori várost (borough) a polgármester (mayor) irányította, ő és a borough bailiffje kapták a királyi parancsokat, azokat a feladatokat végezték, amelyeket a grófságban a sheriff, az escheator és járási bailiffek (Jewell, 1972). A borough hivatalrendszerében működött adószedő, vámszedő, rendőri feladatokat ellátó beadle, kamarás (chamberlain), piaci felügyelők, de a hivatalnevek és jogkörök tekintetében nem alakult ki egységes terminológia. A borough hivatalnokai

közmunkákat irányíthattak, letartóztathattak vagy lajstromba vehettek személyeket, rendeletet adhattak ki, csapatokat toborozhattak, szabályozhatták a kenyér és a sör árát, központi utasítások végrehajtásában általánosan eljárhattak a város területén (Jewell, 1972). A városi vezetők az aldermanek, a céhek vezetői és a magas rangú városi hivatalnokok soraiból kerültek ki. A városi bíróság (borough court) tehát a király vagy a lord által adományozott igazságszolgáltatási kiváltsággal rendelkező bíróságok (franchise court) egyik fajtája volt. Bűnügyek elbírálásában a legtöbb borough bíróság a sheriff's tourn vagy court leet jogkörével megegyező jogkörrel rendelkezett (Brown, 1989). A 13. századtól általánossá vált az a folyamat, amely során a bírák az alderman csoportból kerültek ki. Amikor a városok jogrendszerét írásban rögzítették, akkor már a polgármester, esetleg más vezető hivatalnokok és az alderman csoport tagjai voltak a bírák (Szántó, 2001). A városi fejlődés, a speciális gazdasági tevékenység, iparüzés, kereskedelem sajátos jogfejlődést eredményezett. A városi jogban fontos szerepe volt a kereskedelmi jognak (mercantile law), amely eltért a közjogtól. A 14. század közepére például a városokban általában piaci bíróságok (fair court) is működtek, amelyeken a borough hivatalnokai ítéleztek, ezeket gyakran a városi bíróság speciális üléseként tartották meg. Fontos városi kiváltság volt, hogy a város polgárait csak saját városuk bírósága előtt lehetett perbe fogni (Jewell, 1972).

A hűbérurak bíróságai (seignorial, honorial court) a 13. század elejére többnyire elvesztették jelentőségüket.

Uradalmi bíróság (manor court)

Ez az igazságszolgáltatási jogkörrel felruházott földbirtokokon működött. Különböző szabályok vonatkoztak az uradalomban élő, szabad birtokkal rendelkező földművesekre, a freeholderekre (ügyükben csak a többi szabad földműves, suitor ítélezhetett) és a copyholderekre, a bérlővé vált jobbágyokra (felettük a lord birtokormányzója, a steward és a 12 tagból álló, felesküdt jüry ítélezett). Ez előbbiek bírósága (court baron, ahol a perek okául szolgáló dolog vagy esemény értéke nem haladta meg a 40 shillinget) a közjog szerint működött, míg ez utóbbiaké, a customary court a helyi szokásjog alapján. Királyi adománylél birtokában a lord gyakorolhatta a view of frankpledge és a kisebb ügyekkel foglalkozó büntetőjogi bíróság, a court leet tartás jogát, tehát a közigazgatási feladatokat és a bíraskodást sokszor egy időben valósította meg. [A 16. század után a court leet feladatai es egyre inkább a korábban említett békebíróhoz (justice of peace) kerültek.]. Büntetőjogi és a király békéjének megsértésével kapcsolatos, azaz rendfenntartási ügyekben (támadás uradalmi tisztviselő ellen, fenyegetés

és kisebb mértékű tettelegesség, verekedés, mások termésének elvétele, szerződésszegés, kötelezettségek be nem tartása, becsületsértés, rágalmasz, illegális sörfőzés, idegenek rejtegetése stb.) ítélkezhetett. Súlyosabb bűncselekményeket, gyilkosságot, rablást nem büntethetett. A gondatlanságból vagy önvédelemből elkövetett emberölést vizsgálhatta a court leet, de nem szabhatott ki büntetést ezekben az ügyekben. A birtok ügyeinek megbeszélésén kívül itt választották meg a többnyire jobbágy származású uradalmi intézőt (reeve), vizsgálták ki és büntették az erkölcsi kihágásokat is. A rangsorban a steward és a reeve között állt a bailiff, aki a birtok (pénz)ügyeinek intézésén és felügyelésén kívül a bírósági eljárásokban is részt vett (Szántó, 2001; Brown, 1989).

A közjog (common law) alapján működő királyi bíróságok

Mint korábban említettük, a 12. században utazó bírák (itinerant justices) láttak el igazságszolgáltatási és adminisztratív feladatokat az országban. Egyes jogköreik évszázadokon keresztül fennmaradtak, és a közjog (common law) alapján működő igazságszolgáltatás részévé váltak. A 13. századtól működésük már nem a király eseti döntésétől függött, hanem azt törvények szabályozták. Ezek értelmében az ország grófságait csoportokba osztották, és az ezekhez beosztott két bíró évente három alkalommal tette meg körútját. A legteljesebb jogkörű utazó bírósági forma a General Eyre (általános körút) volt, bírúit minden peres ügy meghallgatására felhatalmazták. A 13. századra ez az intézmény a sheriff's tourn járásokra vonatkozó feladatait is végrehajtotta. A korábbi General Eyre óta tárgyalt ügyek bírósági ülésen való felülvizsgálata mellett vizsgálta a rendfenn tartási feladatok elhanyagolását, az igazságszolgáltatási kiváltságok (franchise) birtoklását, jogtalan vagy téves használatát, a korona saját jogai védelmében a birtokháramlási ügyeket és más jövedelemforrásokat. Munkájának legnagyobb részét a grófság hivatalnokainak ellenőrzése és a grófsági bíróság döntéseinek kijavítása tette ki. Bűnügyekkel és bűnvádi eljárásokkal is foglalkoztak, de nem ezek az ügyek alkották a bíróság fő feladatkörét. Ez a General Eyre vagy más néven Justice in Eyre bírúival együtt dolgozó másik bírói bizottság, a gaol delivery bírúinak a feladatkörébe tartozott. A General Eyre működése népszerűtlen volt, és a 14. században a parlament törekvése nyomán meg is szűnt. Helyette korlátozottabb jogkörrel rendelkező, a grófságokat gyakrabban látogató utazó bíróságok (justice of assize, gaol delivery, oyer and terminer) működtek. Az oyer and terminer bizottságában királyi bírák működtek, akik a grófságokban elkövetett bűneseteket vizsgálták, illetve közigazgatási ügyekben is ítélkezhettek (Szántó, 2001; Jewell, 1972). A középkori börtönökben gyanúsítottak várták a tárgyalásukat, évente két-három alkalommal adták át őket bíróságoknak.

A gaol delivery bírái csak közbüntényes bűnözők ügyeit tárgyalták, jogkörükbe tartozott a bűnözők elítélése, halálbüntetés kiszabása. Az elítéltek többségét felakasztották, javaikat a király elkobozta (Szántó, 2001). A gaol delivery és az oyer and terminer a 13. század végétől közeledett egymáshoz, a gyakorlatban a két bíróságot azonos személyek vezették, és a század végére a gaol delivery bírósága már hivatásos jogászokból állt. Az úgynevezett commission of assize az utazó bírák (itinerant justices) igazságszolgáltatási rendszerében legfontosabb bírósággá vált, ugyanis tagjai fokozatosan megkapták a többi bizottság jogkörét, sőt annál többet. A 14–15. századi törvénykezés növekvő jogköröket adott az assize bírúinak (hivatalnokok feletti bíráskodás, összeesküvés, eretnekség ügyeiben). Az assize bíróságokat a grófságok központi városaiban tartották, bírái hivatásos jogászok voltak (Jewell, 1972).

A 14–15. század folyamán a királyi bíráskodás szinte teljesen maga alá rendelte a helyi igazságszolgáltatást, amikor magába olvasztotta a helyi bíróságok még meglévő feladatait és jogait, a büntetőügyekben való ítélezést is beleértve. A bírák, akiket a korona az egyes grófságok élére állított, bevezették a közjog alapján működő bíróságok rendszerét. Őket a korona ellenőrizte, majd felváltotta más ugyancsak bírói jogkörrel is rendelkező személyekkel, akiket békebíráknak (Justices of the Peace) neveztek. A kormányzat egyre több jogkört ruházott rájuk, 1380-ra lényegében teljes hatalmat kaptak a büntetőjog és gazdasági jog végrehajtásában, ennek révén a grófságok uraivá váltak, hivataluk még a 17. században is eredményesen működött. Elődjeik a 13. században a rendfenntartásért felelős lovagok (akiket egyébként az utazó bírók bíróságainak bizottságaiban alkalmaztak), a békeőrök (Keeper of the Peace) voltak. Hozzájuk hasonlóan a békebírák is letartóztathattak, bebörtönözhettek törvénysértőket, a felségsértés kivételével minden bűnügyet kivizsgálhattak. Jogot kaptak a zavargás és viszály megállapítására, a közrend kikényszerítésére, arra, hogy büntetést szabjanak ki azokra, akik visszautasították a segítségkérésüket. Az 1361-es, békebírákról (justices of the peace) szóló rendelet után Anglia minden grófságában egy lordot és vele három vagy négy, jogban jártas, arra méltó embert felhatalmaztak rendfenntartásra, a törvénysértők letartóztatására és bebörtönzésére, birtokháborítások és törvénysértések ügyében kihallgatás folytatására és ítélezésre. Egy 1363-as rendelet nyomán ez a bíróság évente négy alkalommal ülésezett. (Ekkortól kezdve nevezték őket békebíráknak, és ekkor már jelentős díjazást is kaptak munkájukért.) A 15. század elejétől a békebírák elsőbbséget élveztek a sheriffel szemben. 1461 után a korábban a sheriff's tourn hatáskörébe tartozó minden vádemelési ügyet, jelentést a korona alkalmazásában álló békebírák elé kellett vinni. A békebírók quarter vagy general ülését az egész grófságnak tartották, egy évben négy alkalommal. A bírák összehívták

a bíróság ítélőtestületét (jury), amely kivizsgálta az egyes ügyeket, és jelentést készített. Ez alapján a bíróság meghatározta a beidézendő személyek körét. Az 1414-ben bevezetett szabályozás szerint gyilkossági perekben folyó tárgyaláson csak az a jury ítélkezhetett, amelynek tagjai évi 40 shilling jövedelmet biztosító földbirtokkal rendelkeztek. A bíróság jogköre kiterjedt a bűnügyekre és a közigazgatási ügyekre is. A királyi bíróságok, közöttük a békebíróság munkáját is jury segítette. (Szántó, 2001).

A békebírói hivatal betöltésének feltételeit is több törvényben szabályozták, 1439 után csak azok a földbirtokosok lehettek békebírók, akik legalább évi 20 fontot jövedelmező földbirtokkal rendelkeztek, de ez alól mentesek voltak a jogászok. Laikus lordok is helyet kaptak a békebíróságokban, 1424-től püspökök és apátok is (Brown, 1989). A rendek és a korona törekvésének eredményeképp a 14. század közepére a békebírák jogot tanult személyek közül kerültek ki, ismerték a királyi bíróságokon alkalmazott közjogot, és ennek szellemében ítélkeztek, kevésbé ragaszkodtak a helyi szokásjogokhoz.

A békebírák jogkörének növekedése csökkentette a grófsági, járási és magánbírók jelentőségét. A 15. század végére kialakult a közjog (common law) alapján működő központi bíróságok helyi járási, grófsági, városi bíróságok feletti jogköre. Ennek következtében a királynak jelentős ellenőrzést gyakorolhatott a perek felett (Szántó, 2001). Polgári perekben a justices of assize bírósági bírászkodtak (Brown, 1989).

Milyen volt a középkori Anglia bűnügyi helyzete? A forrásokból csak a bírósági iratokról, azaz az igazságszolgáltatás elé került bűnözőkről és bűnügyekről kapunk információt. Rendelkezésre állnak például adatok az 1300 és 1348 között, nyolc grófságban rögzített bűncselekményekről. Ezek szerint a lopások alkották az összes (felderített) bűncselekmény 73,5%-át, az emberölések a 18,2%-át, az orgazdaság a 6,2%-át, a gyújtogatás, pénzhamisítás, nemi erőszak, árulás és egyebek a 2,1%-át. Ami a büntetési tételeket illeti, a halálbüntetést olyan súlyos bűncselekmények esetében alkalmazták, mint a gyilkosság, gyújtogatás, hamisítás, valamint az egy shillingnél (öt penny) nagyobb értékre elkövetett rablás. Angliában a kivégzés módja általában akasztás volt, lefejezés általi kivégzés csak árulásért elítélt nemesi vagy királyi származású személyeknek járt (URL5). A 15. századból fennmaradt egyik Lincoln grófsági békebíróság iratanyaga szerint egyebek között előfordultak különböző fajta gyilkosságok, rablások, gyújtogatás, nőrablás, nemi erőszak, bűnözők rejtegetése, kerítés, orgazdaság, zendülés, káromkodás, erőszakos behatolás, hivatali visszaélés, fenyegetés, kikényszerített vásárlás, áruhalmozás, spekuláció, ármanipuláció, csalás súlyokkal és mértékekkel, a kenyér és sör szabott árának megszegése (Szántó, 2001).

Ezekben az évszázadokban Wallasey-ben is dokumentálták a korábban említett rendészeti és igazságszolgáltatási funkciókat, hivatalokat, formákat, bírósági ügyeket (Smith, 2001). A legkorábbi írásos – birtokhatárvitákkal, lopással foglalkozó – bírósági ügyeket 1260-ban rögzítették. A községek korábban említett rendfenntartási kötelezettségeihez kapcsolódik egy 1359-es dokumentum, amely szerint a grófságban található Moreton községet pénzbírsággal sújtották, mert nem állított ki kellő létszámú embert a bírói körút alkalmával (Judge’s Eyre Court). Egy másik dokumentum arról tanúskodik, hogy egy, 1402-ben a walesi herceg által kiadott pátens nyomán különleges hundred juryt kellett alakítani marhatolvajok ügyében, akik Walesből a megyében található Wirralba hajtottak el állatokat. A letartóztatott bűnözőket Chester várába állították elő. A korabeli dokumentumokból megtudhatjuk, hogy Wirralban 1309-ben már volt Coroner’s Court, 1399-ben a walesi herceg többek között két wallasey-i békeőrt (Conservator of the Peace) nevezett ki, akiket például 1403-ban is szolgálatra szólítottak, Walesből érkező lázadók támadásától tartva. A wallasey-i rendőrség történetét feldolgozó mű a helyi bírósági dokumentumokra hivatkozva a 14–15. századból húsz, főleg birtokhatárkijelölési, birtok bérlésével, mezőgazdasági termények és eszközök, jószág eltulajdonításával, kincslet eltitkolásával, lopással, testi sértéssel, kényszerítéssel foglalkozó ügyet részletez (Smith, 2001).

A bűnüldözés és igazságszolgáltatás intézményrendszere Angliában a 16–18. században

A Tudorok korában lényegében fennmaradt a középkori intézményrendszer, a bűncselekményekkel megvádolt személyek előállításában, elővezetésében, letartóztatásában, a bűncselekményekből szerzett javak lefoglalásában, illetve a jury megszervezésében továbbra is a constable-re és a sheriffre hárult a fő szerep, és fennmaradt a kiváltságokkal rendelkező városok speciális helyzete is (McGovern, 2020). McGovern a sheriff sajátos feladataként említi a csavargók megbüntetését is. A 16. és 17. században a kóbor vándorokat, közöttük is leginkább az útonállókat tekintették a legnagyobb veszélyt jelentő bűnözőtípusnak. Az 1598-as és 1601-es szegénytörvények különbséget tettek a munkához túl öreg, rokkant vagy beteg emberek (róluk az egyházközségnek kellett gondoskodni) és a megrögzött csavargók (munkaképes, de dolgozni nem akaró emberek) között, ez utóbbiakat büntetéssel sújtva. A kor egyéb gyakori bűncselekménytípusai voltak az orvvadászat, az eretnokség, árulás, a boszorkányság és a csempészés (URL6).

A 16. század elejétől a kereskedők, egyházak, biztosítók és más csoportok egyre inkább fizetett alkalmazottakat vettek igénybe a rendfenntartáshoz, a személy- és

vagyonvédelemhez, ami így árucikké, fizetett szolgáltatássá vált. A modern fejdáoszok elődei is megjelentek: bármely állampolgár jelentkezhett, hogy fizetség fejében úgynevezett „informátor” lesz, megkeresi a tolvajokat és viszsaszolgáltatja az ellopott vagyontárgyakat (URL7). Ez az anyagi ösztönzésen alapuló rendszer sok korrupst „tolvajvadász” megjelenését eredményezte, és egy olyan korban működött, amikor szinte minden elképzelhető bűncselekményért halálbüntetés (akasztás, felnégyelés) vagy súlyos csonkítás járt a bűnelkövetők elrettentésére, vagy annak érdekében, hogy a bűnhődésen keresztül megbánást tanúsítsanak, és megmentsék a lelküket. (Angliában 1660 és 1750 között a halállal büntetendő cselekmények száma 50-ről 160-ra nőtt.) A súlyos büntetések miatt a bírók sokszor inkább elengedték a bűnözőket, illetve a büntetést ki lehetett váltani a hadseregbe vagy a flottába való belépéssel. A testi fenýtések (korbácsolás, tüzes vassal való megégetés) mellett a megszegyenítés különféle középkori módozatai (pellengér, kaloda) is fennmaradtak. A csavargókat és egyéb semmittevőket a 16. század végén „javítóintézetnek” nevezett dologházakba küldték, ahol a fogvatartottaknak szőni-fonni kellett. A 18. század elejétől új megoldásként kínáltak a gyarmatokon létesített fegyenctelep (URL6).

A constable-ek és a békebírák ebben az időben csak igen csekély díjazást vagy semmit sem kaptak. A 17. században a constable hivatalán alapuló rendészet végleg hanyatlásnak indult. A korábbi hundredmant felváltotta a high constable, aki minden helyi körzetben felelős volt a zavargások és erőszakos bűncselekmények elfojtásáért, valamint az őt ebben segítő örök felfegyverzéséért. Irányítása alatt minden tithingban illetve egyházközségben (parish) úgynevezett petty constable-ek működtek. Ők maradtak a megyék végrehajtó törvényhatósági tisztviselői mindaddig, amíg az 1839. és 1840. évi megyei rendőrségi törvények lehetővé nem tették egyes bírák számára, hogy fizetett rendőri testületet hozzanak létre. A 18. századra a constable-ek már a békebíróknak voltak alárendelve, és a társadalom magasabb státuszú tagjai már nem akarták ellátni ezt a tevékenységet, mivel ez a legtöbb esetben azt jelentette, hogy a rendőri feladatok végrehajtása mellett a saját megélhetés biztosítására már nem maradt idő. Ennek következtében Angliában olyan törvények léptek életbe, amelyek lehetővé tették, hogy a constable helyettesítőket alkalmazhasson. Valójában a 18. század elején gyakorlatilag minden high constable, aki ezt megengedhette magának, fizetségért a szolgáltatást ellátó helyett állított maga helyett (URL7). A nagyvárosokban gyakorlatilag csak a szegények és idősek voltak hajlandók constable-nek állni. Közben a súlyos bűncselekmények és zavargások a városokban elviselhetetlen mértéket öltöttek, és a lázongások leverésére egyre gyakrabban hívták a katonaságot és a lovasságot. A reformerek francia minta alapján indítványozták egy állandó, az államnak alárendelt rendfenntartó testület

létrehozását. [Érdekes módon a police szót csak a 18. század második felében kezdték el széles körben használni Angliában (Dodsworth, 2008)]. A fizetett csendőrséget elsőként – a súlyos londoni bűnözési helyzetre válaszul – John Fielding, a híres író és testvére Henry (mindketten a Bow Street-i bíróság bírái voltak) hozták létre 1750-ben. A Bow Street Runners néven ismert szervezet a Bow Street-i egyházközségen (parish) belüli országutakon és utcákon járőrözött. Később egy parlamenti törvény a Bow Street-i modell alapján további hasonló egységeket hozott létre. Abban az időben azonban kevés volt a lakossági vagy kormányzati támogatás ahhoz, hogy az egész országban létrejöjjön a fizetett, hivatásos rendőrség (URL7).

A rendőrségi reform egyik legjelentősebb kísérlete volt az első hivatásos londoni rendőrség 1798-as létrehozása Thames River Police (Temze Folyami Rendőrség) néven (URL9). A kereskedők által finanszírozott testületet Patrick Colquhoun irányította, 80 fős állandó és több mint 1000 fős készenléti állományból állt. Két egyedülálló jellemzője volt: látható, megelőző jellegű járőrözést alkalmaztak, és a rendőrök fizetett alkalmazottak voltak, tilos volt egyéb díjazást elfogadniuk. A vállalkozás teljes sikert aratott, és a bűncselekmények száma jelentősen csökkent. 1786-ban a dublini rendőrséget létrehozó törvény nyomán 40 lovasrendőrrel és 400 közrendőrrel (police constable) Írország fővárosában, Dublinban is megalakult a központi, egyenruhás, hivatásos rendőri szervezet (URL7).

A rendőrség létrehozása eleinte nagy ellenállásba ütközött, mivel az többé-kevésbé a francia csendőrség (Gendarmerie Nationale) mintájára jött létre. A fennálló rendszer helyébe lépő bármely alternatíva jelentős állami finanszírozást igényelt, és az adóemelés gondolata nem volt népszerű. Ráadásul a helyi és területi vezetők a nem kellő hatékonyságot és a korrupciót londoni problémának tekintették, és úgy vélték, hogy a régi constable rendszer náluk kielégítően működik. Végül pedig maga az elképzelés, hogy a kormányzat aktívan részt vegyen a rendfenntartásban, sértette a korszak uralkodó politikai filozófiájának alapelveit, amelyek szerint az a kormányzat kormányoz a legjobban, amelyik a legkevésbé kormányoz. A politikai központosítás veszélye miatt aggódva, és a francia és egyéb kontinentális rendőrségekkel kapcsolatos politikai visszaélések ismeretében sok angol politikai vezető attól tartott, hogy az állandó rendőrséget politikai célokra használnák fel. A 19. század elején heves viták folytak egy ilyen szervezet létrehozásáról (Dodsworth, 2004; URL7).

A Dublini Rendőrség 1795-ös és 1808-as reformja után 1812-re, amikor Robert Peelt, a modern angol hivatásos rendőrség későbbi megalapítóját Írorszáért felelős államtitkárrá nevezték ki, Dublin már viszonylag bűnözésmentesnek számított. Később belügyminiszterként Peel támogatta azt az első sikeres

törvényjavaslatot, amely nyomán létrejött az első hivatásos rendőri szerv Angliában. A Metropolitan Police Act (1829) létrehozta a Londoni Városi Rendőrséget (London Metropolitan Police Department), amely a későbbiekben Nagy-Britannia, a Brit Nemzetközösség és az Egyesült Államok rendőrségeinek mintájává is vált (URL7). Az új rendőrség a katonai szervezetekhez hasonlóan hierarchikusan szerveződött. A rendőröket érdemeik alapján léptették elő. A legalacsonyabb rendfokozatú, egyenruhás közrendőr (police constable, Robert Peel keresztnevéből kiindulva a köznyelvben bobby) fegyvertelen volt és korlátozott jogkörrel rendelkezett. A kontinentális Európa más városi rendőri erőitől eltérően a Londoni Városi Rendőrséget úgy tervezték, hogy szoros kapcsolatot tartson fenn azokkal az emberekkel, akiket felügyelt és akiktől támogatást kapott (URL7). A rendőrség elsődleges feladata a bűnmegelőzés volt, és a rendőröket arra utasították, hogy minden állampolgárral tisztelettel bánjanak. Megelőző járőrözéssel kellett megfékezniük a bűnözést és fenntartani a közrendet. Rendszeres fizetést kaptak, és a bűncselekmények felderítéséért vagy a lopott vagyontárgyak visszaszerzéséért nem kaphattak külön díjazást. A rendőrök a középkori örök számos funkcióját is megörökölték (utcai lámpák meggyújtása, időhirdetés, a tűz figyelése és egyéb közszolgáltatások nyújtása) (Nagy, 1937; Neocleous, 2000).

A wallasey-i rendőrség történetét leíró tanulmány is hivatkozik a helyi hundredek egyházközségeiben kinevezett békebírókra, akik száma a 17. század elején nem volt elégséges. Ezen a területen 1634 után a constable-eket a hatóságok által megállapított díjazás ellenében beadle-ek és marshallok segítették. Ez előbbiek egységes kalapot és sárga színű kabátot viseltek, ostoruk és aranygombban végződő botjuk volt. A parish constable-t az egyházközség tanácsülésén (néha a court leeten) választották. Mivel ő egy volt az öt megválasztók közül, a rend fenntartása érdekében bármikor fordulhatott ehhez a közösséghez. Hivatali esküje szövege is fennmaradt. Ennek értelmében a constable Istenre és a szentekre esküdött, hogy a király békéjét törvényesen és felhatalmazásának megfelelően megtartja, a rendbontókat letartóztatja és a sheriff elé viszi, valamint szükség esetén riasztja a közösséget és „utcaról utcára, körzetről körzetre” üldözi a bűnelkövetőket (Smith, 2001). Fennmaradtak dokumentumok egy, a 14. század óta ismert helyi földbirtokos családról, amelyben a 18. század közepétől apáról fiúra szállt a constable, majd a high constable megbízatás. Ekkor a feladatok megfogalmazásában (a rendbontók letartóztatása mellett) már megjelenik a státútumok végrehajtása a „pimasz koldusok”, csavargók, gonosztevők és egyéb „semmittevők”, továbbá a tiltott szerencsejátékokat űzők vonatkozásában. Ugyancsak a constable feladata volt szükség esetén az adók behajtása és a szegények segítése. Smith is kiemeli, hogy más országokkal ellentétben az angol rendőrség intézménye közjogi hagyományokon alapult, és

a rendőrtisztviselőket a lakosság választotta, azzal a céllal, hogy azok kötelességüket a közösség nevében teljesítsék, a polgárok által meghatározott szabályoknak érvényt szerezzenek (Smith, 2001).

Összevetés a magyar rendészet történetével: hasonlóságok és különbségek

A magyar rendészettörténetben már az államalapítás után, István király törvényei között fel lehet fedezni idegenrendészetre (Hautzinger, 2017), vallás- és tűzrendészetre utaló elemeket. Ugyancsak István király törvényei közül való az a rendelkezés, amely erkölcsrendészettel, prostitúcióval kapcsolatos. Magyarországon a rendfenntartás kezdetei tehát jól determinálhatók az államalapítást (1000) követő időszakra, a vármegyék kialakulásához, István király törvényeihez.

Napjainkra már sok kutatás igazolta, ennek ellenére nem köztudott, hogy – bár a legtöbb erre vonatkozó írásos forrás későbbi időkből származik – már a középkori Magyar Királyságban is számos önálló településrész (városnegyed, kerület, utcacsoport) társadalmi, önkormányzati egységként funkcionált fertály, tized (tízes), utca stb. néven, bár ezek pontos működése további kutatásokat igénylő terület (Bárth, 2015). A különböző országrészekben eltérő rendszerek működtek, de a rendészeti feladatokat is ellátó, a közösség által választott tisztviselők [vigyázók, tizedesek, tizedbírók, hadnagyok, századosok, (utca)kapitányok, fertálymesterek stb.] tevékenysége a Magyar Királyság területén is bizonyított (Bárth, 2015; Sallai, 2019). A magyar városokban már a 15. század közepétől fellelhetők erre vonatkozó adatok a legnagyobb városokban, majd a 16. század elejétől kezdődően egyre több helyen, de voltak települések, ahol ezek kialakítására csak a 18. században került sor (Szabó, 2015).

Az erdélyi szász városok és falvak önszerveződési alapegységei, a szomszéd-ságok (Nachbarschaft) sokrétű feladatai között például olyan rendészeti jellegűek szerepeltek, mint

- a tisztaság és a rend megőrzése a „szomszedság” területén;
- tűzvédelem;
- idegenek ellenőrzése;
- az erkölcsös magatartás betartatása, ellenőrzése;
- ítélezés a vétkesek fölött;
- a vallásos élet, az istentiszteleteken való részvétel ellenőrzése, az egyházi értékrend védelme;
- kölcsönös segítségnyújtás a „szomszedsági” tagok részére például nehéz helyzetekben (Bárth, 2015; Szabó, 2015).

Ismerjük az 1585. évi kolozsvári fertálykapitányok és a tizedesek feladatainak jegyzékét, amelyben a fentiekén kívül még konkrétan szerepel a közrend fenntartása, a város „törvényeinek” betartatása, az adó kivetése és behajtása, a bűnüldözés, a vétkesek bejelentése, előállítás, a közegészség, a köztisztaság szabályainak betartatása is (Bárth, 2015). Hasonló feladatokat más magyarországi települések esetében is találunk, és nem nehéz felismerni ezek és a korábban említett angol önkormányzati egységek szerveződésének, tevékenységeinek hasonlóságát.

Például az adózással kapcsolatos feladatok is a fertályokra hárultak, a legvagyonosabb gazdákból választott exactorok (adószedők) hajtották végre (Szabó, 2015). A court leet magyar megfelelőjeként említhetjük az úriszéket, amely egyes mezővárosok felett is rendelkezhetett – bár ezek sok esetben kiváltságokkal rendelkeztek –, és döntései a városok érdekeinek érvényesítése helyett a földesurak jövedelmének gyarapítását szolgálták (Szabó, 2015).

A középkori rendfenntartást jól szemlélteti Lőcse város 1586-ból való intézkedése a kapitány felé. Ezen utasítás feljogosította a kapitányt, hogy „*a kocsmában és más helyeken verekedőket – akár a bíró tudta nélkül is – elfogja és börtönbe vesse*” (Kállay, 1886). Ugyanebben az időben Lőcsén tiltották a városokban a kard, szablya, pallos és más fegyverek viseletét, egy meghatározott idő után az utcákon, tereken való tartózkodást, sötétedés után lámpás nélküli közlekedést, kóborlást, a legényeknek esti harangszó után hajadon lányoknál való tartózkodást, istentisztelet, mise alatt borkimérést. Magyarországon is már a középkorban figyelmet fordítottak a csavargók, koldusok jelenlétére, tevékenységére. Kolozsváron már 1595-től névjegyzéket vezettek az idegenekről, míg Marosvásárhelyen 1604 óta írták fel az idegeneket (Kállay, 1886) a város könyvébe. Kassán 1563-ban a koldusokról a városi tanács kimondta: „*munkára kell kényszeríteni őket, ha betegek kórházba kell őket vinni*” (Kállay, 1886).

A középkori piacokon, vásárokon vagy egyéb tömeges rendezvényeken elterjedtek a tiltott szerencsejátékok, hazárdjátékok. A városok vezetése általában tiltakozott ez ellen, sőt, kényszerítették a rendfenntartó hadnagyokat, öröket, hogy tiltsák ki a városok falai közül a szerencsejátékokat űzőket.

Szombathelyről 1636-ból maradt fenn az az erkölcs- és idegenrendészeti szabály (Völgyesi, 2008), amely szerint a zsellér csak három napig lehetett bejelentés nélkül a városban. Három napot követően az a gazda, aki befogadta a házába, köteles volt ennek tényét és a befogadott személyét bejelenteni a bírónál. A befogadó 40 forint erejéig kezességet vállalt vendégéért. Aki a bejelentést elmulasztotta, bírságot fizetett. Erkölcsrendészeti szabály is meghúzódik a rendelkezések mögött, mert a szolga ura tartozott arra vigyázni, hogy a szolgálja ne legyen ünneptörő. Sok volt a gond a fiatal legényekkel is, mert

sokáig tartózkodtak a kocsmában, éjszaka pedig lámpás nélkül „bujdokoltak” a városban (Sallai, 2019b).

Székesfehérvár magisztrátusa már „1703-ban elrendelte, hogy nyáron este 9 télen 8 óra után, amikor a Szent István templomban elharangoztak, mindenki zárja be a házát, pincéjét és térjen nyugovóra” (Kállay, 1988). A rendelet betartását a helyi pandúrookra bízta, akik járták a várost, italfogyasztó helyeit és az ottani polgárokat figyelmeztették a rendelet betartására. A rendelet be nem tartóit börtönbe csukhatták. A szigorú rendelkezés ellenére 1778-ban a tanács szerint „... sokan csavarognak éjjel az utcákon. Ezért az örök semmire se legyenek tekintettel, mindenkit zárjanak be, majd később megbüntetik őket.” (Kállay, 1988).

A várak, végvárak a középkori Magyarországon is meghatározó szerepet töltek be az ország életében, védelmi és közigazgatási szempontból egyaránt. A török ellen folytatott küzdelmek idején egyértelmű volt a katonai rend fenntartása a végvárakban. Békében, a harcoktól távol, a hétköznapi életben a közrend fenntartása került előtérbe. Ezt igazolják Esterházy Miklós nádor septei várnagyának 1640-ben kiadott 32 pontos instrukciói, amelyekben intézkedett a várba belépők okmányainak ellenőrzésére, kapuk zárására, lopások megakadályozására. Hasonlóan a fenti szabályozáshoz jól igazodnak Zrínyi Ilona 1678-ban kiadott rendelkezései is a regéci várban (ezen intézkedése a mai napig a helyszínen, a várban látható), amelyben nagyon fontos volt a várfalak őrzete, az építménybe való bebocsátott személyek ellenőrzése és a várfalak között a rend, az erkölcsiség fenntartása. Az utasítás érdekessége, hogy a vár úrnője már ekkor intézkedett a rendfenntartó őrség képzésére, fegyvereinek karbantartására, az őrség ruházatára. E szerint: „Az őrség havonta tartson céllövési gyakorlatot, a fegyvereket tartsák rendben, a gyalogosok a mustrán tisztességes bocskorban jelenjenek meg.”

A magyar középkori állapotokat jellemzik, hogy eső után sártengerré vált az ország útjainak legnagyobb része, és a településeken is komoly fennakadásokat okoztak a saras útviszonyok. Ezért több városi szenátus intézkedett az eső után a köves utak letakarítására. A török hódoltság köztisztasági és közegészségügyi szempontokból erősen kritizálható állapotokat hagyott maga után. Kolozsváron 1538-ban elrendelték, hogy a városban minden tizedesnek gondja legyen az illetékességi területén a kutak kijávitására, az utcai szemetelés megakadályozására. Fogarason szigorúan büntették azokat, akik élő belet, bőrdarabokat mostak, vagy dögöt dobtak a folyó vizébe (Magyary-Kossa, 1931). 1692-ben elrendelték, hogy aki piszkos vizet, ganéjt az utcára önt, azt le kell tartóztatni és meg kell büntetni. Bártfán a 15. század óta alkalmaztak napszámosokat, akik a szemetet szedték össze. Pozsonyban 1430 óta söpörték a járdákat, az utakat. 1537-ből származnak azok a soproni városi tanácsi rendeletek, amelyek az akkori modern elvek

alapján való utcacisztogatásra intézkednek. Az 1600-as évek utolsó évtizedeit jól festi le a következő idézet: „*A hajdan szép Magyarország pusztasággá váltott. 30–40 mérföldre nem volt falu, se város. Ember nagyságúra nőtt a fű, úgyhogy utat kellett vágni. A lerombolt városok és falvak megvadult kutyáival volt tele a város, amelyek mint megvadult farkasok egyaránt megtámadták az embert és állatot, kikaparták a hullákat, s széthurcolták a csatatereken.*” (Kapronczay, 2015).

Az alföldi városokban komoly veszélyt jelentettek a kóbor kutyák, amelyek veszettséget terjesztettek. Ezért 1770-ben Vácon Migazzi bíboros korlátozta a tartható kutyák számát. A középkori magyarok jól tudták, hogy ha pestis vagy más járvány tejed el, a leghatásosabb védekezés az elkülönítés vagy az elmenekülés. Ilyenkor a kocsmák, iskolák látogatása, tömeggyűlések megtartása tilos volt. A pestis miatt gyanús házakat kurta, a ragályos házakat hosszú cédulával látták el (Magyary-Kossa, 1931). A falvak bejáratánál ellenőrizték, hogy a vándor rendelkezik-e megfelelő passzussal, ami igazolja, hogy nem szenved ragályos betegségben. Aki elcsatangolt a faluból pestis idején, azt megbüntették, és 42 napig karanténba zárták. Az utazóknak az okmányait, ruháit, a váltópénzét megfüstölték, fertőtlenítették. Pestis idején divat volt az udvarokon fenyőt vagy boróka ágakat égetni. A kolera, pestis elterjedésekor a falvakat, városokat izolálták (Sallai, 2020).

Magyarország földrajzi adottságaiból adódóan hazánkban nagy szerepet játszott a mezőgazdaság és az állattenyésztés. Már a 16–17. században földesúri rendelkezések és városi statútumok ismerték a határpásztorok (zsitár) intézményét, akik a vetésre vigyáztak, valamint a parasztok úrbéri kötelezettségei közé tartozott a mezőbíró és csősz tartása is (Nagy, 1993). A rendészet hazai intézményesülése során kiemelt jelentőséggel bírt a mezei rendőrség reformkorban történt létrehozása (Bacsárdi, Christián & Sallai, 2018). Ez nem véletlen, ugyanis az országgyűlés a reformkor kettős jelszavát, a szabadságot és tulajdont szem előtt tartva és védelmezve foglalkozott a rendészet kérdésével is (László, 2008). A reformkori országgyűlés jogalkotó munkájának eredményeképpen elfogadták a mezei rendőrségről szóló 1840. évi IX. törvénycikket, melynek értelmében a mezei rendőrség nem egy intézmény volt, hanem a szabad ég alatt, nyílt területen elkövetett kisebb súlyú károsítások törvény általi megbüntetéséről rendelkezett (László, 2008). A mezei rendőr fogalmát a következőképpen határozták meg: „*azok, kik a ’mezei gazdaságban a ’jó rend’ fenntartására legközelebb ügyelnek, mezei rendőröknek nevezzük*” (Zsoldos, 1843). A mezei rendőrségről szóló törvény döntően a mezőgazdasági értékek védelméről, a tiltott legeltetés, termény vagy falopás megakadályozásáról, illetve ezek bekövetkeztével a tettesek megbüntetéséről szól. Erdőben, mezőn a gondatlan tűzrakást, továbbá erdőben a farongálást tiltotta. Külön szólt a törvény azokról, akik vásárból hazafelé jövet letérnek az útról és a terményt, füvet letapossák, vagy akik

a terményt ellopják. Nagyon fontos része volt a törvénynek, hogy a kártétel jóvátételéről és a büntetéséről külön rendelkezett.

Az angol constable tisztség már említett változásával meglepő párhuzamot fedezhetünk fel Gyöngyös és Eger fertálymestereinek történetében. A források szerint a 18. század végére a fertálymesterség egyre terhesebb szolgálatot jelentett a város polgárainak, akik a hivatásuk mellett ebbéli kötelességüket nem teljesíthették tetemes anyagi károk nélkül. Ezért Egerben sokan a városi tanácshoz és az úriszékhez felmentést kérő leveleket írtak, amelynek eredményeként a 19. század elején bevezették a fizetéses fertálymesteri intézményt (Peterscsák, 2015). Gyöngyösön pedig ebben az időszakban megváltás befizetésével felmentést lehetett nyerni a tisztség alól (Szabó, 2015). Míg korábban a rendőri szolgálatot a mezőváros minden állandó lakosa díjazás nélkül volt köteles ellátni (ezt a jobb módú háztulajdonosok rendszeresen fizetett helyettes útján oldották meg), a 18. századra a háztulajdonosokra már a megfelelő adót vetették ki, és a közérdekű teendőket a hatósági szervek végezték (Ereký, 1935).

Érdekes összehasonlításokat tesz Ereký a 18. századi angol és magyar (a bűnüldözést is magában foglaló) közigazgatással kapcsolatban írt művében (Ereký, 1935). Véleménye szerint az angol grófsági és a magyar vármegyei önkormányzat összehasonlítását megnehezíti egyrészt a nagy kulturális és gazdasági különbség, másrészt az, hogy a 18. században az angol alkotmány az állampolgári jogok és kötelességek egyenlőségén, a magyar alkotmány azonban az előjogokon és kiváltságokon, mentességeken alapult. Az angol grófságok hatásköre – a mentességet élvező városok kivételével – mindenkire kiterjedt, míg a magyar lakosság 90%-a jobbágyként földesúri (bár ily módon magán- és nem a közjogi) joghatóság (úriszék) alá tartozott (ugyancsak az önkormányzattal rendelkező jobbágyközségek és kiváltságos városokat kivéve). Kétségtelen, hogy a közigazgatási jog már a 18. században is sokkal magasabb színvonalon állt Angliában, mint Magyarországon. Ereký ennek ellenére úgy véli, hogy a korabeli európai országok közül Magyarországon alakult ki az az önkormányzat, amelyet leginkább össze lehet hasonlítani az angol grófsági önkormányzattal. Rámutat például, hogy az angolhoz hasonlóan a magyar büntető igazságszolgáltatás is decentralizált tendenciákat mutatott, amennyiben első fokon a mi királyi bíróságunk is csak például felségsértés és hűtlenség esetén járhatott el, a többi ügyben a vármegyei önkormányzatok voltak illetékesek. Ugyancsak szétvált a kisebb és a súlyosabb bűncselekmények feletti bíraskodás: ez előbbieik ügyében Angliában békebírók, Magyarországon a szolgabíró és az esküdt (a szolgabíró bírótársa), ez utóbbiak esetében az angol grófsági törvényszék vagy az utazó bíró, nálunk pedig a vármegyei törvényszék járt el (Ereký, 1935; Miskolczi-né Juhász, 2015). Különbségek mutatkoznak ugyanakkor a büntető úriszékek

hatáskörének alakulásában. Angliában a súlyosabb bűncselekmények feletti ítélkezés már a 15. században kikerült a földesúr bíróságának kompetenciájából, a 18. századra csak a vádemelésre és pénzbüntetés kiszabására volt jogosult, ily módon hozzájárulva a jogegyenlőség terjedéséhez. A magyar úriszék azonban a már említett módon bűncselekmények ügyében büntető bíraskodást is folytatott, a felségsértés és a hűtlenség kivételével. Az angol manor court és court leet már említett, a hatalom megosztására épülő összetételével ellentétben a magyar úriszék a földesúrból (vagy az ő gazdatisztjéből), a meghívott bíró-társakból és a szolgabíróból és esküdtekből állt. Az angol úriszék részét képező esküdtszék nem található meg a magyar úriszékben, azaz a jobbágyokat nem lehetett bírótársként alkalmazni (Erekly, 1935).

A modern magyar rendészet, rendfenntartás kialakulásának kezdete Magyarországon a 19. század közepére tehető, amikor megjelenik az első rendészeti szakirodalom és szakfolyóirat, továbbá kezdetét veszi a rendőrség államosítása. Az államosítás és centralizációs folyamat mintegy hét évtizeden keresztül zajlott, melynek első állomásaként csak a főváros rendőrségét helyezték a belügyminisztérium irányítása alá, míg a többi vidéki város rendőrségének államosítására csak 1920 után került sor. Ez időben a rendőri feladatokat a következők szerint lehet megjeleníteni:

1. A személy- és vagyónbiztonság feletti őrködés.
2. Lopások és más bűntények, vétségek felderítése, a tettesek kinyomozása, a bíróságnak vagy ügyészségnek átadása.
3. A körözött személyek és fegyencek nyilvántartása, szökött fegyencek és vádlottak, valamint szökésben levő katonák üldözése.
4. A nappali rendre és az éjjeli csendre való vigyázás, nyilvános ünnepélyeken, táncestélyeken, színelőadásokon, vasútállomásokon stb. ügyeletes szolgálat tartása.
5. Városok közrend fenntartása és közcsend feladatok feletti őrködés.
6. A használatban levő mértékek, mérőeszközök ellenőrzése. Az 1874. VIII. tc. 19. §-a értelmében a mértékhitelítő hivatal a rendőrkapitányság felügyelete alá tartozott.
7. A vendéglők, szállodák, kávéházak, mulatók és kocsmák felügyelete, mulatságok, zeneestélyek és bármilyen szórakoztató előadások engedélyezése.
8. Cselédek nyilvántartása és általában a cseléd és gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról és a napszámosokról szóló 1876. évi XIII. te. végrehajtása.
9. A városi építkezési rendre, az építési szabályok megtartására való felügyelet, a városi tanács által az építési szabályrendelet alapján hozott határozatok végrehajtása a mérnöki hivatal közreműködésével.

10. A közlekedési vonalakra, hidakra és utakra való felügyelet, azok tisztántartása, a szabad közlekedés fenntartásáról vagy az ezt gátló akadályok elhárításáról való gondoskodás.
11. Rendőri kihágási ügyekben bírói hatósági jogkör gyakorlása.
12. A közvilágításra, a világítás tartamára, minőségére való felügyelete.
13. A közegészségügy figyelemmel tartása.
14. Orvosrendőri és egészségi szabályok megtartására való felügyelet. Felügyelet arra, hogy a szükséges betegségi segélyről gondoskodás történjék. Intézkedett sürgős esetekben a lelencek, siketnémák, elmebajosok biztonságba helyezéséről. Elrendelte az orvosrendőri boncolásokat. A gyógyszerterek felett felülvizsgálati joga volt az 1876. évi XIII. tc. értelmében.
15. Italmérési kihágások első fokú elintézése.
16. A lakosság nyilvántartása, bejelentési kötelezettség ellenőrzése.
17. Segédek, tanoncok, munkások, helybeli iparosok, kereskedők, cselédszerzők, cselédek, kéjhölgyek, bérkocsisok, hordárok és a közpénztárból segélyezett szegények nyilvántartása
18. Hullaszállítási engedélyek kiadása
19. Felügyelt a tűzoltóságra, házalókra, bérkocsisokra, gyepmesterre, egyletekre, társulatokra.
20. Csavargók, foglalkozás nélküliek, idegenek, más községi illetőségű koldusok kitoloncolására való intézkedés.
21. Állategészségügyi jogszabályok betartatása.
22. Piaci árjegyzékek és egyéb statisztikai adatok gyűjtése.
23. Intézkedett az erdei tűzoltás, az erdőörök felesketése, az erdőrendészeti szabálysértések megtorlása ügyében.
24. Zálogkölcson ügyekben ellátta az 1881. XIV. tc. által a hatáskörébe utalt teendőket.
25. Erkölcsi bizonyítványokat állított ki.
26. Erkölcsrendészeti feladatok gyakorlása.
 - „a) a fiatalság éjjeli időben ne csavarogjon az utcákon;*
 - b) a fonókban az erkölcstelen ledér viselet ne harapódzon el;*
 - c) a nyilvános táncmulatságok korlátozva legyenek;*
 - d) a lelkészek által előterjesztett panaszok vagy kifogások megfelelő figyelemben részesíttessenek;*
 - e) mind kétnemű egyének fürdése korlátoztassék;*
 - f) vadházasságban élők ellen, a mennyiben közbotrányt okoznak, a község területéről való kitiltás alkalmaztassák;*
 - g) a kéjnlők felett egészségrendészeti felügyelet gyakorlatáról gondoskodjék, betegek gyógykezelés alá vétessenek s mulasztás esetén hazájukba toloncoltassanak;*

h) a kerítők kinyomozása és a bírósághoz való feljelentése.” (Magyar Közigazgatás, 1907).

27. Az állami anyakönyvezés előtti időben vezette a nazarénus hitűek anyakönyveit.

Végül a városi rendőrkapitányság teendői közé tartoztak mindazok az ügyek, amelyeket szabályrendeletek, törvények vagy felettes szervek hatáskörébe utaltak, mint például a már említetteken kívül: hirdetmények közzététele, vagyoni és szegénységi bizonyítványok kiállítása, országos vásárok meghirdetése, vidékről küldött kézbesítések továbbítása, bitang jószágok elárverezése, pénzbüntetések behajtása, cseléd-, bordély-, munka- és házalási könyvek kiállítása stb.

A rendfenntartás sokszínűségét példázzák az alábbi városok, amelyekben mind a szervezetek, mind a feladatok különbözőek. Nem véletlen, hogy Magyarországon (talán Európában egyedülként) elindult egy rendőrkapitányok kongresszusa mozgalom, amely a budapesti példára hivatkozva vidéki rendőrségek államosítását tűzte ki céljául.

- Győr esetében a városi kapitánynak vannak alárendelve: rendőrségi és a városi börtönmesterek, tűztoronyőrök, éjjeli őrök, fizetéses tűzoltók és a mezőőrök. Az összes rendőr szolgálati nyugdíjat kap. Fővárosi mintára egyenruhát hordanak. Rendőrséghez tartozik a mentő szervezet is, amely az elsősegély felszerelés mellett oldalfegyvert és pisztoly is hord (Endrődy, 1898).
- Kassán 1894-ben, a túl szigorú főkapitány miatt, egy rendőr őrmester elbocsátásakor fellázadt a legénység, amelyet a csendőrség segítségével kellett leverni (Endrődy, 1898). „*Alig van város, melynek rendőrsége oly korrumpált, fegyelmetlen és elhanyagolt lett volna, mint a kassai.*” (Endrődy, 1898).
- Kecskemét: a város tizedekre van felosztva. A jelen század elején 8 tized volt, azóta még három tized alakult. Már a 18. században minden tizedben egy fizetéses tizedes volt alkalmazva, melyhez később egy második járult. Ezek valóságos közbiztonsági közegek voltak. Szemmel tartották tizedükben a lakosságot és annak a hatóságot érdeklő minden viszonyát. Az idegeneket bejelentették, kóbor és gyanús személyeket bekísértek. A korcsmák, tűzrendőri és köztisztasági, közegészségügyi meghagyások megtartása felett őrködtek. A büntetéseket, hatósági intézkedések megszegőit följelentették. Éjjel az őrjáráttal együttműködtek, az egyik tizedes éjfél előtt, a másik éjfél után járt tizedében mint éjjeli őr (Endrődy, 1898).
- Selmechánya: az a céltudatos működés, összhang, határozott cselekvési irány, katonás és azért mégis patriarkális szellem, fegyelem, rend és tisztaság, mely az egész intézményt jellemezi, mind arra engednek következtetni, hogy ott a vezetést egy sokoldalú, tanult, erélyes s hivatásának magaslatán

álló öntudatos fő intézi, mely a hivatalos szigort az alárendeltek iránti jóakarátú bánásmóddal s bajtársias gondoskodással nagyon szépen össze tudja egyeztetni (Endrődy, 1898).

- Körmöcbánya volt az a város, ahol a vagyon és életbiztonság, valamint a rendőrség államosítása iránt közömbösen viselkedett a város vezetése, ahol nagy szervezetlenség uralkodott.
- Losonc – ellentétben Körmöcbánya városi vezetésével – kiemelt figyelmet fordított polgárai biztonságára, és jó fizetést adott rendőreinek (Endrődy, 1898).
- A többi önkormányzati rendőrségtől eltérően, sajátosak Nagykanizsa rendőrségének feladatai, amelyek a következőket foglalták magukban:
 1. minden megfogottakat megexaminálni, azokat megbüntetni vagy születési helyükre küldeni;
 2. koldusokat regulálni;
 3. pécekre, mészárosokra, sütőasszonyokra instrukció szerint vigyázni;
 4. kutakra vigyázni;
 5. céhekre felügyelni;
 6. verekedőket lecsukadni és megbüntetni;
 7. mértékvizsgálatot teljesíteni;
 8. erkölcsökre vigyázni;
 9. a katona beszállásolást minden lakosra igazságosan elosztani;
 10. tűzi veszedelem estén az okainak kiderítése végett nyomozást teljesíteni;
 11. konyhavizsgálatokat szigorúan teljesíteni (Endrődy, 1898).
- Debrecen: „*Utcákon és köztereken árukat, hordókat, ládákat, tűzi vagy épületfákat vagy más, a szabad közlekedést akadályozó tárgyakat, nagyobb halmazzal képező földet s egyéb anyagokat a rendőrkapitányság engedélye nélkül lerakni, vagy általában a közlekedést bármi módon megakadályozni, megengedettlerakás vagy a házakhoz tartozó oldalszatornák építése esetén kitételét elmulasztani [...] tilos.*” (Szabályrendelet, 1888).
- Szamosújvár: a városi kapitánynak és helyettesének elsőfokon kell eljárni azokkal szemben, akik az alábbi ügyekben megsértették a szabályokat:
 1. Éretlen vagy romlott, egészségre ártalmas gyümölcsöt árult.
 2. Szemetet, trágyát, emésztő gödör tartamát a város területéről nem hordja ki.
 3. Aki a szemetet, ganét, moslékot, havat, jeget egészségre ártalmas anyagot az utcára vagy a nem kijelölt helyre hordja ki.
 4. Járdákon szekérrel vagy targoncával közlekedik, kisgyermeket úgy kocsikáztat, hogy azzal más veszélyeztet.
 5. Aki a város területén lovat vagy marhát szabadon hagy, szabadon enged.

6. Aki templomba, színházba, rendezvényre, táncvigadalomra kutyát visz magával.
7. Azzal a vendéglőssel szemben, aki a nála megszállt vendég bejelentéséről elfeledkezik.
8. Azokkal a kéjhölgyekkel szemben, akik este 9 óra után az utcán vagy népkertben kóborognak (Szamosújvár szabályrendelete, 1883).

Összefoglalás

A két ország rendészetének történetét tanulmányozva megállapítottuk, hogy egy-egy állam rendfenntartás-történetében meghatározók az adott ország történeti sajátosságai, fejlődése, különösen a közigazgatás kialakulása és fejlődése. A rendészet és büntető igazságszolgáltatás középkori angol és magyar intézményeit tekintve találunk hasonlóságokat. Angliában (majd az Egyesült Királyságban) azonban az ipari és polgári fejlődés lényegesen korábban indult meg, míg ezzel párhuzamosan Magyarországon a feudális viszonyok konzerválódtak. Ez a rendfenntartás eltérő fejlődésére is magyarázatot ad. Míg az Egyesült Királyságban egy alulról szerveződő rendészeti fejlődés nyert teret, addig Magyarországon a modern rendészet kialakulása később, felülről vezérelve sajátosan következett be. Magyarországon egyrészt a városokban, nagyobb községekben önállóan hozták létre a saját rendészeti rendszerüket és tartották fenn a különböző névvel illetett rendfenntartókat, másrészt 1848-ban elindult, de gyorsan meg is rekedt egy állami rendőrség létrehozása, majd később, 1873-ban gyakorlatilag a fővárosi rendőrséget államosították, amelynek jogi kereteit az 1881-es XXI. törvény biztosította. Az angol és magyar modellek első találkozása e törvény előkészítésénél történt meg, amikor a fővárosi rendőrségre vonatkozó elképzeléseknél a londoni rendőrségi modellt még a törvényjavaslatban is megjelenítették.

A két országban a rendőrség eltérő megítélésében is valószínűleg szerepet játszott, hogy az Egyesült Királyságban a polgárok részéről felmerült igény alapján alulról jövő kezdeményezésként alakultak ki a (nagy részt decentralizált és a helyi önkormányzatokhoz kötődő) rendfenntartó intézmények (Christián, 2010), míg Magyarországon az állam előfeltételeinek biztosítása érdekében központi kezdeményezésre jött létre a centrális állami rendőrség.

A mai modern rendészet kialakulása a nyugat-európai országokban ment először végbe, és ebben vezető szerepet játszott az angol rendőrség, amely a magyar rendészet történetében a szakirodalomban és a rendőrségi jogszabályokban is tetten érhető.

Felhasznált irodalom

- Bacsárdi J., Christián L. & Sallai J. (2018). A mezei rendőrségtől a mezei őrszolgálatig. *Magyar Rendészet*, 18(4), 31–47. <https://doi.org/10.32577/mr.2018.4.2>
- Bárh J. (2015). Utcakapitányok, fertálmesterek, tizesbírók. In Petercsák T., Veres G. & Verók A. (Szerk.), *Tizedesek, utcakapitányok, fertálmesterek a kárpát-medencében* (pp. 9–42). Líceum kiadó.
- Brown, A. L. (1989). *The Governance of Medieval England 1272–1461*. Stanford University Press.
- Christián L. (2010). *Alternatív rendészet*. PhD értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar.
- Dodsworth, F. (2004). “Civic” police and the condition of liberty: the rationality of governance in eighteenth-century England. *Social History*, 29(2), 199–216. <https://doi.org/10.1080/0307102042000207859>
- Dodsworth, F. (2008). The Idea of Police in Eighteenth-Century England: Discipline, Reformation, Superintendence, c. 1780–1800. *Journal of the History of Ideas*, 69(4), 583–604. <https://doi.org/10.1353/jhi.0.0016>
- Enderődy G. (1898). *Magyarország rendőrsége az államosítás előtt*. Dobay János Könyvnyomdája.
- Erekly I. (1935). Közigazgatási reform és a nagyvárosok önkormányzata. In Illyefalvi L. (Szerk.), *Statisztikai Közlemények* (pp. 27–28). Székesfőváros Házinyomdája.
- Ernyes M. (2020). *A Fővárosi Rendőrség és a m. kir. rendőrség, valamint a Magyar Rendőrség története a kezdetektől napjainkig I-II*. Nemzeti Közszerzői Egyetem.
- Hautzinger Z. (2017). *A külföldiekre vonatkozó magyar jogi szabályozás fejlődése és története*. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Rendészettudományi Kar.
- Hudson, J. (2014). *The Formation of English Common Law*. Routledge.
- Jewell, H. M. (1972). *English Local Administration in the Middle Ages*. David & Charles.
- Kállay I. (1986). Városi rendészet a XVIII. –XIX. században. In *Jogtörténeti értekezések*. 15. sz. (pp. 69–91). Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Kállay I. (1988). Fehérvár Regimentuma 1688–1849. A város mindennapjai. *Fejér megyei történeti évkönyv*, 17(18), 223–283.
- Kapronczay K. (2015). Hagedészségügyi állapotok a Rákóczi-szabadságharc idején. In Kapronczay K. (Szerk.), *Háború és orvoslás. Orvostörténeti tanulmányok* (pp. 52–60.) Magyar Orvos történelmi Társaság.
- László Zs. (2008). De politia campestris – A mezei rendőrség intézményéről. *Jogtörténeti Szemle*, 10(1), 46–51.
- Magyar Közigazgatás (1907). 25(29), 2–14.
- Magyary-Kossa Gy. (1931). *Magyar orvosi emlékek. Értekezések a magyar orvostörténelem köréből* 3. kötet. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat.
- McGovern, J. (2020). The Sheriffs of York and Yorkshire in the Tudor Period, *Northern History*, 57(1), 60–76. <https://doi.org/10.1080/0078172X.2019.1689703>

- Miskolcziné Juhász B. (2015). *A büntetőeljárás szabályok továbbfejlesztésének lehetséges irányai*. PhD értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar.
- Nagy J. T. (1993). A mezei rendőrségről (Jogsabály és népi jogismeret). In Vadas F. (Szerk.), *A Wosinsky Mór (Béri Balogh Ádám) Múzeum Évkönyve* (pp. 237–246). Wosinsky Mór Mezei Múzeum.
- Nagy V. (1937). A londoni rendőrség. *Magyar Rendőr*, 4(7), 68–79.
- Neocleous, M. (2000). Social Police and the Mechanisms of Prevention: Patrick Colquhoun and the Condition of Poverty. *The British Journal of Criminology*, 40(4), 710–726. <https://doi.org/10.1093/bjc/40.4.710>
- Petercsák T. (2015). Az egri fertálymesterség korszakai a 18–20. században. In Petercsák T., Veres G. & Verók A. (Szerk.), *Tizedesek, utca kapitányok, fertálymesterek a kárpát-medencében* (pp. 79–116). Líceum Kiadó.
- Sallai J. (2019a). *A magyar rendészet története*. Rendőrség Tudományos Tanácsa.
- Sallai J. (2019b). A municipális rendőrségektől a centralizált, állami rendőrségig. *Rendőrségi Tanulmányok*, 3(ksz), 8–39.
- Sallai J. (2020). Orvos vagy egészségügyi rendészet története az ókortól a XIX. század végéig. *Belügyi Szemle*, 68(5), 91–100.
- Sallai J. (2021). *A magyar rendészettudomány etablációja és akkreditációja Magyarországon*. Rendőrség Tudományos Tanácsa.
- Smith, N. E. (2001). *The Wallasey Police*. Printfine Ltd. <https://docplayer.net/42347246-Dedication-author-s-note.html>
- Szabó J. (2015). A fertálymesterség Gyöngyösön (1761–1874). In Petercsák T., Veres G. & Verók A. (Szerk.), *Tizedesek, utca kapitányok, fertálymesterek a kárpát-medencében* (pp. 42–66). Líceum Kiadó.
- Szántó R. (2001). *Derby grófság települései, birtokszerkezete, társadalma és politikai intézményei a XIV. század végén és a XV. század első felében*, PhD értekezés. Szegedi Tudományegyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola.
- Szántó R. (2002). A középkor végi angliai és magyarországi birtokostársadalom összehasonlítása. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta historica*, (112), 19–35.
- Szikinger I. (2012). A magyar rendvédelmi jog alapjai. *Rendvédelem-történeti füzetek*, 22(26), 133–140.
- Takáts S. (1947). Rendészet Angliában, *Magyar Rendőr* 14(11), 4–5.
- Völgyesi L. (2008). *Városi alkotmányosság az újkori Magyarországon*. PhD értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Zsoldos I. (1843). *A mezei rendőrség főbb szabályai. Az 1840. IX. törvénycikkely nyomán*. Pápai Református Kollégium.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: „Frankpledge”, *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/frankpledge>

URL2: *Police History, Early policing in England*. <https://law.jrank.org/pages/1638/Police-History-Early-policing-in-England.html>

URL3: *The National Archives, Crime and Punishment*. <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/candp/prevention/g02/g02cs1.htm>

URL4: *Collective responsibility in early Anglo-Saxon times*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/police/The-history-of-policing-in-the-West>

URL5: *The National Archives, Capital Punishment*. <http://www.nationalarchives.gov.uk/education/candp/punishment/g03/g03cs2.htm>

URL6: *The National Archives, Punishment 1450–1750*. <http://www.nationalarchives.gov.uk/education/candp/punishment/g06/default.htm>

URL7: *The history of policing in the West*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/police/The-history-of-policing-in-the-West#ref416707>

URL8: *Police History, The Beginning Of „modern” Policing In England*. <https://law.jrank.org/pages/1639/Police-History-beginning-modern-policing-in-England.html>

URL9: *The Office of Constable*. <https://www.polfed.org/media/14239/the-office-of-constable-with-links-2018.pdf>

URL10: *Collective responsibility in early Anglo-Saxon times*. <https://www.britannica.com/topic/police/The-history-of-policing-in-the-West#ref416701>

Alkalmazott jogszabályok

Szabályrendelet a testi épség és közbiztonság, közrend és csend közszemérem, továbbá a tulajdon elleni rendőri kihágások tárgyában

Szamosújvár városának a rendőri kihágások tárgyában alkotott szabályrendelete

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Borszéki J. & Sallai J. (2023). Az angol és magyar rendészet és büntető igazságszolgáltatás történetének kezdetei. *Belügyi Szemle*, 71(3), 429–459. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.3.5>

Egyenlő teljesítményért egyenlő teljesítményjuttatás

Equal pay for equal performance-related pay

Varga-Koritár Attila

Dr. főtanácsadó, rendőr ezredes
Belügyminisztérium
attila.varga3@bm.gov.hu

Absztrakt

Cél: Egységes szemlélet hiányában az elmúlt évek során rendszeresen előfordult, hogy egy rendőr-főkapitányság szervezetén belül az ugyanolyan beosztásban lévő, ugyanazon a szakterületen tevékenykedő, ugyanolyan minősítéssel rendelkező munkatársak – kisebb vagy nagyobb mértékben – eltérő teljesítményjuttatásban részesültek. Ez esetenként tovább fokozta azt a feszültséget, amit az egyéni teljesítményértékelés már önmagában is eredményez a hivatásos állomány tagjai között, személyi ellentéteket, rossz munkahelyi légkört generálva, rontva ez által az egyes szakmai közösségek teljesítőképességét, eredményességét.

Módszertan: A teljesítményjuttatás objektív, egységes szempontok mentén történő elosztásának bemutatása a Békés Megyei Rendőr-főkapitányság vonatkozásában.

Megállapítások: A rendőri munka mellett elkötelezett, a hivatásuknak élő kollégákkal folytatott beszélgetések, illetve az általuk közreadott vélemények, javaslatok ismeretében elmondható, hogy a témához kapcsolódóan van még tennivaló annak érdekében, hogy a teljesítményértékelés, illetve a teljesítményjuttatás rendszere az értékeltek motiválása, a szakmai munka színvonalának növelése érdekében hangsúlyosabban töltse be szerepét.

Érték: Az általam bemutatott eljárásrend két legfontosabb jellemzője az egységesség és az objektivitás. Ez azt jelenti, hogy azonos kondíciók mellett, valamennyi hivatásos állományú munkatárs esetében – ha ugyanolyan beosztásban és körülmények között végezték a munkájukat és ezen túlmenően, az egyéni teljesítményértékelés eredményeként egyforma minősítést kaptak, függetlenül attól, hogy az értékelt időszakban melyik szervezeti egységeknél

szolgáltak – a részükre megállapított teljesítményjuttatás egységesen ugyanakkora. Ha pedig a szolgálatteljesítés feltételrendszerében bármilyen számottevő eltérés mutatható ki, ami kihatással van a mindennapi munkavégzésre, vagy a minősítések között van különbség, az részrehajlás nélkül, az előre meghatározott szempontok és arányok figyelembevétele mellett, tárgyilagosan jelenik meg a teljesítményjuttatás összegében.

Reményeim szerint mindezzel sikerült hozzájárulnom az egyéni teljesítményértékelés, illetve a teljesítményjuttatás kiváltotta ellenérzések csökkentéséhez, valamint a munkahelyi konfliktusok megelőzéséhez.

Kulcsszavak: rendőrség, teljesítményértékelés, teljesítményjuttatás, szolgálat, egységesség

Abstract

Aim: In the absence of a common approach, in the recent years it has regularly happened that within a police headquarters, staff with the same rank, working in the same field and with the same qualifications have received different performance bonuses, to a greater or lesser extent. In some cases, this has increased the tensions that individual performance evaluations already create between professional staff, creating personal conflicts and a bad working atmosphere, undermining the performance and effectiveness of the professional communities.

Methodology: Presentation of the objective, uniform criteria for the distribution of performance bonuses in Békés County Police Headquarters.

Findings: In the light of discussions with colleagues who are committed to police work and who live their profession, as well as the opinions and suggestions they have expressed, it can be said that there is still work to be done on this topic in order to ensure that the system of performance evaluation and performance reward plays its role more emphatically in motivating the evaluated ones and raising the quality of professional work.

Value: Two of the most important features of the procedure I have presented are consistency and objectivity. This means that under the same conditions, for all professional staff - if they have performed their work in the same post and under the same conditions and, in addition, have received the same rating as a result of their individual performance appraisal, regardless of the type of department in which they served during the period under review - the performance bonus for them is the same. And if there are any significant differences in the conditions of service which have an impact on day-to-day performance, or differences in ratings, these will be reflected objectively in the amount of the performance bonus, without bias and taking into account the predefined criteria and ratios.

It is my hope that this will help to reduce the resentment towards individual performance evaluations and performance-related pay, and to prevent conflicts in the workplace.

Keywords: police, performance evaluation, performance-related pay, service, consistency

Az első lépések

2015. július 1-jétől – a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény hatályba lépésével – a rendőrség hivatásos állományban lévő tagja, szolgálati viszonya alapján illetményre jogosult, ami alapilletményből, különféle pótlékokból és teljesítményjuttatásból áll. Azonban míg az alapilletmény és az egyes pótlékok mértéke törvényi, illetve rendeleti szinten – bizonyos szempontokra tekintettel – személyhez kapcsolódóan konkrétan meghatározott, addig a teljesítményjuttatás nagyságára nézve a vonatkozó jogszabályok csak keretjelleggel határoznak meg előírásokat.

Fontos hangsúlyozni, hogy míg az alapilletmény esetében – feltételezve egy bizonyos minimum színvonalat az elvégzett munka vonatkozásában – nincs helye semmiféle mérlegelésnek, havi rendszerességgel kötelező kifizetni a hivatásos állomány tagjának, addig a teljesítményjuttatás csak bizonyos feltételek teljesülése mellett, de legfőképpen egy meghatározott teljesítményszint felett válhat ténylegesen részévé bármelyik rendőr illetményének.

A teljesítményértékelés és a teljesítményjuttatás szorosan összefüggnek egymással, ennek ellenére, míg az előző az egyén és a szervezet szintjén is az egész rendőrséget érintően azonos szempontok alapján valósul meg, addig az utóbbi vonatkozásában ez csak részben igaz.

Az esetek többségében az érintett közvetlen parancsnoka, vagyis az egyéni teljesítményértékelést végző vezető vagy a kontrollvezető, az előző évi értékelés eredményétől függően állapítja meg az évente két alkalommal kifizetendő, egyenlő mértékű teljesítményjuttatás összegét. Azonban minden részletre kiterjedő egységes szemlélet, elosztási metódus hiányában az elmúlt esztendők során rendszeresen előfordult, hogy egy igazgatóság más és más osztályán, vagy ugyanahhoz a rendőr-főkapitánysághoz tartozó két különböző helyi szervnél ugyanolyan beosztásban lévő, ugyanazon a szakterületen tevékenykedő, ugyanolyan teljesítményértékeléssel, illetve minősítéssel rendelkező kollégák – kisebb vagy nagyobb mértékben – eltérő teljesítményjuttatásban részesültek.

Ez azonban több szempontból is problémát jelent. Egyfelől ellentétes azzal az általános érvényű elvárással, amely szerint az eltérő teljesítményszint elismerését a teljesítményjuttatás összegében is kifejezésre kell juttatni, amiből értelemszerűen következik, hogy amennyiben a teljesítményszint azonos, a teljesítményjuttatásnak is azonosnak kell lennie. Vagyis sérti az „egyenlő teljesítményért egyenlő teljesítményjuttatás”, másképpen fogalmazva, az „egyenlő munkáért egyenlő bér” elvét, ami viszont a munka törvénykönyvéből is levezethető, meghatározó jelentőséggel bíró alapelv.

Másfelől – és a következmények szempontjából ez a relevánsabb – a teljesítményjuttatás nem egységes szemlélet mentén történő elosztása esetenként tovább fokozta azt a feszültséget, amit az egyéni teljesítményértékelés már önmagában eredményez az állomány tagjai között, személyi ellentéteket, rossz munkahelyi légkört generálva, rontva ez által az egyes szakmai közösségek teljesítőképességét, eredményességét.

Meggyőződésem, hogy egy olyan szervezet esetében, mint a rendőrség – amelynek az igen szerteágazó, jelentős tartalommal bíró feladat- és hatásköre az elmúlt évek során folyamatosan bővült –, az „egyenlő teljesítményért egyenlő teljesítményjuttatás” elvének minden szempontból megfelelni nem lehetséges. Ugyanakkor, ha még nyilvánvaló is, hogy ennek az elvárásnak teljes egészében nem lehet eleget tenni, úgy gondoltam, vezetőként tartozom annyival a munkatársaimnak, a szervezetnek, hogy legalább megpróbáljam.

Hogy vannak hozzám hasonlóan gondolkodó vezetőtársaim, akik a szóban forgó témával kapcsolatban sok mindenben egyetértenek velem, már bűnügyi rendőrfőkapitány-helyettesként kiderült számomra. Bár az is igaz, hogy olyanok is akadnak, akik nem feltétlenül támogatják a teljesítményjuttatás személyre konkretizált összegének meghatározásánál a korábitól eltérő, elsősorban a rendőrszakmai munkát előtérbe helyező szemlélet érvényesítését.

A teljesítményjuttatást érintően van egy meghatározó jelentőséggel bíró kérdés, ami a rendőrség keretein belül végzett különböző tevékenységek megítélésekor, értékelésekor mindenképpen felvetődik, mégpedig az, hogy szükséges-e súlyozni közöttük, van-e jelentősége annak, hogy ki milyen szakterületen dolgozik, milyen beosztásban, milyen feltételek, esetleg többletterhek viselése mellett végzi a munkáját, vagyis figyelembe kell-e venni, hogy ki milyen módon vesz részt a szervezet feladatainak, céljainak megvalósításában.

A pontosabb megértés érdekében vizsgáljuk meg ezt a kérdést közelebbről, egy konkrét példa segítségével. Van két kolléga, akik ugyanazon a napon szereltek fel a rendőrséghez, beosztásukat nézve a bűnügyi igazgatóságon teljesítenek szolgálatot, kiemelt főnyomozóként. Ebből adódóan a havi járandóságuk között nincs különbség, annak ellenére, hogy az egyikük a bűnügyi osztályon

dolgozik és többek között tanúkat, gyanúsítottakat hallgat ki, szemlét, kutatást végez, míg a másik az elemző-értékelő osztályon főként elemzői feladatokat lát el, statisztikai táblákat, kimutatásokat készít, és mivel a bűnügyi ügyfeldolgozást érintően gyakorlati tapasztalatai nincsenek, az imént említett munkatársával elletétkben, megerősítő erőként más rendőr-főkapitánysághoz nem rendelhető át.

A problémafelvetés provokatívnak is tekinthető, de ettől még nem kerülhető meg. Mivel az egymástól teljesen eltérő tevékenységet végző két kolléga illetménye között nincs különbség, helyes-e, ha azonos minősítés mellett, a részükre megállapított teljesítményjuttatás vonatkozásában – a munkájuk alapján, illetve az ahhoz kapcsolódó elvárások, kötelezettségek, valamint a felelősség mértékének megfelelően – eltérés van? Álláspontom szerint igen, és ahogy erre már korábban utaltam, a véleményemmel nem voltam, nem vagyok egyedül.

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Rendőr-főkapitányság (továbbiakban: JNSZMRFK) Bűnügyi Igazgatóságán szolgálatot teljesítő osztályvezetők és a beosztotti állomány többsége már 2017-ben úgy vélekedett, hogy helyénvaló, ha jelentőséget kap, hogy az értékelt évben ki, milyen formában, milyen tartalommal járult hozzá a közös eredmények teljesítéséhez. Vagyis a munkatársaim többsége egyetértett abban, hogy a teljesítményjuttatás összegének a meghatározásánál a Bűnügyi Igazgatóság egyes osztályai között, az általuk kifejtett tevékenység alapján, különbséget kell tenni, azonban a különbség mértékével kapcsolatban már jóval kisebb volt az egyetértés.

Végül minden évben sikerült a többség által támogatott megoldást megtalálni, amelynek során jelentőséggel bírtak az értékelt időszakban jelentkező, egy-egy osztály mindennapjaira hosszú távon kiható események, történések is (például országos szakmai verseny megszervezése, lebonyolítása, helyi szervtől jelentős mennyiségű büntetőeljárás hatáskörbe vonása).

A szóban forgó szervezeti egységek közötti eltérés nagyságának meghatározásánál – többek között – az alábbi szempontokat vettem figyelembe:

- az osztály tagjai milyen arányban és rendszerességgel vettek részt a bűnügyi (forrónyomos) készenléti szolgálatban,
- a szakirányításhoz kapcsolódó feladatok elvégzésében, a különböző tartalommal bíró szakmai revíziók végrehajtásában (például eltűnés vagy rendkívüli halál miatt folytatott közigazgatási hatósági eljárások felülvizsgálata, bűnjelkezelés kontrollja, ismeretterjesztő anyagok készítése, elméleti és gyakorlati oktatások lebonyolítása);
- az adott szervezeti egység mennyiben volt érintett – a migrációs helyzetre való tekintettel – más rendőr-főkapitánysághoz történő, több hónapot magába foglaló átrendelésekben, ami, ha ideiglenesen is, de elkerülhetetlenül együtt járt nemcsak a munkahelyi környezet megváltozásával, de a családtól történő elszakadással is;

- létszamarányosan mennyi volt az éves szinten elrendelt túlórák száma;
- a szakmai célok elérésében közvetlen vagy közvetett módon vettek részt;
- az osztály tagjai a feladatukat kizárólag irodai körülmények között végezték vagy a szolgálati fegyver használatának lehetőségével is számolva, adott esetben az időjárás körülményeknek kitéve, azon kívül is.

Mindezek mellett, a teljesítményjuttatás mértékének megállapítása során, a normatív, valamint a központilag lefektetett elvárásokra is figyelemmel kellett lenni. Ennek megfelelően, a belügyminiszter irányítása alá tartozó rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos szolgálati viszonyban álló tagjai illetményének és egyéb juttatásainak megállapításáról, valamint a folyósítás szabályairól szóló 33/2015. (VI. 16.) BM rendelet szerint, a „kivételes teljesítményt” elért személyt teljesítményjuttatásban kell részesíteni, míg a „jó” vagy „megfelelő teljesítményt” elért kollégát teljesítményjuttatásban lehet részesíteni. Azonban a hivatásos állomány tagja nem részesíthető teljesítményjuttatásban, ha a tárgyévet megelőző évre vonatkozó egyéni teljesítményértékelésének eredménye „átlag alatti” vagy „elfogadhatatlan teljesítmény” fokozatú (1. számú táblázat).

1. számú táblázat: *A teljesítményjuttatásra való jogosultság alakulása az egyes teljesítményfokozatokhoz tartozó értéksávoknak megfelelően*

Teljesítményfokozat	Értéksáv	Teljesítményjuttatás
Kivételes	90–100%	kötelező adni
Jó	70–89,99%	adható
Megfelelő	50–69,99%	adható
Átlag alatti	40–49,99%	nem adható
Elfogadhatatlan	0–39,99%	nem adható

Forrás: A táblázat a szerző saját szerkesztése.

Fentiekből következik, hogy az 50 és 89,99% között bárhol meghúzható az a határvonal, ami alatt a hivatásos állomány tagja nem, illetve amitől kezdődően – a minősítésétől függően – részesülhet teljesítményjuttatásban.

A 2020. évre vonatkozóan – többek között – további kitételként szerepelt, hogy a teljesítményjuttatás minimális bruttó összege 150 000 forint, maximális bruttó összege tiszthelyettesek, zászlósok esetében az alapilletmény háromszorosa, tisztek, főtiszték vonatkozásában az alapilletmény kétszerese lehet.

A JNSZMRFK Bűnügyi Igazgatóság osztályai közötti különbségtétel alapjául szolgáló arányszámokat a 2016-tól 2020-ig terjedő időszakra vonatkozóan,

minden értékelt év esetében – a beosztotti állomány véleményének kikérése mellett – az osztályvezetők javaslataira tekintettel állapítottam meg.

Ahogy az a 2. számú táblázatban is látható, 2020-ban ugyanolyan minősítés mellett, például egy nyomozónak, aki a Bűnügyi Osztályon teljesített szolgálatot, az 1,4-es szorzó alkalmazásával volt nagyobb a teljesítményjuttatása, mint annak a munkatársának, aki az Elemző-Értékelő Osztályon dolgozott.

2. számú táblázat: *A JNSZMRFK Bűnügyi Igazgatóság osztályai közötti különbségtétel mértékét meghatározó arányszámok (szorzók) alakulása a 2020. évhez kapcsolódóan*

Szervezeti egység	Alkalmazott arányszámok
Bűnügyi Osztály	1,4
Vizsgálati Osztály	1,4
Gazdaságvédelmi Osztály	1,2
Felderítő Osztály	1,2
Bűnmegelőzési Osztály	1,1
Bűnügyi Technikai Osztály	1
Elemző-Értékelő Osztály	1

Forrás: A táblázat szerző saját szerkesztése.

Egy rendőr-főkapitányság, közel ezer érintett

Nyilvánvaló, hogy kizárólag egy bűnügyi igazgatóság esetében jóval egyszerűbb meghatározni a teljesítményjuttatás elosztásának szempontjait, ahhoz képest, ha mindezt egy rendőr-főkapitányság vonatkozásában kell megtenni. 2021-ben a Békés Megyei Rendőr-főkapitányság (továbbiakban: BMRFK) esetében, a területi szervezeten kívül ez nyolc rendőrkapitányság és öt határrendészeti kirendeltség hivatásos állományát érintette, közel ezer főt, akiknek számtalan területen kellett helytállniuk, és még ennél is több szakmai elvárásnak kellett megfelelniük a napi szolgálatteljesítésük során.

Azt követően, hogy megszületett a döntés, a teljesítményjuttatás megállapítása a bűnügyi igazgatóságon túl, a rendőr-főkapitányság valamennyi szervezeti egysége vonatkozásában egységes metodika mentén történjen, az első lépés a koncepció alapvetéseinek, a megvalósításhoz kapcsolódó legfontosabb elvek megfogalmazása volt.

A feladat komplexitása, a különböző szolgálati ágakhoz, szolgálatokhoz, szakszolgálatokhoz tartozó tevékenységek sokszínűsége és legfőképpen az érintettek igen magas száma miatt tisztában voltam vele, hogy a témához kapcsolódóan olyan

Úgy látják, hogy az évről évre elkészített, szakmai tevékenységükhöz társított értékelés számos esetben nem objektív, tág teret ad a vezetői szimpátiának, illetve antipátiának, nincs szinkronban az értékelt álláspontjával, önértékelésével.

Az ellenérzésüket csak fokozza, hogy az egyéni teljesítményértékelés alapján járó pénzbeli juttatás nettó összege – főként a tiszthelyetteseket érintően – sokszor annyira alacsony, hogy nem tartják alkalmasnak az elért eredményekhez, a minősítéshez kapcsolódó elismerés méltányos kifejezésére. Mindezek tükrében helyezkedtek arra az álláspontra, hogy a jól működő munkahelyi közösségeket, szakmai kapcsolatokat akkor tudják leginkább oltalmazni a teljesítményértékelés ártalmas hatásaitól, ha a „több embernek kevesebb pénzt” opcióját választják, a „kevesebb embernek több pénzt” alternatívájával szemben.

Ahogy már említettem, közvetett módon is kértem támogatást, vagyis többször megkértem a kapitányságvezetőket, kirendeltségvezetőket, szolgálatvezetőket, rendőrfőkapitány-helyetteseket, hogy interjúvolják meg az irányításuk alatt álló beosztotti állományt, járőröket, nyomozókat, tiszteket, tiszthelyetteseket, hogy ők milyen elvek mentén hoznák meg a témával összefüggő döntéseket. A részemre ezúton eljuttatott javaslatok közül ismertetek néhányat.

- A teljesítményjuttatás mértékének megállapításánál legyen szerepe annak, hogy az adott szervezet vagy helyi szerv milyen minősítést ért el, illetve, hogy kiváló minősítést kapott.

Egy szervezet eredményéhez, függetlenül annak színvonalától, valamenyny munkatársa hozzájárul, ebből adódóan egy rendőrkapitányság hosszabb távon megmutatókozó magas szintű teljesítménye nem kizárólagosan a „kivételes” és „jó” minősítéssel rendelkező kollégáknak köszönhető, hanem mindenkinek, aki az adott időszakban a szóban forgó helyi szervnél teljesített szolgálatot, bár a hozzáadott érték nagysága mindenki esetében más és más.

A probléma már az egyéni minősítéshez kapcsolódóan jelentkezik, melynek keretében jelentőséget kap a szervezeti teljesítményértékelés eredménye is, ami adott esetben óhatatlanul visszas helyzetet teremthet. Ugyanis az a tiszt vagy tiszthelyettes, aki az értékelt időszakban mindvégig lelkiismeretesen, kiváló színvonalon végezte a munkáját, jó eséllyel a magas szintű egyéni értékelés ellenlére sem fog „kivételes” minősítést kapni, ha a rendőrkapitányság, ahol a vizsgált időszakban szolgált, csak „megfelelő” minősítést ért el. Viszont az a munkatársa, akinek az éves tevékenységét „megfelelő”-re értékelték, akár „jó” minősítést is kaphat, amennyiben a munkavégzésének helyéül szolgáló rendőrkapitányságot jelentős százalékponttal kivételesre értékelték.

Ezen túlmenően, ha egy rendőrkapitányság szervezeti minősítését, az egyéni teljesítményértékelés mellett, a teljesítményjuttatás mértékének

a megállapításánál is figyelembe vesszük, akkor ez azt eredményezi, hogy az adott minősítés duplán fejt ki hatását, akár negatív, akár pozitív irányban.

- Ne kapjon mindenki teljesítményjuttatást, de akik kapnak, azok ugyanakkora összeget kapjanak. Vagyis ebből a szempontból ne legyen különbség a kivételesek és jók között.
- A kivételes minősítés mellett, a jó minősítéssel rendelkezők két csoportba legyenek osztva. A „jó I.” kategória a 70-től 79,99%-ig, a „jó II.” pedig a 80-tól 89,99%-ig terjedő minősítéseket foglalja magába. Az egyes csoportokon belül mindenki ugyanakkora teljesítményjuttatásban részesüljön.

Itt jegyezném meg, hogy a kollégáim által a teljesítményjuttatás elosztásához kapcsolódóan megfogalmazott javaslatok túlnyomórészt figyelmen kívül hagyják azon fontos követelményt, amely szerint az eltérő teljesítményszint elismerését a teljesítményjuttatás összegében is kifejezésre kell juttatni.

Meglátásom szerint ez – ahogy az utóbbi két javaslat is – szintén azt mutatja, hogy a beosztotti állomány többsége nehezen tud azonosulni az egyéni teljesítményértékelés, illetve a teljesítményjuttatás jelenlegi rendszerével, és mivel az a tapasztalatuk, hogy egy munkahelyi közösség tagjainak bármilyen formában történő rangsorolása egyfajta stresszfaktorként jelenik meg, arra törekedtek, hogy a különbségtétel minél kisebb mértékben legyen hangsúlyos, minél kisebb mértékben generáljon elletéteket az adott szervezeti egységben belül.

Az első kezdeményezést – a vázolt problémából fakadó fenntartásaim ellenére – elfogadtam, az utóbbi kettőt azonban nem. Egyrészt a korábban már kifejtett indokok miatt, másrészt, bármelyik is kap teret – ami már önmagában igazságtalan és demotiváló lépés a többiekhez képest jobban teljesítő munkatársakkal szemben –, jelentős deformációt okozott volna az elvégzett munkához igazodó elismerésben, az anyagi ellentételezésben. Így például, ha a teljesítményjuttatás szempontjából a „jó” és a „kivételes” minősítés között nem lenne különbség, akkor a torzítás mértéke a 270 000 forintot is meghaladná, ugyanis a tipizálás figyelembevétel mellett megközelítőleg ekkora az eltérés a legjobb és legrosszabb minősítést kapott kollégáknak megítélt juttatás között.

Hosszas mérlegelést követően, az igazságosság követelményére is figyelemmel, az alábbi szempontok mentén került sor a BMRFK rendelkezésére bocsátott, a teljesítményjuttatás keretében felhasználható pénzösszeg elosztására.

- A teljesítményjuttatás legkisebb bruttó összege 150 000 forint, legnagyobb bruttó összege tiszthelyettesek, zászlósok esetében az alapilletmény háromszorosa, tiszték, főtiszték vonatkozásában az alapilletmény kétszerese lehet.
- A juttatás mértékének arányban kell lennie az egyén teljesítményével, illetve minősítésével.

- A juttatás mértékének meghatározásánál érvényesülnie kell az „egyenlő teljesítményért egyenlő teljesítményjuttatás” elvének, vagyis az eltérő teljesítményszint elismerését a teljesítményjuttatás összegében is kifejezésre kell juttatni.
- A teljesítményjuttatás nagyságának megállapításánál figyelembe kell venni, hogy az a szervezet, illetve helyi szerv, ahova az érintett az állománytábla szerint az értékelt időszakban tartozott, milyen minősítést ért el, illetve, ha kiváló minősítést kapott, akkor annak tagjait plusz elismerésben kell részesíteni.
- A teljesítményjuttatás mértékének megállapításánál – az első pontban foglaltakon túl – nincs jelentősége a rendfokozatnak, így például annak, hogy az értékelt személy tiszt, zászlós vagy tiszthelyettes. Ezen kritérium alkalmazásának két indoka van. Az egyik, hogy az alapilletmény megállapítása során már figyelembe van véve, hogy az érintett – a szükséges iskolai végzettség birtokában – tiszt, zászlósi vagy tiszthelyettesi beosztást tölt be. A másik, hogy a rendőrségen belül vannak olyan szakmai területek, ahol az adott tevékenység, az elvégzett munka szempontjából nincs jelentősége, hogy a feladatra kijelölt személy, teszem azt tiszt vagy tiszthelyettes. Ennek megfelelően, például a bűnügyi szakterületen tiszt, zászlósok és tiszthelyettesek is teljesítenek szolgálatot, azonban a munka, a jelentkező feladatok elosztása során semmilyen jelentőséggel nem bír, hogy ki, milyen rendfokozattal rendelkezik, tiszt vagy tiszthelyettesi beosztásban tevékenykedik. Ezt szem előtt tartva, álláspontom szerint, egyáltalán nem helyénvaló, ha két, ugyanolyan kvalitással rendelkező, ugyanolyan teljesítményt produkáló nyomozó közül az egyikük kizárólag azért részesül kevesebb juttatásban, mert tiszthelyettes.
- A teljesítményjuttatás mértékének megállapításánál figyelembe kell venni, hogy az értékelt milyen beosztásban, milyen körülmények között, milyen feladatot lát el, vagyis, hogy a munkája során milyen formában, közvetlenül vagy közvetve képviseli a rendőrség érdekeit, ennek során milyen kötelezettségek terhelik, lőfegyverrel az oldalán vagy anélkül látja el a szolgálatot, milyen módon tartozik felelősséggel az általa kifejtett tevékenységért, milyen következményekkel jár, ha a munkáját esetleg nem megfelelően végzi, mekkora a személyes hozzájárulása a szervezet céljainak megvalósításában.
- A juttatás elosztása nem lehet részrehajló, vagyis ennek során teljes egészében ki kell zárni a szubjektumot, az elfogultságnak még a látszatát is, kiküszöbölve ezzel azokat a folyamatokat, amelyek a szervezet működése, egy közösség kohéziója, a csapatmunka, az egyén teljesítménye és motivációja szempontjából kedvezőtlenek. Ennek azért is van meghatározó jelentősége,

mert a teljesítményjuttatást időben megelőző egyéni értékelésnél – ahogy erről már szó volt – ez egyáltalán nem biztosított, ami viszont a beosztottak túlnyomó többségében erős kételyeket generál a minősítés hitelességével kapcsolatban.

- A juttatás elosztásánál a számítási hiba lehetőségét meg kell szüntetni. Ez akkor garantált leginkább, ha a kalkuláció során az emberi tényezőnek minimális szerepe van, illetve az ellenőrzés lehetősége több szempontból – akár az értékelt számára – is biztosított.

Nézzük a konkrétumokat, a számok világában miképpen néz ki mindez! Először is annak érdekében, hogy a már említett elveknek a matematika nyelvén is megfeleljünk, fel kell állítani egy egyenletet, amiben mindenki „szerepel”, aki teljesítményjuttatásban részesíthető. A 2021. évre vonatkozólag ez összesen 980 főt jelent.

Az egyismeretlenes egyenlet egyik oldalán a rendőr-főkapitányság rendelkezésére bocsátott pénzösszeg helyezkedik el, a másik oldalán a különböző szorzatok és összeadások relációjában 980 db X található. Az egyenletből van kifejezve az X értéke, ami minden érintett esetében ugyanakkora összeget jelent, tekintett nélkül arra, hogy a rendőr-főkapitányság melyik szervezeti egységénél, milyen beosztásban szolgált. Ebből következik, hogy az X értéke ugyanannyi egy járőr és egy rendőrfőkapitány-helyettes esetében is, hasonlóan a rendvédelmi illetményalaphoz, ami függetlenül a beosztástól, szintén ugyanakkora minden rendőr vonatkozásában. Vagyis mindenkinek, aki a teljesítményjuttatás tárgyában parancsot kapott, ez a bizonyos X az alapja az abban megjelölt, forintban kifejezett anyagi elismerésnek. Hogy ebből az X összegből kiindulva, a végösszeg személy szerint kinek az esetében mekkora, az az alábbi körülményektől függ.

Az első ilyen körülmény, hogy az érintett az egyéni teljesítményértékelés keretében milyen minősítést kapott. Ez mindenkinél személyre szabott, százalékos formában kifejezett érték.

A második befolyással bíró tényező, hogy a szervezet, ahol a hivatásos állomány tagja az értékelt időszakban a szolgálatot teljesítette, a szervezeti teljesítményértékelés kapcsán milyen minősítésben részesült, illetve kiváló minősítést kapott vagy sem. A kivételes teljesítményt elérő szervezetnél szolgálatot teljesítők, a kivételes eredményre tekintettel, plusz elismerésben részesültek. Ez a plusz elismerés minden kolléga esetében az X értékét egy szorzóval növeli, aminek a mértéke 1,2. (A 2021. évhez kapcsolódóan a nyolc rendőrkapitányságból három, az öt határrendészeti kirendeltségből szintén három kapott kivételes minősítést.)

Ahogy ezt már említettem, jelentőséggel bír az is, hogy az értékelt milyen beosztásban, milyen feladatot lát el, vagyis, hogy a munkája során mekkora a személyes hozzájárulása a szervezet céljainak megvalósításában. Nyilvánvaló, hogy ezzel kapcsolatban véget nem érő vitákat folytathatnánk, hiszen mindenkinek a „saját keresztje” a legnehezebb, s bármelyik beosztást, feladatkört, tevékenységet vesszük górcső alá, mindig lesznek érvek és ellenérvek, mindig lesz egy további indok amellett, hogy melyik a fontosabb, a hangsúlyosabb a többihez képest, legfeljebb a viszonyítás alapja, az összehasonlítás kiindulópontja fog változni. Amit viszont – függetlenül bármilyen nézőponttól – mindenképpen szükséges vizsgálni, az az arányok. Ha így teszünk, akkor talán könnyebb lesz a dolgunk.

Véleményem szerint az, aki az arcát, a nevét is adja a munkájához a külvilág irányába, aki adott esetben az egészségét, a testi épségét, az életét kockáztatja a szolgálatellátás során, továbbá, akinek – az átlaghoz képest akár fizikai, akár mentális szempontból – jelentősen nehezebb körülmények között kell a szolgálatot teljesítenie, annak a szervezet célkitűzéseinek megvalósításában a személyes hozzájárulása mindenképpen nagyobb.

De kik ők, kik azok a kollégák, akikről szó van? Ki adja úgymond az arcát a hivatásához, milyen mértékben, és ezt miért kell figyelembe venni? Álláspontom szerint azok, akiknek a munkája megköveteli, hogy nap mint nap idegen emberekkel lépjenek kapcsolatba, közöttük bűncselekmények sértettjeivel, gyanúsítottakkal, veszélyes bűnözőkkel, tudatmódosító szer hatása alatt álló személyekkel, mentális zavarokkal küzdő betegekkel, balesetek áldozataival, idegen országok állampolgáraival, hontalanokkal, hajléktalanokkal. (Vitathatatlan, hogy az utóbbiak személyéhez kapcsolódóan a különböző fertőző betegségek kockázata sokkal nagyobb az átlaghoz képest).

Azokról a munkatársakról beszélek, akiknek hétközben és hétvégén, napszaktól és az időjárási körülményektől függetlenül balesetek, bűncselekmények, tragédiák helyszínein kell dolgozniuk, akiknek nincs lehetőségük hátat fordítani egy-egy halálos szerencsétlenség vagy emberéletet követelő egyéb esemény, így például egy öngyilkosság helyszínén, akik rendszeresen kezelnek konfliktusos helyzeteket, akiknek a mindennapjaikhoz tartozik, hogy ellenségesen léphetnek fel az irányukba, ne adj' Isten, megtámadhatják őket vagy az életükre törnek.

Ők azok, akik külföldiek százaival találkoznak naponta, adott esetben órákat kénytelenek tartózkodni a szabad ég alatt esőben, fagyban, kipufogógőzben, migránsok után kell kutatniuk egy-egy kamion 40 °C-os ponyvája alatt vagy a 100 kg-os vasajtóval ellátott tehervagonokban, vagy éppen a határátkelőn 12 órán keresztül -15 °C-ban kell az úti okmányokat ellenőrizniük, különböző jegyzőkönyveket kitölteniük. Törvény írja elő, amennyiben intézkednek, kötelesek a nevüket, azonosító számukat szóban közölni.

Mivel a munkájuk során közvetlenül vagy közvetve a külvilág tudára hozzák, hogy rendőrök, így ezzel az ismerettel nem csak a szűk környezetük bír, de olyan személyek is, akikkel nem szívesen kötünk barátságot. Ők nem tudják a magánéletüket úgy élni, hogy egy-egy bűnöző, rossz szándékú ember ne ismerje meg őket az utcán, a strandon vagy bevásárlás közben, vagy amikor éppen a családjukkal vannak, ami valljuk be, hogy nem kellemes érzés, és mindenképpen magában hordoz egyfajta kockázatot, sok esetben lelkileg is megterhelve az érintettet.

Természetesen ez még véletlenül sem jelenti azt, hogy aki a munkáját kizárólag irodai körülmények között végzi, és leginkább közvetett módon járul hozzá a közös célok eléréséhez, a rendőri szolgálattal együtt járó kötelezettségek teljesítéséhez, annak a személye ne lenne fontos. Ez egyáltalán nem így van, mint ahogy egy óramű esetében is minden apró alkatrészre, fogaskerékre szükség van, hiszen, ha bármelyik hiányozna, akkor az egész szerkezet válna működésképtelenné. De az ő esetükben a személyes hozzájárulás nem jelenik meg olyan markánsan, mint egy járőr, egy útlevelkezelő vagy egy nyomozó vonatkozásában, illetve a szolgálatellátásuk során, a körülményekből adódóan nincsenek kitéve semmilyen kockázatnak, ami az életüket, testi épségüket fenyegetné, az alapfeladatuk természetéből fakadón nem kerülhetnek olyan helyzetbe, hogy részükről a fegyverhasználat lehetősége felmerüljön, amit viszont, álláspontom szerint, figyelembe kell venni. Ebből adódóan, a szóban forgó valamennyi kolléga esetében, a személyes hozzájárulás mértékére is tekintettel, az X étékét úgy nevezett területi szorzó emeli, az alábbiak szerint:

- járőr (kutató, útlevelkezelő), nyomozó, vizsgáló: 1,36;
- bűnügyi ügyfeldolgozás területen osztályvezető-helyettes (alosztályvezető), technikus, kutyavezető, szolgálatirányító parancsnok I.: 1,24;
- bűnügyi ügyfeldolgozás területen osztályvezető, szolgálatirányító parancsnok II.: 1,12.

A három különböző szorzó – a fent említetteken túl – azt is hivatott közvetíteni, hogy a többletkötelezettségek és a szolgálati feladatokkal járó többletterhelés egy-egy beosztáshoz kapcsolódóan, a szolgálati helytől függően különböző is lehet. Így például egy szolgálatirányító feladatköre, tevékenysége rendőrkapitányságunként eltérően alakulhat. Ezért attól függően van besorolva egy szolgálatirányító az I-es vagy II-es kategóriába, hogy a járőri feladatok ellátásába milyen mértékben kapcsolódott be az értékelt időszakban. Ugyanezen megközelítés alapján részesülnek területi szorzóban a bűnügyi ügyfeldolgozásban részt vevő osztályvezetők és osztályvezető-helyettesek is. Saját tapasztalatomból tudom, hogy a különböző eljárási cselekmények végrehajtását, a tanúk,

gyanúsítottak kihallgatását túlnyomó részben a nyomozók, vizsgálók végzik, azonban mindebben – a büntetőeljárás alapjául szolgáló bűncselekmény súlyától, illetve a sértett vagy a gyanúsított személyétől függően – kisebb számban – jellemzően forrónyomos szolgálatban – az alosztályvezetők, alkalmanként pedig az osztályvezetők is közreműködnek.

A beosztáshoz kapcsolódóan szintén jelentőséggel bír, hogy az értékelt csak magáért tartozik felelősséggel vagy másokért is, vagyis parancsnoki, vezetői beosztásban van vagy sem. Az ő esetükben nem szorzó, hanem egyfajta pótlék megállapítására került sor, ami azonban semmilyen szorzóval nem emelhető. Más megközelítésben ezt úgy is lehet értelmezni, hogy a parancsnokok, vezetők vonatkozásában a teljesítményjuttatás minimum bruttó összege, vagyis a 150 000 forint kiegészül annak megfelelően, hogy az érintett milyen beosztást tölt be.

Ahogy már említettem, feltételként jelenik meg, hogy a juttatás elosztása nem lehet részrehajló, vagyis a vezető személyéhez kapcsolódóan ki kell zárni mindenféle érzelmi befolyást, az esetleges elfogultságnak még a látszatát is, továbbá a juttatás elosztásánál a számítási hiba lehetőségét meg kell szüntetni. Álláspontom szerint mindkettő sikerült, egyfelől azáltal, mert minden érintett vonatkozásában egységesen, ugyanazon elvek mentén történt meg a juttatás mértékének a megállapítása, másfelől azért, mert a konkrét összeget mindenki esetében egy függvényekkel teli Excel-tábla számította ki, aminek az ellenőrzésére többször, több szempontból került sor. Ha ezek ismeretében valakiben még maradtak kételyek, a kontrollt a saját teljesítményjuttatása vonatkozásában, az egyes változók ismeretében, maga is elvégezheti.

Nézzünk egy példát: az a járőr, aki 2021-ben kivételes rendőrkapitányságon teljesített szolgálatot, annak a képlete az alábbiak szerint néz ki, illetve a következő körülmények befolyásolják, hogy mekkora juttatásban (Y) részesült. X szorozva az egyéni minősítés értékével (A), szorozva a szervezeti teljesítményértékelés eredményével (B), szorozva a kivételes szervezetnek járó 1,2-del, szorozva a járőri munkához kapcsolt 3,6-del.

$$Y = X \times A \times B \times 1,2 \times 3,6$$

Ha az egyéni és a szervezeti minősítés is kivételes, akkor a kapott összeg a 400 000 forintot is meghaladja. Vagyis ebből egyértelműen az következik, hogy egyénileg és csapatban is érdemes minőségi munkát végezni.

A fent meghatározott személyi juttatás bruttó összegén túl, központi utasítás alapján, a rendészeti állomány azon tagja, aki az értékelt időszakban a schengeni külső határszakaszon közvetlenül látott el határvédelmi tevékenységet, illetve mélységi migrációs feladatokat, a többletteher mértékével, illetve a szolgálat-ellátás minőségével arányosan további juttatásban is részesült.

Ezen felül további juttatást kapott a teljesített szolgálatok számával arányosan, aki az értékelt évben az ideiglenes útlevelező csoport munkájában részt vett. Mindez az érintettek parancsában szerepeltetve van.

Vezetőként többször tapasztaltam, hogy a nem megfelelő információáramlás miatt jelentős problémák adódhatnak, aminek következményeként fontos, meghatározó jelentőséggel bíró döntésekről, történésekről nem vagy nem megfelelő tartalommal értesülnek azok, akiknek a munkájából, érintettségéből kifolyólag erre szükségük van. Mindez számos alkalommal torzulásához, félreértésekhez, nézeteltérésekhez vezetett.

Mivel a teljesítményjuttatás kérdésköre meghatározó jelentőséggel bír minden rendőr szempontjából, ezért az esetleges félreértések, félreértelmezések megelőzése érdekében úgy döntöttem, hogy az érintetteket, a lehetőségekhez mérten a legszélesebb körben, videokonferencia keretében személyesen tájékoztatom. Már csak azért is, ha az elmondottak bárki számára nem egyértelműek és pontosítást kérne vagy kérdést szeretne feltenni, akkor azt azonnal meg tudja tenni, legyen az érintett bármilyen beosztásban.

Mindezek után néhány számadat: a BMRFK hivatásos állományából összesen 980 fő részesült teljesítményjuttatásban, aminek feltétele volt, hogy az érintett a 2021. évben kifejtett egyéni teljesítményének a minősítése legalább „jó” szintű legyen, és a 75%-os értéket elérje.

A teljesítményjuttatásban részesített beosztotti állomány létszáma 836 fő, akik közül – a tevékenységük alapján – 206 fő nem volt jogosult területi szorzóra. Közülük 91-en az értékelt időszakban a megyei szervnél teljesítettek szolgálatot (3. számú táblázat).

Ezen túlmenően, a beosztásokat nézve, teljesítményjuttatásban részesült 67 alosztályvezető, 12 osztályvezető-helyettes, 44 osztályvezető, 5 szolgálatvezető, 5 határrendészeti kirendeltségvezető, 8 kapitányságvezető és 3 rendőrfőkapitány-helyettes.

3. számú táblázat: *Az értékelt időszakban a területi szorzóban részesültek aránya, a BMRFK beosztotti állományának vonatkozásában*

Szakterület	Összesen	1,36-os	1,24-es	1,12-es
	területi szorzóban részesültek			
Rendészeti	519 fő	443 fő	53 fő	23 fő
Bűnügyi	111 fő	79 fő	32 fő	–

Forrás: A táblázat a szerző saját szerkesztése.

Az ismertetett adatok összevetése a korábbi időszak kimutatásaival két okból sem lenne szerencsés. Egyfelől a BMRFK rendelkezésére bocsátott,

teljesítményjuttatás címén felhasználható keret az azt megelőző évihez képest csökkent, másfelől bővült a juttatásban részesített személyek száma.

Összegzés

Az általam bemutatott eljárásrend két legfontosabb jellemzője az egységesség és az objektivitás. Ez azt jelenti, hogy azonos kondíciók mellett, a BMRFK valamennyi hivatásos állományú munkatársa esetében – ha ugyanolyan beosztásban és körülmények között végezték a munkájukat és ezen túlmenően, az egyéni teljesítményértékelés eredményeként egyforma minősítést kaptak, függetlenül attól, hogy az értékelt időszakban melyik szervezeti egységeknél dolgoztak – a részükre megállapított teljesítményjuttatás egységesen ugyanakkora. Ha pedig a szolgálatteljesítés feltételrendszerében bármilyen számottevő eltérés mutatható ki, ami kihatással van a mindennapi munkavégzésre, vagy a minősítések között van különbség, az részrehajlás nélkül, az előre meghatározott szempontok és arányok figyelembevételével, tárgyilagosan jelenik meg a teljesítményjuttatás összegében.

Reményeim szerint mindezzel sikerült hozzájárulnom az egyéni teljesítményértékelés, illetve a teljesítményjuttatás kiváltotta ellenérzések csökkentéséhez, a munkahelyi konfliktusok megelőzéséhez, valamint ezek eredőjeként a munkavégzés hatékonyságának, a szakmai tevékenység színvonalának emeléséhez.

A fenti sorok a teljesítményértékelés rendszeréhez, illetve annak átalakításához kapcsolódóan – bár vitathatatlan, hogy szükség volna rá – elgondolásokat, javaslatokat nem tartalmaznak, mivel ez nem is volt célom. Kizárólag a teljesítményjuttatás elosztását kívántam – a rendelkezésre álló keretek között – egyéni és objektív alapokra helyezni.

Természetesen nem állítom, hogy az általam bemutatott eljárásrend minden problémától mentes, azonban ez a jegyzet éppen azért készült, hogy az esetleges hibák kiküszöbölése, az arányok finomítása, vagy akár egy teljesen másfajta metodika lefektetése érdekében közös gondolkodásra ösztönözzön vezetőket és beosztottakat, értékelőket és értékelteket, mindenkit, akinek érdeke fűződik a teljesítményértékelés, illetve az ahhoz kapcsolódó teljesítményjuttatás rendszerének jobbá tételéhez.

Zárásként ezúton is szeretném kifejezni köszönetemet Tóth Krisztián r. őrnagy úrnak és Juhász Tibor c. r. főtörzsaszlós úrnak, akik segítségemre voltak annak a függvényekkel teli Excel-táblának a megalkotásában, ami a teljesítményjuttatáshoz kapcsolódóan megfogalmazott szempontokat a matematika nyelvére lefordította.

Alkalmazott jogszabályok

1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről

2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról

10/2013. (I. 21.) Korm. rendelet a közszolgálati egyéni teljesítményértékelésről

33/2015. (VI. 16.) BM rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos szolgálati viszonyban álló tagjai illetményének és egyéb juttatásainak megállapításáról, valamint a folyósítás szabályairól

26/2013. (VI. 26.) BM rendelet a belügyminiszter irányítása alatt álló egyes fegyveres szervek hivatásos állományú tagjai teljesítményértékelésének ajánlott elemeiről, az ajánlott elemek alkalmazásához kapcsolódó eljárási szabályokról, a minősítés rendjéről és a szervezeti teljesítményértékelésről

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Varga-Koritár A. (2023). Egyenlő teljesítményért egyenlő teljesítményjuttatás. *Belügyi Szemle*, 71(3), 461–478. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.3.6>

Kevesebb borospince, több szakma Rendőrségi Együttműködési Program Magyarország és Hollandia rendőrségei között 1993–1995

Fewer wine cellars, more professions

Police Cooperation Program between the police forces of Hungary
and the Netherlands 1993–1995

Budavári Árpád

kapitányságvezető, rendőrségi főtanácsos, rendőr ezredes
Fejér Megyei Rendőr-főkapitányság,
Gárdonyi Rendőrkapitányság
budavaria@fejerver.police.hu

Magyar
Tudományos
Intézet

Absztrakt

Cél: A szerző a Hollandia és Magyarország között 1993 és 1995 között megvalósult Rendőri Együttműködési Programot mutatja be. A program és az értékelő vizsgálati jelentés megismerésével képet kaphatunk a nemzetközi kapcsolatoknak a rendszerváltás utáni rendőrség átalakulásában játszott szerepéről, arról, hogy a holland rendőrök milyenek látták a korabeli magyar rendőrség működését, és milyen vezetői vélemények övezték az együttműködést.

Módszertan: A cikk a programról született értékelő vizsgálat levéltári kutatás során fellelt dokumentációjának elsődleges forráselemzésén alapul, melyet releváns hazai szakirodalmi források egészítenek ki.

Megállapítások: A nyílt és kritikus szellemben íródott értékelő jelentés vizsgálata alapján megállapítható, hogy noha a magyar rendőrség vezetői kellő alapossgal ismerhették meg a civil közigazgatásba illeszkedő, lakossághoz közel álló, decentralizált holland rendőrség működését, mégis elzárkóztak a hasonló elveket szem előtt tartó magyar átalakítástól. A jelentés megismerése alapján megfogalmazódik a TC Team Consult vizsgálat átfogó kutatásának igénye.

Érték: Az értékelő jelentés kordokumentumként jól illusztrálja a rendszerváltás rendőrségének problémáit, és muníciót adhat a rendőrségi reformok jövőbeni kutatásaihoz.

Kulcsszavak: rendszerváltozás, nemzetközi rendőri együttműködés, holland rendőrség, rendőrségi reform

Abstract

Aim: The author introduces the Police Cooperation Program of the Dutch and Hungarian police between 1993 and 1995. By getting to know the program and the evaluation report, we can gain insight into the role played by international relations in the transformation of the police after the regime change, how the Dutch police saw the operation of the Hungarian police at the time and what leadership opinions surrounded the cooperation.

Methodology: The article is based on the primary source analysis of the documentation found during the archival research of the evaluation study of the program, which is supplemented by relevant domestic literary sources.

Findings: Based on the examination of the evaluation report, which was written in an open and critical spirit, it can be concluded that – although the leaders of the Hungarian police were able to get to know the operation of the decentralized Dutch police, which fits into the civil administration and is close to the people – they refrained from the Hungarian transformation based on similar principles. Based on the knowledge of the report, the need for comprehensive research of the TC Team Consult investigation is formulated.

Value: As a contemporary document, the evaluation report clearly illustrates the problems of the police during the democratic transition and can provide ammunition for future research on police reforms.

Keywords: democratic transition; international police cooperation; Dutch police, police reform

Bevezetés

Az 1989-es rendszerváltozás után Magyarország az 1990-es évek elején olyan átmeneti időszakot élt át, mely során a pártirányítás alatt álló, teljes elszigeteltségben működő állami szervezetek és intézmények a szabad piacgazdaságra épülő demokratikus jogállami működésre tértek át.

Az államszocializmus egyik szimbolikus szervezete, a magyar rendőrség belső reformerei révén már évekkel a rendszerváltozás előtt elkezdte megtervezni a láthatóan omladozó rendszer utáni működését. Reformelképzeléseik központjában a rendőrség decentralizálása, demilitarizálása és depolitizálása állt. A belügyminisztérium szervezetének átalakításában fontos szerep jutott Verebélyi

Imre miniszterhelyettesnek, aki az ekkor már megtört, sőt olykor támogatott tudományos kutatások eredményeire támaszkodva a rendőrség demokratizálódásának első és legfontosabb lépéseként a politikai irányítástól való függetlenedést tartotta. Vezérelvként fogalmazta meg, hogy a belügyminisztériumnak el kell távolodnia a rendőrség operatív irányításától, és fel kell számolni a biztonságvédelem irányításának monopóliumhelyzetét is. Haladó szellemiségét mi sem tükrözi jobban, minthogy reformgondolataiban már ekkor megfogalmazta, hogy a rendőri feladatok közül számos szervezése az önkormányzati struktúrában kaphatna helyet (Verebélyi, 1989). A Belügyminisztérium helyi önkormányzatokra vonatkozó szabályozásának lényegi kérdéseiben állást foglalni hivatott törvény-előkészítő bizottság ülésén az önkormányzatok rendszetben vállalt szerepéről komoly vita alakult ki szakmai körökben, melyben a centrális államrendőrségtől a teljesen decentralizált, államtól független önkormányzati rendőrségeig terjedően több megoldást javasoltak a felszólalók (Szikinger, 2020). Az erről szóló eldöntetlen vita mellett az azonban bizonyosnak látszott, hogy a rendőrséget a civil közigazgatásba kell integrálni, ebben a harmadik köztársaság első belügyminisztere, Horváth Balázs maga is eltökélt volt (Horváth, 1990).

A reformerek a demokratikus, jogállami fordulat tartósságának garanciáját a rendőrségi hatalmat korlátozó rendőrségi törvényben, a rendőrség civil közigazgatás rendszerébe illesztésében és egy kormányzati ciklusokon átívelő, hosszú távú rendszeti stratégiai program elfogadásában látták (Finszter, 2019).

Abban azonban nem volt egységes, határozott elképzelésük, hogy mely, más országban már alkalmazott és bevált rendszeti modell átvétele lenne kívánatos a rendszerváltás utáni Magyarországon. És bár nem voltak olyan, már meglévő megoldások, amelyek segítséget jelenthetnének a hasonló átmenetek során, a rendőrség vezetőiben megvolt a nyitottság arra, hogy a jogállami rendőrség működtetésében több évtizedes tapasztalatokkal rendelkező országok segítségét kérjék. A nemzetközi kapcsolatok kiépítésében mérföldkőnek bizonyult a TC Team Consult svájci konzulting cég magyarországi munkássága. A cég hazai rendőrségen folytatott működését számos neves magyar rendészeti kutató feldolgozta (Salgó, 1994; Szikinger, 1998; Finszter, 2008; Korinek, 2020; Bezerédi, 2018). A szervezet 1990 tavaszán kapott a magyar kormánytól felkérést arra, hogy működjön közre a magyar rendőrség átszervezésében és demokratizálásában. A TC Team Consult már az 1980-as években meglehetősen nagy jártasságot szerzett a rendőri szervezetek működésében, ugyanis több nyugat-európai ország (Belgium, Svájc, Hollandia, Ausztria, Németország) rendőrségi reformjának előkészítésében, átvilágításában részt vett.

A cég működésében lényeges elem, hogy szakértő munkatársai elsősorban a szervezés és vezetéstudomány gyakorlati, piaci viszonyok között edződött

ismerői voltak és nem rendőrök. Munkájukhoz a „rendőrségismereti” szaktudást a holland rendőrség warnsveldi továbbképző központja (Police Study Centrum) adta. Széles körű nemzetközi kapcsolataik lehetőséget teremtettek arra, hogy átvilágító tevékenységük mellett a magyar rendőrök külföldi tanulmányútjait is elősegítsék. Ezek közül a leginkább szervezett és legtöbb tapasztalattal hozó projekt a holland rendőrséggel kötött Rendőri Együttműködési Program (továbbiakban: REP) volt, amely 1993 és 1995 között biztosított a megyei rendőr-főkapitányságok és a holland tartományi rendőrségek között intenzív szakmai együttműködést.

A rendészeti reform jelenlegi kilátásait vizsgáló doktori tanulmányaim részeként a Magyar Nemzeti Levéltár Fejér Megyei Levéltárában végzett megalapozó kutatásaim során figyeltem fel a REP 1996-ban folytatott értékelő vizsgálatának összefoglaló jelentésére. A vizsgálatot az Amsterdami Egyetem Kelet Európai Tanulmányok Intézete kutatója, dr. Marác K. László vezette, a holland rendőrség részéről M. C. den Ouden (Utrecht-i Tartományi Rendőrség), Drs. Anton Slohouwer (Országos Rendőrügynökség) és Drs. István Szabó Kelet-Európa szakértő, a magyar részről pedig az akkor még létező magyar Rendészeti Kutatóintézet két kutatója, Búzás Pál és Bendzsák Katalin végezték. A vizsgálat 63 oldalas összefoglalása messze túlmutat eredeti rendeltetésén. Meggyőződésem, hogy a rendőrség mai állapota jelentős részben a rendszerváltozás időszakában a változás/változatlanság kérdése körül kialakult álláspontok és intézkedések hosszú távú hatásának eredménye. Az ezt megvilágító forrásművek mai kutatása, tanulmányozása, tudományos térben való megismerhetősége ezért nem csupán a múlt, hanem a jelen pontosabb diagnózisához is hozzásegíthet. A hivatkozott mű megismerésével bepillantást nyerhetünk az átalakulóban lévő magyar rendőrségen a reformtörekvések fogadtatására, képet kaphatunk arról, hogy milyenek látták a nyugati demokráciák rendőrei a magyar szervezet helyzetét, és milyen vezetői megközelítés vezetett oda, hogy a magyar rendőrség struktúrája az átalakítás elősegítésére létrejött tartalmas projektek fontos tapasztalatai ellenére (vagy éppen ezek miatt) változatlan maradt. Fontosnak és hasznosnak tartom tehát a megismert anyag összefoglaló ismertetését, az alábbiakban erre vállalkozom.

A Rendőrségi Együttműködési Program és az értékelő vizsgálat ismertetése

A REP létrejöttét már a TC Team Consult magyarországi működését megelőzően megalapozta dr. Salgó László, Csongrád megye akkori rendőrfőkapitányának utrechti tanulmányútja, ahol a további együttműködéssel kapcsolatban

jelzett igényét rendkívül nyitottan fogadták. A kezdeményezés folytatásaként 1990 decemberében Hollandia és Magyarország belügyminiszterei bilaterális elvi együttműködési megállapodást kötöttek. A tényleges együttműködés a holland rendőrfőkapitányok 1992-es magyarországi látogatása során indult útjára, ahol a holland rendőri vezetők szembesülhettek a magyar rendszerváltozás rendőrséget érintő problémás helyzetével.

Az együttműködés mindkét félnek érdeke volt. Amíg Magyarország elsősorban rendőrségének demokratizálódási folyamatához gyűjtött tapasztalatokat Hollandiában, a holland partnernek is érdekében állt, hogy stabil demokráciák alakuljanak ki Közép-Európában. A jelentés megfogalmazza azt is, hogy a szervezett bűnözés sikeres leküzdése érdekében alapvető fontosságú, hogy egész Európában nőjön a „törvény ereje”, és a különböző országos rendőri szervezetek hasonló minőségűek legyenek (Marác, Búzás & Bendzsák, 1995). A két ország rendőrségének kölcsönös vizsgálata azért is kecsgetett jelentős tapasztalatokkal, mert amíg a magyar rendőrség erősen hierarchizált, központosított szervezet volt, melyben az egyes megyei rendőr-főkapitányságok az Országos Rendőr-főkapitányság alárendeltségében működtek, a holland rendőrség decentralizált, 25 tartományi rendőr-főkapitányságra és egy Országos Rendőr-ügynökségre tagozódott, melyek mindegyike autonóm szervezet volt, nem volt hierarchia a regionális és országos szervek között.

A partnerség jelentőségéről a magyar rendőrség vezetője, dr. Pintér Sándor úgy nyilatkozott, hogy a magyar rendőri szervezet pajzsot jelent a nyugat számára, így *„helytelen volna a magyar rendőrség fejlesztéséhez adott hozzájárulásokat a nyugati országok humánus szolidaritás-megnyilvánulásának tekinteni. Men-nél hatékonyabb rendőri tevékenység folyik Nyugat-Európa keleti határán, annál bonyolultabb a bűnelkövetők számára a keletről nyugatra való elmozdulás, annál kevesebb gondot jelent Nyugat-Európa számára a bevándorlók áradata, és annál jobban ellenőrizhetőek a keletről nyugatra tartó kábítószer útvonalak. A nyugat szemszögéből a magyar rendőrség egyfajta szűrőként fogható fel: kevesebb bűnöző, kevesebb migráció és kevesebb kábítószer-probléma nyugaton.”* (Marác, Búzás & Bendzsák, 1995).

A projekt előkészítése során az együttműködés főbb területeinek kijelöléséhez a TC Team Consult vizsgálatának addigi részeredményei szolgáltattak muníciót. A cég *„Ajánlások egy hatékony és demokratikus rendőrség megteremtéséért”* című tanulmányában a magyar rendőrségen végrehajtandó öt legfontosabb változtatásként az alábbi területeket jelölte meg:

- 1) *„A magyar rendőrségnek nagyobb közbiztonságot kell elősegítenie és kialakítania, azaz aktív rendőrönként egyre hatékonyabb közbiztonságot kell kialakítani.*

- 2) *Magyarországnak többet kell fektetnie a közbiztonságba. Magyarországnak olyan biztonságos országgá kell válnia, mint a többi európai ország.*
- 3) *Egy olyan, új típusú rendőr kialakítása, aki önállóan, szakszerűen és magabiztosan gondolkodik és cselekszik, ugyanakkor azonban kritikusán vizsgálja saját magát, semleges, politikailag független. Ezen túlmenően ez a rendőr egy tiszteletben tartott és a társadalomba beolvadt állampolgár.*
- 4) *Egy új szervezeti struktúra felépítése. Egy egységes, de centralizált országos rendőrségre épülő feladatorientált és hatékony szervezeti felépítés kialakítása-*
- 5) *A rendőrség és az állampolgárok közötti kapcsolat fejlesztése, az állampolgárok rendőrségbe vetett bizalmának fokozása.” (Marác, Búás & Bendzsák, 1995).*

A fentiek alapján az együttműködések alapvetően az alábbi területekre terjedtek ki:

- a közbiztonság megteremtésének szempontjai;
- rendőri ellenőrzések;
- szervezett és kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények;
- erőszak alkalmazása a rendőri intézkedésekben;
- több országot érintő bűncselekmények;
- bevándoroltak/etnikai kisebbségek;
- közrend ügyei;
- narkotikumok;
- a bűncselekmények megközelítése és ellenőrzése (Marác, Búás & Bendzsák, 1995).

Ezen belül a közbiztonság fejlesztése terén:

- a közbiztonság fejlesztésének szempontjai;
- a rendőri munka gyakorlata;
- anyagi segítségnyújtás;
- a rendőrségi technológia és alkalmazásai;
- nyomozási taktikák, technológia és bizonyítékok;
- műszaki vizsgálat és eszközök;
- a nyomozás és a kriminológia számítógépesítése;
- automatizálás, számítógépesítés;
- súlyos és kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények leküzdése, elemzése;
- kutyák kiképzése és bevetése;
- közlekedésrendészet;
- rohamrendőrség és különleges alakulatok;

- nagyszabású rendőri beavatkozások;
- elemi csapások;
- bűnmegelőzés (Marác, Búzás & Bendzsák, 1995).

Az „új típusú rendőr” kialakításának szempontjai:

- képzés és kiválasztás;
- munkaügyi és orvosi ellátási feltételek;
- egyenlő esélyek, emancipáció;
- nyelvtudás/nyelvtanfolyamok (Marác, Búzás & Bendzsák, 1995).

Az új szervezeti kultúra bevezetésének szempontjai:

- pénzügyi politika;
- általános felépítés;
- vezetői képességek/üzletorientált műveletek;
- önálló és közös vezetés;
- számítógépesítés;
- váltás és demokratizálódás;
- kapcsolat a társadalommal és az államügyézséggel (Marác, Búzás & Bendzsák, 1995)

A társadalmi kapcsolatok fejlesztésének szempontjai:

- a rendőrség kapcsolata a nyilvánossággal és a sajtóval;
- belső és külső kommunikáció;
- rendőrségi videóúság/mini szimpózium (Marác, Búzás & Bendzsák, 1995).

A Magyarországon tett látogatások hasonló szakmai témákat érintettek (Marác, Búzás & Bendzsák, 1995), bár az itteni látogatásokról általában véve úgy számoltak be, hogy azok egyharmadában az útnak általános célja volt: ismerkedés a magyar rendőrséggel. Ennek során rendőriskolákat, büntetés-végrehajtási intézeteket, tűzoltóságokat, menekülttáborokat is meglátogattak. A vizsgálati jelentés külön kitért arra, hogy a holland rendőrök egyharmada promóciós ajándékokkal készült magyar kollégái számára (jelvény, sajtó, alkohol stb.), ugyanakkor szakmai, operatív eszközöket is átadtak a magyar rendőrségnek (autók, számítógépek, baleset-elemző berendezések, telefonok, ujjnyomat-lapok, kábítószert-vizsgáló berendezések). Magyar kollégáik szintén hasonló ajándékokkal kedveskedtek nekik, ezek közül a szervezeti táblázatok, rendőrségi magazinok, éves jelentések voltak elsősorban szakmai tartalmúak. Néhány tartomány vérfolt-előhívó folyadékot is kapott. Egy alkalommal azonban megtaláltak egy lopott autót is, amit visszajuttattak Hollandiába (Marác, Búzás & Bendzsák, 1995).

A projektben részt vevő holland rendőrök és szakértők által adott kérdőíves értékelésekből kiderült, hogy meglehetősen széles körű megbeszéléseket folytattak magyar kollégáikkal, melyekben gyakori témának bizonyult a holland rendőrség fejlesztése és módszerei, valamint a két ország rendőrségeinek különbözőségei. A válaszadók kb. egyötöde tudott tolmács nélkül is (angol vagy német nyelven) beszélgetni magyar kollégáival.

A holland válaszadók több mint 90%-a hasznosnak ítélte meg a Magyarországon tett látogatásokat. A viszonylag kevés negatív megjegyzések legfőképp azt a véleményt tükrözték, hogy a látogatások nem eredményeztek elég know-how-t. Az együttműködésről kifejezetten szakmai alapon gondolkodó holland kollégák véleménye szerint „*A magyarok láthatólag nagyobb hangsúlyt helyeztek saját rendőr-főkapitányságuk és a vidék, mint tényleges munkájuk bemutatására.*” (Marác, Búzás & Bendzsák, 1995). Megkérdezésük során az alábbi javaslatokat tették a jövőbeni látogatások hatékonyságának növelése érdekében:

- kevesebb borospince-látogatás;
- a nyelvi képzés támogatása és nyelvismeretre épülő kiválasztás;
- a megbeszélések tárgyát képező témák pontos előzetes meghatározása, valamint konzultáció a döntéshozókkal a látogatások céljának meghatározásához;
- főként gyakorlatorientált tevékenységek kiválasztása, és a programoknak a magyar rendőrség lehetőségei és igényei irányába történő elmozdítása;
- hangsúly fektetése a rendőrségi alapszolgáltatásokban dolgozó kollégák és munkatársak cseréjére;
- az együtt töltött időszakok meghosszabbítása Hollandiában, nagyobb számú és hosszabb látogatások tervezése Magyarországra (Marác, Búzás & Bendzsák, 1995).

Rendőrségünkről alkotott véleményük kifejtése során elmondták, hogy a magyar rendőrök erősen motiváltak, a munkaterhelés nem túl nagy, a rendőrök elkötelezettsége azonban – különösen a bűnügyi osztályokon – kivételesen magasnak mondható. A rendőri intézkedések általában korrektek, azonban a hollandok mérceje szerint „*nagy távolság húzódik a rendőrség és a lakosság között. A rendőrök sohasem beszélgetnek a lakossággal, a tipikusan megtorló intézkedések hatástalannak és kaotikusnak minősülnek. Számos holland rendőr osztja azt a véleményt, hogy magyar kollégáik erőszakosan és arrogánsan viselkednek. A válaszadók nagy számban kritizálták kollégáik cigányokkal szembeni viselkedését. Másik szembeszökő jellemző a lakosság megadó hozzáállása és a rendőrségtől való féltelme.*” (Marác, Búzás & Bendzsák, 1995). Külön kitértek arra, hogy „*A megyei rendőr-főkapitányságokon erős hierarchikus kapcsolat van a vezetőség és a rendőrök között. Ezek a megyei főkapitányságok szigorú rezsimmel és nagyszámú*

felügyelői gárdával jellemezhetőek. Sőt a sokféle szakosodás következtében a járőrök feladatai meglehetősen korlátozottak.” (Marác, Búzás & Bendzsák, 1995).

A bűnügyi tevékenységet professzionálisnak minősítették, amely egyenrangú a hollanddal. Szintén hasonlóan magas színvonalúnak ítélték meg a közlekedésrendészeti tevékenységet. A magyar rendőrség legnagyobb lemaradását a felszereltség tekintetében tapasztalták, különösen az informatika területén (Marác, Búzás & Bendzsák, 1995). A hollandok által kitöltött kérdőívben a megkérdezettek arról is kifejtették a véleményüket, hogy mely területek fejlesztését tartják kiemelkedően fontosnak. A válaszok megoszlását az 1. számú táblázat tartalmazza.

1. számú táblázat: Fejlesztésre szoruló területek

Fejlesztésre szoruló területek	A válaszadók hány százaléka tartotta kiemelten fejlesztendő területnek
Modern nyelvek ismerete	70
A járőröző rendőrök és a lakosság közötti informális kapcsolatok fejlesztése	65
A rendőrség nyitottsága a lakosság irányában – elektronikus ügykezelés	60
Belső kommunikáció; középvezetők vezetési stílusa	40
Operatív irányítás; eszközök: kapcsolattartó berendezések, műszaki berendezések, elhelyezés	35

Forrás: A táblázat a szerző saját szerkesztése – Marác, Búzás & Bendzsák (1995) alapján.

A hasonló kérdőívvel felmért magyar véleményekből kiderül, hogy kifejezetten pozitív véleménnyel voltak az együttműködésről. Rendkívül sok reakciót váltott ki az a kérdés, hogy szakmai tevékenységük és kapitányságuk mely részeiben kellene valamilyen változtatást végrehajtani. A legtöbb válaszadó a szakmai know-how-ját és az alkalmazott technikákat szerette volna fejleszteni (Marác, Búzás & Bendzsák, 1995).

A magyar kollégáktól is megkérdezték, hogy mely területek fejlesztését tartják elengedhetetlennek rendőrségünkön. A válaszadók 80%-a szerint szükség van a műszaki, telekommunikációs, informatikai és gépjárműtechnikai eszközök fejlesztésére. Mindössze 20%-uk gondolta úgy, hogy az önkormányzatokhoz, civil szervezetekhez fűződő kapcsolatot érintően nincs azonnali változtatásokra szükség a magyar rendőrségen. A holland válaszokkal megegyezően születek a járőröző rendőrök teljesítménye és a lakossághoz fűződő kapcsolatának fejlesztése vonatkozásában.

Az értékelő jelentésben helyet kapott dr. Pintér Sándor r. altábornagy nyilatkozata is, aki arra mutatott rá, hogy „...a projekt első fázisának prioritása a

rendőrség és a lakosság közötti kapcsolat fejlesztése volt. A második fázisban a magyar rendőrség átszervezésére fog helyeződni a hangsúly”. Szó szerint idézik az országos főkapitány véleményét, aki szerint „...további decentralizációra már nincs szükség, hiszen az sem bizonyos, hogy egy olyan modell jobban működne” (Marác, Búzás & Bendzsák, 1995). Véleménye szerint a magyar rendőrség az állampolgárbarát holland példának köszönhetően egy társadalmilag támogatott állami intézménnyé fejlődött. „Most már nyitottabban kezelik a rendőrség tevékenységét. A Rendőrnapi, melyet legelőször 1991-ben tartottunk, ma már 130 000 látogatót vonz. Altábornagy úr nézete szerint a felső szintű vezetés mentalitásának és hozzáállásának külsőleg orientált megváltoztatása munkaigényes folyamat, »kitartást igénylő ügy«. Nem tartja szükségesnek a belső hierarchia megváltoztatását, mivel véleménye szerint az nem okoz problémát.” (Marác, Búzás & Bendzsák, 1995).

A program befejeztével, 1996. április 19-én Budapesten került sor az együttműködés értékelésére, mely a magyar és holland rendőrség vezetőinek közös nyilatkozatával zárult. Ebben a programot hasznosnak és fontosnak ítélték meg, „mely olyan tartalmilag és formailag egyaránt új kapcsolatokat eredményezett, amelyek lehetővé tették regionális rendőri szervek számára, hogy megismerjék és elsajátítsák egy fejlett nyugat-európai ország rendészeti tevékenységét, modern technikai eszközökhöz jussanak, s olyan tapasztalatokra tegyenek szert, amelyek szakmai tevékenységük színvonalát növelték. Az együttműködés során a holland partnerek megismerhették az európai színvonalú magyar rendőrség munkáját, képességeit és lehetőségeit, bekapcsolódtak a magyar rendőri tevékenységekbe, s ily módon bővíthették saját eszköztárukat” (Marác, Búzás & Bendzsák, 1995).

A nyilatkozatban deklarálták, hogy az együttműködést folytatni kell, a közös munka eddigi szakaszáról készült értékelő dokumentumait „hozzáférhetővé kell tenni minden érdeklődő számára, bizonyítandó, hogy e két ország rendőrsége mindent megtesz annak érdekében, hogy tevékenységét az Európai Unió normáinak megfelelően végezze, illetve azokhoz mielőbb alkalmazkodjék.” (Marác, Búzás & Bendzsák, 1995).

Zárszó

A rendszerváltozás utáni magyar rendőrség demokratizálódási folyamatában a nyugat-európai demokratikus jogállamok rendőrségeivel folytatott nemzetközi együttműködéseknek – ezen belül kiemelten a holland rendőrséggel folytatott közös munkának – meghatározó jelentősége volt. A kétoldalú nyitás ténye

mindenképpen méltatandó, annak tartalmára vonatkozóan a legplasztikusabb véleményt az értékelő vizsgálatot végzők adták az alábbiak szerint:

„Újra és újra végigolvasva a kérdőívek hangsúlyozottan elsődleges (azok egyszerű összesítését tartalmazó) adatsorait, bennünk, a kutatókban az a következő kutatási hipotézis fogalmazódik meg, hogy vajon hogyan hatnak az együttműködés során szerzett tapasztalatok a korábbi, már megcsontosodott beállítódásainkra. Néha az embernek az a benyomása, hogy valójában nem vagyunk elég nyitottak, és a világot járva nem annak tényleges megismerése a célunk, hanem kedvenc elméleteinkhez keresünk visszaigazolásokat.” (Marác, Búzás & Bendzsák, 1995).

Az a szemlélet, amely a nyugat-európai demokratikus jogállamok rendőrségeit jellemző szervezeti, szakmai és társadalmi integrációs jegyek megismerését – és főként hazai viszonyok közötti alkalmazását – a felszínen áhította, valójában azonban távol tartotta magától, mai napig érezteti hatását. Sőt, ha ennek hatásait nem csupán a nemzetközi partneri kapcsolatok dimenzióján, hanem a TC Team Consult működésének teljes keresztmetszetében értelmezzük, láthatjuk, hogy a vizsgálat által tett végső megállapításokra is kihatott. Az átvilágítás eredményét hajlító kormányzati magatartásra Salgó László mutatott rá 1994-ben írott *„Új típusú biztonság”* című könyvében:

„Mára azért sokat szelídült, komfortistábbá vált a Tc Team Consult is: létrehozta a magyar irodáját, szakmai-üzleti kapcsolatba került a Legfelsőbb Bírósággal, az Ipari Minisztériummal és az Igazságügy Minisztériummal stb. Mára már akár veszi is, ha mást nem „good will”-t, potenciális pozíciókat. 1993-ra pedig úgy tűnik, megrendelő is lesz az ORFK, immáron – ugyan volumenében szerény, de konkrét – anyagi hozzájárulást is feltételez a további Tc Team Consult jelenlét.” (Salgó, 1994).

Mindezek ismeretében válik összefüggéseiben is érthetővé Finszter Géza véleménye a TC Team Consult megállapításairól:

„A diagnózis nem vitatható, de 2008 végén úgy látszott, hogy ennek egyes elemei nem a reformot támogatták, hanem a korábbi viszonyok konzerválásához nyújtottak érveket. Az egységes nemzeti rendőrség erényként való bemutatása megakadályozott minden decentralizációs törekvést, noha az idézett értékelés más összefüggésben a túlzott centralizmus veszélyére felhívta a figyelmet. A jól képzett vezetők a csúcson ellenérdekeltek maradtak a nagyszabású átalakításban, jártasságukat tehát arra használták fel, hogy fékezzék a reformereket, sokszor nem is saját pozícióik védelmében, hanem a legjobb szakmai meggyőződéstől vezérelve.” (Finszter, 2008).

A holland és magyar Rendőrségi Együttműködési Program értékelő jelentése, mint cseppben a tenger teszi láthatóvá rendszert váltó országunk jogállamiság

útjára lépett rendőrségének a változás irányába mutató törekvéseit és az e korban (is) áhított reform elmaradásának okát. A rendőrséget ma tanulmányozó kutató szemével – tanulságos tartalmán túl – a rendőrség demokratizálódási szándékának legfőbb bizonyítékát az szolgáltatja, hogy ilyen szellemben, kritikai hangvétellel megszülethetett. Lencséjén keresztül szemlélve rendőrségünk egyetlen független átvilágítási kísérletét új kutatási igényeket ébreszt annak átfogóbb megismerésére. A rendszerváltozást követő magyar rendőrséget kutatók munkáiban szinte kötelezően idézett vizsgálatról azok megállapításait érintően általában hasonló összegzések születtek, melyekben a szerzők megemlítik a változtatás öt fő területét, kiemelve azt, hogy a Team Consult a kor magyar reformereinek általános véleményétől eltérően az egységes magyar rendőrség mellett tette le voksát, álláspontjához hozzátéve azt, hogy a kívánt demokratizálási folyamat decentralizált szervezeti struktúrában, a lakossághoz közel álló rendőrséggel képzelhető el.

Az elemzések legtöbbször azonban tartózkodik attól, hogy értékelje az átvilágítást, holott annak valódi jelentőségét csak azzal együtt lehet megítélni, hogy tudjuk, milyen körülmények között született, milyen tényezők befolyásolták megszületését, és megállapításai milyen módon hasznosultak az azóta eltelt időben. Az értékeléshez kellő apropót szolgáltathat a vizsgálat befejezésének negyedévszázados évfordulója is. Ma még jó néhányan köztünk élnek a vizsgálat magyar szakértői közül, a most el nem végzett munka azonban később pótolhatatlan veszteségeket okozhat. Segítségével azonban megismerhetővé válik a múlt és érthetőbbé a jelen.

Felhasznált irodalom

- Bezerédi I. (2018). TC Team Consult – Gondolatok a rendőrség modernizációjáról. *Magyar Rendészet*, 18(1), 91–98. <https://doi.org/10.32577/mr.2018.4.7>
- Finszter G. (2008). A rendészet átalakulásának húsz esztendeje (1988-2008). In Sándor P., Stumpf A. & Vass L. (Szerk.), *Magyarország politikai évhuszadkönyve: Kormányzati rendszer a parlamenti demokráciában 1988-2008*. (pp. 1–11). Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány.
- Finszter G. (2019). Rendészeti igazgatás a rendszerváltozás időszakában 1989-1990. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.), *Gondolatok a rendészettudományról* (pp. 111–124). Magyar Rendészettudományi Társaság.
- Horváth B. (1990). A civil Belügyminisztérium a jövő rendőrségéért. *Belügyi Szemle*, 28(10), 3–9.
- Korinek L. (2020). A híd. *Belügyi Szemle*, 68(3), 99–109. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.3.6>
- Marác K. L., Búzás P. & Bendzsák K. (1996). *Rendőrségi Együttműködési Program. Értékelő Vizsgálat 1993-1995*. Levéltári dokumentum.

- Salgó L. (1994). *Új típusú biztonság*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Szikinger I. (1998). *Rendőrség a demokratikus jogállamban*. Sík Kiadó Kft.
- Szikinger I. (2020). A rendőrségre vonatkozó önkormányzati nézetek. In Verebélyi I. (Szerk.), *Rendszerváltozás és modernizáció a belügyi közigazgatásban (1989-1994)* (pp. 53–56). Dialóg Campus.
- Verebélyi I. (1989). A belügyi igazgatás reformja. *Belügyi Szemle*, 27(5), 3–17.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Budavári Á. (2023). Kevesebb borospince, több szakma. Rendőrségi Együttműködési Program Magyarország és Hollandia rendőrségei között 1993–1995. *Belügyi Szemle*, 71(3), 479–491. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.3.7>

A tűzoltósági, katasztrófavédelmi légzésvédelem története, jelene és jövőbeli lehetőségei¹

History, present and future of respiratory protection in fire brigades and disaster management

Pántya Péter

Dr. habil, PhD, egyetemi docens, tü. alezredes
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
pantya.peter@uni-nke.hu

Absztrakt

Cél: A tűzoltósági és katasztrófavédelmi beavatkozó területen a kárfelszámolási tevékenységek jellemzően károsodott, az ott tartózkodókra veszélyes környezetben történnek. Jelentős veszélyforrás lehet a tűzoltások, műszaki mentések vagy katasztrófaelhárítások során a levegő összetétele, szennyezettsége, oxigéntartalma, amely közvetlen hatást jelent a beavatkozás taktikájára, módjára, személyi feltételeire. Nem volt jelentős különbség ezen káreseti feltételekben a közeli (elmúlt évtizedek) és távolabbi (évszázados) múltban sem, mindamellett ez egy igen alacsony szinten kutatott és publikált terület. A kárhelyszínen található levegőtől szükség esetén – és a lehetőségek függvényében – mindig is függetleníteni kellett a beavatkozó tűzoltó erőket, amire már évszázados kutatások utalnak. Jelen cikk célja a múlt ez irányú feltárása, és az elérhető hazai és nemzetközi irodalmak összesítése.

A tűzoltósági területen elsősorban a sűrített levegős légzésvédelem kerül alkalmazásra, így a cikk fókuszja is ide helyeződik. Bemutatásra kerül az általános tűzoltósági káreseti környezet, a kárhelyszíni veszélyforrások, a légzésvédelmet igénylő beavatkozások körülményei. Ezt követően a távolabbi, majd közelebbi múltbeli megoldásokat áttekintve ismertetésre kerülnek a történelmi

¹ A mű a TKP2020-NKA-09 számú projektben a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a Tématerületi Kiválósági Program 2020 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

és – ezek fejlődése során elért – jelenlegi hazai és nemzetközi, légzésvédelmi irányú műszaki környezet.

Módszertan: A cikkben szakirodalom-kutatás alkalmazásával elemzésre kerültek a hazai és nemzetközi szerzők vizsgált területet érintő és szűkösen elérhető aktuális kutatási eredményei.

Megállapítások: A kutatás során és jelen publikációban bemutatásra kerülnek a tűzoltói légzésvédelmet érintő olyan múltbéli megoldások és történelmi fejlődések, amelyek által a fejlődés eljutott a manapság használatos lehetőségekig.

Érték: Ezen összesítő mű hiánypótlónak tekinthető alkotás, kifejezetten kevés kutatás és magyar nyelvű írás foglalkozik a tűzoltósági területtel, a légzésvédelem korai lehetőségeivel.

Kulcsszavak: tűzoltóság, katasztrófavédelem, légzésvédelem, sűrített levegős

Abstract

Aim: Intervention activities in fire and disaster management areas typically take place in a damaged environment that is hazardous to occupants. The composition, pollution and oxygen content of the air, which has a direct impact on the tactics, methods and personnel conditions of intervention, can be a major source of danger during firefighting, technical rescue or disaster relief operations. There was no significant difference in these damage conditions in the recent (last decades) and more distant ('hundred years') past, however this is a very under-researched and under-publicised area. If necessary and possible, the air at the scene of the damage has always had to be isolated from the fire-fighting forces, as centuries of research have shown. The aim of this article is to explore the past in this aspect and to summarise the available Hungarian and international literature.

Compressed air respiratory protection is mainly applied in the fire service field, hence the focus of this article too. The general firefighting environment, the contingency at the scene of the fire, and the circumstances of interventions requiring respiratory protection are described. This will be followed by a review of the more distant and then more recent past solutions, describing the historical and, as they have evolved, the current national and international technical environment in the field of respiratory protection.

Methodology: In the article, the current research results of national and international authors in the field under study and the scarcity of available research were analysed by using literature search.

Findings: The research and this publication will review the past solutions and historical developments in firefighter respiratory protection that have led to the capabilities used nowadays.

Value: This summarizing work can be considered as a niche work, especially few researches and writings in Hungarian language deal with the field of firefighting, the early possibilities of respiratory protection.

Keywords: fire service, disaster management, respiratory protection, compressed air

Bevezetés

A tűzoltósági és katasztrófavédelmi beavatkozó területen a kárfelszámolási tevékenységek jellemzően sérült, károsodott, az ott tartózkodókra veszélyes környezetben történnek. Jelentős veszélyforrás lehet a tűzoltások, műszaki mentések vagy katasztrófaelhárítások során a levegő összetétele, szennyezettsége, oxigéntartalma, amely közvetlen hatást jelent a beavatkozás taktikájára, módjára, személyi feltételeire. Nem volt jelentős különbség ezen feltételekben a közeli (elmúlt évtizedek) és távolabbi (évszázados) múltban sem, és a következő években, évtizedekben sem várható jelentősebb mértékű elmozdulás a kárhelyszíni veszélyek terén. A légzésvédelem mindenkori alapvető tevékenysége a biztonság ez irányú megteremtése.

A kárhelyszínen található levegőtől szükség esetén – és a lehetőségek függvényében – mindig is függetleníteni kellett a beavatkozó tűzoltó erőket, amire már évszázados kutatások utalnak. A beavatkozó tűzoltósági területen elsősorban a sűrített levegős légzésvédelem kerül alkalmazásra, így a cikk fókuszja is ide helyeződik. A mindenkori aktuális műszaki fejlettség szintjén igyekeztek megoldást találni erre a problémára. Napjainkban több használható műszaki megoldás is rendelkezésre áll, ezt pedig befolyásolja a rendszeresített és készletben tartott, így a káreseteknél történő azonnali bevethetőséget garantáló eszközárzenál. A jelenleg is folyó hazai és nemzetközi kutatások és fejlesztések alapján már látható az a képesség, amit a légzésvédelem a következő években el tud érni.

Jelen cikkben bemutatom az általános tűzoltósági káreseti környezeteket, a kárhelyszíni veszélyforrásokat. A légzésvédelmet igénylő beavatkozások körülményei és követelményei szintén ismertetésre kerülnek. Felépítésében a cikk ezt követően a távolabbi, majd közelebbi múltbéli megoldásokat tekinti át az egyes korszakok különböző műszaki lehetőségeinek bemutatásával, a vonatkozó területet érintő fejlődés megjelenítésével. Röviden ismertetésre kerülnek a jelenlegi hazai és nemzetközi légzésvédelmi irányú műszaki környezetek, a rendszerben tartott, a tűzoltóságok által a mindennapokban használt kivitelek. Elemzésre és

bemutatásra kerülnek a vizsgált területet érintő hazai és nemzetközi szerzők aktuális kutatási eredményei, az azokból levonható következtetések.

A napjainkban zajló fejlesztések és a jövőbeli igények megvizsgálása alapján bemutatásra kerülnek a cikkben azok a műszaki légzésvédelmi megoldások, amelyek igen hamar, már a közeljövőben elérhetővé válhatnak az egyes nemzetek tűzoltósági szervezetei számára. Rövid kitekintéssel a középtávú, 5–10 éven belül elérhető komplex légzésvédelmi és a tűzoltósági beavatkozásokat segítő eszközök felvázolása is megtörténik.

Alkalmazott módszerek

A cikk elkészítése során alkalmazott módszerek alapvetően a vonatkozó hazai és nemzetközi, idegen nyelvű irodalom áttekintése és elemzése, egyes esetekben összehasonlítása volt.

Az egyéb módszereket érintően a tűzoltóság és a katasztrófavédelem terén szolgáló, különböző területeken tevékenységeket ellátókkal, valamint a légzésvédelem területén az egyes nagyobb gyártók szakértőivel folytatott irányított konzultációk biztosították a további adatgyűjtést.

Eredmények

A tűzoltók légzésvédelmet igénylő beavatkozási környezetei

Maga a veszélyes környezet, ahol a tűzoltóknak feladatokat kell ellátniuk, meghatározza, hogy milyen védőeszközöket kell használniuk. Jellemzően a tűzoltási tevékenységek során, de egyes esetekben műszaki mentések esetében, életmentéskor a kárhelyszíni környezet tartalmazhat mérgező, maró füstöt és gázokat, de az emberi szervezet számára elégtelen mennyiségű oxigént is.

Látható a többes követelmény, amit a modern légzésvédelmi megoldásoknak biztosítaniuk kell, de ez csak mindig a kor műszaki fejlettségi szintjén és megfelelő gazdasági környezetben tehető meg. A jelenlegi sűrített levegős készülékek tűzoltói alkalmazását célzóan Zemplén István foglalta össze a főbb környezeti, személyi és műszaki követelményeket és előírásokat ([Zemplén, 2008](#)). Ezt, a beavatkozó tűzoltók védelmét érintő kérdéskört kiegészíti Szücs Tamás korábbi, évtizedes összefoglaló írása, benne kitekintéssel a légzésvédelemre és a közeljövő védőeszköz-fejlesztési javaslataira ([Szücs, 2007](#)).

A manapság alkalmazott légzésvédelmi megoldások előzményei, alapvető működése és felépítése

A jelen cikkben bemutatott és a világ tűzoltóságai által jellemzően alkalmazott légzőkészülékek a múltban alapvetően kétirányú fejlesztés szerint kerültek fejlesztésre és kivitelezésre. Az egyik irány a kémiai elven működő zárt rendszerű, a kilégzett levegőt megtisztító és újra felhasználó (újralégző) vagy a környezeti levegőt alkalmazó és azt a lehetőségek szerint megsűrítő megoldások voltak. A másik irány alapján folyamatos friss levegő bejuttatása történt meg a tűzoltó számára egy hosszú tömlős és pumpás megoldással vagy az általa hordozott tartályos, sűrített levegős, külső tömlőktől független kivittel.

Mindegyik, előzőekben említett légzésvédelmi eszköz tartalmazott egy védőálcot vagy sisakot a friss, szűrt levegő bejuttatásával és a látás, egyes esetekben a hallás alapvető védelmével és biztosításával. A kilégzett levegő vagy egy regenerációs eszközbe vagy a környezetbe távozott.

A világ tűzoltóságai által manapság és az elmúlt néhány évtizedben alkalmazásra kerülő tűzoltó légzésvédelmi eszközök már jellemzően hordozható, a tűzoltó hátára rögzített, sűrített levegős kivitelek. Itt a tartályban lévő, jellemzően 300 bar nyomással összesűrített tiszta levegő általában 30–40 perces védelmi időt biztosítva áll rendelkezésre a teljes arcot védő álcokban, a kilégzés a környezetbe történik. Állandó és kismértékű túlnyomást biztosítanak a tüdőautomaták az álcokon belül, így az esetleges tömítetlenség esetén sem jut be külső, szennyezett levegő ([URL1](#)).

A múltbeli légzésvédelmi eszközök történelme magyar vonatkozásban

Az első légzésvédelmi készülék felfedezője terén található eltérő irodalmi megállapítások, amelynek oka a korabeli kommunikációs és hírterjedési lehetőségek korlátozottsága és lassabb volta is.

A vonatkozó magyar történelem irodalmának áttekintése közben Berki Imre kutatását szükséges elsőként alkalmazni, aki a magyar vonatkozású légzésvédelmi kutatás-fejlesztést vizsgálta művében (Berki, 2018). A kezdeti tűzoltói légzésvédelmet (az 1800-as évek környékén) ő is hasonló eszközökkel látta biztosítottnak, mint a nemzetközi irodalomkutatásban feltárt szerzőtársai. Ezek: a környezeti levegő szűrése különböző és nedvesített kendőkkel, szivaccsal. Az általa feltárt későbbi magyarországi fejlesztések hasonlóak az írásom későbbi részében bemutatásra kerülő nemzetközi megoldásokhoz, de a különböző eszközöket érintő feltalálói elsőség felderítésére – egy kivételével – jelen cikk kereteiben nincs lehetőség.

Megemlíthető a Lukáts-féle füstsisak, ahol a tűzoltó védősisak nyakrészénél tömlővel és fűjtatóval juttatnak be friss levegőt és ez jut el a viselő arcához, azonban zárt álarc nélkül, ami magával vonja a szennyezett légtérrel való keveredést.

Az első magyarországi légzésvédelmi készülékfejlesztést Kőszeghi-Mártony Károly nevéhez köthetjük, aki – mint a cikk későbbi részében is látható lesz – szintén a bányászati, aknász területhez kötődően kezdte meg vonatkozó kutatását. Hároméves kutatását 1830-ban fejezte be egy konkrét sűrített levegős eszköz elkészítésével, amely 20 barral működött. A levegő egy szabályozható szelepen keresztül folyamatosan áramlott a kecskebőr sisakba, és az irodalom alapján mintegy 30 perces védelmi idő volt elérhető a gyakorlati tesztek alapján. Általános gyakorlati alkalmazása sajnos nem valósult meg, azonban a jelen cikk keretében folytatott irodalomkutatás alapján a mai készülékekhez hasonló kivitel első megalkotása a magyar Kőszeghi-Mártony Károlyhoz köthető.

Magyarországi területen a később alkalmazott oxigénes légzésvédelemről a sűrített levegős légzőkészülékekre való áttérés megkezdését Varga Ferenc az 1980-as évekre helyezi (Varga, 2020). Ez a fejlesztés magával hozta a töltőkompresszorok és légzőbázisok kialakításának szükségességét is az egyes – ha nem is mindegyik – tűzoltó-parancsnokságokon.

A légzésvédelmi eszközök nemzetközi szintű történelmi fejlődése

Nemzetközi kitekintésben a légzésvédelem történelmét érintően más képet kapunk, különösen az angolszász országokból. Az Amerikai Egyesült Államokban széles körű, bár alaposabb elemzéseket nem tartalmazó források találhatóak. Esther Fleming írásában az első brit modelleket az 1900-as évek elejére helyezi, ez alapján a prototípus megalkotását Siebe Gorman (és társai) által 1906-ban adja meg (URL10). A készülék hordozható kivitelű volt, tartalmazva oxigénpalackot és egy légtartályt, benne abszorbens (a levegő minőségét, összetételét befolyásoló) anyaggal.

A Londoni Tűzoltóság (London Fire Brigade) honlapjának történelmi, múzeumi aloldala alapján ezen légzőkészülék elnevezése a füstsisak (Smoke Helmet) volt, itt fényképes szemléltetések is megtalálhatók (URL2). Írásuk alapján a kiinduló alap a korabeli mélyvízi bűvár megoldások voltak. A lélegzést biztosító bemeneti tömlők működtetéséért, levegővel ellátásáért egy másik személy felelt a füstsisakot viselő és használó tűzoltón kívül. A légtömörséget, tehát a friss levegő benntartását és a szennyezett külső levegő kizárását egy, a sisakra a nyaknál rögzített nyakvédő kepi biztosította. Tekintettel arra, hogy a friss levegő bejuttatása folyamatos kellett legyen egy tömlőn keresztül, ennek a tömlőnek a hossza egyben korlátozta a zárt térbe behatoló tűzoltó mozgásterét

is. Ugyanezen forrás alapján és szintén ugyanitt, a Londoni Tűzoltóság alkalmazásában a következő lépcső 1914 volt, amikor az eddigi gyártó egy teljesen új koncepciót alkotott Proto néven. Az elődtípust követően itt már feloldásra került a tömlőhosszhoz való kötöttség, egy hordozható készülék került kifejlesztésre és rendszerbeállításra. Ez a bányamentőkéhez hasonló regenerációs, oxigén-visszapótló és széndioxid elnyelő kivitel volt (újralégző). A légzőkészülék tűzoltók általi használata már rövidebb képzéshez volt kötve, de viszonylag hamar bevezetésre került, és ezen védőeszköz használatával a tűzoltók már csapatban is tudtak feladatokat végrehajtani a füsttel és veszélyes anyagokkal telített zárt terekben. A következő évek és évtizedek során ezt a típust több alkalommal modernizálták, az utolsó változatát MK V néven az 1950-es évek végén mutatták be, amikortól is minden tűzoltó gépjárműfecskendő felszerelésre, málházásra került három-három darab ilyen légzőkészülékkel.

Az ezt követő modernizálás során az 1960-as években már a sűrített levegős rendszerek irányába fordult a fejlesztés. Az első kiviteleknel mintegy félórás védelmi idő volt elérhető, azonban a viselő tűzoltó általi magasabb fizikai aktivitás (például személymentés, terhek cipelése, nehéz terepen való vertikális mozgások) jelentősen lecsökkentette ezt az időtartamot. A mai napokban is alkalmazott kivitelekhez már ezen típusok álltak legközelebb: teljes álarc használata, függőleges rögzített sűrített levegős tartály a tűzoltó hátán, és tekintettel a beszédhang kijutásának korlátaira olyan elemek beépítése, amelyek segítségével az egymás közötti kommunikáció könnyebbé vált. Az 1970-es évek során már minden készenlétkben, szolgálatban álló londoni tűzoltó számára elérhetővé váltak ezek a modernebb védőeszközök ([URL2](#)).

Más forrás alapján mélyebb múltba tekintés is látható, miszerint az 1800-as évekig jellemzően a bányászat területéről érkezhettek tűzoltósági célú megoldások ([URL3](#)). Ilyenek többségében a benedvesített állatbőrök használata volt a füst elleni védelemre, porok és gázok szűrésére. A különböző ártalmas anyagok elleni légzészédelemre már Leonardo Da Vinci is ajánlott nedves ruhákat az orr és száj takarásával.

Az 1827-ben tett felfedezések alapján a különböző szűrőbetétek alkalmazása indulhatott meg. Az 1910-ben, az Amerikai Egyesült Államok kormánya által a bányászok egészségvédelme érdekében alapított szervezet révén tett lépéseknek köszönhetően 1919-ben elindult az első légzészédelmi minősítési, szabványosítási program (Spelce, Rehak, Metzler, & Johnson, 2017). 1920-ban az MSA Safety Company gyártó által készülhettek az első Gibbs légzőkészülékek. Ezek a tűzoltóságok által is alkalmazott zárt rendszerű légzőkészülékek alapvetően sűrített oxigénnel működtek, és különböző anyagokat tartalmaztak a keletkezett (kilégzett) szénmonoxid eltávolítására.

Kiegészítve és összehasonlítva a tűzoltó légzésvédelem történelmét kutató és publikáló szerzők munkáit, egyes légzőkészülékek és azok különböző fejlettségi kiviteleiről több háttérismeret is elérhető. Torbjorn Lundmark kutatásai alapján az előzőekben említett, a Londoni Tűzoltóságon kifejlesztett és alkalmazott füstsisak (Smoke Helmet) több előző fejlesztési szakaszt is tartalmazott (Lundmark, 2020). Egy előző kivitel volt a „füstsapka” (Smoke Cap), amely nem függött a folyamatos külső levegőbejuttatás igényétől. A légzésvédelmet egy szűrő biztosította a jelen cikkben megemlítésre kerülő John Tyndall által kidolgozott módon, biztosítva a füst és a gázok, gőzök átszűrését. A Londoni Tűzoltóságon ez a szűrő került összeépítésre egy borjúbőr álarccal, immáron füstsapka néven rögzítve a védősisakhoz, így védve a tűzoltó arcát, orrát, valamint száját. A legfontosabb eleme ennek az eszköznek tehát a levegőszűrő egység volt, ami egy sárgaréz tartályból állt, s ebből, ennek tartalmán keresztül szívta be a levegőt a használója. A szűrőbetét hét réteget tartalmazott, benne száraz vattát, glicerinnel átitatott gyapjút, apróra zúzott szenet és mésztöredékeket. A későbbiekben bár Londonban is visszatértek a külső tömlős megoldásokra, a nemzetközi irodalomban az első eredmények között említik meg mint hordozható légzésvédelmi megoldást a tűzoltók számára.

Ennél a korszaknál régebbre tekintve, a légzőkészülékek feltalálása és alkalmazása előtti időszakokra a tűzoltók által viselt hosszú szakállnak benedvesítését és ezt szájba helyezve, ezen átszűrve légzést ismerteti ugyanezen szerző az úgynevezett „tűzoltó folklór” alapján. Paul Hashagen ezt szintén megerősíti, valamint több korabeli próbálkozást is bemutat (URL12).

A füst elleni védekezés a kor technikai lehetőségei alapján számos olyan irányt jelentett, amely nem állta ki az idő próbáját már rövid távon sem. Megvalósult példaként Európához és azon belül Olaszországhoz (más forrás szerint Franciaországhoz) kötődik az „Apparatus Aldini” 1825-től Chevalier Aldini által. Ennél az eszköznél egy fejre felvett belső azbeszt anyagra, a fejtől távolságot tartva egy fém sisak került felhelyezésre, ez által egy rövid hő elleni védelem, valamint a sisak belsejében lévő levegő mennyiségéig egy igen rövid légzésvédelem valósult meg. Az eszköz kikísérletezése és több tudományos-szakmai testületnél való bemutatása során látható és bizonyított volt, hogy a káros gázokat használható időtartamig távol tartotta a viselője légzőszerveitől. Egy kísérlet során a láng feletti tartózkodás során mintegy egy percen keresztül nem ütötte át a füst vagy a láng a védőréteget. Egész testpáncélos kivitelben tesztelve, nagy lángtéren való lassú áthatoláskor a kísérletben részt vevő tűzoltók nem sérültek meg, így egyszerre biztosította az eszköz a hő elleni és a légzésvédelmet. Ennek a korai légzésvédelmi eszköznek a következő évtizedeket érintő továbbfejlesztései során egy rögzített álarc került beépítésre és egy háton hordozott tartály.

Az 1880-as évekre került szabadalmaztatásra a „füstvédelmi” (smoke protector) megoldás a Vajen-Bader vállalat által. Willis C. Vajen egy vasáru kereskedő és feltaláló volt az Amerikai Egyesült Államokban (Indiana állam, Jackson Country), aki William Bader zongorakészítővel készítette az első kiviteletet, később, 1893-ban tökéletesítve azt Chicago tűzoltóparancsnoka, Dennis Swenie segítségével. 1898-ban az úgynevezett füstvédelmi sisak (smoke helmet) eljutott Ausztráliába is, ahol a Sydney-i Tűzoltóság vezető beosztású tisztje végzett vele kísérleteket. Itt kénnel, csípős chilipaprika őrlményével és szalmafüsttel telített helyiségben kerültek a tesztelési folyamatok lefolytatásra. A korabeli újságcikkek alapján az alapvetően bőrből készült alapok biztosítottak bizonyos mértékű védelmet a lehulló tárgyak ellen, a látás, kitekintés kristályüveglencséken keresztül történhetett meg. A kisméretű és hátul rögzített légtartály egy pumpával volt tölthető, és a környezettől függően szabályozhatóan használva – a korabeli hírek alapján – egy órán át biztosított légzésvédelmet. Jelen kutatás alapján nem egyértelmű a tömlővel való levegő-utánpótlás igénye és módja, minősége, ami az eszköz valós használati értékét is befolyásolja. A fűleknél nyílások kerültek kialakításra, így biztosítva a jobb hallást, valamint a bajba jutott tűzoltó egy rögzített síppal jelezhetett vészhelyzetet a társai számára ([URL4](#)).

1824-ben egy bányász, John Roberts alkotott egy füstkámzsát, másnéven „füst légzőt” a káros anyagok kiszűrésére. A jelen cikk témája szempontjából ez nem kifejezetten légzőkészülék, azonban hasonló kivitelű és különböző szűrőbetétes megoldásokat sok helyen használtak tűzoltók Európában és az Egyesült Államokban is. Az 1860-as évek környékén az Egyesült Királyságban, a Londoni Tűzoltóság egyik vezető beosztású tisztje, James Braidwood alkotott egy sisakból, rugalmas tömlőből és kézipumpából álló készüléket, a hősugárzás ellen vaskos ruházat és kámzsa szolgált. A készülék valós kutatás és fejlesztés alatt állt, kísérleti vizsgálatok során ellenőrizték a működését. A rendszerbeállítás követően a korabeli híradások alapján több londoni tüzesetnél is ezen eszköz segítségével sikeresen hajtottak végre életmentést. Torbjorn Lundmark kutatása alapján ez a feltaláló alkotta meg az első hordozható kivitelű légzőkészüléket ([Lundmark, 2020](#)). Ennél a kivitelnél két gumival bélelt vászonzsákot rögzítettek vállhevederrel a tűzoltóra, az alsóból egy tömlő érkezett az eszközt használó arcához a friss levegővel. Egy másik tömlő a kilégzett meleg levegőt juttatta vissza a hátra rögzített készülékbe, ahol ez a levegő visszahűlt, lassan lesüllyedt és összekeveredett az alsó levegőzsák frisslevegő tartalmával. Gyakorlatilag újralégzőként működött, azonban a mai modern hűtő, oxigénpótló és a káros anyagot kiszűrő képességek nélkül. A legnagyobb alkalmazási probléma ennél a megoldásnál a bevetési, esetleg kismértékben „védelminek” nevezhető időkeret volt, ami mindössze három-négy percet jelentett. Ez erősen korlátozta

a nagyobb mértékű zárttéri beavatkozásokat. Tartalék levegőzsákok kerültek biztosításra ledugózott állapotban, azonban nehézkes és aránylag jelentős időt igénylő volt a zsákok cseréje.

1863-ban szabadalmat adtak A. Lacour számára, aki „fejlesztett légzőkészüléket” készített. A rendszer tartalmazott egy gáztömör (légtömör) zsákot, mely vászonnál készült és a tűzoltó a hátán viselte, hasonlóan napjaink megoldásaihoz. Ezt a használat előtt megtöltötték levegővel (a korabeli lehetőségek alapján pumpálással), ez által 10–30 percnyi időtartamra elegendő tűzoltósági bevetést lehetett biztosítani. A tartályként szolgáló légszákból gumitömrlével érkezett a friss, nem szennyezett levegő a szájban tartott csatlakozóhoz (csutorához), hasonlóan a mai búvárkészülékekhez. Az orrot csipesszel lehetett lezárni, öszszeszární, a füstben való látást pedig szemüveg segítette, védte. Kísérleteket folytattak az eszközzel az Egyesült Államokon belül New Yorkban és Brooklynban, valamint az Amerikai Egyesült Államok haditengerészeténél (U.S. Navy), ahol az írások alapján kielégítő eredmények születtek.

Az 1870-es években az angol tűzoltóságok szűrőbetétes álarcokat (Neally’s Smoke Excluding Mask, Neally füstmentes álarc) kezdtek alkalmazni. Ez a kivitel tartalmazott egy nyakban viselt, vízzel töltött zacskót, amelyhez két szivacs-szűrő csatlakozott. A zacskó megnyomásával a szűrők nedvesen tarthatók voltak.

Az európai szárazföldre visszakanyarodva, egy újabb hordozható légzőkészülék került bemutatásra a Belga Tudományos Akadémián 1853-ban. Ez az eszköz elsősorban a bányákban végzet munkákhoz lett tervezve oxigénes újralégzőként. Ezt a légzőkészülék-típust később többen, a világ több táján fejlesztették tovább. A zárt rendszerű, oxigénes újralégzőket Bernhard Drager is újratervezte 1903-ban, amely kivitel a nagyobb tűzoltóságok számos városban alkalmazták mind Európában, mind az Amerikai Egyesült Államokban.

Az első sikeres amerikai hordozható légzőkészülék Gibbs nevéhez fűződik, aki kísérleteit 1915-ben elkezdve, 1918-ban már annak gyártását kezdte meg az Edison Laboratories-nél (Orange város, New Jersey állam).

A John Hopkins Egyetem és a Kaliforniai Egyetem 1920-ban kutatást végzett a szűrőbetétes álarcok terén a szénmonoxiddal telített környezetben való használatra. Egy katalizátort (Hopcalite) hoztak létre, amely bár nem távolította vagy nyelte el a szénmonoxidot, azonban oxidálta, elégette. Ezen a módon gyakorlatilag ártalmatlanította ezt az emberi szervezetre, a beavatkozó tűzoltóra veszélyes anyagot.

Torbjorn Lundmark a tűzoltói légzésvédelem-történet ismertető írásában megemlíti – a jelen cikkben bemutatott többi szerzőn túl – számos további személyt, így a korai fejlesztésekben nagy szerepet vállaló búvárspecialista Sir Robert Henry Davist és Sir Eyre Massey Shaw tűzoltótisztet (Lundmark, 2020).

Rajtuk kívül felmerül még a jelen cikkben már említett ír fizikus, John Tyndall professzor és John Roberts bányász és amatőr feltaláló is. Franciaországban a Párizsi Tűzoltóságon (franciául: Sapeurs-Pompiers) egy felsőtestet fedő eszközt fejlesztettek, amibe fűjtató segítségével juttattak friss levegőt. Angliában szintén alkalmaztak hasonló eszközt tehénbőrből készítve, „füstkabát” (Smoke Jacket) néven.

Ezek a megoldások, hasonlóan a többi korabeli kivitelhez ugyanazzal a nagy hátránnyal rendelkeztek: a friss levegő épületből, zárt térből kintről való bejutatásának igénye további személyek által, valamint a korlátozott távolság a levegőtömlő adott hossza okán.

Egy olyan másik előremutató eszközre vetült fény már két évvel korábban, amelynek egyes képességeit és tulajdonságait a mai napig is használjuk. A Charles Anthony Deane által megalkotott zárt sisakba rugalmas tömlőn keresztül pumpáltak levegőt oly módon, hogy a kilátást biztosító üvegnél érkezzen be a levegő, így a kilégzésnél keletkező és az üveg belső felületére lecsapódó pára csökkenthetővé vált. A ma használatos modern légzőkészülékeknél ez a cél hasonló módon van megoldva.

Egy másik forrás alapján egy angol farmer 1818-ban Whitstable-ben (Egyesült Királyság) olyan sisakot viselve mentette ki a lovait az égő és füstben álló istállójából, amelybe egy hosszú tömlővel kézipumpával folyamatosan külső, friss levegőt pumpáltak (URL5). Ez a kézipumpa szolgáltatva közvetlenül előtte az oltóvizet, John Deane nevéhez kötődik a két eszköz (sisak és a tömlő kézipumpával) összeszerelése és víz helyett levegővel való működtetése.

Ian Taggart több egyéb korai légzésvédelmi megoldást is bemutat összefoglaló történeti írásában (URL13). A környezeti levegő szűrésén alapuló megoldások közül érdekes Samuel Barton, londoni feltaláló 1874-ben szabadalmaztatott eszköze. A leírása alapján az általa alkotott légzőkészülék célja: „*a légzés lehetővé tétele olyan helyeken, ahol a légkör mérgező gázokkal, gőzökkel, füsttel vagy egyéb szennyeződésekkel van telítve*” (URL13). A találmány tartalmazott egy gumból és fémből készült sisakot rögzítőhevederekkel a fej és arc védelmére, üveg kitekintő lencsákat, valamint egy gumival bevont kámzsát, kiegészítve egy szeleppel a ki- és belégzéshez. Egy fémtartály a maszk elején tartalmazta a különböző szűrőrétegeket hasonlóan más efféle megoldásokhoz (szén, mész és glicerinnel átitatott vatta). Módosított kivitelében egy, a háton viselt tartály csatlakozott az álarchoz, amin keresztül a tűzoltó be- és kilélegzett gyakorlatilag zárt újralégzőként működően, mészalapú szűrőbetétekkel a szénmonoxid eltávolítására.

Egy Merriman néven ismert denveri tűzoltó fejlesztett 1892-ben egy levegőtömlővel ellátott védőmaszkot. A megoldásban a tömlő az elefánt ormányához

hasonlóan az álarc elülső részétől csatlakozott a tűzoltótömlővel párhuzamosan futó levegőtömlőhöz. 1870-ben Berlinben Bernhard Loeb kezdett gyártásába és forgalmazásába a saját légzésvédelmi eszközének. Az által fejlesztett készülék számos helyen szabadalmaztatva is lett, működésében hasonló a kortárs eszközökhöz. A „Respirator” megnevezésű, az Egyesült Államokban beadott szabadalmából idézve: „*megtisztítja a füst, ártalmatlan gázok és gőzök által szennyezett, megrontott levegőt*”. A hátra rögzített háromkamrás fémtartályban egy szűrőrendszer lett kialakítva folyékony vegyszerekkel, faszénrel és vattával. Egy rugalmas tömlővel került összekötetésre a szájban tartott csutorával, ezen keresztül lélegzett az eszköz alkalmazója. Ugyanezen eszköz egy másik kivitelénél a tartály közvetlenül egy zárt sisakhoz került rögzítésre.

A hordozható, a környezeti levegőtől viszonylag független megoldások sorából mutatja be ugyanezen szerző (Ian Taggart) Lane pneumatikus létfenntartóját (Lane’s pneumatic Life-preserver) 1850-ből. Benjamin Lane (Egyesült Államok, Massachusetts) kapta az első ismert helyi szabadalmat sűrített levegős légzésvédelmi eszközre.

Pat McLoughlin szintén a korai eredményeket ismertette 2008 augusztus 1-jén a *Health and Safety Middle East* kiadványban (McLoughlin, 2008). Ez alapján 1879-ben egy hajómérnök, Henry Fleuss alkotott egy megemlíthető és hatékony megoldást, amely a regeneráló (zárt) légzőkészülék megalkotására irányult Killingworth Colliery (Egyesült Királyság) bányáinál a mentési tevékenységek segítésére. Írása alapján a Londoni Tűzoltóság bár már használt légzőkészülékeket 1913-tól, de ez mégis 1943-tól került általános rendszeresítésre és bevezetésre a készenléti szolgálat teljes területén. Egy internetes forrás alapján a Londoni Tűzoltóság mellett New Yorkban és Bostonban is közel egyidőben jelentek meg a légzésvédelem ilyen műszaki támogatási lehetőségei ([URL1](#)).

Rob Evans a korai tűzoltók megnevezésénél a füstevőket (smoke eaters) említi, valószínűleg a korábban is tárgyalt, a korabeli tűzoltók benedvesített szakálluknak szájban tartása miatt is ([URL9](#)). Az elsődleges légzésvédelmi és a sugárzó hő elleni arcfelületvédelmi eszközként jelentek meg a különböző fém, bádgisakok esetleges és kezdetleges légzéscsatlakozókkal. A bányaiparból átvett, kémiai elven működő légzőkészülékek (oxigénregenerációs) alapján történt néhány kezdeti lépés a tűzoltósági használat irányába. Az MSA Safety Company által gyártott Chemox kivitel nem váltotta be hosszú távon a hozzá fűzött reményeket, mivel nem volt mérhető és ellenőrizhető a generált oxigén mennyisége és a hátralévő védelmi idő, amely mintegy negyven perc körülire tehető. Ezt követően, immár a későbbi korszakokban, a sűrített levegős megoldások kezdtek tért nyerni az olyan nyomáscsökkentővel ellátott (tüdőautomatás) egységekkel, amelyek a levegővétel során a szükséges mértékben adagolták

a levegőt. A második világháború végére, 1943-ban kezdtek megjelenni ezek a lehetőségek, és pár évvel később a komplett, tűzoltósági eszközök. A korábbi Chemox rendszereket a tűzoltóságok (jellemzően angolszász területeken) folyamatosan el is kezdték cserélni erre a modernebb és hatékonyabb kivitelre.

Európában a Draeger által (a honlapjukon található történelmi kitekintés alapján) szintén a második világháború során történt meg a modernizált légzésvédelmi eszközük bemutatása 1941-ben, majd 1953-ban ennek egy továbbfejlesztett változatát mutatták be.

Több városi tűzoltóság az Amerikai Egyesült Államokban (jellemzően a magyar önkormányzati, önkéntes tűzoltósági formához hasonlóak) rendelkezik honlapokkal, ahol a történelmi gyökereiket és múltjukat is bemutatják. A Wethersfieldi Önkéntes Tűzoltóság írásában kitér a tűzoltók korabeli megnevezésére: „*emberek vastüdőkkel és falétrákkal*” (URL6). A Carlstadti Tűzoltóság egy későbbi lépcsőt emel ki a honlapján a légzőkészülékes használat fejlődésében, miszerint itt már 1950 óta – 20 évvel annak az Egyesült Államokban való kötelezővé tétele előtt – használnak ilyen eszközt (URL8). Látható olyan amerikai tűzoltóságra is példa (Wayside), ahol 1976-ban szerezték be az első sűrített levegős légzőkészülékeiket, ezt megelőzően a második világháborúból megmaradt gázálcokat használták zárttéri tűzoltási és személymentési tevékenységeknél (URL8).

Az előzőben említett Carlstadti Tűzoltóság honlapján valószínűleg az Amerikai Egyesült Államokban használatos szabályozásra gondolnak. Erről bővebben szólva, a National Fire Protection Association (röviden és a továbbiakban: NFPA, magyarul Nemzeti Tűzvédelmi Szövetség) adja ki és tartja karban, tovább aktualizálja az amerikai tűzvédelmi szabályozókat, hasonló tartalommal és gondossággal, mint a magyarországi törvények, miniszteri rendeletek vagy szakmai belső szabályozók. 1971-ben került kiadásra az NFPA szabványa a tűzoltási tevékenység során használandó védőeszközökről (Standard on Protective Ensembles for Structural Fire Fighting and Proximity Fire Fighting), valamint a légzésvédelmi eszközökről (19B, angolul: Standard for Respiratory Protective Equipment for Firefighters).

Ezt megelőzően a második világháború végére helyezik a tűzoltók légzésvédelmi eszközzel való magasabb szintű ellátását több angolszász forrásban is. Ekkor a repülőgépek hajózó személyzete légzéstámogatásának ellátása során szerzett eredményein alapulva fejlesztette ki a Scott gyártó a saját tűzoltósági eszközét 1945-ben, tekintettel a sok helyen tapasztalható szűrőbetétes és zárt, regeneráló, újralégző megoldásokra és azok elégtelenségére. A szájhagyomány alapján a gyár fejlesztőmérnökei egy közeli tüzesetnél tapasztalták a beavatkozó tűzoltók korabeli légzésvédelmi lehetőségeit, és felismerték az ebben rejlő

fejlesztési potenciált, valamint igényt. Az eszköz bevezetése előtti közel egy-éves csapatpróba Bostonban és New Yorkban zajlott.

1976-ban újabb lépésként nagyobb nyomású rendszereket fejlesztett ki a Scott gyártó, elérve a 4500 PSI, körülbelül 300 baros értéket. Ez a ma is használatos rendszerek átlagos teljesítménye és képessége. A korábbi kivitelek 2216 PSI és 3000 PSI voltak, azaz 150 bar és 200 bar levegőnyomásra kerültek méretezésre és alkalmazásra. Maradva a palacknyomások területén, ugyanezen gyártó az elmúlt években újabb fejlesztést vezetett be a gyakorlatba.

A légzőkészülékek különböző elemei is fejlesztésre kerültek az elmúlt száz év során, így a hordozó, rögzítőelemek is. A nomex használatának köszönhetően nagyobb tűz elleni állóképesség, egyben nagyobb fizikai sérülés elleni védelem, kopásállóság került elérésre. A vágásoknak, roncsolásnak és a különböző károsító vegyi anyagoknak szintén jobban ellenáll ezen anyag, a fenti negatív hatások pedig a tűzeseti, káreseti helyszíneken jellemzően jelen vannak.

1981-es az NFPA szabványa a beavatkozó tűzoltók légzésvédelmi támogatásának minimumkövetelményeire (angolul: Standard on Open-Circuit Self-Contained Breathing Apparatus [SCBA] for Emergency Services). A légzőkészülékekre építhető vagy azokba integrálható egyéb kiegészítő eszközökre szabványszintű előírás is érkezett, 1982-től az NFPA előírja egy szabványosított személyi riasztó eszköz használatát (angolul: personal alert safety system, röviden: PASS). Ezek által riasztóhang adható vagy indul meg automatikusan, amennyiben a tűzoltó bizonyos ideig mozdulatlan vagy ha elfogy a légzőkészülék levegőmennyisége. Ezek a szabványok már kötelezően előírták a túlnyomásos, nyílt rendszerű légzőkészülékek alkalmazását, ez által elkerülve a szennyezett, veszélyes külső levegő bejutását az álarc belsejébe ([URL11](#)).

A légzőkészülékek működési elve és alapjai, a felépítésük az elmúlt évtizedek alatt nem sok tekintetben változott. Kisebb módosulások, bővítések és fejlesztések történtek azonban, amelyek a súlyterhet, a bevetési időt, az egyéb beavatkozási képességet jelentősen javítják.

Az egyik alapvető eleme a légzőkészülékeknek a sűrített levegő tárolására szolgáló tartályok, közismertebben palackok. Jelen cikk kapcsán ezek fejlődése is bemutatásra kerül.

Mark Anderson írásában az 1950-es évektől kezdődő változásokat mutatja be, különös tekintettel a kompozit kivitelekre ([Anderson, 2012](#)). Kezdetben az Egyesült Államok haditengerészete által használt Polaris rakétamotor kompozit tartályát alkalmazták erre a célra a hatvanas évek végéig. Ez a megoldás a használat és az öregedés során nagyfokú elhasználódást jelentett, azonban az előnyök (kisebb súly) mellett. Az 1960-as évek végétől a kevlar szövőanyag alkalmazása tört elő a NASA által kifejlesztett űrrepülési alapokon. A hétköznapinak

nevezhető tűzoltósági használatra a későbbiekben már a gazdaságosabb karbon-szálak (szénszálak) felhasználására történt áttérés. A kedvező súly, használhatósági szempontok miatt a kompozit palackok tűzoltósági rendszeresítési köre erősen bővült, azonban a korábbi acélpalackokhoz viszonyítottan sérülékenyebb kivitelűek lettek. A különböző állami szabályozások 15 évben maximalizálták a készenlétnél tartási időt tekintettel arra, hogy az üvegszálak sérülése esetén a magas benntartandó nyomás veszélyes helyzetet idézhet elő. Ilyen szabályozás volt az Amerikai Egyesült Államokban a Szállítási Minisztérium (Department of Transportation, röviden és közismertebben: DOT) vonatkozó előírása és meghatározott korlátai. A további tanulmányokat, vonatkozó kísérleteket követően a karbonszálak alkalmazásával készített üvegszál erősítésű kompozit palackok felülvizsgálatot követően további 15 évben tarthatók készenlétnél. Az ezt követő lépés volt olyan új kivitelű kompozit palackok ellőállítás, amelyek korlátlan ideig felhasználhatók, nincs lejárat idejük. Ma már Európában is több helyen gyártanak olyan kiviteleket, amelyek teljesítik ezt a szintet.

A palackok elmúlt évszázados fejlődését tekintve a réz, majd acélpalackoktól eljutottunk a különböző anyagú, üvegszál erősítésű kompozit kivitelekig, ahol már egy belső fém, alumínium palacktestre üvegszál szövéssel kerül burkolás. Azonban már most is elérhető a teljesen kompozit kivitel, amely a közeljövőben várhatóan felváltja az elmúlt évtizedek formáját. Ennek köszönhetően a fém belső megszűnik, mindössze egy műanyag vázra kerülnek közvetlenül kialakításra az üvegszálak, további súlycsökkenés és korlátlan ideig szóló felhasználhatóság mellett.

A mai általánosan használt tűzoltó légzésvédelem a hordozható kivitelű, sűrített levegős rendszer elérése az előzőekben említett korai megoldásokon keresztül vezetett. A jelenlegi 300 bar nyomással rendelkező panorámaálarcos és komfortos hordkerettel és vállhevederzettel ellátott kivitelek közül több gyártó, több komfortfokozatban gyárt kismértékben eltérő típusokat, amelyek különböző további kiegészítésekkel is felszerelhetők a beavatkozások biztonságának, hatékonyságának növelése céljából. Ennek a jelenlegi fejlettségi szintnek elérésére a 20. században is több lépés volt szükséges.

A lényeges és egyre markánsabb különbség a tűzoltó légzésvédelmi eszközök között a hordozható, egyénileg viselt kivitel volt. Az 1900-as évek elejétől láthatóan megindult a folyamat ezek térnyerése felé, ennek oka a technológiai fejlettség általi egyre nagyobb támogatás, a beavatkozási hatékonyság és biztonság ez által elérhető magasabb szintje volt. A más személytől és tomlótól való független mozgás viszonylag huzamosabb ideig (több mint tíz perc), valamint a külső szennyezett, ismeretlen oxigénmennyiségű, füsttel és káros gázokkal telített tértől teljesen függetleníthető tűzoltó egyértelműen biztosítható

ezeket az alapfeltételeket. Az első ilyen megoldások a már említett újralégzők, oxigénregenerálók voltak.

Ezt követően 1954-ben mutatta be a svéd Interspiro gyártó a Divator névre keresztelt légzőkészülékét, ami megalapozta a későbbi tűzoltósági változatokat. A történelmiséget folytatva 1965-től jelent meg egyre több gyártónál a 200 bar nyomású sűrített levegős rendszer, akár duplapalackos kivitelben is. 1973-tól már láthatók integrált rádiókommunikációs megoldások.

Az újabb nagyobbak tekinthető lépés 1981-től látható, amikor megjelentek az első túlnyomásos tüdőautomaták, amelyek zárt állapotból az első lélegzetvétel során automatikusan aktiválódtak. 1991-től megindultak a különböző kompozit anyagokból történő palackgyártások, 1998-tól a társ-légzőcsatlakozók (buddy-breathing) kialakítása látható, amit a vonatkozó amerikai NFPA szabvány is figyelembe vett.

Napjainkat érintően, 2013-tól már megjelennek a légzőálarcon belüli elektronikus kommunikációs lehetőségek, mint az egymás közötti rádiókapcsolat különböző megoldásokkal (digitális Tetra vagy hétköznapi rádióhullámokon), vagy a helyszíni beszéd kihangosíthatósága (Lundmark, 2020).

Következtetések

A széles körű nemzetközi irodalom áttekintése során láthatók azok a lépések és próbálkozások, amelyek a mindenkori műszaki fejlettség szintjén a tűzoltósági légzésvédelem megoldására irányultak. A bemutatott megoldások alapján a ma használatos eszközök fejlődése láthatóvá vált és előre vetíthető a közeljövő fejlődési iránya is.

Jason Traynor a következőképpen foglalja össze a jövőbeli fejlesztési javaslatokat a tűzoltók sűrített levegős légzésvédelmi eszközeire vonatkozólag (Traynor, 2019):

- Legyenek integrálva a fejlettebb kárhelyszíni kommunikációs megoldások. Ezek magukkal vonják a hatékonyabb és biztonságosabb életmentési, tűzoltási, műszaki mentési tevékenységeket. Ide tartozóan és a technológia lehetőségei függvényében a telemetria (személyi és műszaki adatok továbbítása a vezetési pontokra) minél szélesebb körű alkalmazása is indokolt. Másik gondolatosság az egyre fejlettebb rendszerek rendszerbeállítása kapcsán, hogy a már meglévő és készenlétben álló eszközökkel való minél magasabb szintű kompatibilitás biztosíthatja az új rendszerekbe való átmenetet.
- A különböző kiegészítők, cserélhető modulok a légzésvédelmi eszközök terén biztosíthatják a hosszú távú rendszerben tarthatóságot, ez által

- a költséghatékonyságot és az elavulási időszak kitolását. A régebbi eszközökkel való kompatibilitás, együtt használhatóság a mindennapi készenléti rugalmasságot, szervezhetőséget segíti elő.
- A felhasználóbarát, tehát gyakorlatilag az ergonómiai tervezés a következő fókuszterület. A legmegfelelőbb eszközök fejlesztésénél az azokat használó tűzoltók igényeivel és szükségével kell kezdeni. Az egy kivitelben, egy általános méretben való gondolkodás nem tud mindig célravezető és hatékony lenni. Célszerű a jövő fejlesztéseinek minden egyes lépésébe bevonni az annak használatra tervezett állományt a tervezéstől kezdve, a különböző tesztelési és csapatpróbás folyamatokon keresztül. Érdemes figyelemmel lenni a különböző káreseti környezetekre és az akár országonként eltérő beavatkozási taktikákra, igényekre, tűzoltói feladatokra. Itt a fejlesztendő légzésvédelmi eszközök variálhatósága, bővíthetősége vagy cserélhető modulokból való felépítése tud hasznos lenni.
 - Az elsődleges célnak a sok-sok egyéb vonatkozó alapkövetelmény mellett a könnyű, egyszerű használatnak kell lennie. Ez növeli a védőeszközt használó bizalmát is azzal szemben. Az egyszerű használat mellett az egyszerű karbantartási, tisztítási követelmények kialakítása is fontos szempont, gondolva nemcsak a kárhelyszíni, hanem a készenlét visszaállítását vagy a rendszeres karbantartási feladatokat célzó lépésekre.

Felhasznált irodalom

- Anderson, M. (2012). *A Review of Composite SCBA Cylinders and DOT Life Extension*, Digital Wave Corporation. http://media.wix.com/ugd/d00b78_72625b919876457fb9191418c1259c6b.pdf
- Berki I. (2018). „Az ötlet” – Kőszeghi-Mártony Károly találmánya – a sűrített levegős légzőkészülék. *Védelem Tudomány*, 3(4), 200–224.
- Lukácsi L. (2014). *Az izolációs légzőkészülékek katonai alkalmazásának lehetőségei*. TDK dolgozat. Óbudai Egyetem.
- Lundmark, T. (2020). Bring your own air: a brief history of breathing apparatus, *Asia Pacific FIRE*, (74), Social Report. <https://apfmag.mdmpublishing.com/bring-your-own-air-a-brief-history-of-breathing-apparatus/>
- McLoughlin, P. (2008). *Breathing Apparatus, Health and Safety Middle East 01st Aug 2008*. <https://www.hsmemagazine.com/article/breathing-apparatus/>

- Spelce, D., Rehak, T. R., Metzler, R. W. & Johnson, J. S. (2017). Pre-World War I Firefighter Respirators and the U.S. Bureau of Mines Involvement in WWI. *J Int Soc Respir Prot.* 34(2), 128–135.
- Szücs T. (2007). *A beavatkozó állomány személyi védelme*. AnZDoc. <https://adoc.pub/e-harmastagozodas-egyarant-fontos-elemei-kzl-a-megfelel-ved.html>
- Traynor, J. (2019). The evolution of SCBA, *International FIRE*, 63(11), 58–60. <https://iffmag.mdmpublishing.com/the-evolution-of-scba/>
- Varga F. (2020). A budapesti hivatásos tűzoltóság története 1870–2020. *Belügyi Szemle*, 68(8), 31–50. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.8.2>
- Zemplén I. (2008). Légzőkészülékek használatának munkavédelmi szabályai. *Védelem online*. <http://www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/142-legzokeszulekek-hasznalatanak-munkavedelmi-szabalyai.pdf>

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: *Self-contained breathing apparatuses and supplied air respirators with an escape self-contained breathing apparatus*. <https://insights.globalspec.com/article/12423/scba-101-self-contained-breathing-apparatuses-and-supplied-air-respirators-with-an-escape-self-contained-breathing-apparatus>
- URL2: *Breathing apparatus. London Fire Brigade*. <https://www.london-fire.gov.uk/museum/history-and-stories/a-brief-history-of-our-breathing-apparatus/>
- URL3: *100 Years of Respiratory Protection History. The National Personal Protective Technology Laboratory*. <https://www.cdc.gov/niosh/npptl/Respiratory-Protection-history.html>
- URL4: *Where there is smoke, there's fire... Museum of Fire Heritage Team*. <https://www.museumoffire.net/single-post/where-there-is-smoke-there-s-fire>
- URL5: *Self contained breathing apparatus. Sure Safety*. <https://suresafety.com/blog-fire-breathing-apparatus>
- URL6: *A History of the Wethersfield Fire Department. Wethersfield Volunteer Fire Department*. <https://www.wvfd.org/department-history>
- URL7: *History. Carlstadt Fire Department*. <http://carlstadtdf.org/history.html>
- URL8: *Wayside Volunteer Fire Department History*. <https://www.waysidefiredept.org/wvfd-history/>
- URL9: *50 years of SCBA: Innovations to breathing apparatus most significant development in fire service. FIREfighting in Canada*. <https://www.firefightingincanada.com/50-years-of-scba-ffic-1235/>
- URL10: *When was breathing apparatus invented? SidMartinBio*. <https://www.sidmartinbio.org/when-was-breathing-apparatus-invented/>
- URL11: *The History of Firefighter Personal Protective Equipment*. <https://www.fireengineering.com/fire-prevention-protection/the-history-of-firefighter-personal-protective-equipment/#gref>

URL12: *SCBA History. The Development of Breathing Apparatus.* http://lishfd.org/History/scba_history.htm

URL13: *The invention of the gas mask.* <https://web.archive.org/web/20130502145330/http://www33.brinkster.com/iiii/gasmask/page.html>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Pántya P. (2023). A tűzoltósági, katasztrófavédelmi légzésvédelem története, jelene és jövőbeli lehetőségei. *Belügyi Szemle*, 71(3), 493–511. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.3.8>

Ajánlás a Nemzetközi Rendészeti Figyelő IX. száma elé

Recommendation to the VIII. issue of the International Law Enforcement Observer

Finszter Géza

professor emeritus, ny. rendőr ezredes
Magyar Tudományos Akadémia doktora,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar

Korinek László

professor emeritus
Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja,
Pécsi Tudományegyetem,
Állam- és Jogtudományi Kar

Absztrakt

Cél: A nemzetközi kitekintés ezúttal olyan kutatásokra hívja fel a Belügyi Szemle olvasóinak figyelmét, amelyek – túl azon, hogy a hagyományosnak mondható témakörökben (rendőri veszélyvállalás, rasszizmus, bűnszervezetek, erőszakos bűnözés, terrorizmus, emberi jogok értelmezése) eredményeket hoznak – metodikai meglepetésekkel is szolgálnak.

Módszertan: Ahhoz, hogy a tudományos kíváncsiság valóban új ismeretekhez vezessen, a kutatói szemlélet frissítésére van szükség. Példának okáért a rendőri erőszak jogállami elutasítása hagyományosan a normasértő és amorális hatóság magatartás szociológiai értelmezését tekintette feladatának (Dieu, 1995). Kevesebb figyelem vetült a rendészeti hivatás azon vonásaira, vagy a szervezeti kultúra olyan gyökereire, amelyek a hivatali jogsértések terjedéséért felelősek. Ez utóbbiak természetrajza ismerhető meg Németh Ágota recenziójából. Eredeti szemlélet bontakozik ki a rendőrség „esendőségéről” szóló tanulmányban, amelyről Takács Gergely számol be. Ismét igazolódtak a közbiztonság védelmének és a közrend fenntartásának sajátos vonásai: a jogsértés váratlansága, az azonnali reagálás szükségessége, a beavatkozó autonómiája (Hug, 1997). Ezek a jellemzők a rendőri hatalom korlátozása helyett a generális felhatalmazásnak adnak teret, és ugyanakkor a rendészeti tevékenység hibaforrásait is hordozzák. Módszertani újításról tudósít Hermann Zsombor, aki a hálózatelmélet sikeres felhasználását szemlélteti, amikor a bűnszervezeti modellek brit kutatásába ad betekintést.

Megállapítások: Erdélyi Ákos arra a kutatásra figyelt fel, amelyik a terrorizmus elleni küzdelem szervezeti széttagoltságára és a hírszerzési adatok szenzitív jellegére tekintettel arra keresi a választ: miként találhatják meg a terrorizmus elleni küzdelemben résztvevő hatóságok a finom egyensúlyt a hírszerzési

információk megosztása és azok biztonságos védelme között. Az amerikai kontinens rendőrségei soraiban jelenlévő rasszista szemléletmód leküzdésére a közösségi rendfenntartásban rejlő megoldási lehetőségeket vizsgálja az a tanulmány, amelyiket Suszter Tamás ismertet. Az erőszakos bűnelkövetők tipológiája megrajzolható olyan megközelítésben, ami a büntetésüket töltő elítéltek bűnözői múltjára alapoz. Dragon Sándor recenziója egy ilyen kutatást méltat. A terrorizmus büntetőjogi szankcionálásának szigorodása figyelhető meg abban a francia szabályozásban, ami a terrorcselekményekért elítéltek mellékbüntetéseként a honosítással szerzett állampolgárságtól megfosztást is lehetővé teszi. *„A francia jog szerint elvesztheti állampolgárságát az a személy, akinek lojalitása és hűsége vitatható, megfosztani azonban csak honosított állampolgárt lehet. Extra biztosíték a bűncselekmény miatti elítélés követelménye. A szakasz olvasása során jól érzékelhető, hogy a bevándorlás és a biztonság közötti negatív kapcsolat a terrorizmus elleni törvények szigorodásában ölt testet.”* Mágó Barbara írása rámutat arra az alkotmányos helyzetre, ami az állampolgársághoz való jogosultságot az emberi méltóság körébe helyezi, az pedig sérthetetlen, büntetőjogi eszközökkel sem korlátozható. A probléma mélyebb megértéséhez kétségtelenül szükséges a terrorizmus társadalomtudományi fogalmának pontosítása, amint arra a hazai szakirodalomban is példát találunk (Pék, 2022).

Érték: A rendészeti kutatások legújabb külföldi termékei – tematikai sokszínűségük mellett – a terület művelőinek azonos értékrendjéről tanúskodnak. Valamennyi munkában jelen van a felismerés: a rendészeti igazgatás társadalmi rendeltetését jogállami igényességgel akkor töltheti be, ha sikerül megvalósítani az eredményesség és a törvényesség harmóniáját. Ebben a törekvésben a rendészettudománynak is nagy a felelőssége.

Kulcsszavak: rendőri veszélyvállalás, bünszervezetek, terrorizmus, emberi jogok értelmezése

Abstract

Aim: This time, the international overview draws the attention of the readers of *Belügyi Szemle* to certain studies, which - in addition to providing results in the traditional areas (police endangerment, racism, criminal organisations, violent crime, terrorism, human rights interpretation) - also offer methodological surprises.

Methodology: For scientific curiosity to lead to genuinely new knowledge, a fresh approach to research is needed. For example, the rejection of police vulnerability as a rule of law has traditionally taken as its task the sociological

interpretation of norm-breaking and amoral official behaviour (Dieu, 1995). Less attention has been paid to the features of the law enforcement profession or the roots of the organisational culture that are responsible for the proliferation of malpractice. A review by Ágota Németh gives an insight into the character of the latter. An original perspective emerges in a study on the “fallibility” of the police, reported by Gergely Takács. The specific characteristics of the protection of public safety and the maintenance of public order have been confirmed again: the unexpectedness of the violation, the need for immediate reaction, the autonomy of the intervener (Hug, 1997). These features give room for general empowerment rather than limitation of police power, and at the same time they are a source of error in policing. A methodological innovation is reported by Zsombor Hermann, who illustrates the successful use of network theory by providing insights into British research on criminal organisation models.

Findings: Ákos Erdélyi has turned his attention to research - taking the organisational fragmentation of the fight against terrorism and the sensitive nature of intelligence data into consideration - that seeks to find the answer to how counter-terrorism authorities can strike a delicate balance between sharing intelligence information and securely protecting it. The study reviewed by Tamás Suszter explores the potential of community policing as a solution to get over the racist attitudes in the police forces of the American continent. A typology of violent offenders can be drawn from an approach based on the criminal history of convicts serving their sentences. Sándor Dragon’s review presents such a research. The tightening of criminal sanctions against terrorism can be seen in the French legislation, which also allows for the deprivation of nationality acquired through naturalisation as a supplementary punishment for those convicted of terrorist acts. *“Under French law, a person whose loyalty and allegiance are in doubt can lose his or her nationality, but only a naturalised citizen can be deprived of it. An extra safeguard is the requirement of a criminal conviction. Reading this section, it is clear that the negative link between immigration and security is reflected in the tightening of anti-terrorism laws.”* Barbara Mágó’s article points out the constitutional situation that places the right to citizenship within the sphere of human dignity, which is inviolable and cannot be restricted by criminal law. For a deeper understanding of the problem, it is undoubtedly necessary to clarify the social science concept of terrorism, as can be found in the domestic literature (Pék, 2022).

Value: The latest foreign products of law enforcement research, in addition to their thematic diversity, testify to the common values of those working in the discipline. All of these works are based on the recognition that law enforcement

administration can fulfil its social function with the rigour of the rule of law only if it succeeds in achieving harmony between efficiency and legality. Law enforcement science also has a major responsibility in this endeavour.

Keywords: police vulnerability, criminal organisations, terrorism, interpretation of human rights

NEMZETKÖZI RENDÉSZETI FIGYELŐ

Nemzetközi Rendészeti Figyelő IX.

International Law Enforcement Observer IX.

Németh Ágota

Dr. mesteroktató, rendőr alezredes
Nemzeti Közszerológati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
nemeth.agota@uni-nke.hu

Susztér Tamás

mb. bűnügyi rendőrfőkapitány-
helyettes, doktorandusz, rendőr ezredes
Veszprém Vármegyei Rendőr-
főkapitányság,
Nemzeti Közszerológati Egyetem,
Rendészettudományi Doktori Iskola

Takács Gergely

megbízott oktató
Nemzeti Közszerológati Egyetem,
Terrorrelhárítási Tanszék

Hermann Zsombor

pszichológus, viselkedéselemző
Nemzeti Közszerológati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
hermann.zsombor@uni-nke.hu

Dragon Sándor

Dr., tanársegéd, c. rendőr ezredes,
rendőrségi főtanácsos
Nemzeti Közszerológati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
dragon.sandor@uni-nke.hu

Erdélyi Ákos

kriminológus, bűnügyi pszichológus,
doktorandusz
Nemzeti Közszerológati Egyetem,
Rendészettudományi Doktori Iskola
erdelyi.akos@stud.uni-nke.hu

Mágó Barbara

Dr., mesteroktató, rendőr őrnagy
Nemzeti Közszerológati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
mago.barbara@uni-nke.hu

Németh Ágota

„Készülj fel a háborúra, ha békét akarsz!” – a rendőri veszélyek narratívájának elemzése

Mario S. Staller az Észak-Rajna-Vesztfáliai Rendészeti és Közszerológati Egyetem professzora és Swen Koerner a Kölni Sportegyetem Edzéspedagógiai és Harcászatkutatási Tanszék munkatársa közös tanulmányukban (2022) a rendőrségen belül vizsgálódva arra keresik a választ, hogy melyek azok a tényezők, amelyek a rendőri erőszak veszélyére utalnak.

A bevezetésben rögzítésre kerül, hogy intuitívan és tudományosan is vitathatatlan, hogy a rendőri hivatás magában hordozza az erőszak kockázatát. Ugyanakkor

tarthatatlan, hogy a rendőrök által elkövetett erőszak kockázata Németország területén mindenhol jelen van, és az utóbbi időben ez a veszély drámaian növekedett is.

Rendszerszemléleti megközelítésből kiindulva az egyedi esetek, történetek fontos szerepet játszanak a szervezet működésében, a szakmai tapasztalatok értelmezésében, az állomány tagjainak identitásépítésében, a különféle kötődések kialakulásában, valamint a szervezeti tudás közvetítésében. A szervezeti kultúra az egyes rendőrök és döntéshozók magatartására is hatással van.

Több tudós rámutatott, hogy szervezeten belüli egyedi esetek ismertetése a rendőri képzésben, különösen a gyakorlati ismeretek bővítésében kulcsfontosságú, bár az oktatásnak nem hivatalos eleme. A kutatások szerint e folyamat során olyan értékek és attitűdök is öröklődhetnek, melyek etikailag kifogásolhatók lehetnek. Ez magába foglalja a hegemon hatalmi struktúrák fenntartását azáltal, hogy bizonyos viselkedési formákat, nézőpontokat vagy személyeket nélkülözhetetlennek állítanak be a rendőri logika kontextusában. Példának okáért egyfelől a rendőri hivatást férfias szakmának tekintik, másfelől pedig bizonyos társadalmi csoporthoz tartozó embereket veszélyesnek ítélnék meg, akikkel szemben a kemény rendőri fellépés indokolt.

Ezeknek az egyedi eseteknek hitelessége a rendőr szervezeten belül elfoglalt helyétől és saját tapasztalataitól is függ, objektív igazságtartalma azonban nem változik. Az egyén alapvetően hajlamos arra, hogy sokkal többet tanul az esetek saját tapasztalataihoz igazodó értelmezéséből, mint racionális magyarázatából. Ezek az egyéni nézőpontok pedig szöges ellentétben állhatnak a szakmailag kialakított álláspontokkal. Ez igazi problémát akkor jelent, amikor az egyéni vélemény a szakmai megállapításokat megkérdőjelezi. A tudományos megállapításokkal nem összhangban lévő, tartósan fennálló narratívák végzetesek lehetnek, a rajtuk alapuló téves következtetések a szervezeti kultúrán belül is erősíthetők vagy gyengíthetők egymást. A meglévő elemzésekre támaszkodva azonban ezek a jelenségek kiszűrhetők.

A fenti rendszerszintű megközelítést követve a tanulmány egy olyan problémát vizsgál, mely a rendőröket fenyegető veszélyeket elemzi. Kitér az ilyen helyzetek előfordulására, igazságtartalmukra és a mögöttük meghúzódó oksági tényezők összefüggéseire.

A rendőrségi veszély fogalma

A fogalomképzés során a kutatók különféleképpen járnak el, számos definíció létezhet. Szólhatnak problémamegoldásról, konfliktusok kezeléséről, személyes

kapcsolatokról, az esetek megéléséről, a saját élet végességéről. Főként abban nyilvánulnak meg, hogy a rendőrök milyen jelentőséget tulajdonítanak ezeknek az eseteknek, vagyis abban, hogy a rendőröket milyen veszélyek fenyegetik.

A veszély-magyarázatok az érzelmekre és az azok alapján történő cselekvésre összpontosítanak. Amennyiben az események leírása és szakmai ismeretek megegyeznek, nincs különösebb gond, de ha eltérések adódnak, főként, ha a veszélyhelyzetek körül kialakuló szakmai praxis tudományos bizonyítékokkal áll szemben, etikai problémák merülnek fel.

A kutatások szerint a rendőröket fenyegető veszélyt nagyító érvelések a következőkből tevődhetnek össze:

- a rendőrökkel szembeni erőszak folyamatosan növekszik,
- a rendőr az intézkedés során bármikor veszélybe kerülhet, például előke-
rül egy kés,
- a rendőrségi szocializáció a különféle veszélylehetőségeket helyezi a gyakorlatok középpontjába,
- minden rendőri intézkedés során arra gondol a rendőr, hogy „csak ezt élje túl”,
- a másik felet automatikusan veszélyforrásnak állítja be.

Ezek a mozzanatok különféle összefüggésekben jelennek meg, és azokat az információkat, melyek a veszélynarratívákkal ellentétesek, nem veszik figyelembe. (Például azt a tényt, hogy Németországban az elmúlt 50 évben folyamatosan csökkent a szolgálatban meghalt rendőrök száma.)

Az egyes érvelések mögött olyan tézisek állnak, hogy a rendőrök világa nagyon veszélyes, a helyzet egyre rosszabb. Ezzel szemben a valóságban a rendőri hivatás veszélyei, kockázatai változatlanok, a rendőrök elleni súlyos támadások száma folyamatosan csökken.

A rendőrszakma veszélyeire utaló ideológia különböző szinteken jelenik meg. Egyéni szinten ilyen például a rendőri pálya militarizálása, szervezeti szinten a képzések erőszakra összpontosítása, társadalmi szinten a távolságtartás a polgárok felé stb. Ezeket az egyéni vagy szervezeti elemeket a politikai élet szereplői, különösen a szakszervezetek saját politikai-hatalmi státuszuk érvényesítése érdekében is felhasználhatják.

A cikk a továbbiakban az egyes szintek rendszerszemléletű összefüggéseit elemzi. A mindennapi munka során négy olyan elemet emel ki, melyek hatással vannak a rendőri szervezetre, és ahol a rendőri veszély narratívája is jelen van:

- Gyakorlati képzések egyéni szinten.
- Erőszak és az operatív fellépés szervezeti szinten.
- Rendőrségi érdekképviseleti szervezetek.
- Rendszert igazoló adatok közlése társadalmi szinten.

- 1) Egyéni szinten a gyakorlati képzéseket kell kiemelni, ahol a kifejtett és hallgatólágoosan közvetített információknak lehetőségük van arra, hogy hatást gyakoroljanak a rendőri tevékenységre. Az egyének az esetek feloldozása során azt tapasztalják, hogy az állampolgárokkal történő együttműködés helyett a kényszerítő fellépést preferálják. Ebben az is szerepet játszik, hogy az oktatás során azt sulykolják, hogy a rendőrökre mindig és mindenhol extrém veszélyek leselkednek.
- 2) Szervezeti szinten a szolgálati szabályzatok és iránymutatások a fontosak. A képzés fókuszában itt is az áll, hogy a veszély mindenhol jelen van, a készségek fejlesztésének a középpontjában a túlélés képessége dominál. Ezek az érvelések és következtetések főleg a rendőrségen belüli, nem lektorált folyóiratokban való publikálás során születnek. Ezek a nézetek a rendszerben maradnak, és újra meg újra felbukkannak.
- 3) A rendszer szervezeti elemei közül a rendőrségi kiképzőket és a szakszervezeteket kell kiemelni. A rendőri kiképzők egyesülete minden évben megrendezi az Európai Rendőrségi Kiképzők kétnapos konferenciáját, melyen mintegy 400 kiképző vesz részt. Ez is tükrözi, hogy a kiképzők nagy befolyással bírnak a rendőrségi rendszerre, különösen a rendszerszintű kommunikáció tekintetében. Közleményeik azt sugallják, hogy a világ, melyben a rendőrök dolgoznak veszélyes, és egyre veszélyesebbé válik. Ennek megfelelően az önvédelmet a túlélés eszközeként fogalmazzák meg. Érveléseik az érzelmeken alapuló álláspontok meggyőző mintáit követik. A rendőrségi oktató magazinok címlapképei is az sugallják, hogy a fenyegető veszély ellen csak fegyverrel lehet védekezni. A veszélyről szóló narratívák középpontjában a „mi és ők” mentalitás áll.
A rendőrségi szakszervezetek, köztük a közel 200 000 tagot tömörítő rendőr-szakszervezet (Gewerkschaft der Polizei) is azt közvetíti, hogy a rendőri hivatás egyre nehezebbé és veszélyesebbé válik. A megoldást ők is a rendőröket fenyegető veszély elleni fellépés oktatásában és a katasztrófavédelmi erők elleni támadásokkal szembeni büntető hozzáállás alkalmazásában látják. Az érvelés ebben az esetben is az érzelmeken alapuló, veszélyérzettel átszőtt meggyőzésre apellál, és nem a rendőrökkel szembeni erőszak valós méreteinek kiderítésére.
- 4) Empirikus szinten a veszélyről szóló felfogás a szervezeten belül a rendőrségi erőszakról és annak kommunikációjáról generált adatokból táplálkozik, a kiindulási pont a rendőrségi bűnügyi statisztika és az ezekre alapuló helyzetjelentés. Reflexív szempontból az események megfigyelésének és az azt követő kommunikációnak a kérdése különösen fontos.

Mivel a statisztikák nem az objektíven látható tényeket, hanem a szubjektív észlelési folyamatok eredményeit tükrözik a rendőrök áldozattá válásával kapcsolatban, a megfigyelések, észlelések tényleges formája nem kerül bemutatásra. Az, hogy mi számít hatóság elleni erőszaknak, kényszerítésnek, támadásnak, vagy ellenállásnak, a rendőr szubjektív felfogása alakítja.

A helyzet kommunikációja nem követi az eredmények közlésének a priori rögzített mintáját. Inkább a rendőri szakma veszélyére összpontosít, a megfigyeléseken keresztül. Először a bűncselekmények számának növekedését emelik ki, az egyes erőszakos bűncselekmények számának alakulását pedig viszonylagossá teszik. Az erre reagáló interakciókban a rendőröknek passzív szerepet szánnak, inkább a képzésre és a felszerelésre helyezik a hangsúlyt. Hiába csökken a veszélyes és a súlyos testi sértést okozó bűncselekmények száma, a további jelentések egyaránt a szakma veszélyeire való hivatkozással kezdődnek.

A veszélyérzet stabilizálásának folyamata

A veszélynarratíváknak a rendőrség különböző szintjein történő, bemutatott elemzése feltár néhány olyan struktúrát, amelyek továbbra is problémásnak tekinthetők:

- A veszély körül kialakított felfogás egyszerre feltétel és következmény is: a szakma veszélyességére utaló szubjektív adatok a különböző struktúrákon keresztül továbbadódnak és megisméltődnek. A fenyegető veszélyt a képzések során reprodukálják, a kiképző szervek, szakszervezetek ezt tovább táplálják és helyzetjelentésekkel igazolják.
- A veszélynarratíva a reflexivitás és tudományosság kezelésében szintén rendszerszintű strukturális hiányosságokat mutat. Elterjedése így nem utolsó sorban a külső tudományos nézőpontok, eljárások és a rendelkezésre álló ismeretek hiányára, szelektív kezelésére utalnak, melyek jelenleg nem kellően differenciált képet festenek az erőszak tényleges alakulásáról. A jelenlegi kutatások nem erősítik meg sem a rendőrök elleni mindenütt jelenlévő erőszak diagnózisát, sem a polgárok által okozott erőszaknak való fokozott kitettséget. A monográfiák és a vonatkozó folyóiratokban megjelent cikkek esetében még mindig hiányoznak az objektív és megalapozott szakértői értékelések.

Összegzés

A tanulmány megállapítja, hogy a veszélyhelyzeteket a német rendőrség oly módon erősíti meg, aminek nincsen empirikus alapja. A rendőri hivatás

veszélyességének felnagyítása olyan jogsértő erőszak bevetésére sarkallhat, ami a rendőri intézkedésekkel ténylegesen együtt járó veszélyek mérséklésére nem alkalmas, de a hivatalba vetett bizalmat és a közbiztonság védelmének hatékonyságát jelentősen csökkentheti.

Suszter Tamás

Megszüntetheti-e a közösségi rendfenntartás a rasszizmust az amerikai rendőrségeken?

A téma aktualitását az USA-ban tapasztalható, és a fekete közösségeket érintő, mondhatni rendszeres és túlzó rendőri erőszak alkalmazása adja.

Egyes felmérések szerint 2015 óta a fekete lakosság körében 38 halálos eredményű rendőrségi fegyverhasználat volt egymillió lakosra vetítve, míg ez a szám egymillió fehér lakos esetében csak 15.

Kim MacInnis (2022) kiemeli, hogy az amerikai lakosság csak 13 százalékát teszi ki az afroamerikai népesség, és ennek tükrében a fenti adatok különösen aggasztók. A szerző a rendőrség megalakulásának történelmi gyökereiben keresi a probléma alapjait, és részletesen ki is fejti álláspontját.

Az USA rendőrségét brit mintára, közösségi elven hozták létre. Kezdetben még fegyverrel sem rendelkeztek, az angol bobbyk mintájára, hanem botokkal voltak ellátva.

Álláspontja szerint, ahogy a brit rendőrség úgy az USA rendőrsége sem elsősorban a közösségekkel történő kapcsolattartásra, hanem a közösségek hatalom általi ellenőrzésére volt hivatott. Míg a brit rendőrség elsősorban az alsóbb társadalmi osztályok ellenőrzésében jeleskedett, addig az USA rendőrségének ellenőrző szerepe és az erőszak alkalmazásának monopóliuma, és a túlkapások főleg a fekete lakosságra irányult, azaz a rendőri intézkedéseket hosszú távon befolyásolta és napjainkba is erősen átítatja a rasszizmus.

Az USA-beli rendőrségek megalakulásuktól fogva túlnyomórészt fehér, férfi rendőrökből álltak, bár már az 1800-as években megfogalmazódott az a cél, hogy az ország minden rendőrségi osztályán fekete rendőrök is dolgozzanak. Az az elképzelés azonban, hogy a fekete tisztek alkalmazása megváltoztathatja vagy megszüntetheti a feszültségeket, tévesnek bizonyult. A fehér tisztek nem voltak hajlandóak együttműködni a fekete tisztekkel vagy pozitív kapcsolatot kialakítani a fekete polgárokkal, és ezt egészen az 1960-as évek közepéig megtehették mindenféle következmény nélkül.

A feketéket érintő aránytalan rendőri intézkedések kiküszöbölésére az évtizedek során több módszert is kipróbáltak, azonban a mélyen gyökerező rasszizmus szinte minden esetben halálra ítélte a programokat.

A szerző a közösségi rendfenntartásban rejlő megoldási lehetőségeket vizsgálja, és eljut oda, hogy a közösségi rendfenntartás és biztonságos közösségekben élés érdekében a rendőröknek és a civileknek partnereknek kell lenniük, együtt kell gondolkodniuk

Amennyiben a felek között nincs meg a bizalom vagy kommunikáció, akkor a rendőrséggel és a faji kisebbségekkel kapcsolatos sztereotip feltételezések érvényesülnek.

A tanulmányban megfogalmazott álláspont szerint a bűnözés és a társadalmi rendellenességek általában a közösségi rendfenntartás középpontjában állnak.

Sikere nagymértékben függ a közösségi szerepvállalástól, de attól is, hogy a rendőrök hogyan vélekednek az általuk bevont közösségekről. Amennyiben a közösség tagjait bevonják a közösségi rendőrség kialakításának kezdeti szakaszába, akkor remélhetőleg nagyobb valószínűséggel akarnak majd továbbra is egészséges kapcsolatot kialakítani a rendőrökkel. A bevonás magában foglalhat szomszédsági találkozókat, a lakosok beültetését a biztonságos közösségek létrehozására összpontosító tanácsadó testületekbe vagy bizottságokba.

A sikeres közösségi rendészeti megközelítés magában foglalja az alapvető rasszista gondolatok dekonstrukcióját és megsemmisítését.

A „tudás” változhat, és a felfogás megváltoztatható, de a rendőrségnek és a különböző közösségeknek meg kell osztaniuk egymással azt, amit értelmesnek tartanak. Az egyik fél nem érvelhet azzal, hogy a másik félnek a bűnözésről, a veszélyről vagy a diszkriminációról alkotott felfogása téves. Ezek olyan felfogások, amelyek már beivódtak az elméjükbe, a szemük által látott, és a fizikai lényük által tapasztalt mélyen rasszista társadalom termékei.

A tanulmány nagyon jó összefoglalást ad a rendőri intézkedések mögött rejlő és a fekete lakosságot érintő rendőri intézkedések túlkapásainak okaira. Bemutatja a rendőri rasszizmus elleni programok egy részét és azok eredményeit. A tanulmány a címében feltett eldöntendő kérdésre, hogy megszüntetheti-e a közösségi rendfenntartás a rasszizmust az amerikai rendőrségeken, azonban nem adott egyértelmű választ. Válasz ugyan nincs, de a jó megoldás irányába ható, jól működő közösségi rendészet kialakításához és fenntartásához ajánlásokat fogalmaz, amelyek közös gondolkodással, együttműködéssel és bizalommal eredményesek lehetnek.

Takács Gergely

A rendészet elkerülhetetlen esendősége

Tim Newburn cikkében (2022) a rendfenntartás és annak reformja kérdéskörével foglalkozik, különös tekintettel a biztonság eljárásrendi szolgáltatására.

A rendészeti szolgáltatás alapvetően a rendőrség és az állampolgárok közötti interakciókra és azok javításának lehetőségeire összpontosít. Érvelése szerint a reformokat pártolók körében hajlamosak figyelmen kívül hagyni a rendőrségi kutatás történetének néhány jelentősebb tanulságát, és gyakran túlságosan leegyszerűsítik mind a rendőri munkát, mind pedig magát a reformok feladatát. Ezért a cikk célja, hogy emlékeztetőül, egyfajta felszólításként szolgáljon: el kell fogadni a szociológiai kutatások egyik alapvető tanulságát, miszerint a rendőri munka szükségszerűen összetett, így a hiba annak elkerülhetetlen része.

Rendőrségi legitimitás és eljárási igazságosság

Egyre több kutatás bizonyítja, hogy azok a polgárok, akik úgy vélik, hogy a hatalmi pozícióban lévők tisztességesen járnak el, illetve méltósággal bánnak az emberekkel, nagyobb valószínűséggel tekintik legitimnek a hatalom birtokosait. A rendőrség és a nyilvánosság közötti interakciók során azonban a tisztességes viselkedést és annak látszatát egyszerre nehéz elérni. Mivel a „méltányosság” és a „tisztelet” kulturálisan eltérő tartalmakat hordozhat, a rendfenntartással foglalkozó szakirodalom nem egységes ezeknek a fogalmaknak az értelmezésében. Bár a szerző elismeri, hogy ezek a kérdések kulturálisan specifikusak, úgy véli, hogy a polgárok méltányos és tisztelettel való kezelése, a tisztességes eljárás elveinek érvényesítése egyetemes értékeket képvisel.

Bonyodalmak: a rendőrség szerepe és kapacitása

Maguk a rendőri szervek történelmileg és kulturálisan jelentősen eltérnek egymástól a tekintetben, hogy mire hozták létre őket (hivatalosan), és milyen eszközöket kapnak e célok eléréséhez (például jogilag szabályozott kényszerintézkedések). Minthogy azonban a rendészeti fellépés konkrét körülményei jogi eszközökkel előre nem prognosztizálhatóak, a beavatkozás a szakmai kultúra által befolyásolható számos egyedi tulajdonságot hordoz, ami a civil társadalom által alig ismert és gyakran komolyan vitatott is. Ez a helyzet zavarokat okoz a rendőrség és a lakosság kapcsolatában. A rendfenntartás szerepét és mértékét számos olyan jogi normába nem foglalható tényező befolyásolja, ami a civil környezet számára nem átlátható, ezért zavart és félreértést kelt. A rendőri tevékenységről alkotott közfelfogás tehát általában kétértelmű és homályos. A vezetők által meghatározott irányelveknek és gyakorlatoknak van egy „bizalmas”, vagyis rejtett, és egy „nyilvános”, vagyis nyílt és hozzáférhető változata.

A differenciáltság miatt lesz a nyilvánosság megosztott. A szerző idézi, hogy bár a rendőrség erősen bürokratizált, és a járőrök a szigorú belső szabályozás rendszerébe vannak beágyazva, paradox módon mégis meglehetősen egyedül és autonóm módon viselkednek a polgárokkal szemben. A rendőrök, hajlamosak „recepteket” kidolgozni arra vonatkozóan, hogyan kezeljék az adott helyzeteket a legjobban. Azonban a cselekvés szükségessége, annak konkrét realizálása óhatatlanul állandóan változik és kiszámíthatatlan. Az előre szabályozottság a rendfenntartásban szinte lehetetlen.

Bonyodalmak: a rendőrség és a nyilvánosság találkozása

A szerző röviden felvázolja a rendőrség és a nyilvánosság találkozásának több, egymással összefüggő jellemzőjét:

Az első a korlátozott információ. A rendőrséghez érkező számos hívás a legjobb esetben is kétértelmű, és jelentős kiegészítésre szorul. A hívásokat fogadó személyeknek szükségszerűen egy sor döntést kell hozniuk, többek között arról, hogy az elhangzottak általában véve hitelesek, érvényesek és a nyomukban kialakult helyzet valóban rendőri intézkedést igényel.

Másodszor a jövő előrejelzése során a rendőrség korlátozott információk birtokában rendszeresen kénytelen gyors ítéleteket hozni egy személy valószínű viselkedéséről, amelyek gyakran és szükségszerűen a jelenben megragadható és nem a múltbeli eseményen alapulnak.

A harmadik jellemző a rendőrök által általában tanúsított gyanakvás és cinizmus. Ami az állampolgár számára szokatlan, sőt talán rendkívüli, az a rendőr számára gyorsan hétköznapivá és rutinná válik. Ahelyett, hogy együttérzést tanúsítana és azonnal az áldozat oldalára állna, a rendőrség hűvösnek, gyanakvónak vagy érdektelennek tűnhet, mert megtanulta, hogy az „áldozatokról” gyakran kiderül, hogy egyáltalán nem is sértettek. A valódi áldozatot természetesen megdöbbeneti, hogy válsághelyzetét a hatóságok rutinszerűen kezelik, és bosszantja, hogy a rendőrség nem fogadja el azonnal és teljes mértékben a történetről szóló saját verziót.

A negyedik szempont a késedelem nélküli döntéshozatal követelménye. A rendőrségi eljárásrendek, a szervezeti kényszerek és a politikai prioritások szükségszerűen szerepet játszanak és befolyásolják a rendőrök döntéseit, akik egyszerre urak és szolgák, azaz rendelkeznek hatalommal az állampolgárok felett és bírnak szolgáltatói szerepkörrel, hogy vészhelyzet esetén, akár életét is áldozva segítséget nyújtson, másfelől pedig maguk is részei egy szigorú hierarchiának.

Az ötödik tényező, miszerint konkrét helyzetekben az állampolgárok vonakodva teljesítik a hatósági felszólítást – természetesen ez attól is függ, hogy milyen minőségben lesznek résztvevői az eljárásnak –, kevéssé hajlamosak a polgár szerepének elfogadására, mivel sokszor stressz alatt állnak, emiatt reakcióik gyakran kiszámíthatatlanok.

Végül egy hatodik tényező, miszerint tekintettel kell lenni a közvélemény változékony reakcióira, amelyek időnként kritikusak, elutasítók és nem egyszer a megértés hiányát mutatják a rendőri tevékenységekkel szemben.

Reformkísérletek és a rendészet elkerülhetetlen „esendősége”

A szerző a rendőri tevékenységgel, a politikával és a legitimitással összefüggésben két következtetést fogalmaz meg. Az első, hogy a részrehajlásmentes rendészeti fellépés, a méltósággal és tisztelettel övezett bánásmód, valamint a pozitív szolgálati motivációk összességükben vonzó, jogos és legitim célok. Ugyanakkor a rendfenntartásban elkerülhetetlen a konfliktus. Az állampolgárok különbözőképpen látják és tapasztalják ezeket a helyzeteket; ami az egyik ember számára „igazságos”, az nem feltétlenül az egy másik számára, és nagyon valószínűtlen, hogy mindenki számára azonos megítélés. Következésképpen a „kompetens rendőri tevékenység” összetevőit előíró lista hiábavaló, mert az, hogy mit tekintünk jogszerű és eredményes rendőri magatartásnak aszerint változhat, hogy a hatósági beavatkozás milyen körülmények között valósul meg. A reális és gyakorlatias reformtörekvéseknek tisztában kell lenniük azzal, hogy a rendőri munka szükségszerűen hordoz előre nem kiszámítható jegyeket, a rögtöni reakció velejárója a hatósági fellépésnek. A nyilvánosság még a legtisztább szándékkal és indítékkal végzett munkát sem feltétlenül értékeli szakszerűnek, nem tolerálja a hibákat, noha azok sokszor elkerülhetetlenek. A második következtetés, hogy a közép- és alapszintű rendőrségi reform nem jelenthet megoldást makroszintű strukturális problémákra. Fontos, hogy a tisztességes hatósági eljárás követelményeit tartsuk nélkülözhetetlenek, mivel ezek vezetnek a szakmai teljesítmények jelentős javuláshoz csakúgy, mint a rendőrség társadalmi támogatottságának növeléséhez.

Hermann Zsombor

Csoporttagság meghatározó tényezői egyesült királyságbeli bűnszervezeteknél: hálózati megközelítés

A szervezett bűnözés vizsgálata nagy múltra tekint vissza. Visszatérő témaként jelenik meg számos fontos kérdés, mint például a szervezet mérete, hatásköre, összetétele. A szerzőpáros, Dr. Paolo Campana és Federico Varese ezeknek a szempontoknak különböző aspektusait járja körbe.

Az ötvenes évek uralkodó elképzelésével vezetik fel a témát a szerzők, miszerint a bűnszervezetek esetében létezik egy szűk kör, aki irányítja a szervezet működését. Évtizedeken át ez a nézet volt domináns, amit azonban a nyolcvanas évekhez érve sokan megkérdőjeleztek. A gyakorlatban ugyanis azt figyelték meg, hogy számos illegális tevékenység folyt egymástól függetlenül, anélkül, hogy közöttük szervezeti kapcsolat lett volna. A szerzők több kutatáson keresztül mutatnak be kábítószer-kereskedelemmel foglalkozó bűnszervezeteket. Az eredményekből a kiscsoportos működésmód dominanciája látszik. Ezek sokszor időben behatárolt szervezetek, kevés, átlagosan nagyjából 11 taggal rendelkeznek, jellemző a nem hierarchikus felépítés. Ennek ellenére természetesen található magas szinten szervezett, hierarchikus bűnszervezet is, ami akár több száz embert foglalkoztat.

A bűnszervezetek etnikai homogenitása széles körben kutatott, a szerzők az első példát a húszas évekből hozzák. Megfogalmazzák, hogy általánosságban jelen van ez a homogenitás, a bűnelkövetői csoportok szerveződésében jelentős szerepet tölt be az etnikai hovatartozás. Egyfajta bűnszervezet esetében azonban ez nem jelenik meg, ez pedig a maffia. Ahogy a szerzők által idézett Sammy 'the Bull' Gravano, a New York-i olasz maffia egyik híres tagja nyilatkozott: „A maffiózók a legkevésbé rasszista emberek a világon. Őket csak a pénz érdekli.” Itt a példák között említendő a Yakuza, illetve az orosz maffia. Életkor és nem alapján szintén homogenitást hangsúlyoznak a szerzők. Kiemelik az életkor-bűnözés görbét, miszerint az életkor növekedésével nő a valószínűsége a csoportos elkövetésnek.

A térbeliség kérdésében a szerzők az állapítják meg, hogy nincs egységes álláspont. Az egyik irány szerint van egy úgynevezett „konvergencia-terület” (convergence settings), ahol a bűnszervezetek tagjai találkoznak, információkat osztanak meg egymással, új tagokat toboroznak. Ezzel szemben a szerzőpáros a brit kriminológust, Dick Hobbst említi, aki a „városi martalóc” (urban marauder) fogalmat meghatározta. Az olvasatában azt jelenti ez a fogalom, hogy a bűnszervezetek tagjai folyamatosan mozgásban vannak, az általuk elkövetett bűncselekmények területi kiterjedése nagy.

Az elméleteket és vonatkozó kutatásokat áttekintve a szerzők arra jutnak, hogy számos, jelentősen különböző bűnszervezetet lehet találni, mindegyik felvetett szempont alapján. Felvetik a kérdést, hogy vajon milyen mechanizmusok állnak ezeknek az eltéréseknek a hátterében. Kettőt emelnek ki: a rendvédelem hatékonysága és a korrupció jelenlétének mértéke. Az előbbi magas, utóbbi alacsony szintje esetében nő a nyomás, jobban rá vannak kényszerítve a bűnszervezetek, hogy elrejtőzzenek. A háttérbe szorulást segíti a homogenitás. Ennek ellentétéként hozzák fel a szerzők a Yakuzát, illetve a nyolcvanas évek kolumbiai droggartelleit.

A szerzőpáros négy hipotézist fogalmaz meg:

- Két egyén valószínűbb, hogy egy csoportba tartozik, ha azonos etnikumúak, nemzetiségűek, életkorúak és neműek.
- Az általuk elkövetett bűncselekmények helyszíne nagyjából ugyanarra a területre esik.
- Hasonló „feladatokat” látnak el, azaz hasonló típusú bűncselekményeket követnek el.
- Negyedik hipotézisként azt fogalmazzák meg, hogy a bűnszervezetek létszáma jellemzően alacsony.

A vizsgált terület a Temze-völgy (Thames Valley), amely Délkelet-Anglia informálisan meghatározott alrégiója. Nagyjából kétmillióan lakják. A terület összes kapitánysága gyűjt adatokat az ezen a területen tevékenykedő bűnszervezetekről meghatározott, egységes szempontok szerint. Az elkészült adatbázisok anonim adatokat tartalmaznak az ezen a területen, 2010 és 2016 között működő bűnszervezetekről, azok tagjairól. Két adatbázist elemeznek a szerzők. Az első tartalmazza a szervezeteket és azok tagjait, a második pedig különböző cselekményeket, amiket ezek a tagok hajtottak végre. Az egy szervezetbe való tartozás meghatározásához figyelembe vesz a szerzőpáros számos forrásból származó információt (például titkos információk, személyek önmeghatározása). Az adataik lefednek bűnszervezeteket relatíve nagy városokban, de kisebb településeken is.

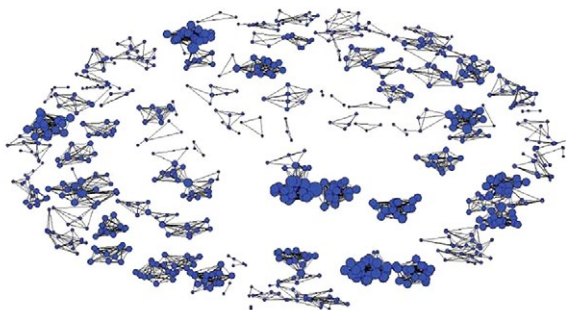
1. számú táblázat: Vizsgált személyek leíró statisztikája

Jellemző	N	%
Nem		
Férfi	50	6
Nő	761	94
Életkor: medián	32 év	
Születés helye		
Országok száma az adatbázisban	44	
Egyesült Királyságban született	619	76
Brit nemzetiségű	664	82
Etnikum:		
Fehér	402	49.5
Afroamerikai	202	24.9
Ázsiai	199	24.5
Egyéb	8	1.1
Elkövetett bűncselekmény:		
Kábítószerrel kapcsolatos	523	64.5
Lopás	448	55.2
Szexuális bűncselekmény	151	18.6
Csalás	122	15.1
Pénzmosás	109	13.4
(Egyéb)	(507)	(71.1)

Forrás: (Campana & Varese, 2022).

A bűnszervezetekkel kapcsolatos leíró statisztikák az 1. számú táblázatban láthatók. Összesen 162 csoportot és 811 tagot vizsgálnak a szerzők. Elsőként hálózatelemzést alkalmaznak, ahol a csúcok a személyeket, az élek pedig az egy szervezethez való tartozást jelölik. Ezt a hálózatot mutatja az 1. számú ábra. Az elemzése során a szerzők 124 komponenst („csoportot”) találtak, a legnagyobbhoz 45 személy tartozott, 6,8% pedig egyszerre többnek is tagja volt. Átlagosan 5,3 tag tartozott egy komponenshez, a maximum 21 fő. Ebből is látszik, hogy jellemzően kis szervezetek találhatók a régióban.

2. számú ábra: Bűnszervezetek tagjainak kapcsolata a Temze-völgyben

Forrás: (N=811, Campana & Varese, 2022).

Második lépésként a szerzők megvizsgálták, mik jellemzők az azonos szervezetbe tartozókra. Eredményeik a homogenitást támasztják alá. Azt találták, hogy valószínűbb az azonos csoportba tartozás azonos nem, hasonló életkor, azonos nemzetiség és etnikum esetén, illetve akkor, ha mindketten erőszakos bűncselekményt követtek el. A térbeliség tekintetében a szerzők kiemelik, hogy a vizsgált bűnszervezetek majdnem 91%-a egy jól behatárolható területen tevékenykedett. Ugyanide kapcsolódóan, ha két, bűnszervezethez tartozó személy azonos területen követ el bűncselekményt, 28-szor valószínűbb, hogy egy szervezethez tartoznak. Mindezekon felül a hasonló bűncselekmények elkövetése is valószínűsíti az azonos szervezethez való tartozást, de ez nem minden bűncselekmény esetében igaz. Kábítószerrel kapcsolatos és erőszakos bűncselekmények esetében igaz ez a leginkább, pénzmosás és illegális kereskedelem esetében pedig a legkevésbé. A kettő között található a lopás és csalás. A szexuális erőszak esetében az összefüggés pont ellentétes: ha ezt a bűncselekményt követi el két személy, valószínűbb, hogy nem ugyanahhoz a szervezethez tartoznak.

A cikk végén a szerzők ismét összefoglalják az előző bekezdésben bemutatott eredményeket. Kiemelik azt, hogy cselekményfüggő az elkövetett bűncselekmény azonossága és a szervezethez való tartozás összefüggése. Megjegyzik, hogy a felvetett témák közül nem mindegyikkel kapcsolatban született eredmény, például nem tudták meghatározni, hogy a bűnszervezetek körében verseny- vagy monopóliumhelyzet áll fenn – bár megemlítik, hogy az előbbi valószínűbb. A „városi martalóc” jelenség elméletét viszont nagy bizonyossággal elvetik.

Dragon Sándor

Az agresszivitás kriminológiai aspektusai

A 2020-ban kezdődött több éves vizsgálat célja a különböző fokú agresszív magatartást tanúsító bűncselekmények miatt büntetését töltő elítéltek személyiségjegyeinek elemzése. A tudományos világban az „agresszió” mint viselkedési vonás, továbbá mint személyiségjegy és annak kutatása, vizsgálata, valamint elemzése orosz és külföldi kutatók munkájának középpontjában áll. A mű bemutatja (2022) a Standardizált Többváltozós Személyiségkutatási Módszer (SMIL, az MMPI orosz változata) lehetőségeit, amely a különböző fokú agresszív magatartást tanúsító elítéltek csoportjain végzett retrospektív vizsgálat eredményein alapszik. A módszer értelmező megközelítése az L. N. Szobchik által megalkotott egyik – az elkövetett cselekmény súlyosságának megfelelő agresszivitás mértékének felmérésében – vezető trendnek az elméletén alapszik.

Az elmélet alapján, a SMIL átlagolt profilja szerint eltérő bűnelkövetői kategóriákat állapíthatunk meg, amelyeknek különböző jellemzőit is felsorakoztatja, elemzi és értékeli azokat.

Az L. N. Szobchik által készített *A deviáns és bűnözői viselkedés pszichológiája* című művéről készítettem a recenziót, amely a *Pszichológia és Jog* című tudományos folyóiratban 2022-ben jelent meg. A folyóirat a jogi-pszichológia problémáival foglalkozik, amely részletesen elénk tárja a pszichológia, a jogtudomány és az igazságügyi pszichiátria területén végzett orosz és külföldi kutatásokat, könyveket, cikkeket. A folyóirat nemcsak az orosz lektorált tudományos folyóiratok listáján, hanem a nemzetközi adatbázisokban is szerepel.

L. N. Szobchik nemcsak orosz, hanem nemzetközi viszonylatban is elismert kutatónak számít a jogi-pszichológia területén. Eddigi munkássága során számos pszichodiagnosztikai módszert fejlesztett ki, nemzetközi személyiség kérdőíveket és tesztmódszereket adaptált és módosított az orosz viszonyoknak megfelelően, kidolgozta a személyiségelméletet. Nagy számban jelentek meg publikációi, módszertani kézikönyvei, segédletei, monográfiái. Az általa megalkotott számítógépes verziókat – amely programok engedélyezettek – széles körben használják a pszichodiagnosztikai tesztekhez, jelenleg is alkalmazzák őket a személyzeti menedzsment, a pályaválasztási tanácsadás és a pszichológiai tanácsadás területén.

Nyugodtan kijelenthetjük, hogy a kutató nagy szakmai felkészültséggel rendelkezik, aki a kutatási területeinek kimagasló szakértője, képviselője hazájában és a nemzetközi viszonylatban is. Tudományos munkáival méltán vívta ki kutatótársai elismerését. Több mint fél évszázados pályafutása, tudományos tevékenysége során bebizonyította elkötelezettségét.

Ez a tanulmány kifejezetten a szakmában járatos olvasóknak, jogi és pszichológiai területen tevékenykedőknek szól, hiszen a szerző által használt kifejezések, grafikonok és azok értelmezése stb. a tárgyban előzetes jártasságot feltételez. Ugyanakkor gyakorlati útmutatóként is szolgál azon pszichológusoknak, akik mindennapi munkájuk során elméleti vagy gyakorlati szakemberként dolgoznak. A tanulmány bármely témát érintő kutatásnak szerves gerincét alkothatja. A benne megfogalmazott állításokra, bemutatott folyamatokra, összefüggésekre, elemzésekre nyugodtan lehet támaszkodni, azok a használt kutatási módszerekre is figyelemmel elvárt tudományossággal kerültek bemutatásra.

A tanulmányban kiemelten szerepelteti az elítéltek által elkövetett bűncselekmények fajtái szerinti SMIL átlagolt profiljainak tendenciáit, amelyek a következők: huligánok, rablók, gyilkosok, hiperszténiás gyilkosok, szexuális erőszakkal párosuló gyilkosságok elkövetői, korrupciós tisztviselők, agresszív viselkedésű fiatalok bűnözők.

A megalkotott SMIL profilokat logikusan mutatja be, azokat elemzi és értékeli az elkövetők személyiségjegyeinek megfelelően, egyes esetekben összehasonlítást is végez. Fontos kiemelni, hogy a gyilkosok esetében több elkövetési formát is megjelenít. A tanulmányában nem csak a saját, hanem kutatótársainak eredményeire is hivatkozik, jelzés értékűen bemutatja azokat.

A grafikonok, illetve a hozzá fűzött magyarázatok híven tükrözik az elkövetők személyiségjegyeit, amelyek alapján a szakemberek tudományosan megalapozott következtetéseket vonhatnak le. Véleményem szerint a tanulmányban alkalmazott módszerek segítik a teljes megértést, a helyes következtetések levonását, a témához való helyes hozzáállást.

A felhasznált irodalomban döntően orosz kutatók hivatkozásai mellett, külföldiek is megtalálhatók. Az orosz hivatkozások mennyiségi túlsúlya érthető, hiszen a szerző munkássága során a hazai tudományos környezet fejlesztését is zászlajára tűzte.

A szerző formabontó módon fejezte be művét, amelynek végén következtetéseiben a végső értékelés mellett fontos szerepet szánt annak, hogy azt nemcsak, hogy folytatni kell, hanem ki kell terjeszteni a női elkövetőkre is, továbbá az általa megalkotott számítógépes programokat, verziókat használni kell a kutatások során minél szélesebb körben.

A szerző, ezen munkájával nemcsak elérte a célját, hanem nyitva is hagyta az utat a jövő kutatói számára a téma mélyebb kutatása területén.

Erdélyi Ákos

A terrorizmusra vonatkozó hírszerzési információk megosztása – betekintés az Egyesült Királyság rendészeti szerveinek tevékenységébe

Joanna Wong igen aktuális írása 2022-ben került publikálásra a *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism* 17. évfolyam 2. számában (2022).

Joanna Wong már az absztraktban tesz egy fontos megállapítást, miszerint az egyes bűnüldöző szervezetek szükséges megtalálni azt az egyensúlyt a terrorizmussal kapcsolatos hírszerző tevékenység során megszerzett információk megosztása, illetve azok biztonságos védelme között. Az absztraktban olvashatunk a tanulmány alapjául szolgáló lehetőségről, mely szerint 2019. évben hozzáférést biztosítottak számos brit kormányhivatalnak, hogy az egyes, egymással kooperációban álló, terrorizmus-ellenes szervek tevékenységét megvizsgálhassák. A szerző célként pedig azt fogalmazza meg, hogy tanulmánya az egyes országok bűnüldöző és hírszerző szerveinek szeretne segítséget

nyújtani, és mintegy irányt mutatni az egyes terrorelhárítással kapcsolatos stratégiák megtervezéséhez.

A tanulmány tizenhárom fejezetből áll, beleértve a bevezetőt, a diszkussziót és a szerző által levont következtetéseket, konklúziót.

A bevezetőben Joanna Wong megerősíti az absztraktban közöltek, vagyis, hogy – tekintettel arra, hogy a terrorelhárítással és összességében a terrorizmussal kapcsolatos információk igen szenzitív jellegűek –, az információs akadályok leküzdése és az információ kiszivárgásának megakadályozása érdekében a terrorizmus elleni harcban résztvevő bűnüldöző szervezeteknek meg kell találniuk a finom egyensúlyt a hírszerzési információk megosztása és azok biztonságos védelmének biztosítása között. Ehhez a szerző meglátása szerint egy mindenki által elfogadott folyamatra van szükség, ami mintegy protokollként értelmezhető a szerzett információ megosztása, tárolása és védelme vonatkozásában. A tanulmány megírásakor a szerző véleményem szerint igen alapos, feltáró jellegű kutatást végzett, mely megannyi forrásból merít. Így többek között a Joint Extremism Unit által szervezett találkozókra való részvétel, a brit Belügyminisztérium által megtartott számos konferenciaanyag feldolgozása, a Terrorizmus Elleni Parancsnokság felkeresése, továbbá három olyan büntetés-végrehajtási intézet meglátogatása, ahol magas kockázatú terrorista-elkövetőket tartottak fogva. A szerző megfogalmazza, hogy a terrorizmussal kapcsolatos információszerzés és azok megfelelő módon történő továbbítása és tárolása igen égető kérdés, hiszen megfigyelhető egy nagyfokú állandóság és együttjárás az információk megosztásának szükségessége és az információk megfelelő módon történő toléása között. Mindehhez azonban elsősorban a bűnüldöző szervek egymással szembeni elszigetelődését kell ledönteni.

A szerző ezt követően rámutat arra a 2017. évben elfogadott jogszabály módosításra, mely felhatalmazza a brit Legfelsőbb Bíróságot, hogy potenciálisan terrorista elkövetők megelőző őrizetbe vételéről és fogva tartásáról határozzon. A jogszabály módosítás szerint nem szükséges, hogy az elkövető korábban terrorcselekményt kövessen el, elegendő pusztán az, hogy a személy – valamilyen módon – terrorcselekményt támogat. Ezt követen Joanna Wong tovább taglalja az Egyesült Királyság terrorizmusellenes keretrendszerét, és egészen 2003-ig megy vissza az időben, amikor az Egyesült Királyság elfogadta a CONTEST névre keresztelt terrorizmusellenes stratégiát. A CONTEST tartalma négy pontban foglalható össze:

- az Egyesült Királyság kormányának feladata a terrortámadások leállításának,
- megelőzni és megakadályozni az egyént abban, hogy terroristává váljon,
- megvédeni az országot a terrortámadásokkal szemben, valamint
- felkészülni a terrortámadásokra, és lehetőség szerint mérsékelni azok hatását.

Ezzel összefüggésben kerül említésre az Egyesült Királyság megelőzési stratégiája, mely mintegy törvényi erővel bír, és leszögezi, hogy az eljáró ügynökségnek kötelessége eljárni abban az esetben, ha potenciálisan terrorista elkövetőt azonosít be.

A szerző ezt követően sorra veszi az Egyesült Királyság főbb terrorizmusellenes egységeit, közülük a már említett Joint Extremism Unitot, amely egy speciális terrorizmusellenes egység, fő feladata pedig figyelni és értékelni a szélsőséges személyeket. Rámutat arra is, hogy az Egyesült Királyság más bűncselekmények vonatkozásában, többek között egyes erőszakos és szexuális bűncselekmények esetében, már egy jól kidolgozott információs adatbázissal rendelkezik, melynek mentén sürgeti egy hasonló felépítésű adatbázis kidolgozását, amely a terrorizmussal kapcsolatos információk tárolását szolgálná. Az előzőeken túl nagy szerepe van a börtönöknek is, amelyek szintén fontos információkkal szolgálhatnak a terrorizmussal kapcsolatban.

Ugyancsak különleges helyet foglal el a brit terrorellenes szervek között a Terrorizmus Elleni Parancsnokság is, melynek már a szervezeti struktúrája is sajátos. Az egység tagja egy nyomozó, három járőr, akikkel együttműködve lát el feladatokat egy nővér, valamint egy pszichológus és egy pszichiáter szakember. Az egység fő feladata az egyes szervek által rendelkezésre bocsátott és megosztott információk koordinálása, valamint a – lehetséges – elkövetők mentális állapotának megfelelő vizsgálata. Joanna Wong úgy látja, hogy Legfelsőbb Bíróság terrorizmusellenes döntéshozatalát támogató törvénymódosítás újszerű, mely nagy lehetőséget rejt magában. Rámutat arra is, hogy az Egyesült Királyságban számos speciális rendőri szerv lát el terrorizmussal kapcsolatos feladatokat, azonban az együttműködésben hiányosság tapasztalható. Ezt a hiányosságot többek között a közös gyakorlatok, közös eligazítások szervezése és lebonyolítása hidalhatja át. Ezen kívül az elkövető mentális állapotával kapcsolatos feljegyzések készítése és a különleges, mentális egészségügyi csapat bevonása azt is eredményezheti, hogy az elkövetők célzott beavatkozásban részesülnek, és a potenciális terrorcselekményeket felszámolják.

Mágó Barbara

„Terrorista” állampolgárok és az állampolgársághoz való emberi jog

A hollandiai Radbout Egyetem adjunktusa, Sandra Mantu (2018) kutatási területe az európai migrációs jog, ezen belül is az uniós és a nemzeti állampolgárságok viszonyrendszere. 2014-ben megvédett PhD-disszertációjának témája az

állampolgárság megvonásának jogi szabályozása és gyakorlata volt. A szerző az európai migrációs kutatás és gondolkodás – személyes megítélésem szerint is – megkerülhetetlen és méltán elismert alakja.

Az elmúlt évtized sajnálatos terrortámadásai oly mértékben rázták meg az európai népek közvéleményét, mi több, a kontinens államait, hogy az állampolgársági igazgatás is, amely főszabály szerint alkotmányjogi és közigazgatási kereteken belül működik, egyfajta védőpajzsként kezdett el funkcionálni a nemzetbiztonsági kockázatot rejtő személyekkel szemben. Védőpajzs funkcióját az állampolgársági jogszabályok változása/változtatása azért tudja kifejteni, mert a statisztikák szerint az elmúlt időszak terrorizmussal vádolt személyeinek túlnyomó többsége migrációs háttérrel rendelkezik. A terrorszervezetek számára a tervezett támadás célszágának állampolgárságával bíró, de beilleszkedési és anyagi nehézségekkel küzdő, azaz könnyen radikalizálható személyek ideális leendő elkövetők. Egyrészt ők tagállami állampolgárságuknak köszönhetően szabadon, sőt, lényegében akadály nélkül mozoghatnak az Európai Unió területén, másrészt hely-, nyelv- és kultúraismerettel rendelkeznek.

A szerző a tanulmányának bevezetésében tisztázza, hogy az állampolgárság megvonásának nem politikai, hanem emberi és nemzetközi jogi megközelítését kívánja részletezni. Ezzel rávilágít egy olyan nézőpontra, amely szerint a gyakorlatban az állampolgárságtól való megfosztások során sokrétű, elfedett problémák mutatkoznak. A továbbiakban Franciaország, és az akkor még szintén európai uniós tagállam, az Egyesült Királyság szabályrendszerének részletes bemutatásával párhuzamot von a világban megvalósított terrorista akciók és a nemzeti szabályozások válaszreakcióként hatályba lépő szigorításai között.

A mű második egysége az állampolgársághoz való jog, mint emberi jog témakörét boncolgatja, melyet először az 1948-as Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 15. cikke fogalmazott meg: „*Minden embernek joga van valamely állam állampolgárságához. Senkit sem lehet állampolgárságától, sem állampolgársága megváltoztatásának jogától önkényesen megfosztani.*” Az önkényesség definícióját azonban a normaszöveg nem tartalmazza, teret engedve ezáltal az államok eltérő értelmezésének. Jogosan fogalmazódik meg, és lényegében büntető anyagi jogi összefüggésekbe vezet a kérdés, hogy önkényes-e az állampolgárságtól való megfosztás, ha az terrorizmussal összefüggésbe hozható személyek ellen irányul?

A másik kérdéskör, ami egy megfosztás során felvetődik, az a hontalanság kérdése. Megfosztható-e állampolgárságától az a személy, aki az állampolgárság megvonás következtében hontalanná, azaz állampolgárság nélkülivé válik? Visszaulva az előző bekezdésre: önmagában önkényes-e az a megfosztás, ami nem felel meg a hontalanság megelőzésére előírt (nemzetközi)

kötelezettségvállalásnak? E sorok szerzőjében ugyanakkor felvetődik, hogy mi lehetne az alternatíva, miként érvényesíthetne azonos súlyú szankciót egy állam, ha a „terrorista” állampolgár éppenséggel kizárólagos állampolgára?

Sajnos az uniós állampolgársági jogfejlődés összefoglalásaként értelmezhető 1997-es Európai Állampolgársági Egyezmény sem ad adekvát választ a kérdésekre, csupán egy dokumentumban rögzíti az állampolgársághoz való jogot, a hontalanság eseteinek kiküszöbölésére való törekvést és az önkényes megfosztás tilalmát (Parragi, 2019).

A nemzeti állampolgárság elvesztése – az uniós jog kiegészítő, járulékos jellegének köszönhetően – automatikusan együtt jár az uniós állampolgárság elvesztésével. Az állampolgárságtól való megfosztásról szóló határozathozatal során tehát nem elegendő csupán a nemzeti érdek vagy „nem-érdek” vizsgálata, hanem szükségeszerű lenne egy tág értelemben vett arányossági ellenőrzés lefolytatása is. Vizsgálni kellene többek között az állampolgárság szerzés jogcímét, a fennállás időtartamát, az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyát, a családtagok, hozzátartozók állampolgárságát és lakóhelyét, más állampolgárság meglétét vagy visszaszerzésének lehetőségét. Személyes megítélésem szerint, jóllehet „terrorista” állampolgár megfosztásáról van szó, valakinek a kizárólagos állampolgárságát elvonni – bizonyos természetjogi vagy erkölcsi megközelítésben – valójában túlmutat az állam joghatóságán és nem csupán az adott állam büntető igényének, hanem valami módon az egész emberiség kirekesztésének kifejezését hordozza.

Az elméleti keret tisztázása után a szerző két állam joggyakorlatára tér ki, részletesen bemutatva a megfosztásokkal kapcsolatos jogszabály módosításokat. A terrorista cselekmények elszaporodását követően számos európai állam vezetett be egyfajta szankciós joggyakorlatot, ezek közül is az Egyesült Királyság és Franciaország járt az élen. Az elmúlt évtized tragikus terrorcselekményeinek egyenes következményéről van szó ezekben az országokban, elemzésük szakmai, szakpolitikai szempontból hallatlanul fontos.

Az Egyesült Királyságban a belügyminiszter hozhat állampolgárságtól megfosztó határozatot, amennyiben döntése a közjó érdekében áll és az eljárás alá vont esetében nem eredményez hontalanságot. Azonban, ha az illető „létfontosságú érdeket súlyosan sértő magatartást” tanúsított ez utóbbi törvényi feltétel sem áll fenn. (Lásd a brit állampolgársági törvény /British Nationality Act/ 40. §-át.) E bekezdés időrendben taglalja a megvalósított cselekményre adott állami reakciókat, jól ábrázolva annak exponenciálisan növekvő szigorát. 2000-től napjainkig változott a „létfontosságú érdek” kifejezés tartalma, a büntetőjogi jogerős elítélés előfeltételét megszüntették, valamint a fellebbezések felfüggesztő hatályának eltörlésével bevezették a határozatok azonnali hatályát. A brit jogban tehát az állampolgárságtól megfosztás az úgynevezett „külföldi harcosok”

Egyesült Királyságba való visszatérését megakadályozó tényezővé vált. Jelenleg is kiemelkedő nemzetközi figyelem irányul a terrrorszervezetekhez csatlakozott több száz brit állampolgár megfosztására.

A francia jog szerint elvesztheti állampolgárságát az a személy, akinek lojalitása és hűsége vitatható, megfosztani azonban csak honosított állampolgárt lehet. (Lásd a francia polgári törvénykönyv [Code Civil] 23. és 25. cikkét.) Extra biztosíték a bűncselekmény miatti elítélés követelménye. A szakasz olvasása során jól érzékelhető, hogy a bevándorlás és a biztonság közötti negatív kapcsolat a terrorizmus elleni törvények szigorodásában ölt testet. A párizsi metróban történt robbantások, a Charlie Hebdo szerkesztősége elleni támadás mind hozzájárultak az alkotmány és az állampolgársági jogszabályok változásához. A mai francia gondolkodás azonban a szerző véleménye szerint zsákutcába került, miután az új tervezetek vitája során a parlament két háza nem tud megegyezni.

A mű – bár több helyen jogszabályi és nemzetközi szerződésből idézett szövegrészeket tartalmaz – könnyen értelmezhető, a szakterületen nem jártas, laikus olvasó számára is érthető, érdekes és informatív. Különösen így lehet ez azon országok érdeklődő közvéleménye számára, ahol e terrorcselekményeket elkövették és ahol ezért e jogszabályi változások a közélet porondjára kerültek. A cikk kifejezett érteke, hogy elhatárolódik a liberális demokráciák megfosztási gyakorlatának politikai értékelésétől, helyett inkább emberi jogi megközelítésből fogalmaz meg kritikát. Rámutat azokra a gyakorlati joghézagokra, amelyek a nemzeti szuverenitás korlátjaként a nemzetközi szerződéseket ratifikáló államokat és az Európai Unió tagállamait kötik, és amelyek érvényesülése nem teljes egészében valósul meg.

A migráció témaköre az elmúlt időszakban számos publikáció alapját képezte, de kevés szerző foglalkozott a migráció állampolgársági jogi vetületével. A legtöbben az illegális migráció megakadályozására, a legális bevándorlás szabályozására, esetleg a bevándorlók integrációs kihívásaira keresik a megfelelő megoldásokat.

Sandra Mantu munkásságából és a fent nevesített tanulmány egészéből érződik a téma iránti érdeklődése, elköteleződése, szakmai alapossága és tudományos objektivitása, valamint bennfentessége egy olyan ország polgáraként, ahol szintén jelentős számban élnek migrációs hátterű, „új állampolgárok”.

Felhasznált irodalom

Campana, P & Varesa, F. (2022). The determinants of group membership in organized crime in the UK: A network study. *Global Crime*, 23(1), 5–22. <https://doi.org/10.1080/17440572.2022.2042261>

- Dieu, F. (1995). Elements pour une approche socio-politique dans la violence policiere. *Deviance et Société*, 19(1), 35–49. <https://doi.org/10.3406/ds.1995.1561>
- Hug, T. (1997). Police et magistrature. *Revue International de Criminologie*, 50(2), 222–243.
- MacInnis, K. (2022). Can Community Policing Eradicate Racism in American Police Departments? *Bridgewater Review*, 40(1), 24–27.
- Mantu, S. (2018). 'Terrorist' citizens and the human right to nationality. *Journal of Contemporary European Studies*, 26(1), 28–41. <https://doi.org/10.1080/14782804.2017.1397503>
- Newburn, T. (2022). The Inevitable Fallibility of Policing. *Policing and Society*, 32(2), 434–450. <https://doi.org/10.1080/10439463.2022.2037557>
- Parragi M. (2019). *Állampolgársági ismeretek*. Oktatási segédanyag.
- Pék R. T. (2022). Kitekintés a terrorizmus definiálásának problémájára a tudományos kutatásokban. *Belügyi Szemle*, 70(12), 2611–2630. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.12.4>
- Staller, S. M. & Koerner, S. (2022). „Auf den Krieg vorbereiten, wenn du Frieden willst“ – eine Analyse des polizeilichen Gefahrennarrativs. *Forensische Psychiatrie, Psychologie, Kriminologie*, 16, 245–258. <https://doi.org/10.1007/s11757-022-00728-6>
- Szobchik, L. N., Szpaszennyikov, V. A. & Kulakova S. V. (2022). Criminological Aspects of Aggression. *Psychology and Law*, 12(1), 209–225. <https://doi.org/10.17759/psylaw.2022120116>
- Wong, J. (2022). Sharing Terrorism Intelligence: Insights from UK Law Enforcement Agencies. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 17(2), 218–228. <https://doi.org/10.1080/18335330.2021.2016898>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Németh Á., Suszter T., Takács G., Hermann Zs., Dragon S., Erdélyi Á. & Mágó B. (2023). Nemzetközi Rendészeti Figyelő IX. *Belügyi Szemle*, 71(3), 517–538. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.3.9>

RECENZIO

A bűnözői magatartás és az erőszak neurobiológiai szempontjai: A homloklebény károsodása és az ingerületátvivő anyagok szerepe

Neurobiological Aspects of Violent and Criminal Behaviour: Deficit in Frontal Lobe Function and Neurotransmitters

Torma Albert

Dr. FÜV vezető főorvos, BM rendvédelmi tisztifőorvos,
rendőr ezredes, rendőrségi főtanácsos
Országos Rendőr-főkapitányság,
Belügyminisztérium,
Rendvédelmi Egészségügyi Felülvizsgáló Főosztály
tormaa@orfk.police.hu

Absztrakt

Cél: A recenzió az erőszakos bűnözői magatartás és az agyi, hormonális funkciók közötti kapcsolat szoros kölcsönhatására hívja fel a figyelmet.

Módszertan: A tanulmány ismertetése a tartalomelemzés módszertánán és a cikk szerkezeti struktúráját követő szakmai elemzésen alapszik.

Megállapítások: A szerzők az agresszió kutatásának orvosi, biológiai megközelítésű ismertetésére vállalkoztak, amelynek során az agy homloklebényének és az ingerületátvivő anyagoknak, valamint a hormonoknak tulajdonított kiemelt szerepeket mutatják be az erőszakos magatartás megnyilvánulásában.

Érték: A tanulmány a természettudományokban és az orvosi kérdésekben kevésbé járatos olvasók számára is érthetően tolmácsolja az erőszakos magatartás hátterében meghúzódó esetleges neurobiológiai okokat.

Kulcsszavak: bűnözői magatartás, neurobiológia, recenzió

Abstract

Aim: This review draws attention to the close interplay between violent criminal behaviour and brain, hormonal functions.

Methodology: The presentation of the article is based on the methodology of content analysis and a professional breakdown following the structure of the article.

Findings: The authors have undertaken a medical-biological approach to the study of aggression, presenting the prominent roles of the frontal lobe of the brain and of neurotransmitters and hormones in the manifestation of violent behaviour.

Value: The study interprets the possible neurobiological reasons behind violent behaviour in a way that is understandable to readers less familiar with science and medicine.

Keywords: criminal behavior, neurobiology, review

A tanulmány egyik szerzője K. Jayasankara Reddy a viselkedés neurobiológiai hátterének, a pszichológiának és az igazságügyi pszichológiának szakértője, kiemelt kutatási területe az agyi aktivitás által gerjesztett elektromágneses hullámok műszeres tanulmányozása. Unnati G. Hunjan pszichológus és állatterapeuta, az állatokkal végzett gyógyító tevékenység szakembere, valamint Karishma Rajan Menon pszichológus egyetemi hallgató.

A tanulmány a bevezetőt azzal az alapgondolattal indítja, hogy az agresszió napjainkban mind társadalmi, mind pedig tudományos szempontból kiemelt jelentőséggel bír. Az agresszió többféle felosztása és értelmezése közül az egyik legáltalánosabb a „ragadozó” és a „védekező” típusra történő felosztás. Az első esetben strukturált viselkedési formáról van szó, amely egy adott cél érdekében nagyon is tudatosan működik. A védekező jellegű agresszió érzelmi reakcióval dúsított magatartásforma, amelyet adott esetben félelem, vagy ellenérzés hat át, és ennek következtében egyáltalán nem strukturált forma.

A szerzők szerint a technika fejlődése lehetővé tette, hogy a kutatók összefüggéseket találjanak az erőszakos viselkedés, illetőleg a bűnözői magatartás és az agyi funkciók abnormalitása között, amely kapcsolatot az idegrendszerre vonatkozó képalkotó eljárások megerősítettek és alátámasztottak. Az emberi agy komplex szerv, azonban bizonyos agyterületek, kiváltképp a homloklebény, kiemelt jelentőséggel bír a bűnözői magatartás esetében, amely tényt konkrét esetek támasztanak alá. Az egyik legkorábban dokumentált ügyben – a híres Phineas Gage eset – a homloklebény bizonyos területeinek károsodása ingerlékenységet, indulati problémákat eredményezett. Egy másik esetben egy 16 éves fiú, aki homloklebényének sérülését szenvedte el, korábban nem tapasztalt erőszakos magatartást tanúsított az édesanyjával szemben, később megtámadott egy másik fiatal fiút és annak édesanyját. Az ügy érdekessége, hogy a bírósági tárgyalás során a védelem az agykárosodás meglétére hivatkozott, amelyet az

objektív tények alapján tekintetbe is vett az eljáró bíróság. Egyértelmű összefüggés került megállapításra annak a folyamatos és erős fejfájástól szenvedő 40 éves tanárember esetében is, akinek koponya MRI vizsgálata a homloklebeny egyik területén kialakult daganatos elváltozást mutatta ki, amely magyarázta az addig nem jellemző viselkedést, attitűdjének gyökeres megváltozását, amely agresszivitásban, szexuális devianciában mutatkozott meg.

A cikk kifejti, hogy az agy homloklebenye számos területen rendelkezik kulcsfontosságú szereppel, mint például az öntudat, a személyiség kialakulása, társadalmi kapcsolatok, erkölcsiség. A kutatások azt mutatják, hogy a homloklebeny bizonyos területei – a szempályák szintjén elhelyezkedő úgynevezett orbitofrontális terület és a ventromediális régió – kiemelt szerepet játszanak a kifejezett agresszív megnyilvánulások esetében. Az utóbbi anatómiai rész funkcionális károsodása képtelenné teszi a páciens a hibákból való tanulásra, illetőleg korlátozottságot eredményez az érzelmi reakciók megnyilvánulásában, továbbá a megerősítés pszichikai folyamata is zavart szenved. A jelzett területek további szerepe a szociális érzékenységben, a morális ítélőképességben, valamint abban a képességben nyilvánul meg, hogy az egyén miként képes elkerülni egy provokáló, agresszív szituációt. Kiemelt szerepük van a fizikai agresszió megjelenési formájának szabályozásában is. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a homloklebeny funkciókárosodása semmiképp sem jelent definitív hajlamot az erőszakos bűnözésre, csupán egyfajta rizikótényezőt jelent. A tényleges, agresszív megnyilvánulás egyéb tényezőktől is függ, például a károsodás előtti személyiségszerkezettől, vagy a hormonegyensúly állapotától.

A szerzők rámutatnak, hogy az agyi képzőanyag elváltozásai fejlődése lehetővé tette egyes esetekben a bűncselekmények elkövetése mögötti klinikai okok feltárását. Az egyik eset, amely mérföldkőként jellemezhető e tekintetben, a 2009-es Brian Dugan ügy, amelyben a nemi erőszakért és emberölésért elítélt elkövető agyi funkcionális MRI vizsgálattal igazoltan csökkent homloklebeny aktivitással rendelkezett, amely tény az eljáró bíróság tekintetbe is vett a büntetőper során. A képzőanyag elváltozásai során egy Pozitron Emissziós Tomográfia (PET) vizsgálat egy egészséges önkénteseket és emberölésért elítélt személyeket magába foglaló kutatásban az utóbbi csoport agyi glükóz anyagcserejének alacsonyabb szintjét állapította meg. Ennek következtében a nevezettek vonatkozásában az agresszív megnyilvánulásokat gátló mechanizmusok zavart szenvedtek. A PET vizsgálat mutatott rá az agy kéregállományának vérellátási zavara és az erőszakos viselkedésformát mutató pszichiátriai problémák közötti összefüggésre. Az emberölésért elítéltek körében végzett egyik tanulmány korrelációt talált a homloklebeny és az agykéreg alatti terület glükózháztartásának zavara és az agresszív magatartás között.

A tanulmány kifejti, hogy az érzelemvilág működéséért, továbbá azért, hogy egy inger milyen érzelmi reakciót vált ki az egyénből, az úgynevezett amygdala – mandulamag – nevű agyi struktúra a felelős. Funkciókárosodása esetén a személy képtelen helyesen megítélni tettének következményeit. Akár működésbeli zavara, akár anatómiai struktúrájának megváltozása, a mandulamag megkisebbedése nyers érzelmi attitűdöt, hideg, elutasító magatartást, továbbá ellenszenves megnyilvánulást eredményez. Ezek a következmények előrevetítik az esetleges későbbi erőszakos cselekmény potenciális lehetőségét. További következmény ilyen esetekben a félelemérzet, valamint a veszély felismerésének csökkenése. Az úgynevezett limbikus – határkérgi – rendszer szerepét az erőszakos elkövetői magatartásban számos tanulmány igazolta. Az anatómiai összefüggésre utal az a tény, hogy számos idegi összeköttetés van a limbikus rendszer és az agy homloklebenye között. Az erőszakos megnyilvánulás megjelenésekor a károsodott agy homloklebenye képtelen kontroll alá vonni a limbikus rendszer impulzusait, amelynek egyenes következménye az előre megfontolt szándékú ártó magatartás, illetőleg dühös megnyilvánulás.

A szerzők a cikk további részében az ingerületátvivő anyagok bűnözői magatartásban betöltött szerepét elemzik. Az ingerületátvivő anyagok olyan kémiai hírvivő molekulák, amelyek az idegsejtek között, illetőleg az idegsejtek és más sejtek (például izomsejtek) között üzenetet közvetítenek, lényegében információt szállítanak a sejtek közt. Az egyik fontos ingerületátvivő anyag, a szerotonin vonatkozásában ismeretes, hogy alacsony vagy normálistól eltérően csökkent szintje erőszakos viselkedési forma megjelenését vonja maga után. Az alacsony szerotoninszint jelenségének hátterében öröklött tényezők állhatnak. Kísérleti eredmények alapján az agy-gerincvelői folyadék alacsony szerotonintartalma impulzív és agresszív személyiségjegyekkel párosul. Mindezek mellett az alacsony szerotonin koncentrációnak a fentebb említett, az agy homloklebenyében a szempályák szintjén elhelyezkedő, úgynevezett orbitofrontális régió funkciózavarával való együttes megléte antiszociális viselkedésmintát eredményez. A másik ingerületátvivő anyagcsoport a katekolaminok (dopamin, norepinefrin), amelyek kémiai hatása az egyén aktivitásának, motivációjának, valamint a jutalmazási folyamatok érvényesülésének a támogatása, ezáltal az agresszív magatartási attitűd elősegítése. Klinikai bizonyítéka e jelenségnek a Parkinson-kórban szenvedők gyógyítására használt úgynevezett dopamin agonisták használata, amelyek a dopaminnal megegyező hatású gyógyszerek. A Parkinson-kór lényege a dopamint termelő sejtek fokozatos pusztulása, ezáltal a dopamin mint ingerületátvivő anyag üzenete nem jut el kellő módon az izomsejtekhez, ezért jellegzetes mozgásszervi tünetek alakulnak ki a betegeknél. A Parkinson-kórban szenvedő – kezeletlen – beteg

tipikusan óvatos, kerüli a rizikós szituációkat, a jutalmazási folyamat kevésbé működik, amely tünetek megfélelthetők az alacsony dopaminszintnek; a dopamin pótlásával azonban a folyamat az ellenkező irányba fordulhat, amely agresszív attitűdöt, adott esetben egyéb tüneteket, például hiperszexualitást eredményezhet a kezelés során. A túlnyomórészt állatokban végzett kutatások szerint az ingerületátvivő anyagok, így a szerotonin és a katekolamin rendszer is egymással kölcsönhatásban áll, oly módon, hogy a szerotonin szisztéma károsodása fokozza a dopamin rendszer aktivitását, amely folyamat – a fentebb leírtaknak megfelelően – impulzív kitörésekhez és agresszív megnyilvánulásokhoz vezet.

A tanulmány a hormonok szerepét taglalja a továbbiakban. Az agresszivitás fokozódásával jár az oxitocin nevű hormon alacsony aktivitása. Tanulmányok támasztják alá, hogy nőstényekben a hormon az agresszivitás védekező típusát generálja, amely összefüggés az utódok védelmével áll kapcsolatban. Az agresszivitás kialakulásában a szteroid hormonok, jelesül a kortizol és a tesztoszteron játszanak markáns szerepet. A homloklebeny egy idegpálya, az úgynevezett hipotalamusz – hipofízis – adrenalin tengely (HPA) szabályozásán keresztül befolyásolja a kortizol felszabadulásának folyamatát. A gyermekkorban előforduló extrém alacsony kortizolszint a későbbiekben agresszivitáshoz vezet a tanulmányok szerint, amelynek háttérében a gyermekkorban elszenvedett stressz HPA tengelyre kifejtett hatása áll. A másik típusú szteroid hormon, amelynek agresszivitásban játszott szerepe közismert, a tesztoszteron. Ismert tény, hogy kasztrációt követően férfiakban az agresszivitás csökken, jóllehet a vizsgálatok azonban azt mutatják, a tesztoszteron jelenléte inkább a domináns viselkedéssel áll összefüggésben, mintsem a definitív erőszakos viselkedés megnyilvánulásával.

A tanulmány érthetően és érdekes megvilágításban mutatja be az erőszakos bűnelkövetői magatartás háttérében meghúzódó komplex neurobiológiai okokat. Az agy funkciókárosodása, kiváltképp a homloklebenyben, valamint az e struktúrához kötődő egyéb területekben addig nem jellemző agresszív, erőszakos attitűdöt idézhet elő, függetlenül attól, hogy a probléma sérüléssel vagy akár daganatos eredetű. Az utóbbi időszakban rendkívüli fejlődést mutató technikai lehetőségek, az agyi képalkotó eljárások módszerei – funkcionális MRI, PET – egyre részletesebben segítenek felderíteni a kiváltó tényezőket, amely eredmények fokozatosan integráns részét képezik a büntetőeljárásoknak. Az agresszív magatartás mögöttes okai ingerületátvivő anyagok, hormonok kóros egyensúlyából is fakadhatnak; e rendszerek egymással pókhálószerűen összefüggésben állnak és hatnak egymásra, ezért a háttér kutatásakor egységes szemléletmód szükségeltetik.

A cikk tanulmányozását széles körben ajánlom azoknak az egyetemi hallgatóknak, akik az erőszakos magatartás, az agresszió világával kívánnak megismerkedni, különösen, ha rendészeti, jogi képzésben vesznek részt, kiváltképp, ha büntetőjogi érdeklődésűek. A pszichológiai és orvosi képzésben részt vevő felsőbb éves egyetemi hallgatók is kiegészítő ismereteket szerezhetnek az agresszió világáról a tanulmány olvasásával. Ajánlom továbbá doktori képzésben részt vevő hallgatóknak, valamint kutatóknak is, akik a fenti tudományterületeken tevékenykednek, mivel az agresszió neurobiológiai hátterének kutatása viszonylag új és számos izgalmas területet felölelő kutatási téma lehet.

Felhasznált irodalom

Jayasankara, Reddy, K., Rajan Menon, K. & Hunjan, G. U. (2018). Neurobiological Aspects of Violent and Criminal Behaviour: Deficit sin Frontal Lobe Function and Neurotransmitters. *International Journal of Criminal Justice Scienses*, 13(1), 44–54.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Torma A. (2023). A bűnözői magatartás és az erőszak neurobiológiai szempontjai: A homloklebeny károsodása és az ingerületátvivő anyagok szerepe. *Belügyi Szemle*, 71(3), 539–544. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.3.10>

K Ö N Y V I S M E R T E T É S

A gépjárművezetés pszichológiája (Dr. Graham Hole könyvének ismertetése)

Psychology of Driving

Juhász Anikó

doktorjelölt
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
juhasz.aniko@uni-nke.hu

Absztrakt

Cél: A monográfia választ ad arra, hogy miért következnek be balesetek, és miként fokozható a balesetmegelőzési munka hatékonysága.

Módszertan: Szakirodalmi összefoglalók, statisztikai elemzések, tudományos vizsgálatok és kutatások eredményeinek alkalmazásával a szerző széleskörűen feltárja azokat a tényezőket, amelyek a gépjárművezetés során fontos szerepet játszanak.

Megállapítások: A közlekedépszichológia legaktuálisabb problémái: a vizuális észlelés zavarai és a figyelemmel kapcsolatos hibák; a mobiltelefon zavaró tényezői; a fáradtság, a szerhasználat és az öregedés vezetésre gyakorolt negatív hatásai, a fiatalok kockázatvállaló magatartása, az önvezetés jövője.

Érték: A könyv tárgya szempontjából igazán fontos és hiánypótló, átfogóan tárgyalja fel a témákat. A baleseti vizsgálók, kriminológusok, rendőrök, büntetőjoggal foglalkozó szakemberek számára is hasznos információkat nyújt.

Kulcsszavak: pszichológia, gépjárművezetés, közlekedés, könyvismertetés

Abstract

Aim: The monograph provides an answer to why accidents occur and how to increase the effectiveness of accident prevention work.

Methodology: Using literature summaries, statistical analyses, scientific studies and research, the author explores the factors that play an important role in driving.

Findings: The most recent problems in traffic psychology: visual processing disorders and attention-related errors; mobile phone distractions; the negative effects of fatigue, drugs and alcohol; risky driving behaviour of young drivers, the future of autonomous driving.

Value: As far as the subject of the book is concerned, it is a really important and supplementary work, it reveals the topics comprehensively. The description of psychological methods is supplemented by the author's own insights, drawing conclusions chapter by chapter. It also includes useful information for accident investigators, criminologists, police officers, and criminal justice professionals.

Keywords: psychology, driving, traffic, book review

Dr. Graham Hole *A gépjárművezetés pszichológiája* című könyve először 2018. november 5-én a Routledge kiadó nyomtatásában jelent meg Londonban, 110 oldal terjedelemben. Az angol szerző kutató pszichológus és a Sussex Egyetem tiszteletbeli oktatója. Érdeklődésének fókuszában az érzékelés és a figyelem áll, főként az arcfeldolgozás és a gépjárművezetés területén (Hole, 2018).

A halálozások egyik fő oka a közúti közlekedésben bekövetkezett balesetek, mely tény igazolja a szerző vizsgálódásának aktualitását. A mű hét fejezete tematikusan arra fókuszál, hogy az eddig kutatási eredmények alátámasztásával széleskörűen feltárja azokat a tényezőket, amelyek akkor játszanak fontos szerepet, amikor a kormány mögé kerülünk. A világ minden tájáról és valamennyi korosztály vezetőjéről összegyűjtött adatok alapján a szerző naprakész képet ad a vezetés valóságáról, beleértve a vizuális észlelési problémákat, a mobiltelefon zavaró tényezőit, a fáradtságot, a szerhasználat és az öregedés hatásait. Ezek az ismeretek segítenek megmagyarázni, miért következnek be balesetek, és miként fokozható a balesetmegelőzési munka hatékonysága. A könyv megcáfolja azt a mítoszt, miszerint a férfiak jobb gépjárművezetők, mint a nők, és fontolóra veszi, hogy egyesek miért vállalnak tudatosan kockázatos magatartást az utakon, valamint az emberi viselkedés és döntések miként befolyásolhatják a közlekedési morált. Az írás a jövőre is gondol, amikor a vezető nélküli járművek valósággá válnak. A könyv hét fejezetre tagolódik.

Az első fejezet részletesen bemutatja a vezetés közbeni figyelem és észlelési folyamat jelenségeit, továbbá megindokolja azok rendkívüli fontosságát. A vizuális percepció gyors lefolyású és általa válaszokat kapunk arra, mi van körülöttünk és mennyire szükséges vagy veszélyes az ránk nézve. Olykor cserben hagy minket, ha a vezetésről van szó. Sok balesetet az észlelési hibáknak tulajdonítanak, pedig valójában a figyelemhez kapcsolódik. A vétkes vezető

gyakran feltételezi, hogy a megfelelő irányba nézett, de nem látta a másik járművet. Amennyiben az agy a vizuális információkat a potenciálisan elérhető, korlátozott tartományon belül dolgozza fel, képes megbirkózni az információ túlterhelésével. A figyelem létfontosságú és szerves része a vizuális percepciónak. Meghatározza, hogy mit látunk, még akkor is, ha mindezeknek nem vagyunk tudatában. Automatikusan és önkéntelenül is képes megragadni külső ingereket, például hirtelen mozgást vagy zajt. Stressz esetén a figyelem a rögzítési pont felé csökken, egyfajta kognitív alagútlátást eredményez. Tapasztaltabb gépjárművezetőknek szélesebb körű a figyelme, amely a körülmények függvényében változhat. Náluk a fixáció időtartama rövidebb, több mintát vesznek a helyszínről, szemben a rutintalanabbakkal.

A második fejezet a zavart vezetés tárgyát elemzi. A vezetés közbeni telefonhasználat továbbra is széles körben elterjedt, annak ellenére, hogy a reklámkampanyók figyelmeztetnek a mobiltelefon használó vezetők által okozott halálos balesetek veszélyeire. A járművezetők többnyire a gépjármű álló helyzetében, például közlekedési lámpánál próbálják csökkenteni a kockázatot, vagy amikor „biztonságosnak” látják az útviszonyokat.

A szerző a harmadik fejezetben kitér a vezetés, a kockázat és a fiatalság problémakörre. A felvetés azokon az empirikus kutatási eredményeken alapul, amelyek szerint az ifjú vezetők csak korlátozott vezetési tapasztalattal rendelkeznek. Járművezérlési készségeik gyorsabban fejlődnek, mint veszélyészlelési képességeik, és miután letették a vizsgát, ritkán kapnak független értékelést vezetésükről.

Hole a következő fejezetben szerteágazó figyelemmel elemzi az életkor vezetésre gyakorolt hatását. Az idős járművezetők gyakrabban jelennek meg a baleseti statisztikákban, mint a fiatalabb járművezetők, pusztán azért, mert nagyobb valószínűséggel halnak meg vagy sérülnek meg súlyos mértékben minden olyan balesetben, amelyben részt vesznek. A kognitív hanyatlással összefüggésben kevésbé tudják figyelmüket hatékonyan a látómező különböző részeire fordítani. A fiatalabb járművezetőkhez képest azonban több veszélyt észlelnek. A kutatások eredményei arra engednek következtetni, hogy a legtöbb idős ember hajlandó lemondani a vezetésről, miután demenciával diagnosztizálták őket.

Az ötödik fejezetben – a személyiségjegyek feltárása során – a könyv azt vizsgálja, hogy miért az emberi tévedés okolható leggyakrabban a közúti balesetekben, és hogyan javíthatjuk a vezető biztonságát. Számos tanulmány szerint a magas szintű extraverzió szignifikánsan korrelál a balesetek nagyobb részvételével, a szabálysértésekkel és a kockázatos vezetéssel. A szerző rámutat a személyiség mérésének nehézségére. Véleménye szerint a gyakorlatban meglepően nagy kihívás kapcsolatot találni a személyiségjellemzők és a vezetési teljesítmény között. A személyiségjegyek lényegében statisztikai konstrukciók,

amelyek abból származnak, hogy az emberek miként válaszolnak a kérdőívek kérdéseire. Kihangsúlyozza azt is, hogy az egyéni viselkedést nemcsak a stabil személyiségjegyek határozzák meg, hanem a helyzet is befolyásolja. A magas agresszivitással rendelkező gépjárművezető nem biztos, hogy állandóan agresszív, viszont bizonyos helyzetekben, például, ha a forgalomban elakad, hajlamosabb az offenzív viselkedésmódra.

A kockázatosság felmérése is megpróbáltatás elé állítja a szakembereket. A kutatók a járművezetők nagy mintája ellenére kevés adattal dolgoznak, amit önbevalláson alapuló módszerekkel próbálnak kompenzálni – kikérdezik a vezetőket a baleset történéseiről, korábbi baleseteikről, és arról, milyen gyakran hajtanak végre kockázatos viselkedést (sebességtúllépés, piros lámpán áthajtás), valamint az ilyen viselkedéshez való hozzáállásról informálódnak. A válaszok egy része ennek ellenére megbízhatatlan, hiszen vagy rosszul emlékeznek a történetekre, vagy jó benyomást akarnak kelteni magukról és ezért nem a valóságot állítják. Graham Hole még egy szempontot kiemel. Az, hogy a kockázatos vezetés katasztrófával végződik-e, nem csak a járművezető viselkedésén múlik. A többi vezető kompenzálhatja a rossz vezetést, és természetesen a szerencse is szerepet játszhat. Összességében leszögezhető, hogy a járművezető viselkedését jobban megjósolja a személyiség profilja (egyéni különbségek a személyiség tulajdonságainak spektrumában), mint egyetlen személyiségkérdőívvel történő mérés. Az ezen a területen folytatott jövőbeni kutatások hasznosak lehetnek annak mérlegelésében, hogy a személyiség hogyan szabályozza a vezetési magatartást.

Az utolsó előtti részben a szerző a kábítószer, az alkohol, drogok, nyugtatók hatását analizálja, amelyek mérhetően rontják a vezetési képességeket. Mind ezen túl a fáradtsággal együtt járó balesetek hatását is elemzi, amelyek különösen a hivatásos járművezetők számára jelentenek problémát.

Végül betekintést nyerünk az önvezetés jövőjéről szóló legújabb kutatások perspektíváiba. Több eset példázza a technológiai megoldásokba vetett túlzott bizalmat, amely visszaélésekhez és balesetekhez vezethet. A szerző szerint a vezető bizalmát pontosan a rendszer objektív megbízhatósági szintjére kell kalibrálni, mivel egyetlen gépjármű sem lehet teljesen megbízható. Az eddigi technológia többnyire a járművezérlésre összpontosított. A közúti balesetek fő okát jelentő emberi hibák kiküszöbölésével az automatizált járművek jelentősen javíthatják a közúti biztonságot. Olyan korszak következik, a szerző szerint, ahol az emberek kevésbé vesznek részt a járművezérlés fizikai műveleteiben, ettől függetlenül a vezetés pszichológiájának megértése a jövőben ugyanolyan releváns lesz a vezető biztonsága szempontjából, mint ma.

Ebből a könyvből levonható központi tanulság az, hogy a vezetés összetett és kihívásokkal teli feladat, számtalan közúti baleset forrása. Kifejezetten nagy

kockázatnak vannak kitéve a fiatalabb járművezetők, csakúgy, mint az – akár kis mennyiségű – alkoholos befolyásoltság alatt álló járművezetők. Az idősebb járművezetők nem jelentenek olyan magas rizikót, mint azt sokan feltételezik, bár a demencia jelentősen növeli a kockázatot. A fáradtság, a kialvatlanság, ahogy a vezetés közbeni telefonbeszélgetés is veszélyforrásnak tekinthető (még kihangsúlyozó használata esetén is). Azok az automatizált járművek, amelyek csökkentik a szükséges vezetői ráfordításokat, redukálhatják a kockázatot, de magukban hordozzák az automatizálási rendszerek meghibásodásával és a vezetői magatartásra gyakorolt kedvezőtlen hatásokkal (például saját képesség túlbecsülése) kapcsolatos veszélyeket. A szerző szerint az idő bebizonyítja majd, hogy a gépjárművezetők mennyire készek elfogadni az egyre automatizáltabb járműveket.

A könyv tárgya szempontjából igazán fontos és hiánypótló. Átfogóan, jelentős szakirodalmat felhasználva tárja fel a témát. A pszichológiai módszerek ismertetését saját meglátásaival egészíti ki, fejezetenként levonva a konklúziót. Graham Hole kevésbé élt a szemléltetés lehetőségével. A könyv első részében csupán 1–1 kép és grafikon található. A baleseti statisztikák főként az Egyesült Királyságra koncentrálnak.

A szerző a zsargonmentes, könnyen érthető, jól strukturált művében alapvetően két közönséget szólít meg. Egyrészt a baleseti vizsgálókhoz intézi szavaikat, akik gyakran támaszkodnak a mérnöki tudásra és a kriminalisztika teóriáira, viszont kevésbé ismerik a gépjárművezetés pszichológiáját. Másrészt ez a mű értékes mindazok számára, akiket érdekel a kognitív pszichológia és a valós viselkedés kapcsolata. Javasolom továbbá a kiadványt mindazok számára is, akik már vezetnek, továbbá azoknak szintén tanulságos, akik még a vezetői engedély megszerzése előtt állnak.

Felhasznált irodalom

Hole, G. J. (2018). *Psychology of Driving*. Taylor & Francis Ltd. <https://doi.org/10.4324/9781315516530>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Juhász A. (2023). A gépjárművezetés pszichológiája (Dr. Graham Hole könyvének ismertetése). *Belügyi Szemle*, 71(3), 545–549. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.3.11>

INTERJÚ

„Tisztelet az elődöknek, nyitottság a jövőnek” Interjú Barabás Andrea Tünde professzor asszonnyal, az Országos Kriminológiai Intézet igazgatójával

‘Respect for the past, openness to the future’
Interview with Prof. Dr. Andrea Tünde Barabás CSc,
Director of National Institute of Criminology

Szabó Csaba

Dr. PhD, főszerkesztő-helyettes, egyetemi docens,
rendőr alezredes
Belügyminisztérium,
Belügyi Szemle Szerkesztősége,
Széchenyi István Egyetem,
Állam- és Jogtudományi Kar
csaba.szabo3@bm.gov.hu

Magyar
Belügyminis-
terium

Fazekas-Pátyodi Szandra

szerkesztőségi munkatárs
Belügyminisztérium,
Belügyi Szemle Szerkesztősége
szandra.patyodi@bm.gov.hu

Magyar
Belügyminis-
terium

Absztrakt

Dr. Barabás Andrea Tünde professzor asszony az alkalmazott kriminológia, viktimológia és mediáció elismert magyarországi tudósa. Három évtizedes oktatói, kutatói és vezetői tevékenysége új állomásaként 2022 augusztusától az Országos Kriminológiai Intézet (OKRI) igazgatói tisztségét is betölti. Ezen apropóból avatott be minket szakmai életútjának főbb állomásaiba, vezetői ars poeticájába, és az OKRI előtt álló, régi múlttal bíró feladatokba és új kihívásokba. Igazgató asszonnyal dr. Szabó Csaba főszerkesztő-helyettes és Fazekas-Pátyodi Szandra szerkesztőségi munkatárs beszélgetett.

Kulcsszavak: kriminológia, alkalmazott kutatás, Országos Kriminológiai Intézet

Abstract

Professor Andrea Tünde Barabás is a renowned Hungarian scholar of applied criminology, victimology and mediation. As a new step in her three decades of teaching, research and leadership, she will also take up the post of Director of the National Institute of Criminology from August 2022. On this occasion, she gave us an insight into the main stages of her professional career, her ars poetics of leadership and the old tasks and new challenges facing National Institute of Criminology. The Director was interviewed by dr. Csaba Szabó, deputy editor-in-chief and Szandra Fazekas-Pátyodi editorial staff member.

Keywords: criminology, applied research, National Institute of Criminology

Professzor asszony 2022. augusztus 1-jétől tölti be az Országos Kriminológiai Intézet igazgatói tisztségét. Szakmai múltjából milyen főbb pontokat emelne ki, amelyek ezen feladat ellátásához vezettek?

Hivatali előmenetelem megkerülhetetlen állomása, hogy már harminc éve dolgozom az intézetben – a kétezres évek elejétől osztályvezetőként –, így olyan ismereteim és tapasztalatom van az intézet működését illetően, amely megkönnyíti a vezetői helytállást. A szakmai-tudományos előmenetelemtel tekintve azt mondhatom, hogy tisztességgel végigjártam a tudományos élet lépcsőit. Az OKRI-ba érkezésem előtt három évet kutattam az ELTE Kriminológiai Tanszékén, majd egy évet töltöttem Svájcban az alternatív büntetésekkel kapcsolatos kutatásaim révén. Intézeti pályám kezdetén védtem meg kandidátusi disszertációm, és onnantól folyamatosan kutattam. Több nemzetközi együttműködés keretében zajló projektben vettem részt, amelyek erősítették nemzetközi

szakmai kapcsolataimat. Ebben sokat segített a nyelvtudásom, amelynek fejlesztésére mindig nagy hangsúlyt fektettem. Úgy vélem, hogy e kettő, a hivatali és szakmai fejlődés együttesen volt szükséges ahhoz, hogy elnyerhessem az igazgatói kinevezést. Lényeges, hogy a rendszert, a vezetési feladatokat is ismerje, átlássa a vezetőaspiráns, ugyanakkor egy tudományos intézetnél nagyon fontos, hogy a jelentkező rendelkezzen tudományos előélettel, eredményekkel is, amelyek egy ilyen intézet vezetőjétől elvárhatók. Ebből a szempontból meg kell említenem az NKE-en végzett munkám jelentőségét is, hiszen ott kaptam lehetőséget arra, hogy habilitáljak, egyetemi tanári kinevezést nyerjek el, amely ugyan nem volt feltétele a vezetővé válásnak, de kétséget kizáróan jelentős lépése volt szakmai pályafutásomnak. A teljes életpályámat tekintve kulcsfontosságot tulajdonítok a folyamatos fejlődésnek: a tudományos színtéren soha nem elégedhetünk meg azzal, amit elértünk, hanem mindig egy lépéssel előre nézünk, és keressük a fejlődés lehetséges irányait.

Vezetői pályázatában milyen víziót tudott megfogalmazni, amely az elődök tiszteletben tartása mellett új fejlesztési irányokat határoz meg az intézménynek?

Véleményem szerint nagyon fontos az elődök munkájának megismerése és az elődök tisztelete is. Az összes elődömet, aki az OKRI-ban igazgatói tisztséget töltött be, nagyra becsülöm, többüket személyesen ismertem. Még ha beosztottként nem feltétlenül értettem egyet egyes döntésükkel, minden tevékenységükből tanultam. Amikor a vízióalkotás helyzetébe kerültem, ezekre az ismeretekre és tapasztalatokra tudtam építeni abban a tekintetben is, hogy az idők változásával mit szeretnék másképpen csinálni. Vezetői programomat három fő cselekvési kör határozza meg: aktualizálni szeretném az intézetben vizsgált kutatási témákat – hangsúlyosan a kétezzer-húszas évek kihívásainak és aktualitásainak fényében; habár eddig is jól fejlődtek az OKRI nemzetközi kapcsolatai, még inkább szeretnék nyitni a nemzetközi irányba; illetve szeretném, hogy az OKRI, mint a Legfőbb Ügyészség tudományos és kutató intézménye, tevékenységével fokozottan támogassa az ügyészi munkát.

Az elmúlt hónapok távlatából hogyan látja, mi valósult meg ezen tervek közül? Mit tart jelenleg a legnagyobb kihívásnak?

Miután volt lehetőségem az intézet működését belülről megismeri, a kinevezésem óta nem kellett váratlan kihívással szembesülnöm. A legnagyobb kihívásnak a csoportban való munkálkodást tekintem. A COVID időszak atomizáló lezárásai nehéz helyzetbe hoztak minket abból a szempontból, hogy

a kutatómunka, a kutatócsoportban való működés nehezzé vált. Az intézetben különböző végzettségű – túlnyomó részt jogász, azon túl szociológus, pszichológus, statisztikus, közgazdász – kollégák dolgoznak. Fontos lenne, hogy egymást segítsük a tudásunkkal: természetesen egy jogász nem feltétlenül ért annyira a szociológiai kérdésekhez vagy a kutatómódszertanhoz, viszont egy kiválóan összeállított kutatási kérdőív is igényelheti a jogi szempontból egzakt megfogalmazást, pontosítást. Ami újdonságot jelent az intézet munkájában, az az együttműködés, amikor a szakmák folyamatos konzultációval segítik/kiegészítik és felhasználják egymás tudását. Be kell valljam, ez egy lassan alakuló folyamat, mivel a „kutatói öntudat” alkalmanként megakadályozza annak beáramlását, hogy a siker érdekében szükséges más tudományterületek bevonása.

Professzor asszony mit tekint szakmai ars poeticájának?

Vezetőként az egyik fő feladatomban a kollégák munkájának értékelését tekintem: szükséges folyamatos visszajelzést adni. Természetesen inspirálóan hat egy pozitív visszajelzés, ugyanakkor vezetőként azt látom, hogy a probléma vagy megakadás érzékelését is vissza kell jelezni. Kiemelkedő fontosságúnak tartom a kutatói munka folyamatos nyomon követését és a kollégák koordinálását abban, hogy milyen módon jutnak eredményre. Intézetünkben a kutatói munka szabadsága adott, ugyanakkor mikéntjének nyomon követése aktív vezetői figyelmet igényel az esetlegesen szükséges korrekciók időben történő kommunikálásához. Vezetőként feladatom képviselni, hogy az eredmény, amit leteszünk az asztalra, az hiteles és megfogadandó legyen. Ezen túl nagyon fontosnak tartom, hogy minden nehézségével együtt szeressük, amit csinálunk, és jó kapcsolatban legyünk a munkatársainkkal, hiszen szinte több időt töltünk a munkahelyünkön, mint otthon, ezért kiemelkedően fontos a munkatársak közötti kapcsolat. Nem kell szeretnünk egymást, de tudnunk kell tisztelni egymás értékeit, figyelembe venni egymást és valóban számítani egymásra.

Hogyan segítik az intézetben folyó kriminológiai kutatások a bűnüldöző szervek és az ügyészi szervezet munkáját?

Egy három elemű tevékenység révén tudjuk megvalósítani támogató közreműködésünket. Egyrészt a kutatási eredmények alapján létrehozunk olyan gyakorlati útmutatókat, amelyek segítik az ügyészek és az igazságszolgáltatás más közreműködőinek mindennapi munkáját; felmerülő kérdés esetén a kollégák fel tudják lapozni azt az ajánlást, útmutatót, amelyet az OKRI az eredményei alapján megfogalmazott. A kutatásaink számos esetben megyei és országos

szintű aktakutatásokon alapulnak, így például javaslatot tudunk tenni az országos egységes gyakorlatra. Másrészt rendszeresen szervezünk képzéseket az ügyészek számára, valamint konferenciákat nyílt hozzáféréssel külső szakemberek számára, ahol egy szélesebb szakmai körnek lehetősége van megismeri az intézetben folyó munkát és annak gyümölcseit. Harmadrészt, eredményeinket igyekszünk beépíteni az oktatásba: például az NKE Rendészettudományi Karán én szerkesztettem az első kriminológiai tankönyvet (Barabás, 2020). Az abban foglaltak a legjobb hazai szakemberek közreműködésével készültek – köztük több OKRI-s kolléga is – annak érdekében, hogy a legfrissebb ismereteket becsatornázzuk az oktatásba, így amikor a hallgatók kikerülnek a gyakorlatba, kurrens tudás birtokában kezdhetik el hivatásukat gyakorolni. E három elem egyidejű megvalósulását szemlélteti például a közelmúltban a csekély súlyú és nagy volumenű korrupciós ügyek elhatárolási szempontjait vizsgáló, az Európai Unió HERCULE III programja által támogatott kutatásunk, a CRITCOR projekt. Az OKRI által vezetett nemzetközi együttműködésben, nyolc országgal együtt, két éven keresztül vizsgáltuk, hogy milyen elvek mentén zajlik ez Európában. A nemzetközi tapasztalatokat is figyelembe véve (a nemzetközi tudományos közösségnek szánt publikációk mellett) egy nagyon gyakorlatias, támpontokat adó toolkitet, úgynevezett útmutatót hoztunk létre a hazai szakemberek számára, ami jól használható ilyen ügyekben az ügyészi munka során. Az eredményeket szakmai-tudományos rendezvényeken is bemutattuk, hogy azt a szélesebb szakmai közösség is megismerhesse, valamint az egyes részt vevő országok hazai szabályozásáról és gyakorlatáról egy, az oktatásban is jól felhasználható, összefoglaló kötet is készült.

2022-ig igazgató asszony volt a Kriminológiai Tanulmányok éves periodika felelős szerkesztője, így testközelből van lehetősége ismerni egy tudományos kiadvány életét. Hogyan látja a Kriminológiai Tanulmányok, illetve a Belügyi Szemle helyét, szerepét a hazai tudományterületi periodikák között?

A Kriminológiai Tanulmányok éves periodika: évente egyszer foglalja össze a legújabb kutatási eredményeket. Bár nyitott külső szerzők felé is, de a jelenlegi gyakorlat szerint a kötet elsősorban a kutatóink által írt tanulmányokat tartalmazza, amin szeretnénk változtatni a jövőben. A Belügyi Szemle ennél jóval tágabb kört ölel fel, hiszen ott havi rendszerességgel jelennek meg az érdekes és széles tudományterületet lefedő tanulmányok. Mivel úgy látom, hogy jelenleg egyfajta publikációs túltengésben szenvedünk, fontos, hogy a bevett folyóiratok színvonalát – mint a hetvenéves Belügyi Szemle vagy az idén hatvanéves Kriminológiai Tanulmányok – megőrizzük, és megfelelő elvárásrendszerrel

fogadjuk be a publikációkat. A folyóiratok szempontjából létfontosságú, hogy ezeket a vezető szerepeket megtartsuk, így a legjobb szerzőktől kaphatunk közleményeket. Ez egyaránt megadja a rangot a folyóiratnak és a szerzőnek is. Ennek a másik oldala, hogy mind az egyetemi, mind a tudományos életben egyfajta publikációs kényszerben vannak a szerzők, amiért szükség van sok folyóiratra, ezért is olyan fontos a minőségi elvárás.

Az OKRI minden évben közzéteszi a folyó évre vonatkozó munkatervét, illetve az előző év eredményeinek összefoglalását. Milyen tervei vannak az intézetnek 2023-ra? Milyen eredményeket sikerült elérni 2022-ben?

Habár az idei tervünk már megvan, az interjú időpontjában még nem hagyta jóvá az intézet Tudományos Tanácsa, amelynek tagjai a legfőbb ügyész és a büntetőjogi helyettese, továbbá külső szervezetek (Belügyminisztérium, Igazságügyi Minisztérium, Országos Rendőr-főkapitányság, OBH, BVOP) és egyetemek képviselői. Valamennyien kiegészíthetik, javaslatot is tehetnek a tervekkel kapcsolatban. Ennek fényében, bár végleges munkaterről még nem tudok beszámolni, a kutatásokat illetően azonban elmondhatom, hogy – az akadémiai tudás jelentőségének elismerése mellett – erős hangsúlyt helyezünk a mindennapi gyakorlatot támogató kutatásokra, amelyek mind az ügyészség, mind a partnerszervezetek részére hasznosak és tehermentesítők a mindennapi munka szempontjából.

Minden év novemberében az OKRI is kiveszi részét a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából szervezett rendezvénysorozaton: 2022-ben „Bűnözéskutatás a XXI. században” címmel szerveztek online konferenciát. Milyen tapasztalatai vannak az online konferenciák térnyerésével és hatékonyságával kapcsolatban?

Az online világ térnyerése a COVID helyzettel kezdődött: mindannyiunkat ez kényszerített rá a digitális részvételre. Kezdetben ennek több buktatója volt, hiszen akkor ismerkedtünk az online technológia alkalmazásával, hasonlóan az egyetemi online oktatáshoz. Az online formának is megvannak az előnyei és hátrányai, ezért adott helyzetben mindig mérlegelni kell, hogy melyiket választjuk. Az online konferencia tágabbra nyitja a részvétel lehetőségét, a fizikai vagy pénzügyi akadályoztatással bírók is részt tudnak venni az eseményen. Azt mondhatom, hogy jók a tapasztalataink: eleinte, amikor vitát próbáltunk kezdeményezni egy-egy témát illetően, a résztvevők nem szívesen kapcsolódtak be vagy nehezen használták a technikát. Most már nagyon jó viták alakulnak ki és értékes hozzászólások érkeznek egy-egy online rendezvényünkön. A nemzetközi

életben is nagyon hasznos, hogy a takarékosági szempontok teljesülése mellett részt tudunk venni külföldi rendezvényeken. Mindezzel együtt továbbra is a személyes részvétel pártolója vagyok; amint lehet, szeretnék visszatérni arra, hogy személyesen legyünk jelen, mert az embereknek fontos az egymással történő személyes kommunikálás. Tapasztalhattuk mindannyian, hogy például a rendezvény szünetében jönnek létre egy-egy kávé mellett a legjobb szakmai megbeszélések és együttműködések. Ezt nem lehet a digitális térben megvalósítani. A jövőt nem a hibrid eseményekben látom, hanem az elérendő célhoz igazított részvételi forma helyes megválasztásában. Ha meg tudjuk valósítani, akkor érdemes a személyes részvételes konferenciákat választani, mert sok résztvevő esetén a hatékonyságot rontja a személytelenség. Tapasztalataim szerint azonban nagyon hatékony, ha kevés résztvevővel kerekasztal-beszélgetést tartunk online, különösen akkor, ha van lehetőség minden résztvevőnek arccal megjelenni a beszélgetésben, mivel így valamennyi résztvevő személyesen érzi megszólítva magát. Összességében: az online módot a szükség hozta, nagyon jól lehet alkalmazni egyes esetekben, más esetekben pedig a hatékonyság érdekében legyünk jelen és találkozzunk!

Milyen tapasztalatai vannak az online periodikák, mint a Belügyi Szemle vagy Kriminológiai Tanulmányok térmnyerésével és hatékonyságával kapcsolatban?

Ha megtaláljuk azokat a forrásokat, ahol megismerhetők ezek a tartalmak – ráadásul sok esetben ingyenesen –, akkor azt nagyon hasznosnak érzem. Habár én könyvtárban nevelkedtem és szeretem a könyvtár illatát, hangulatát, ugyanakkor az egyéni kutatómunka – a megfelelő skillek birtokában – remekül folytatható az online térben is. A modern kor egy olyan vívmányának tartom a periodikákhoz való online hozzáférést, amit érdemes (ki)használni. Nézőpontom szerint ez a széles körű hozzáférhetőség nem vesz el a bevett, mértékadó folyóiratok értékéből, hiszen a magas tudományos besorolás megszerzéséért és megtartásáért folyamatosan meg kell küzdeni. Akinek ez a mérték számít – gondolva elsősorban a tudományos életre – képes különbséget tenni a források alkalmazhatóságában, illetve tudja, hogy a rangos hazai vagy nemzetközi folyóiratokban való megjelenés valódi értéket képvisel a szakmai előmenetel során.

Oktatói, kutatói, vezetői teendői ellátása után igazgató asszony mivel töltözik szabadidejében?

Nagyon szeretem a természetet, a természetjárást, feloldódom benne. Sokat kirándulunk a családdal és a kutyánkkal, aki a túrák nehéz pillanataiban mindig

húz minket előre és segít átlendülni a holtponatokon. Emellett nagyon szeretek úszni, jellemzően ekkor támadnak a legjobb szakmai gondolataim, mert ez olyan flow állapotot idéz elő bennem, ami remekül beindítja a kreativitásom. Gyakoriságát tekintve ez a két tevékenység hoz számomra leginkább feltöltődést, de nagyon kedvelek minden olyan kulturális és rekreációs, újrateremtésre inspiráló tevékenységet, amely hozzásegít ahhoz, hogy még eredményesebb legyek a munkámban, és hétfőn úgy tudjak bemenni a munkahelyemre: jó volt a töltekezés, de örülök annak is, hogy újra hétfő van.

Felhasznált irodalom

Barabás A. T. (2020). *Alkalmazott kriminológia*. Ludovika Egyetemi Kiadó.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Szabó Cs. & Fazekas-Pátyodi Sz. (2023). „Tisztelet az elődöknek, nyitottság a jövőnek”. Interjú Barabás Andrea Tünde professzor asszonnyal, az Országos Kriminológiai Intézet igazgatójával. *Belügyi Szemle*, 71(3), 551–558. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.3.12>

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A Belügyi Szemle kiemelten a Belügyminisztérium felügyeleti és szervezeti rendszeréhez illeszkedő olyan tudományos közleményeket fogad be és jelentet meg, amelyek elsősorban a rendvédelemmel, a közrenddel és a közbiztonsággal, a biztonságpolitikával, az önkormányzatisággal összefüggő kérdésekkel, a társadalmi devianciákkal, valamint a rendészet kérdéseit kriminológiai, kriminálszociológiai, büntetőjogi és rendészeti szempontból elemzi és értékeli.

A Belügyi Szemle az Open Journal Systems folyóirat-szerkesztő rendszer alkalmazáson keresztül fogadja a szerzőktől a kéziratokat.

A beküldött közlemény visszaigazolása során a Szerkesztőség tájékoztatja a szerzőket a beküldött kézirat befogadásáról és várható megjelentetéséről. A Szerkesztőség a beérkezett kéziratokat szakmai és tudományos szempontokból lektoráltatja, és fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, korrigálására, tipografizálására.

A Szerkesztőség másodközlést nem vállal.

A Belügyi Szemlében megjelent cikkek nem feltétlenül tükrözik a Szerkesztőség álláspontját, azok tartalmáért való felelősség minden esetben a szerzőket terheli. A lap egésze, az egyes cikkeket is beleértve, szerzői jogilag védett, ezeknek a szerzői jogi törvény keretein kívül történő bármilyen felhasználása jogellenes és büntetendő.

A cikkek a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemények, melynek szellemében a cikkek bármilyen médiumban szabadon felhasználhatók, megoszthatók és újraközölhetők, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

A folyóirat megrendelhető a Szerkesztőség e-mail címén vagy telefonon.

Telefonszám: +36 (26) 795-900 / 24-600

Email: szerkesztoseg@belugyiszemle.hu

Web: www.belugyiszemle.hu

OJS: ojs.mtak.hu/index.php/belugyiszemle/index

Ára: 530 Ft

